ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΝΙΝΟΛΑΚΗ ΔΙΑΚΟΝΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΜΕΛΕΤΙΟΣ Ο ΠΗΓΑΣ

Ο ΚΡΗΣ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΚΑΙ
ΕΠΙΤΗΡΗΤΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

1545—1602

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΕΜ. Δ. ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑΚΗΣ

ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ "Η ΠΡΟΟΔΟΣ" ΕΜΜ Δ ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑΚΗ

1903

ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΝΙΚΟΛΑΚΗ ΔΙΑΚΟΝΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΜΕΛΕΤΙΟΣ Ο ΠΗΓΑΣ

Ο ΚΡΗΣ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΚΑΙ

ΕΠΙΤΗΡΗΤΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

1545—1602

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΕΜ. Δ. ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑΚΗΣ

Τῷ ἐλλογίμῳ κ. Π. Μιχελακ-
ι... εἰς ἔνδειξιν ... τι-
μῆς. Χανιά τῇ 11/11 1919

[signature]

ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ "Η ΠΡΟΟΔΟΣ" Ε. Δ. ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑΚΗ

1903

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ ἐκδότου.

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΤΩι

ΣΕΒΑΣΤΩι ΜΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩι ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗι

ΙΕΡΟΘΕΩι ΚΑΛΟΓΡΙΔΑΚΗι

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩι

ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΧΡΥΣΟΠΗΓΗΣ

ΕΙΣ ΕΝΔΕΙΞΙΝ ΑΙΔΙΟΥ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

Τοῖς φίλοις ἀναγνώσταις!

Ὁ ἀνὴρ οὗτινος τὸν βίον καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας θεοφιλῆ δρᾶσιν μέλλομεν ἐν ταῖς ἔμπροσθεν νὰ ἐξετάσωμεν ἀνήκει εἰς τὴν πλειάδα ἐκείνην τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐδωροφόρησε τῷ στερεώματι τῆς Ἐκκλησίας ἡ εὔανδρος καὶ ἔνδοξος τοῦ Μίνωος Μεγαλόνησος ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας τῆς ζοφερᾶς χειμερινῆς ἐκείνης νυκτὸς τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου. Οἱ μεγάλοι καὶ γενναῖοι ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῶν πατρῴων παραδόσεων ἀγῶνες αὐτοῦ, αἱ θλίψεις, αἱ στενοχωρίαι, οἱ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ τῶν ἡμετέρων πειρασμοὶ καὶ ἐν γένει ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ ὑπὲρ τὰς ἑκάστοτε δυστυχίας, ἅτινα μανθάνομεν ἐξ αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, τοσοῦτον πολὺ διήγειρον τὸ ἐνδιαφέρον μου, ὥστε ἐνδόμυχος ἐγεννήθη μοι ἐπιθυμία, ἵνα τὸν μέγαν τοῦτον ἄνδρα ἀκριβέστερον γνωρίσω καὶ τοῦτον ἐν ταῖς ἰδίαις συγγραφαῖς σπουδάσω. Τὸ σκοτεινὸν δὲ συναίσθημα, ὅπερ με παρέσυρεν εἰς τοῦτο, πράγματι δὲν μὲ ἠπάτησεν. Διότι ἐν αὐτῷ εὗρον, οὐ μόνον ὑπέροχον Ἑλληνικὸν φρόνημα, ζέον θρησκευτικὸν αἴσθημα, πνεῦμα ὀξυδερκὲς καὶ προγνωστικόν, ἐλθόν, θείᾳ χάριτι, κατὰ καιρόν, ὅτε ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, κλυδωνιζομένη ἐν τῷ φρικαλέῳ ὠκεανῷ τῆς δουλείας, ἠπειλεῖτο αὔτανδρος νὰ καταποντισθῇ, ἀλλὰ καὶ φύσιν εὐάνοικτον μὲν εἰς τὰς βιωτικὰς συγκινήσεις, ἀπόρθητον ὅμως καὶ ἀμετακίνητον ἐγκαρτεροῦσαν ἐντὸς τοῦ ἄστεος τῶν ἱερῶν πεποιθήσεων, καθάπερ δρῦς αἰωνόβιος, ἥτις τὴν μὲν κόμην χαρίζεται εἰς τὴν φορὰν τῆς ἀναιμοζάλης, τὴν δὲ ῥίζαν τηρεῖ ἀκράδαντον ἐν τοῖς κόλποις τῆς γῆς.

Ἡ ἐποχή, καθ᾿ ἣν ἀνεφάνη ὁ ἀνήρ, ὃν ἀτελῶς σκιαγραφοῦμεν, ἐπὶ τῆς κονίστρας ἦν ἐποχὴ ἀγώνων. Ἀπὸ τότε ἄρχεται ἡ δεινὴ κατὰ τῶν ψευδοχριστιανῶν μισσιοναρίων τῆς Δύσεως καὶ τῶν ἀποστολέων αὐτῶν πάλη τῶν γενναίων ὑπερμάχων καὶ καλλινίκων

προασπιστῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδοξίας, τοὺς ἀγῶνας τῶν ὁποίων καθηγίασε πρόσωπον ἔνδοξον, ὁ ἡμέτερος Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, ὁ ἐπιφανὴς οὗτος Πατριάρχης τῆς ἐνδόξου Μεγαλουπόλεως Ἀλεξανδρείας καὶ Ἐπιτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Τὸ κλεινὸν ὄνομα τοῦ Μελετίου συνδέεται μετὰ τῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἱστορίας τοῦ Ἔθνους ἡμῶν, ὡς τὸ κλεινὸν ὄνομα τοῦ περιφανοῦς Φωτίου μετὰ τῆς πρὸ τῆς ἁλώσεως ἱστορίας τοῦ Σχίσματος. Νοῦς πολὺς καὶ φερέπονος, ψυχὴ πάντως ἀγγελικὴ καὶ Εὐαγγελική, καρδία πάλλουσα φιλογενεστάτους καὶ φιλορθοδόξους παλμούς, ταμεῖον σοφίας παλαιᾶς τε καὶ νεωτέρας κοσμιότητος θησαυροφυλάκιον, ὁ Πηγᾶς ὡς ἄλλος ἀστὴρ φαεινὸς ἐν μέσῳ ζοφερᾶς νυκτός, Θεοῦ Προνοίᾳ, τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἐπανατείλας, συνεχίζει τὴν ἐποχὴν τῆς δούλης τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἱστορίας κατὰ τὴν τραγικωτάτην καὶ δραματικωτάτην ὥραν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, κατὰ τὴν μᾶλλον δεινὴν καὶ κρίσιμον στιγμὴν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου. Ἡ ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς ἐμφάνισις τοῦ Κρητὸς Μελετίου εἰς ἐποχὴν καθ᾽ ἣν τὰ μυριόκρουνα στόματα τοῦ Βατικανοῦ ποταμοὺς ἐξήμουν προσηλυτοθηρῶν καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶχεν ἀνάγκην ἁγίων ἡρώων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς δεῖγμα τῆς μεγάλης πρὸς αὐτὴν τοῦ Ὑψίστου βουλῆς καὶ Προνοίας. Ὄργανον τῆς θείας Προνοίας ὁ Πηγᾶς, διδάσκαλος δὲ καὶ χειραγωγὸς χρηματίσας πάντων τῶν μετ᾽ αὐτὸν ἀθλητῶν, διὰ τῆς μεταγγίσεως ἐν τῇ ἡρωϊκῇ αὐτῶν ψυχῇ τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ζήλου καὶ πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν ἀφοσιώσεως αὐτοῦ, διὰ γενναιοψυχίας ἀπαραμιμήτου καὶ θυσιῶν ἀφειδῶν, εἰρήνης, πλούτου, παιδείας καὶ ὑγείας, ἀφήρπασεν ἐκ τῶν ὀνύχων τοῦ Παπισμοῦ καὶ διέσωσεν ἐκ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὸ καταποντισμοῦ τὸ κινδυνεῦον ἱερὸν σκάφος τῶν Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, τὸ καύχημα καὶ ἐγκαλλώπισμα τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, τὴν Ὀρθοδοξίαν. Τίς ἤθελεν εἶσθαι ἡ τύχη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποῦ δὲ σήμερον αὐτὸ τὸ σεβάσμιον τῆς Ἑλλάδος ὄνομα, ἐὰν τοιούτων ἀνδρῶν μὴ ἀναφαινομένων οἱ Πατέρες ἡμῶν εἶχον καθυποβληθῇ ὑπὸ ζυγὸν Λατίνων ἱερέων «ἀνδρῶν δυσσεβῶν καὶ ἀποτροπαίων, ἀνδρῶν ἐκ τοῦ σκότους ἀναδύντων, τῆς ἑσπερίου μοίρας ὑπαρχόντων γεννημάτων,

καθὼς λέγει ὁ ἱερὸς Φώτιος ([1]), τοῦτο ἀπέχομεν νὰ ἐξετάσωμεν. Τοῦτο δὲ μόνον λέγομεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, καίπερ ἐν μέσῳ πολυειδῶν κινδύνων ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Δυσμῶν, ἐντός τε καὶ ἐκτὸς τῆς εὐρείας τότε Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, πολεμουμένη, ἐθριάμβευσε καὶ θριαμβεύει, Θεοῦ χάριτι, διότι δὲν ἔλειπον ἄνδρες τῷ Ἰσραήλ, δὲν ἔλιπον παραδείγματα ἀνδρῶν καὶ Ἐπισκόπων συναισθανομένων τὸ ἀξίωμα αὐτῶν καὶ προσαφοσιωμένων τῷ καθήκοντι, ποιμένων ἀγαθῶν, τὴν ψυχὴν αὐτῶν τιθεμένων ὑπὲρ τῶν προβάτων καὶ ἀντεχόντων ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτοὺς Χριστῷ. Τοιούτους ἀγαθοὺς ἄνδρας ἔχει οὐκ ὀλίγους νὰ ἐπιδείξηται ὁ δέκατος ἕκτος αἰὼν περὶ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ὁποίου κυρίως στρέφεται ἡ πραγματεία ἡμῶν αὕτη. Τοιοῦτοι δὲ στερεοὶ τὴν πίστιν καὶ τὸ φρόνημα ἀκλόνητοι, πλὴν τοῦ ἡμετέρου Μελετίου δὲν εἶνε μόνον οἱ δύο Ἱερεμίαι καὶ Ἰωάσαφ ὁ Μεγαλοπρεπής, ἀλλὰ καὶ Γαβριὴλ ὁ Σεβῆρος, Διονύσιος ὁ Ἡρακλείας, ὁ γενναῖος τῆς Μονεμβασίας Ἐπίσκοπος Δωρόθεος, καὶ τὰ ἔνδοξα τέκνα τῆς καλλιγόνου Κρήτης Μάξιμος ὁ Μαργούνιος καὶ τὸ πνευματικὸν ἀνάστηαα τοῦ Πηγᾶ Κύριλλος ὁ Λούκαρης, καὶ τόσοι ἄλλοι δι' Ἐκκλησιαστικῶν ὀφφικίων τετιμημένοι ὀτρηροὶ θεράποντες τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ Ἔθνους, κληρικοί τε καὶ λαϊκοὶ περιφανεῖς, οἷοι Θεοδόσιος καὶ Ἰωάννης οἱ Ζυγομαλάδαι, οἵτινες διὰ τῶν σοφῶν αὐτῶν συγγραμμάτων καὶ διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος διδασκαλίας, οὐ μόνον τὰς τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν Διαμαρτυρομένων πεπλανημένας δόξας ἀνασκευάζοντες καὶ τοὺς ὑπεισέρποντας δόλους ἐναργῶς ὑποτυποῦντες, διὰ τῆς ἀντιτάξεως τῶν ὀρθῶν δογμάτων καὶ διδαγμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἐκράτυνον καὶ ἐστήριζον τὸ πλήρωμα τῶν Ὀρθοδόξων ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τοῖς πατρῴοις θεσμοῖς. Ὑπὸ ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ καὶ δικαίας ὑπερηφανίας καταλαμβάνεται ὁ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀναμιμνησκόμενος, ἀναγινώσκων τὴν ἑκάστοτε μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ τῶν ξένων τῆς Ἑσπερίας σοφῶν διαμειβομένην ἀλληλογραφίαν. Δὲν δύναται δὲ νὰ μὴ ἀποθαυμάσῃ τοὺς

(1) Ὅρα ἔκδοσιν Βαλέττα «ἐπιστολὰς Φωτίου» ἐπιστ. Δ'. σελ. 168.

ἄνδρας τούτους καὶ νὰ μὴ ἀποκαλέσῃ αὐτούς, λίαν δικαίως, σωτῆρας τοῦ ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ ἀναγεννηθέντος Ἔθνους ἡμῶν. Προὐτείνετο αὐτοῖς χρυσὸς καὶ ἄργυρος, ἐπηγγέλλοντο ἀνώτατα ἀξιώματα, ἠπειλοῦντο διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, ἐγγὺς ἦν ἡ θάλασσα καὶ ἡ ἀγχόνη, καὶ ὅμως ἐκτὸς ἐλαχίστων παραδειγμάτων, τοῦ μισθάρνου ὀργάνου Σουλτὰν Μεχμὲτ τοῦ Γ' τοῦ ἀγραμμάτου Παχωμίου τοῦ Πατέστα (1), καὶ τοῦ ἐπιβάτου Θεοφάνους τοῦ Καρύκη, οὐδεὶς ἐδούλευσεν αὐτοῖς, οὐδεὶς τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἠρνήσατο.

Ἰδίᾳ δὲ ὁ βίος τοῦ ὃν ἔχομεν ὑπ' ὄψει ἱστορικωτέρου τῶν ἀνδρῶν τοῦ 16ου αἰῶνος, εἶναι ἀξιοζήλωτον παράδειγμα τῆς ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς, τῆς ἐγκαρτερήσεως καὶ τῆς γενναιοψυχίας, αἵτινες συνήθως ἐπιρρωνύουσιν ἐν ταῖς συμφοραῖς τὴν εἴς τινα μεγάλην ἰδέαν προσαφοσιωμένην μεγαλόνοιαν. Ὕβρεις καὶ ἀπειλαί, ἐκπατρισμοὶ καὶ βανδαλισμοὶ τῶν κρατούντων, οἱ κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν κίνδυνοι, αἱ μομφαὶ καὶ αἱ κατηγορίαι τῶν ψευδοχρίστων, ἡ δολιότης καὶ ψυχρότης τῶν ψευδαδέλφων, κατ' οὐδὲν ἴσχυσαν ἐπὶ τῆς ἀπτοήτου καὶ ἀταράχου καὶ ὄντως χριστιανικωτάτης ψυχῆς τοῦ ἀδυσσωπήτου τούτου πολεμίου τῆς Παπικῆς θεοκρατίας καὶ τοῦ ταύτης προμαχῶνος τῆς Ἰησουϊτικῆς φάλαγγος. Ὅπως δὲ πεισθῶμεν περὶ τούτου ἀκούσωμεν τί ὁ Μέγας οὗτος λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου ἔγραφε κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1597 πρὸς τὸν Δοῦκα Μιχαὴλ τὸν Βοεβόδα· «ὁ Θεὸς οἶδε, λέγει, πόσην σπουδήν, πόσον πόνον καὶ μόχθον εἰσφέρομεν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, ὅτι οὐκ' ἀρκοῦσιν ἡμῖν οὔτε αἱ ἡμέραι, οὔτε αἱ νύκτες, ὥστε πράττειν, λέγειν, γράφειν τὰ κοινῇ συμφέροντα. Ἐμαὶ εἰσιν αἱ τοῦ λαοῦ παρεκτροπαὶ καὶ κρίσεις καὶ διαφοραὶ πᾶσαι· ἐμοὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας κίνδυνοι, αἱ ἀνάγκαι, αἱ τῶν ἱερῶν ναῶν οἰκοδομαί, αἱ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας φροντίδες, ἃς καὶ γράφοντες καὶ λαλοῦντες καὶ τοῖς πόρρω καὶ τοῖς ἐγγύς, τοὺς μὲν ἐλέγχομεν, τοὺς δὲ νουθετοῦμεν, τοὺς δὲ διορθοῦμεν, τοῖς δὲ καὶ προφυλακήν τινα πραγματευόμεθα. Πυρπολούμενοι, Θεὸς οἶδε, καὶ νοῦν καὶ ψυχὴν καὶ καρδίαν· ἡμέτεραι αἱ τῶν τῆς

(1) Ὅρα Ἀθήναιον τομ. ΣΤ', σελ. 34 στιχ. 482—84 καὶ Γεδεὼν Πατριαρχ. πιναχ. σελ. 526.

Ἐκκλησίας χρεῶν ἐπισκοπαί, τῶν πτωχῶν αἱ ἔνδειαι, καὶ ταῦτα πάντα Θεοῦ χάριτι καὶ βοηθείᾳ πράττομεν ἢ πράττειν ἐπιχειροῦμεν, ὡς ἂν βέλτιον, ἢ γνωρίζομεν ἢ δυνάμεθα, μόνοι ἄποροι, ἀσθενεῖς. Ἀλλ᾽ οὐδὲ οἱ δυνάμενοι βοηθῆσαι, κἂν λόγῳ, κἂν τοῖς ἀπολλυμένοις χρήμασι, τὴν ὀφειλομένην παρέχουσι σπουδήν. Ἔχει Θεὸς ἔκδικον ὄμμα. Μελήσει τῷ Θεῷ καὶ περὶ ἡμῶν» (1). Ἔγραφεν ὁ ἱερὸς ἀνὴρ θεολογικόν τι σύγγραμμα ἢ πολεμικήν τινα διατριβὴν πάντοτε τὸν νοῦν αὐτοῦ εἶχεν εἰς τὸ ἔκδικον ὄμμα τοῦ Προνοητοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ. Ἐπηρεάζετό που ἡ ὀρθοδοξία παρὰ τῶν ἀδιαλείπτως ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων καὶ μάλιστα τῶν Λατίνων τεκταινομένων παντοίων κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐπιβουλῶν, εὐθύς, εἰμὴ ἦν αὐτῷ δυνατὸν αὐτοπροσώπως νὰ πορευθῇ, δι᾽ ἀπεσταλμένων ἀντιπροσώπων αὐτοῦ ἀπέστελλε τὰ πλήρη θείας σοφίας πρὸς στηριγμὸν τῶν πιστῶν συγγράμματα αὐτοῦ· ὑπόπτεροι δὲ καὶ ἀλεπάλληλοι φοιτῶσαι πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξους αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ ἐστηλήτευον τὰς κακοδόξους τῶν ἀποστατῶν πλάνας καὶ κακοβούλους ὁρμάς. Τὰς τοῦ πηγαίου δὲ τούτου τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας Πατριάρχου Πηγᾶ ψυχωφελεῖς ἐπιστολάς, τὰς στεντορίως διακηρυττούσας τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, δύναται ν᾽ ἀναγνώσῃ ἐπανειλημμένως καὶ ἀκουράστως, μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως ὁ σημερινὸς Ἕλλην, ἅτε ἐξερευγομένας καθαρὸν καὶ διαυγάζον τὸ φρόνημα τῆς εὐσεβείας, ταῖς ἀκτῖσι τῶν θεοπνεύστων λογίων. Περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐν γένει ἀνερυθριάστως δύναταί τις ν᾽ ἀναφωνήσῃ, ὅ,τι ὁ Μέγας Οἰκονόμος περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἱεροῦ Φωτίου «ὁποῖον πολυμαθείας πελάγιον χεῦμα! . . . ἐὰν δὲ καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἀναγνῷς θαυμάσεις τὸν φιλόσοφον, τὸν Μαθητικόν, τὸν ἰατρόν, τὸν εὐφραδέστατον ῥήτορα. Τὰς δὲ περὶ τὰ κανονικὰ ἐξηκριβωμένας αὐτοῦ γνώσεις καὶ πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας; Πάμμουσον ὁρᾷς παιδείας ἐνδιαίτημα» (2).

Ἵνα μὴ λοιπὸν τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ σοφωτάτου τούτου ἀνδρὸς τὸ ὄνομα καὶ οἱ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους ἀγῶνες μέ-

(1) Ἔπιθι Χαλκινοῦ χειρογρ. ἐπιστολ. 258.
(2) Ὅρα «περὶ τῶν Ο΄. ἑρμηνευῶν τόμ. Δ΄. σελ. 754.

νωσιν ἄγνωστοι τοῖς πολλοῖς ἀνελάβομεν, πεποιθότες τῇ θείᾳ ἀντιλήψει, τὴν συγγραφὴν τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ, πιστεύοντες ἀκραδάντως καὶ φρονοῦντες σταθερῶς, ὅτι τῶν ἐνδόξων καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν τὰ καλὰ παραδείγματα μεγίστην ἔχουσι δύναμιν εἰς τὸ νὰ ἐγείρωσι πρὸς μίμησιν καὶ πάντας μὲν τοὺς ἀνθρώπους καθόλου, ἰδίᾳ δὲ ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ πατραγαθίᾳ ἐγκαυχωμένους, καὶ μάλιστα τοὺς τὴν φυλακὴν καὶ περιφρούρησιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς ἀμωμήτου καὶ ἁγίας ἡμῶν πίστεως ἐμπεπιστευμένους.

Ἀλλὰ πρὸ τοῦ προβῶμεν ἐν τῷ ἔργῳ ἡμῶν τούτῳ, δίκαιον ἡγούμεθα νὰ ἐκθέσωμεν τῷ ἀναγνώστῃ, τὴν ἣν ἠκολουθήσαμεν σειρὰν ἐν τῇ συγγραφῇ ἡμῶν. Τὴν ὅλην πραγματείαν ἡμῶν διηρέσαμεν εἰς τέσσαρα κεφάλαια, κατὰ τὰς τέσσαρας παρουσιαζομένας σπουδαιοτάτας ὄψεις ἢ σημεῖα τοῦ βίου τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός. Δηλαδὴ Α′) ἐξετάζομεν ἐν τῷ α′ κεφαλαίῳ τὰ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ καὶ μορφώσεως ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, τῇ Κρήτῃ, τὰς ἐν Παταβίῳ πρὸς τελειοτέραν μόρφωσιν διατριβάς· τὴν ἐν τῇ πατρίδι ἐπάνοδον· τὴν ἐν αὐτῇ δρᾶσιν καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀναχώρησιν. Β′) ἐν τῷ β′ κεφ. τὴν ὡς Πρωτοσυγκέλλου καὶ Ἐξάρχου τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας δρᾶσιν αὐτοῦ. Γ′) ἐν τῷ γ′ κεφ. τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ ὡς Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ Δ′) ἐν τῷ δ′ κεφ. τὴν δρᾶσιν καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ ὡς Ἐπιτηρητοῦ τοῦ Πατριαρχείου Κων)πόλεως, ἐν ᾧ συγχρόνως ἐξετάζεται καὶ ἡ κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ ἡμέρας δρᾶσις, μετὰ τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ.

Ἀρχόμενοι τῆς πραγματείας ἡμῶν εἴχομεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι μόνη ἡ ἐξ αὐθεντικῶν καὶ διαυγῶν πηγῶν καὶ τῶν θολερῶν καὶ μυθολόγων πηγῶν ἀπέχουσα, γινομένη μελέτη, δύναται ἀληθῶς νὰ διασαφηνίσῃ καὶ ἀναστήσῃ τὰ σκοτεινὰ καὶ ἀμυδρὰ λείψανα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας. Πρὸς τοῦτο, ἐκ καθήκοντος ἐθνικοῦ, οὐδέποτε προετιμήσαμεν τῶν ἡμετέρων τὰς ξένας πηγάς. Διὸ καὶ εἰς τὴν μετὰ χεῖρας πραγματείαν μόνον τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς ἔχομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ὑπὸ ὀρθοδόξων γραφείσας ἀλλογλώσσους πη-

γάς, ἐν παρόδῳ μόνον μνημονεύοντες τῶν ὑπὸ τῶν ἀλλοδόξων λογίων γραφέντων περὶ τοῦ, ὃ ἐπισκοκοῦμεν, προσώπου καὶ ἐποχῆς. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἡμετέρων τὴν πρώτην καὶ κυριωτέραν θέσιν κατέχουσιν αὐτὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Πηγᾶ, τὰ καὶ σπουδαιότερα, ἐκδεδομένα τε καὶ ἀνέκδοτα ἐν αὐτογράφοις τοῦ Πηγᾶ ἢ ἀπογράφοις χαρτίοις σῳζόμενα, ἅτινά εἰσι Α') τὸ ὑπ' ἀριθ. 120 τῆς κατὰ Χάλκην Θεολογικῆς Σχολῆς σῳζόμενον πολυτιμότατον χειρόγραφον, περιέχον τὰς μετὰ τὴν Πατριαρχείαν γραφείσας 320 ἐπιστολὰς τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Πηγᾶ, ἀντιγραφὲν κατὰ τὸ ἔτος 1841, ἀπὸ ἑτέρου ἀντιγράφου γραφέντος κατὰ τὸ ἔτος 1801 ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Ἐπισκόπου Λιβύης Θεοφίλου καὶ σῳζομένου ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθ. 1040 Suppl (1). Β') τὸ ὑπ' ἀριθ. 112 χειρόγραφον τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης, ἐν ᾧ περιέχονται τρεῖς μακροσκελεῖς ἐπιστολαὶ «πρὸς τοὺς Ρώσσους τῆς Ἀπωλονίας» (;) πρὸς Χίους καὶ «πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἀπωλονίαν Ρώσσους τε καὶ Ἕλληνας». Γ') τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 41 χειρόγραφον τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης περιέχον τοὺς 28 λόγους ἢ ὁμιλίας τοῦ Πηγᾶ καὶ ἐκφωνηθέντας κατὰ τὸ τριετὲς διάστημα (κατὰ τὸ ἔτος 1585—88) τῆς ἐν Κων)πόλει διαμονῆς αὐτοῦ. Δ') τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1769 ἐν Ἰασίῳ γενομένην δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ «Ὀρθόδοξος διδασκαλία». Ε') τὰς ἐν τῷ 17 τόμῳ τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ ἐλλογίμου Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως δέκα καὶ ἑπτὰ ἐπιστολὰς αὐτοῦ. ΣΤ') τὰς ἐν τῷ δελτίῳ τῆς ἐθνολογικῆς ἑταιρίας δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Ἰωάννου Σακκελίωνος ἐπιστολὰς τοῦ Πηγᾶ πρὸς Ἱερεμίαν τὸν Β', τὸν Τρανόν. Ζ') τὴν ἐσχάτως, κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1902, γενομένην ἐν Παρισίοις, ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς Γαλάτου καθηγητοῦ Emile Legrand

(1) Ὅρα Ἑλληνικοῦ φιλολ. Συλλόγου τόμ. 17 σελ. 55. Τὸ πρωτότυπον τῶν ἐπιστολῶν τούτων σῴζεται ὡς ἐπληροφορήθημεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Παναγίου Τάφου ἐν Ἱεροσολύμοις, μεθ' οὗ ἀποσταλὲν καὶ παραβληθὲν τὸ ἀντίγραφον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης διωρθώθη, ἃς διορθώσεις καὶ φέρει.

ἔκδοσιν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πηγᾶ, τῶν γραφεισῶν πρὸ τῆς εἰς Πατριάρχην προχειρίσεως αὐτοῦ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Lettres de Mélétius Pigas antérieures à sa promotion au Patriorcat». Η') τὴν ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς παρ' ἡμῖν κληρικοῦ καὶ σοφοῦ ἡμῶν Καθηγητοῦ, τοῦ σεβαστοῦ Ἀρχιμανδρίτου κυρίου Γερμανοῦ Γρηγορᾶ σύντομον μέν, ἀλλὰ πολλοῦ λόγου ἀξίαν, ἅ τε ἐλέγχουσαν βαθεῖαν μελέτην τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πηγᾶ, βιογραφίαν τοῦ Μελετίου, τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ Θ' τόμῳ τῆς Πανδώρας. Θ') τὴν χειρόγραφον μετὰ τὴν ἅλωσιν ἱστορίαν τῆς Ἐκλησίας ἡμῶν τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου Κυρίου Εἰρηναίου Πανταλέοντος, Καθηγητοῦ τῆς ἐκκλησ. ἱστορίας ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολ. Σχολῇ καὶ Ι') τὰς παρ' ἐμοὶ εὑρισκομένας τεσσαράκοντα δύο ἐπιστολὰς τοῦ Πηγᾶ, ἀντιγραφείσας ἐκ τοῦ παρὰ τῷ ἀειμνήστῳ Ἰωάννῃ Σακκελίωνι, εὑρισκομένου ἀντιγράφου τοῦ χειρογράφου τῆς Πατμιακῆς Βιβλιοθήκης.

Ἐκ δὲ τῶν ἀλλογλώσσων πηγῶν μνημονεύομεν ἐνταῦθα Α') μόνον τοῦ πολυτίμου καὶ ἀξιολόγου διὰ τὴν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἔργου τοῦ σοφοῦ τῆς ἐν Κιέβῳ πνευματικῆς Ἀκαδημίας καθηγητοῦ κ. Μαλισέβσκιη ὑπὸ τὸν τίτλον « Ὁ Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης Μελέτιος ὁ Πηγᾶς καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ρωσσικὴν Ἐκκλησίαν». Β') τὸ ὁδοιπορικὸν τοῦ σοφοῦ περιηγητοῦ τῆς Ἀνατολῆς καὶ Ὁλλανδοῦ πρέσβεως ἐν Κων)πόλει Γεωργίου Δοῦζα ἐν εἴδει ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἴδιον πατέρα Ἰωάννην Δοῦζαν ἀποστελλόμενον ὑπὸ τὸν τίτλον «Georgii Dusae de itinere suo Constantinopolitano epistola apud Christophorum Raphelengium—Academiae Lugdono—Bataviae Typographum. 1599» (1), καὶ Γ') τὰ τοῦ σοφοῦ καὶ ἐξόχου Ἑλληνιστοῦ Γαλάτου Emile Legrand «Bibliographie Hellinique».

(1) Ὁ Γεώργιος Δούζας ὡς περιηγητὴς ἐγνώρισε τὸν Μελέτιον ἐν Κων)πόλει διοικοῦντα ἐπιτροπικῶς τὸν Οἰκουμ. Θρόνον· ἐγένετο προσφιλὴς αὐτῷ, διὸ καὶ πολλὰς ἀφιεροῖ σελίδας τοῦ ἑαυτοῦ συγγράμματος εἰς διαιώνισιν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡμετέρου Μελετίου.

Καὶ ἐν οἰκείῳ μὲν τόπῳ σημειούμεθα τὰς πηγάς, ἃς ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς ἀνὰ χεῖρας μελέτης συνεβουλεύθημεν, εἴτε ὁμογλώσσους, εἴτε ἀλλογλώσσους· ὑπάρχουσιν ὅμως ἕτεραι, ἃς ἐν παντὶ βήματι καὶ ἐν πάσῃ σελίδι τῆς παρούσης πραγματείας εἴχομεν ὑπ' ὄψιν. Εἶναι δὲ αὗται τὰ συγγράμματα τοῦ Δοσιθέου Νοταρᾶ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων «τόμος χαρᾶς» καὶ τόμος ἀγάπης»· τὰ τοῦ γνωστοῦ χρονογράφου Δωροθέου τοῦ Μονεμβασίας· τὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ φερεπόνου Μελετίου τῶν Ἀθηνῶν. «Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν» τοῦ Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου· τὴν «νεοελληνικὴν φιλολογίαν» τοῦ Σάθα· τὴν «νέαν Ἑλλάδα» τοῦ ἐνδόξου γόνου τῆς κλεινῆς Μακεδονίας Γεωργίου Ζαβίρα, πολυτιμοτάτην καὶ χρησιμοτάτην πηγὴν ἡμῖν καταστᾶσαν διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ περιεχομένους βίους τῶν Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν καὶ διὰ τὴν ὁπωσδήποτε ἀκριβεστέραν ἐν αὐτῇ ἔκθεσιν τῶν χρονολογιῶν. Ἡ εὐγνωμοσύνη ὅμως ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ νὰ μνημονεύσωμεν τοῦ σοφωτάτου καὶ πολυμαθοῦς σκαπανέως τῆς πατρῴας σοφίας Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, λαμπρὰς περὶ τοῦ Μελετίου ἐξενεγκόντος κρίσεις ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «περὶ τῶν Ο' Ἑρμηνευτῶν»· καθὼς καὶ τοῦ ἐν ἀκμῇ τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τῆς δράσεως μεταλλάξαντος τὸν βίον ἀειμνήστου Ἀρχιμανδρίτου Ἀνδρονίκου τοῦ Δημητρακοπούλου, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα γράψαντος καὶ δὴ καὶ τὸ ὃ εἴχομεν ὑπ' ὄψιν ἀξιόλογον σύγγραμμα αὐτοῦ « Ἡ ὀρθόδοξος Ἑλλάς». Οὐχ ἧττον δὲν δυνάμεθα νὰ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ καὶ τούς, ὡς δευτερεύουσαι πηγαί, πλὴν οὐχὶ καὶ δευτέρου λόγου ἀξίας χρησιμεύσαντας ἡμῖν τὸν πολὺν Εὐγένειον τὸν Βούλγαρην, Κωνσταντῖνον τὸν ἀπὸ Σιναίου Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ Θεοδόσιον τὸν Ζυγομαλᾶν, ὅστις ἀκριβῶς ἐκτίθησιν τὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ τῆς Τιβύγγης καθηγητοῦ Ἀνδρέου Κρουσίου δημοσιευθείσῃ Turcograecia, καθὼς καὶ πᾶσαν οἱανδήποτε ἄλλην διατριβήν, δημοσιευθεῖσαν ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασιν καὶ σχέσιν ἔχουσαν πρὸς τὰ ἐν τῷ ἡμετέρῳ θέματι συνειρόμενα ζητήματα, ἃς ὁ ἀναγνώστης ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ συναντήσῃ.

Τοιαῦται αἱ πηγαὶ ἡμῶν ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας μελέτῃ. Περιττὸν δὲ καὶ λίαν ὀχληρὸν κρίνομεν νὰ εἴπωμεν πλείονα καὶ νὰ γράψωμεν πολλὰ περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν μνημονευθέντων αὐθεντικῶν τούτων μνημείων. Ἐν ὀλίγοις ὅμως λέγομεν, ὅτι διὰ τὸν ἐνασχολούμενον εἰς τὴν ἔρευναν τῶν τυχῶν τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν ἅλωσιν αἱ πηγαὶ αὗται εἰσὶ χρησιμώταται, εὐχῆς δὲ ἔργον ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν οἱ παρ' ἡμῖν λόγιοι καὶ ἰδίᾳ οἱ περὶ τὴν ἱστορίαν ἐνασχολούμενοι κατανοοῦντες τὴν χρησιμότητα αὐτῶν, ἀντὶ νὰ καταφεύγωσιν ἀμέσως εἰς τὰ ἀποβράσματα τῆς Γερμανικῆς χύτρας, τῆς ἀντὶ ζωογόνου τροφῆς πολλάκις δηλητήριον ἐξεμούσης, ἐπεδίδοντο εἰς τὴν μελέτην τούτων, πρὸς συγγραφὴν καὶ ἐξακρίβωσιν τῆς σκοτεινῆς ταύτης ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἐποχῆς.

Παραδίδων λοιπὸν τοῖς φίλοις ὁμογενέσι τὸ ἡμέτερον τοῦτο μικρὸν πόνημα, χαίρω ὑπερβαλλόντως, διότι συντελῶ, ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, εἰς τὴν γνωριμίαν σπουδαιοτάτου τῆς Πατρίδος ἡμῶν τέκνου καὶ τὴν διαλεύκανσιν ἐλαχίστου τῆς σκοτεινῆς τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἱστορίας τμήματος. Εὔχομαι δέ, ἵνα οἱ δεινοὶ περί τε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν ἄλλην παιδείαν κληρικοί τε καὶ λαϊκοί, μιμούμενοι τὸν ζῆλον ἡμῶν, ἐπιληφθῶσιν ἐπίσης τοιούτων ὠφελιμωτάτων ἔργων, καταδεικνυόντων τρανὴν τὴν ἀλήθειαν καὶ συντελούντων εἰς τὸν ἀληθῆ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν καταρτισμόν.

Ἔγραφον ἐν Χανίοις κατὰ τὴν 1 Ἰουλίου 1903

ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΚΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

«Ἐμοὶ μὲν ἦν ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ (ὁ Μελέ-»τιος) διὰ πάσης τιμῆς καὶ τῆς προσηκούσης τοι-»αύτῃ φιλοθέῳ ψυχῇ αἰδοῦς τε καὶ εὐλαβείας καὶ »οὐχ ἧττον ἐκείνου τὸ περὶ τὰ θεῖα τοῦ ζήλου »διάπυρον ἐπαινῶ καὶ τὸ τῆς ζωῆς ἐνάρετον ἀποδέ-»χομαι (Μαξ. ὁ Μαργούνιος πρὸς Φίλιππον τὸν Σιμινέλλον σελ. 302).

Ὁ πολὺς τὴς σοφίαν καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας θερμὸς πρόμαχος, ὁ πανευκλεὴς καὶ πανσέβαστος Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, «οὗ τὸ περὶ τὴν ἔσω καὶ ἔξω μάθησιν κλέος, οὐχ ὅπως τὰ καθ'ἡμᾶς, ἀλλὰ τὴν ἀν' Εὐρώπην ἐθνῶν καὶ τὰ πορρωτάτω διῆλθε διαπεφοιτηκός» (1), ὡς δείκνυται ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1582 πρὸς τὸν Μαρτῖνον Κρούσιον καθηγητὴν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς ἐν τῷ ἐν Τιβύγγῃ Πανεπιστημίῳ ἀπευθυνθείσης ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 1549, ἐν τῇ τότε πρωτευούσῃ πόλει τῆς ἐνεκρατουμένης Κρήτης Χάνδακι ἢ Μεγάλον Κάστρον (2). Ἡ οἰκογένεια τοῦ Μελετίου ἐνηριθμεῖτο κατά τε τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νεωτέρους βιογράφους αὐτοῦ «ἐν τοῖς μάλιστα ἐνδόξοις καὶ πρωτεύουσι, ἀρετῇ τῶν πολιτῶν, τοῖς μάλιστα τιμίοις καὶ πλούτῳ κομῶσι Κρητικοῖς οἴκοις, οὐχ ἧττον δὲ καὶ εὐσεβείᾳ βεβοημένοις (3). Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Παῦ-

(1) Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως λογικὴ σελ. 41.

(2) Ἔπιθι Πατμιακοῦ χειρ. ἐπιστολ. 37 καὶ Em. Legrand Lettres Meletius Pigas σελ. 92 ἐπ. 75.

(3) Ὅρα παρὰ Georgii Dousae de itinere suo σελ. 53. Σάθα «Νεοελλ. φιλολογ.» σελ. 208. Παπαδ. Βρετοῦ τόμ. Α'. «ἐξ εὐπα-

λος, ἡ δὲ εὐσεβὴς αὐτοῦ μήτηρ Εὐγενία. Ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τυγχάνουσιν ἡμῖν γνωστὰ τῆς Ἀναστασίας, ἥτις φαίνεται ὅτι ἦν καὶ πρωτότοκος, καὶ τῆς ὑστεροτόκου Βενέτας (Εὐλογίας). Ἐκ δὲ τῶν ἀρρένων ἀδελφῶν αὐτοῦ μόνον τοῦ ἐν Βενετίᾳ ἀποθανόντος Γεωργίου, καίτοι μανθάνομεν ἔκ τινος πρὸς τὸν Σίλβεστρον ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ὅτι ἐκέκτητο καὶ ἀδελφὸν ἱεροδιάκονον, ὅστις μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν καὶ τῆς πρωτοτόκου ἀδελφῆς Ἀναστασίας ἀπετέλουν μέλη τῆς ἱερᾶς τοῦ ἐν Καΐρῳ μοναστηρίου τοῦ Μεγάλου Γεωργίου ἀδελφότητος ([1]). Ἐκ τῆς πρὸς τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δεικνυμένης ὑπὸ τοῦ ἰδίου Μελετίου ἀμφιβολίας φαίνεται, ὅτι δὲν ηὐτύχησε μέγας νὰ γνωρίσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἐξ ἁπαλῶν δὲ ὀνύχων ἀπορφανισθεὶς ἔτυχε τῆς πρὸς ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν ἐπιμελείας ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ μητρός, ἥτις, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ σύγχρονοι αὐτῆς Κρῆσσαι, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τὰ πάτρια ἐμμονῆς ἀντεχομένη πρώτη ἐνέσπειρεν εἰς τὴν ἁπαλὴν καὶ εὔπλαστον καρδίαν τοῦ ὀρφανοῦ

τριδῶν τῆς μητροπόλεως τῆς νήσου ταύτης· σελ. 239 Γερμανοῦ Γρηγόρ. ἐν Πανδωρ. τόμ. Θ'. σελ. 255 καὶ Μ. Γεδεὼν ἐν βίῳ Λουκάρεως σελ. 50.

(1) Τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μανθάνομεν ἔκ τινος πρὸς τὸν ἱερομόναχον Παΐσιον τὸν Σιναΐτην ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἐν ᾗ ὑπογράφεται οὕτως «Μελέτιος Παύλου τινός, τέκτονος ἴσως υἱὸς πρωτοσύγκελλος καὶ ἐπίτροπος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀλεξανδρείας, (Legrand Lett Piga σελ 75 Πατμ. χειρ. ἐπ. 32). Τῆς δὲ μητρός, καθὼς καὶ τῆς ἀδελφῆς Ἀναστασίας καὶ περὶ τοῦ ἱεροδιακόνου ἐξ ἑτέρας ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Σίλβεστρον ἐν Καΐρῳ διατρίβοντα (ὅρα Ἰωάννου Σακελλίωνος ἐπιστολ. Πηγᾶ πρὸς Ἱερεμίαν σελ. 37). Περὶ δὲ τῆς Βενέτας ὅρα τὴν πρὸς Κρῆτας ἐπιστολὴν αὐτοῦ (χαλ. χειρ. ἐπιστ. 103 καὶ Σακελλίωνος σελ. 63). Περὶ δὲ του Γεωργίου μανθάνομεν ἐκ τοῦ Σάθα νεοελ. φιλολ. σελ. 209.

αὐτῆς τὴν μεγάλην εὐσέβειαν καὶ τὸν πρὸς τὸν Θεὸν φόβον, τὸν πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὰς πατρῴας παραδόσεις φλέγοντα ζῆλον, ὑφ᾽ὧν βλέπομεν εἶτα περικοσμούμενον τὸν Μελέτιον, καὶ ὑπὲρ ὧν εὐθαρσῶς καὶ προθύμως ἀγωνιζόμενος ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον τὸν καματώδη αὐτοῦ βίον. Τοιαύτης ἐνδόξου οἰκογενείας ὢν γόνος ὁ Μελέτιος καὶ οἴκοθεν, οἵῳ τινὶ τρόπῳ, βρύων τὴν ἀρετήν, ἔτυχεν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς, παρὰ σοφῶν καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν παιδευθείς, ὧν ἔβριθε τότε ἡ Κρήτη (1). Ὡς πρῶτος αὐτοῦ διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς ἔν τε τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Λατινικῇ ἀναφέρεται ὁ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον πρὸς μόρφωσιν τῶν τῆς πατρίδος αὐτοῦ παίδων ἀσχολούμενος καὶ μεγάλης τιμῆς ἀπολαύων ἱερομόναχος Μελέτιος ὁ Βλαστός, μέλος τῆς μεγάλης ἐκείνης καὶ πολλοὺς ἐπιστήμονας ἀριθμούσης Κρητικῆς οἰκογενείας τῶν Βλαστῶν (2). Ὡς ἐν παρόδῳ δ᾽εἰρήσθω ἐνταῦθα, ὅτι ἡ τοιαύτη προκαταρκτικὴ μόρφωσις τοῦ Μελετίου ἦν εὐρυτέρα ἐκείνης, ἣν ἐλάμβανον οἱ τῶν Κρητῶν λοιποὶ παῖδες εἰς τὰς συνήθεις ἐνοριακὰς τῆς πατρίδος αὐτῶν σχολάς, διότι πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς περιελάμβανεν ἅπασαν τὴν ἐγκύκλιον λεγομένην παίδευσιν, δηλ. τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν ρητορικήν, μεθ᾽ἱκανοῦ κύκλου θρησκευτικῆς μαθήσεως, περὶ ὧν ὁμιλῶν Κύριλλος ὁ Λούκαρης λέγει περὶ τοῦ Μελετίου, ὅτι ἐν ταῖς ἀνέσεσι καὶ σχολαῖς ἀπὸ τῶν μαθημάτων εὑρίσκετο λόγους τινὰς μελετῶν καὶ συνταττόμενος πρὸς ἑαυτόν, ἦσαν δὲ οἱ λόγοι διδασκαλίας μεστοὶ καὶ θεῖόν τι νόημα ἀνακαλύπτοντες (3), ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι τοσοῦτον ηὐδοκί-

(1) Ὅρα ἐπιστολὴν Κων)τίνου Σερβίου πρὸς Μαρτῖνον Κρούσιον ἐν Τουρκογρ. σελ. 537.

(2) Σάθα «Νεοελ. φιλολ. σελ. 232.

(3) Georgii Dousae itinere suo σελ. 53.

μησεν ὁ νεαρὸς Μελέτιος παρὰ τῷ ἱερομονάχῳ Βλαστῷ, ὥστε ἐθαυμάζετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρὰ πάντων, οὐ μόνον ἐπὶ τῷ λέγειν κομψῶς καὶ πείθειν εὐχερῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἱκανότητι τοῦ συγγράφειν γλαφυρῶς. Πλὴν τούτων καὶ γενικόν τι προσέτι παρατηρεῖ Κύριλλος ὁ Λούκαρης ἐν τῷ χαρακτῆρι τῆς προκαταρκτικῆς τοῦ Μελετίου μορφώσεως καὶ ἀνατροφῆς, «παιδευόμενος, λέγει, ὑπὸ σοφῶν, αὐτὸς τοῦ κατ᾽αὐτὸν γεγένηται βίου διδάσκαλος, διότι ἔτι παῖς ὢν ὁμολογεῖται εὐήθης καὶ τῇ μὲν φύσει συνετός, τῇ προαιρέσει δὲ διδακτικὸς καὶ πολιτικός» ([1]). Οἱ πρόωροι δὲ οὗτοι κόποι διὰ τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, αἱ αἰφνίδιοι καὶ ὑπερβολικαὶ αὐτοῦ τάσεις πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ τὴν κοινὴν δρᾶσιν ἦσαν βεβαίως οἱ κάλλιστοι προάγγελοι τῆς μελλούσης κλήσεως τοῦ Μελετίου. Πλὴν οὐκ οἶδ᾽ὅπως, κατὰ τὸν Λούκαρην, «φθονοῦσα ἡ τύχη εἷλκε τὸν παῖδα εἰς ἀμετρήτους κινδύνους πυρός, ὑδάτων, κρημνῶν, ὥστε καὶ παρ᾽οὐδὲν ἦλθε πολλάκις τεθνᾶναι» ([2]). Πόθεν δὲ ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθωσιν οἱ ἀμέτρητοι οὗτοι κίνδυνοι, οἵτινες τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεως αὐτῶν ἀφῆκαν εἰς τὴν ὑγιείαν τοῦ Μελετίου, τοῦτο δὲν εἶναι γνωστὸν εἰς ἡμᾶς, δυναμένους ν᾽ἀποδώσωμεν τούτους εἰς τὸ ῥιψοκίνδυνον τοῦ χαρακτῆρος τῶν παίδων, οἷον ἐν μείζονι τῶν ἄλλων μέτρῳ ἐκ παίδων ἤδη ὑπέτρεφεν, ὡς φαίνεται ὁ Μελέτιος, καὶ οἵτινες εἶχον προπαρασκευαστικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἀνδρικὴν ζωὴν τῆς δράσεως αὐτοῦ, ἣν αὐτὸς οὗτος ἀποκαλεῖ ἐν τῇ πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Ρωσσίας ἐπιστολῇ αὐτοῦ ζωὴν παντοειδῶν καὶ αἰσχρῶν θανάτων· διότι «κινδυνεύομεν, λέγει, καθ᾽ἡμέραν ἀποθνήσκοντες (οἶδεν ὁ Θεός), ἕνεκα τῶν ἀβανιῶν τῶν ἑτεροπίστων, θανάτους πολλοὺς καὶ αἰσχρούς». ([3])

(1) Dousae αὐτόθι. (2) Αὐτόθι.

(3) Ἔπιθι Χαλκ. χειρογρ. ἐπιστ. 152.

Τοιούτους ἠθικοὺς καὶ διανοητικοὺς θησαυροὺς ἐν τῇ μουσοτρόφῳ καὶ εὐνομουμένῃ πατρίῳ γῇ ἀποκτηθέντας, συναποφέρων ὁ Μελέτιος, ἤδη τὸ δέκατον ἕβδομον πιθανῶς τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος ἄγων, ἐξέρχεται, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς πρὸς μάθησιν ὀργώσης Κρητικῆς νεολαίας (1), τῆς ἐνεγκαμένης καὶ ἄλλων ἀνθρώπων ἰδεῖν ἄστεα καὶ νόον γνῶναι. Καὶ πρῶτον μὲν καταλαμβάνει τὴν τηνικαῦτα πολιτικὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ Μητρόπολιν τὴν Βενετίαν (2), ἐν ᾗ ἐπὶ μακρὸν διατρίψας καὶ εἴ τι καλὸν καὶ ὠφέλιμον δι'ἑαυτὸν συναρπάσας, μεταβαίνει τελειοτέρων γλιχόμενος σπουδῶν εἰς τὸ κατ'ἐκεῖνον τὸν χρόνον, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ Πανεπιστήμιον κλεινὸν Πατάβιον, ὅπερ ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ «μητέρα τῶν λόγων καλεῖ» (3). Ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης ὁ Μελέτιος κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ συγχρόνου βιογράφου αὐτοῦ «διεξῆλθε πᾶσαν ἐπιστήμην ἐν ἑκατέρᾳ τῇ γλώσσῃ (4) τ.ἔ. διήκουσε πάντα τὰ μαθήματα τὰ διδασκόμενα ἔν τε τῇ Λατινικῇ καὶ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, συμπληρώσας οὕτως τὴν κλασικὴν Ἑλληνολατινικὴν μόρφωσιν. Τῆς φιλοσοφίας ἠκροάσατο παρὰ τῷ τότε παγκοσμίου φήμης Μαθητικοῦ καὶ δεινοῦ φιλοσόφου, ἀπολαύοντι κόμητι Ἰακώβῳ τῷ Ζαβαρέλλᾳ (5). Ἀλλ'ὁ Μελέτιος μὴ ἀνεχόμενος μηδὲν τῶν καλῶν διαφυγεῖν αὐτόν, μηδ'ἀπολειφθῆναι τῶν φιλοπόνων μελισσῶν, ἐνησχο-

(1) Ἐπιθι Fabricii Biblioth τομ. XI σελ. 476.

(2) Πανδωρ. Θ'. σελ. 255 καὶ Βρετοῦ Α' 239.

(3) Χαλκην. χειρόγρ. ἐπιστολ 66.

(4) Dousae σελ 53.

(5) Ὁ Ζαβαρέλλας ἐγένετο καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης κατὰ τὸ ἔτος 1564. Τοιαύτην δὲ ἐξεπροσώπει ἐπισημότητα ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ὥστε ἡ παράδοσις αὐτοῦ οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ πάντας τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ.

λήθη ἐπί τινα ἔτη, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν λοιπῶν Ἑλληνοπαίδων, λίαν φιλοτίμως, εἰς τὴν ἱερὰν τῶν Ἀσκληπιαδῶν τέχνην, διακούσας ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ τὰς σοφὰς τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ Ἰωάννου Κλαδίου διδασκαλίας ([1]). Πόσα ὅμως ἀκριβῶς ἔτη διετέλεσε σπουδάζων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ, ἀδυνατοῦμεν μετὰ ἀκριβείας νὰ ὁρίσωμεν. Ἐὰν δὲ κρίνωμεν ἐκ τῶν εἰς τὸ αὐτὸ πανεπιστήμιον σπουδασάντων συμπολιτῶν αὐτοῦ, ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ ὁ Ρεθύμνιος Δανιὴλ ὁ Φουρλᾶνος, ὅστις ἐπὶ ὀκταετίαν ὅλην διετέλεσεν ἐν αὐτῷ σπουδάζων τὴν φιλοσοφίαν, τὴν νομικὴν καὶ τὴν ἰατρικήν, τυχὼν ἐν πάσαις τῆς δάφνης τοῦ διδάκτορος δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἴσως τόσα ἢ περίπου τόσα ἔτη ἐσπούδαζε καὶ ὁ Μελέτιος ([2]). Ὁπόσην δὲ ἐπιμέλειαν καὶ πρόοδον ἐπεδείξατο ὁ Πηγᾶς κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης σπουδῶν αὐτοῦ, καὶ ὁπόσην ἀκριβῆ καὶ βαθεῖαν γνῶσιν ἐκτήσατο τῆς Λατι-

(1) Καὶ οὗτος γόνος ὑπάρχων τῆς μουσοτρόφου Κρήτης καὶ υἱὸς τοῦ Ζαχαρίου Ἀκτουαρίου ἐξελέγη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1573 ἐπὶ διετίαν διευθυντὴς (rector medicinae benemeritus) τοῦ ἰατρικοῦ τμήματος τοῦ πανεπιστημίου. Τοσοῦτον δὲ ἐξετιμῶντο παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς τὰ ἰατρικὰ συγγράμματα τοῦ Κρητὸς Ἰωάννου ὥστε ὁ Νικόλαος Σρόπιος λαβὼν τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ πάπα Ἰουλίου τοῦ Γ'. καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Καρόλου τοῦ Ε'., συνεπινευούσης καὶ τῆς Ἐνετικῆς Συγκλήτου ἐξέδωκεν αὐτὰ ἐν Λατινικῇ μεταφράσει ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1554, ὑπὸ τὸν τίτλον «Medicus sine methodus medendi» μετὰ τοῦ προνομίου τῆς πωλήσεως αὐτῶν, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν, ἐν διαστήματι δέκα ἐτῶν. Ὁ Μελέτιος διατρίβων ἐν τῇ Παδούῃ ἐγνώρισε τὰ συγγράμματα ταῦτα, ἅτινα πολὺ ἐξετίμα καὶ περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ὁποίων ὁ ἴδιος κατόπιν ἐφρόντιζεν, ὡς δεικνυται ἐκ τῆς πρὸς τὸν Γεώργ. Δοῦζαν ἀπὸ Ἀλεξανδρίας κατὰ τὴν 31 Ν)βρίου 1599 ἀποστελλομένης ἐπιστολῆς (Dousae σελ. 122 καὶ Bibliographie universelle Michaud τομ. Α'. σελ. 133.

(2) Σάθα Νεοελ. φιλ. σελ. 190.

νικῆς θεολογίας, ἐκδηλουμένης πολλαχῶς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα πολεμικοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ τρανοφθόγγως μαρτυροῦσι πολλοὶ τῶν γνωρισάντων αὐτὸν συγχρόνων αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ ἔνδοξος Γάλλος ἱστοριογράφος Ἰάκωβος Αὔγουστος De thou ἐκφραζάμενος οὕτως, «ὁ Μελέτιος ἐσπούδαζέ ποτε ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης, ἐν ᾧ διεκρίνετο ἐπὶ εὐφυΐᾳ καὶ σοφίᾳ» ([1]). Οἱ λόγοι δὲ οὗτοι τοῦ Γαλάτου ἱστορικοῦ ἐπικυροῦνται οὐ μόνον ἐκ τῶν καθόλου λαμπρῶν τοῦ Μελετίου σπουδῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ καθόλου βίου καὶ τῆς συμπεριφορᾶς, ἣν ἐπεδείξατο ἐν Παταβίῳ κατὰ τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, πάντοτε μετὰ σοφῶν καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν συνομιλῶν καὶ συναναστρεφόμενος καὶ ὑπὸ τούτων κηδεμονευόμενος. (Ὅρα ἐπιστ. πρὸς Ἀλουΐσιον Λολῖνον ἐν Χαλ. χειρ. ἀριθ. 19).

Καὶ ἀληθῶς, νεανίας οἷος ὁ Μελέτιος πεπυκασμένος ἤδη τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἀναπεπλασμένος ἀπὸ τῆς πατρώας γῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Ἰταλικαῖς πόλεσι εἰμὴ βίον παραδειγματικὸν καὶ ἀμέτοχον πάσης ξενικῆς διαφθορᾶς. Διότι οὐ μόνον τὰ ξενίζοντα ἤθη καὶ τὰς τῶν διεφθαρμένων ἀνθρώπων παραδιαφθορᾶς παντελῶς ἐβδελύσσετο καὶ ἀπεστρέφετο, ἀλλὰ καὶ μετέδιδε τοῖς ἑαυτοῦ ὁμιληταῖς, τά, ἃ κέκτητο, καλὰ καὶ χριστιανικὰ ἤθη, τύπος καὶ ὑπογραμμός, τοῦ καλοῦ μαθητοῦ, φιλοτίμου νεανίσκου, καὶ εὐσεβοῦς χριστιανοῦ τοῖς πᾶσι προκείμενος ([2]). Οὕτως διάγων ὁ νεαρὸς Μελέτιος διήνυσε τὸν δίαυλον τῶν σπουδῶν αὐτοῦ καὶ ἤδη περιέμενε αὐτὸν τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος. Πλὴν ἀλλὰ σπουδαίας εἰς τοῦτο ἀπήντησε δυσκολίας. Διότι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν παιδευομένων εἰς τὰ γυ-

(1) Histoire Universelle de Jaques Auguste De-thou τομ. VII'. σελ. 655 La Hage 1740.

(2) Πανδώρα Θ' σελ. 256.

μνάσια καὶ Πανεπιστήμια, τὰ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἐπίδρασιν τοῦ παπισμοῦ διατελοῦντα, ἀπῃτεῖτο καὶ ἦτο ὅρος ἀπαράβατος, ἐὰν ἤθελον νὰ λάβωσι τὸν ἐπιστημονικὸν βαθμὸν καὶ τὸ δίπλωμα τοῦ διδάκτορος, ἡ ἄρνησις τῆς πατρῴας πίστεως καὶ ἡ παρρησία ὁμολογία τοῦ διαστρόφου καὶ καινοτόμου παπισμοῦ (1). Οὐχὶ σπανίως πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων εὑρίσκοντες σπουδαῖα ἐνδιαφέροντα εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς βαθμούς, ἑκόντες ἄκοντες ὑπέπιπτον εἰς τὴν τοιαύτην ἀξιόμεμπτον πρᾶξιν. Ὁ Μελέτιος ὅμως καὶ φοιτητὴς ὢν οὐδαμῶς ἐπηρεάζετο ὑπὸ τῶν τοιούτων ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τοῦ αὐστηροῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς αὐστηρᾶς χριστιανικῆς εὐσεβείας συνήνου καὶ τὴν ὑποταγὴν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πάτριον πίστιν. Νῦν δὲ ὅτε, μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν αὐτοῦ καὶ τὰς νενομισμένας διδακτορικὰς ἐξετάσεις, κριθεὶς μετ' εὐφημιῶν ἄξιος τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος, ἀπῃτήθη, οἷον ἀντάλλαγμα, τὴν παπικὴν ὁμολογίαν, φρίξας ὁ γενναῖος πρὸς τὸ τοιοῦτον ἄκουσμα καὶ τὰ ὦτα αὐτοῦ βύσας ἐξῆλθε τῆς χορείας τῶν διδασκάλων, καταλιπὼν αὐτοῖς καὶ διπλώματα καὶ ἀριστείας καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ματαιόφρονος ἀνθρωπίνης δόξης παράσημα, ἀντὶ τούτων προτιμήσας τὴν ἁγιότητα καὶ ἱερότητα τῆς πίστεως αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ὁ ἀληθὴς τοῦ

(1) Περὶ τούτου ὁ Γεώργ. Ζαβίρας ἐν βίῳ Πηγᾶ λέγει «ἐν τῷ τέλει ὅμως τῶν μαθημάτων αὐτοῦ μὴ θελήσας νὰ λάβῃ τὸ ἀξίως αὐτῷ προσφερθὲν ἐπάγγελμα, (ἵνα μὴ βιασθῇ, κατὰ τὸ ἐκεῖ ἐπικρατῆσαν ἔθος νὰ ὁμολογήσῃ τοὺς ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδῳ ὅρους), ἄφησε τὸ Πατάβιον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν» (ἐν «Νεοελ. φιλολ.» σελ. 430). Ὁ δὲ Παπαδόπουλος Βρεττὸς περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως λέγει «μαθὼν ὅμως, ὅτι ἵνα λάβῃ τὸν βαθμὸν τοῦ διδάκτορος ὤφειλε νὰ κάμῃ ὁμολογίαν τῆς Λατινικῆς πίστεως, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὀργισθεὶς ἀνεχώρησεν ἀμέσως διὰ τὴν πατρίδα του» (τόμος Α' σελ. 239).

Χριστοῦ μαθητὴς διαφυλάξας σῶαν καὶ ἀπαράτρωτον τὴν παρακαταθήκην τῆς καλῆς ὁμολογίας, ἣν ἐκ παίδων εἰς τὴν ἀπ' αἰώνων ὀρθοδοξοῦσαν πάτριον γῆν ἔμαθε καὶ ἐδιδάχθη καὶ μετ' αὐτῆς συνηυξήθη, συνέτριψεν ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ τὰς πολυμηχάνους καὶ ἀντιθέους τῆς μισαλλοδοξίας παγίδας. Δικαίως λοιπὸν καὶ λίαν ὀρθῶς ὁ θαυμαστὴς καὶ θιασώτης αὐτοῦ κ. Γερμανὸς ὁ Γρηγορᾶς παραβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν γενναῖον τῆς Ὀρθοδοξίας πρόμαχον ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ Μᾶρκον τὸν Ἐφέσου τὸν Εὐγενικόν, ὅστις καίπερ βιαζόμενος νὰ ὑπογράψῃ τὸν ὅρον τῆς συνόδου ταύτης, ὅμως «ἐξέπτη ὡς ὑπόπτερος ἀετὸς ἐκ τῆς δυτικῆς ἐκείνης ἀχλύος πρὸς τὴν Ἀνατολὴν τοῦ πηγαίου τῆς ὀρθοδοξίας φωτός, μηθ' ὑπογράψας μετὰ τῶν λοιπῶν τὸν κακόδοξον ὅρον τῆς διερρωγυίας καὶ κατεσχισμένης ἑνώσεως». (ἱστορία Συροπούλου).

Μετὰ τὰς λαμπρὰς αὐτοῦ σπουδὰς ὁ Μελέτιος φέρων ἐν τοῖς στέρνοις αὐτοῦ τὸν ἀληθῆ τῆς ὀρθοδοξίας μαργαρίτην, ἐγκατέλιπε τὸ Πατάβιον καὶ ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ (1). Διὰ τῆς τοιαύτης δὲ αὐτοῦ μορφώσεως «ἠρεθίσθη, κατὰ Κύριλλον τὸν Λούκαρην, εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἄνω κλίσεως. Πατρικῆς δὲ ὑπεριδὼν εὐγενείας, φίλων καὶ οἰκετῶν καὶ πάντων ὅσα ἀνθρώποις

(1) Οὐδεμίαν κέκτηται σημασίαν καὶ ἐντελῶς κακόδουλος ἐλέγχεται, ἡ ἐν τῇ πρὸς τὸν Μελέτιον ἀπαντητικῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ὑπατίου Ποτσίου, προσαπτομένη αὐτῷ κατηγορία, ὅτι δῆθεν οὗτος ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ σπουδάζων εἰς τὴν Ἀμπσβούργην ἐμολύνθη ὑπὸ τῶν προτεσταντικῶν ἰδεῶν, καὶ τοῦτο, διότι οὐ μόνον οὐδαμόθεν ἀλλαχόθεν ἐπικυροῦται ἡ εἴδησις αὕτη, ἀλλὰ καὶ διότι ἀσύμφωνός ἐστι πρὸς αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μελετίου, μαρτυροῦντος, ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀλουΐσιον Λολῖνον ἐπιστολῇ αὐτοῦ, τὴν κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ Παταβίου εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον (ἔπιθι χαλ. χειρ ἐπιστ. 19).

ἐστὶ περισπούδαστα, τὸν μοναχικὸν βίον ἠσπάσατο» (1), καρεὶς μοναχὸς ἐν τῇ ἐν Κρήτῃ διασήμῳ Μονῇ τῆς Ἀγκαράθου ὑπὸ τοῦ τηνικαῦτα ἡγουμενεύοντος Σιλβέστρου μαθητοῦ τοῦ τοῖς πᾶσι γνωστοῦ Θεοφάνους τοῦ Ἐλεαβούλκου (2).

Εἶναι δὲ ἡ Μονὴ αὕτη τῆς Ἀκαράθου μία τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἐπισημοτέρων Μονῶν τῆς Κρήτης, τὴν ἵδρυσιν τῆς ὁποίας ἀποδίδουσιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἡράκλειον. Αὕτη διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, τὴν ἱερότητα καὶ ἐνεργητικότητα καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ πλουσίαν βιβλιοθήκην, ἐθεωρεῖτο ὡς κεφαλὴ πασῶν τῶν ἄλλων ἐν Κρήτῃ Μονῶν καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ἡ ἐν τοιούτῳ κοινοβίῳ ζωὴ ἀπετέλει καλὸν σχολεῖον διὰ τὸν Μελέτιον. Διότι ἐνταῦθα τὰ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συγκομισθέντα ἡσύχως προσαγαγών, καὶ ὑπὸ ἐνάρετον Ἡγούμενον τὸν Σίλβεστρον, τὸν μετὰ μικρὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, διατελῶν, ὑπὸ τὸ σεμνὸν τοῦ μοναχοῦ τριβώνιον, ἀποταξάμενος τῆς τύρβης τοῦ κόσμου, ἐνηδύνετο ἐγκύπτων εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως καὶ τῶν παραδόσεων τῆς Μονῆς, ἧς καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτὸς συνέγραψεν. Ὁ τοιοῦτος βίος τοῦ πεπαιδευμένου νεαροῦ μοναχοῦ μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταστῇ γνωστὸς εἰς τοὺς

(1) Georgii Dousae itinere suo σελ. 54.

(2) Οὗτος ἐν Κορώνῃ τῆς Πελοποννήσου γεννηθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 16 ἑκατονταετηρίδος ἦν κατὰ τὸν χρονογράφον Δωρόθεον τῆς Μονεμβασίας «μέγας καὶ πολὺς ἄνθρωπος καὶ μέγας ρήτωρ, καθεζόμενος δὲ εἰς τὴν Χρυσοπηγὴν ἐδίδασκε καθ' ἑκάστην Κυριακὴν τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἔβγαλε πολλοὺς μαθητὰς καὶ θαυμαστοὺς» (χρονογρ. σελ. 441 ἔκδοσις τοῦ 1681). Περὶ τούτου γράφων πρὸς τὸν Κρούσιον Θεοδόσιος ὁ Ζυγομαλᾶς λέγει «εἰσὶ Θεοφάνους μαθηταὶ ἱερομόναχοι καὶ μοναχοὶ 30. Τούτου μαθητὴς ἦν καὶ Σίλβεστρος ὁ Ἀλεξανδρείας, Κρὴς ἐν Βυζαντίῳ παιδευθείς». (Turcograecia σελ. 214).

συμπολίτας αὐτοῦ ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος, καὶ ἰδίως διὰ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας κατορθωμάτων αὐτοῦ καὶ τοῦ λαμπροῦ καὶ καρποφόρου αὐτοῦ κηρύγματος, ὅπερ μεγίστην τιμὴν καὶ κοινὸν σεβασμὸν ἀνὰ πᾶσαν τὴν νῆσον περιεποιήσατο αὐτῷ. Ὁ ζῆλος, ὃν ὑπὲρ τῆς πίστεως τῶν πατέρων αὐτοῦ ἔτρεφε καὶ ἡ πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα τάσις αὐτοῦ, ἡ ἐκδηλουμένη ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ ὤφειλον τανῦν νὰ ἐξωτερικευθῶσιν ἐν μείζονι μέτρῳ καὶ μετὰ περισσοτέρας δυνάμεως. Ἡ κατάστασις εἰς ἣν διετέλουν, κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Κρήτης Χριστιανοί, στερούμενοι ὀρθοδόξων ἱεραρχῶν, αἱ καταπιέσεις τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου ὑπὸ τῶν Λατίνων ἱεραρχῶν, οἱ βανδαλισμοὶ καὶ αἱ ἀντίθεοι ἐνέργειαι τῶν ἱεροκηρύκων τῆς παπωσύνης, πάντα ταῦτα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ταράττωσι τὴν καρδίαν τοῦ Μελετίου, ἐπιθυμοῦντος πάντοτε μετὰ ζήλου τὴν ἀκεραιότητα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ὀρθοδόξου θρησκευτικοῦ αἰσθήματος μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Εὐγνωμονοῦντες οἱ Κρῆτες πρὸς τὸν Μελέτιον καὶ ἐκτιμῶντες τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν εὐρυμάθειαν αὐτοῦ, προσεκάλεσαν αὐτὸν διευθυντὴν τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ Χάνδακι ἱδρυμένης Ἑλληνικῆς Σχολῆς (1). Πόσον δὲ χρόνον διέμεινε διδάσκων ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ὁ Μελέτιος τοῦτο εἶναι ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς, κρί-

(1) Ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν ἱδρυτῶν τῆς σχολῆς ταύτης παρακινηθέντες καὶ οἱ Σιναῗται ἵδρυσαν Ἑλληνικὴν Σχολὴν ἐν τῷ ἐν Κρήτῃ μετοχίῳ αὐτῶν, ἧς πρῶτος διδάσκαλος ἐχρημάτισεν ὁ Κρὴς Ἰωάννης Μορζῆνος. Οὗτός ἐστιν ὃν λίαν ἐπαινεῖ ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ ὁ Μαρτῖνος Κρούσιος καὶ ὃν παρακαλεῖ θερμῶς, ὅπως καταγράψας τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ πατρίδα καὶ ὅλην τὴν Κρήτην ἀποστείλῃ αὐτῷ τὴν περιδιήγησιν, ἵνα καταχωρίσῃ αὐτὴν ἐν τῇ ὑπ᾽ αὐτοῦ συγγραφομένῃ ἱστορίᾳ «τῆς σήμερον Ἑλλάδος» (Turcograecia σελ. 532).

νοντες δμως ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν διαρκῶν πολιτικῶν ταραχῶν καὶ πολέμων, οἵτινες διὰ τὴν Κρήτην ἀπὸ τοῦ ἔτους 1569 διεξήγοντο ἐκ διαλειμμάτων μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑνετῶν, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ διδασκαλία αὐτοῦ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ.

Κατὰ τοὺς παλέμους τούτους οἱ Κρῆτες εὑρισκόμενοι μεταξὺ δύο ἀντιμαχομένων διὰ τὴν Κρήτην καὶ ἀντιποιουμένων αὐτὴν μερίδων, διῃροῦντο καὶ αὐτοὶ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν τῶν μὲν Ὀρθοδόξων Κρητῶν προτιμώντων τοῦ Ἑνετικοῦ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, τῶν δὲ Οὐνιτῶν τὴν ἑνετικὴν δεσποτείαν ([1]). Οἱ πόλεμοι οὗτοι τοσοῦτον ἦσαν καταστρεπτικοὶ διὰ τὴν Κρήτην, ὥστε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτῶν καὶ μετὰ ταῦτα, δὲν ἔπαυε, μεθ' ὅλας τὰς καταβαλλομένας προσπαθείας ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς Κυβερνήσεως, ἡ μετανάστευσις τῶν Κρητῶν ἔν τε τῇ Βενετίᾳ καὶ ἰδίᾳ εἰς Αἴγυπτον. Πάντα τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δεινοπαθήματα τῆς Πατρίδος ἦσαν καὶ ἴδια τοῦ Μελετίου δεινοπαθήματα, βλέποντος ὅτι πᾶσαι αἱ ἀγαθαί, διὰ τὴν ἐξύψωσιν καὶ μόρφωσιν τῆς πατρίδος αὐτοῦ, προσπάθειαι αὐτοῦ ὑπεσκάπτοντο διὰ τῆς τῶν τυχῶν αὐτῆς μεταβολῆς ([2]). Βαρέως φέρων

(1) Ὅτι πράγματι οἱ Ὀρθόδοξοι Κρῆτες προετίμων τὴν τουρκικὴν ἀντὶ τῆς χριστιανικῆς ἑνετικῆς δεσποτείας, δείκνυται καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1586 ἐπιστολῆς τοῦ Γαρζόνη πρὸς τὴν ἑνετικὴν κυβέρνησιν (Παπαρρηγ. ἱστορ. Ἑλλ. Τόμ. 5 σελ. 481).

(2) Τὴν τοιαύτην τῆς πατρίδος αὐτοῦ διὰ τῶν πολέμων τούτων καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν διεκτραγῳδῶν ὁ ἐν Παταβίῳ διαμένων σοφὸς καὶ πεπαιδευμένος Κρὴς Κωνσταντῖνος Σέρβιος ἔγραφε κατὰ τὸν 8)βριον τοῦ 1583 πρὸς τὸν ἐν Τιβύγγῃ Ἑλληνοδιδάσκαλον Μαρτῖνον Κρούσιον λέγων, ὅτι καταργηθέντων τῶν γραμματοδιδασκαλείων, οὐδὲν γυμνάσιον ὑπάρχει παρὰ τοῖς Κρησί. Ὁ σύγχρονος ὅμως οὗτος τοῦ Μελετίου ἀνὴρ παρέχει ἡμῖν καὶ πρῶτος ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὴν εἴδησιν περὶ τῆς

ὁ Μελέτιος ταῦτα ἠναγκάσθη, σφόδρα λυπούμενος, ν'ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, φεύγων οὐχὶ εἰς Αἴγυπτον ὅπου οὗτοι ἐζήτουν καταφύγιον, ἀπαλλασσόμενοι τῶν σφοδρῶν ταραχῶν καὶ καταπιέσεων τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, ἀλλὰ εἰς τὸ ἐρημητήριον τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης ἐν τῷ θεοβαδίστῳ ὄρει Σινᾷ.

Τοιοῦτος ὁ βίος τοῦ Μελετίου ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ τοιαύτη ἡ θεοφιλὴς αὐτοῦ δρᾶσις, ἐξ ἧς ἐὰν ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ κρίνωμεν, ἀποτελεῖ λαμπρὸν προοίμιον διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα ἀγῶνας αὐτοῦ. Πλὴν προτοῦ νὰ προβῶμεν εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέτασιν τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀνδρός ἀνάγκη προσέτι ἐν ὀλίγοις νὰ ἐξετάσωμεν δύο σπουδαῖα περιστατικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐν Κρήτῃ διαμονὴν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν περὶ τούτου γραψάντων μνημονευόμενα. Τὸ πρῶτον τῶν περιστατικῶν τούτων εἶναι, ὅτι ὁ Μελέτιος μετὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Κρήτης πρόσκλησιν τοῦ μακαρίτου Σιλβέστρου, ἡγουμενεύοντος τότε τῆς Μονῆς Ἀγγαράθου, εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας, διεδέξατο αὐτὸν εἰς τὴν ἡγουμενίαν τῆς Μονῆς. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, οὗτινος μνείαν ποιοῦνται πρῶτοι ὁ ἀείμνηστος Ζαβίρας καὶ ὁ Α. Παπαδόπουλος Βρετὸς εἶναι μὲν αὐτὸ

ἀφθονίας τῶν ἐν Κρήτῃ πεπαιδευμένων Ἑλλήνων Κρητῶν τε καὶ μή. «Ἡ κακουργία τῶν Τούρκων, γράφει κατώρθωσεν, ὥστε παρ' ἡμῖν (ἐννοῶν ὅλην τὴν Ἑλλάδα) ὀλίγοι τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν νὰ παραμείνωσιν, ὧν μέγα μέρος, ἀφὲν τὴν ἰδίαν πατρίδα, μετῴκησεν εἰς Κρήτην ὡς τὸ μόνον καταφύγιον Οὐδὲ θὰ ἀπαριθμήσω ἐπὶ τοῦ παρόντος πάντας, καίπερ ὄντας ἀξίους μεγάλης ἐκτιμήσεως». Καὶ ἄρχεται ἀπαριθμῶν ὀνόματά τινα, οἷα Θεοδοσίου τοῦ Κορινθίου, Ἀνδρέου Σπαΐρα, Ἰωάννου Κατελοῦ καὶ τοῦ ἐξόχου ἰατροῦ Δανιὴλ τοῦ Φουρλάνου. Ποιούμενος δὲ ἐν τέλει μνείαν τοῦ Μελετίου ὡς ἑνὸς τῶν ἐνδόξων τέκνων τῆς Κρήτης λέγει «Meletius Alexandrinus protosyngellus est ominibus qui illii (ἐν Κρήτῃ) vitam agunt carissimus» (Turcograciae σελ. 537).

καθ' ἑαυτὸ δυνατόν, πλὴν καὶ ἐπιδεκτικὸν συζητήσεως. Διότι, ὡς ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν εἰρημένων ἐξάγεται, ὁ Μελέτιος δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμείνῃ ἐν τῇ γενεθλίῳ γῆ πλείονα τῶν τεσσάρων ἐτῶν. Ἐν τῷ σχετικῶς λοιπὸν μικρῷ τούτῳ διαστήματι εἴδομεν περὶ τίνα ἠσχολεῖτο καὶ τίνα τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἀπερρόφων. Ἅπαξ ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ ποιησάμενος καὶ δρέπων τοὺς ἀγλαοὺς τῶν κόπων αὐτοῦ καρπούς, τὴν τιμὴν καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ἅτινα παρεσκεύασαν αὐτῷ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς καθέδρας, ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ, διδασκαλίαν, ἦτο δύσκολος δι' αὐτὸν ἡ ἀνάληψις καὶ τοῦ βάρους τῆς ἡγουμενίας. Ἔπειτα ἐκτὸς τοῦ ὅτι μεγάλως συνεβάλλετο εἰς τοῦτο καὶ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, οὐδαμοῦ τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς Κρῆτας ἐπιστολῶν αὐτοῦ ποιεῖται τὴν ἐλαχίστην περὶ ἡγουμενίας αὐτοῦ ἐν Ἀγγαράθῳ μνείαν, ὡς πράττει περὶ ἄλλων πολλῶν πραγμάτων, ἀναγομένων εἰς τὴν ἐν Κρήτῃ διαμονὴν καὶ δρᾶσιν αὐτοῦ. Τὸ δεύτερον τῶν περιστατικῶν εἶναι, ὅτι ὁ Μελέτιος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κρήτην, ἕνεκα τῶν κατ' αὐτοῦ διωγμῶν τοῦ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν Λατίνων μοναχῶν, οἵτινες κατεδίωκον αὐτὸν δι' ἀνωνύμων ἐπιστολῶν (1). Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὡς καὶ ἐκ τοῦ μετὰ ταῦτα βίου αὐτοῦ καὶ τοῦ κατὰ τῶν Λατίνων πολέμου, τοῦ παρατηρουμένου ἐν ἅπασι τοῖς συγγράμασιν αὐτοῦ ἐπικυρούμενον, δυνάμεθα ἀνεπιφυλάκτως νὰ παραδεχθῶμεν. Διότι ὁ μελέτιος βλέπων καθ' ἑκάστην τοὺς Λατίνους ἀγωνιζομένους, ὅπως ἀποβουκολήσωσι τοὺς ἡμετέρους ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξίας, ἀνθίστατο γενναίως κατ' αὐτῶν καὶ διὰ ζώσης καὶ ἐγγραμμάτου φωνῆς ἐξήλεγχεν αὐτούς,

(1) Pichler Geschichte Des Protestantismus in der orient Kirche σελ. 41 42 Μόναχον 1862· καὶ Ζαβίρα «νέα Ἑλλὰς σελ. 431. Βρετοῦ «νεοελ. φιλ. Α' 239).

Τοῦτο βεβαίως ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ τὸν χόλον τοῦ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου κατὰ τοῦ Μελετίου καθ᾽ὅσον μάλιστα, συνῳδὰ τῇ ὑπὸ τοῦ Πάπα ἐκδεδομένῃ βούλλῃ εἰς οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐπετρέπετο νὰ κηρύττῃ ἐν Κρήτῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐὰν μὴ ὡμολόγει προηγουμένως τὸ filioque, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ὁποίου, ὡς εἴδομεν, ἐστερήθη ὁ Μελέτιος καὶ τοῦ διδακτορικοῦ διπλώματος. Ἀλλὰ ἐκτὸς τοῦ λόγου τούτου, τὸ ἐξ ὑπερβολικοῦ ζήλου πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεως τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ γενόμενον κήρυγμα αὐτοῦ ὑπέσκαπτε τὰ θεμέλια τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπικυριαρχίας τῶν λατίνων ἐπισκόπων καὶ ἐνέπνεε κινδύνους, διεγεῖρον τοὺς ὀρθοδόξους Κρῆτας κατὰ τῶν λατίνων μοναχῶν, δι᾽ ἃ οὗτοι χαλεπαίνοντες ἠθέλησαν νὰ συλλάβωσι καὶ κακοποιήσωσιν αὐτόν. Ἀλλ᾽ὁ Μελέτιος προϊδὼν τὸν κίνδυνον καὶ τὰ προσμένοντα αὐτὸν δεσμὰ καὶ δεινὰ κολαστήρια(1), φεύγων ᾤχετο ἐν Αἰγύπτῳ, ὁπόθεν μετέβη εἰς τὸ ἡσυχαστήριον αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῇ πρὸ τοῦ ἔτους 1578. Τοσαῦτα ἐν συντόμῳ τὰ ἀφορῶντα τὴν καταγωγὴν τοῦ Μελετίου, τὸν χρόνον τῆς ἐν τῇ Πατρίδι προκαταρκτικῆς αὐτοῦ μορφώσεως, τὴν ἐν Παταβίῳ ἐπιστημονι-

(1) Τὸ μακρὸν τοῦ Κρητικοῦ ἱερατείου μαρτυρολόγιον δεῖται ἰδιαιτέρας πραγματείας. Ἡμεῖς ὅμως ὡς ἐν παρόδῳ θὰ ἀναφέρωμεν δύο ἀριθμοὺς ἐξ ὧν ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ λάβῃ ἀμυδρὰν ἰδέαν τοῦ πράγματος. Ἀπ᾽ ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς Ἑνετοκρατίας 74 κληρικοὶ ἀπεκεφαλίσθησαν, ἀπηγχονίσθησαν ἢ ἐξέπνευσαν ὑπὸ τῆς στραγγάλης. Πεντακόσιοι δὲ ἐξοστρακίσθησαν ἀποδιώσαντες ἐν τῇ ἐξορίᾳ, καὶ τέλος πολλοί, ὧν ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ ὄνομα διαμένουσιν ἄγνωστα, ὑπὸ τῶν ἱεροξεταστῶν λατινεπισκόπων ἀποκαρθέντες, ξυρισθέντες καὶ τῆς ἱερωσύνης στερηθέντες, κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια δεσμὰ ἐν τοῖς κατέργοις, ἐπὶ μόνῃ τῇ ἁπλῇ ἐνοχῇ, ὅτι ἠγάπων καὶ αὐτοὶ τὴν πατρίδα αὐτῶν, ὅσον οὗτοι τὴν ἰδικήν των. (Thevet Cosmograph. du Levant chap VIII fol 26 καὶ Ζαμπελ. Κρητ γάμ. σελ. 149).

κὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, τὴν ἐν τῇ γενεθλίῳ γῇ ἐπιστροφὴν καὶ καρποφόρον ἐν αὐτῇ δρᾶσιν, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας καὶ ἐστερήθη ταύτης. Εἀν δὲ ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ κοινὸν λόγιον «ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα», δυνάμεθα ν'ἀποφανθῶμεν, κρίνοντες ἐκ τούτων καὶ ἐν γένει ἐκ τοῦ διαγραφέντος χαρακτῆρος αὐτοῦ, ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ προβλέπομεν φωστῆρα τῆς Ἐκκλησίας κληθέντα νὰ ἵσταται ἐπὶ τὴν λυχνίαν καὶ λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, προβλέπομεν ἄνδρα ἄνωθεν πεφωτισμένον, γενναῖον πρόμαχον τῆς ὀρθοδοξίας, ζηλωτὴν ποιμένα καὶ σοφὸν διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ο ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΩΣ ΠΡΩΤΟΣΥΓΚΕΛΛΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

Ἐὰν ὁ Πηγᾶς, φεύγων τοὺς ἐχθροὺς τῆς Πατρίδος αὐτοῦ καὶ ἐξ Ἀλεξανδρείας διερχόμενος, παρέμεινε παρὰ τῷ τότε Πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας καὶ πνευματικῷ αὐτοῦ πατρὶ Σιλβέστρῳ, τοῦτο δὲν εἶναι γνωστὸν εἰς ἡμᾶς. Ἀρκεσθεὶς μόνον, ὡς φαίνεται εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Πατριάρχου, κατὰ τὸ ἔθος πάντων τῶν τότε ἐπισκεπτομένων τὴν Ἀλεξάνδρειαν ξένων, ἔσπευδεν εἰς τὸ ἡσυχαστήριον αὐτοῦ. Φθάσας δὲ εἰς τὸ Σινᾶ ἐγένετο δεκτὸς μετὰ μεγάλης χαρᾶς ὑπὸ τῶν αὐτόθι ἐνασκουμένων πατέρων καὶ τοῦ τηνικαῦτα Ἀρχιεπισκόπου Σιναίου Εὐγενίου, εὑρόντων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μελετίου, οὐ μόνον σοφὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ θερμὸν παρήγορον καὶ νουθετητὴν ἐν ταῖς πνευματικαῖς αὐτῶν ἀνάγκαις. Ὑπὸ τοσαύτης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως καὶ ὑπὸ τοσούτου σεβασμοῦ περιέβαλλον αὐτὸν οἱ πατέρες τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐν τῷ ἐλαχίστῳ σχετικῶς διαστήματι, ὅπερ διέμεινε παρ' αὐτοῖς, ὥστε ὁ μετ' οὐ πολὺ ἀποχωρισμὸς αὐτῶν, εἰς μεγάλην θλῖψιν καὶ ἀθυμίαν αὐτοὺς περιήγαγεν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας γγραφομένων ἐπιστολῶν αὐτοῦ (1).

Φωστὴρ οἷος ὁ Μελέτιος δὲν ἔπρεπε βεβαίως νὰ μείνῃ κεκρυμμένος ὑπὸ τὸν μόδιον· καὶ διὰ τοῦτο ἡ Θεία Πρόνοια δὲν ἐβράδυνε, κηδομένη τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸν τῆς ἐρημίας καὶ διανοίξῃ αὐτῷ ἐν-

(1) Ἐπιθι Πατμ. χειρογρ. ἐπιστ. β', γ' καὶ δ' καὶ Legrand Létt. Piga σελ. 18 ἐπ. 28.

δοξον στάδιον δράσεως καὶ ἐνεργείας. Σίλβεστρος ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. γέρων ἤδη, ᾐσθάνετο ἐπαχθέστερον τὸ βάρος τῶν πολλῶν ἐτῶν, ἐκ τῶν δοκιμασιῶν καὶ θλίψεων, ἃς ὑφίστατο ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας. Ἕνεκα τούτου ἤρξατο, σκεπτόμενος περὶ καταλλήλου διαδόχου νὰ ζητῇ βοηθὸν καὶ ἀντιλήπτορα ἐν τοῖς μόχθοις αὐτοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων αὐτοῦ Ἰωακεὶμ καὶ Γερμανοῦ, καὶ τοιοῦτον δὲν ἐβράδυνε νὰ εὕρῃ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ υἱοῦ καὶ συμπολίτου, τοῦ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐνασκουμένου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ (1). Κατὰ τὸ ἔτος

(1) Πρῶτος ὁ Billeberk ὀνομάζει τὸν Μελέτιον ἐν τῇ πρὸς τὸν Δαβὶδ Χυτραῖον ἐπιστολῇ αὐτοῦ δημοσιευομένῃ ἐν τῷ Β' τόμῳ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφέντος ὁδοιπορικοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «hodoeporicon navigationi ex Constantinopoli inSyriam Palaestinam, Aegyptum et montem Sinai» καὶ ὑπὸ Ἰωάννου Βέχελ τὸ πρῶτον τῷ 1584 ἐν Φραγκφούρτῃ ἐκδοθέντος, ἀδελφὸν τῆς Μονῆς τοῦ ὄρους τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἣν εὕρομεν ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ τοῦ Γεωργίου Δοῦζα (σελ. 44), καὶ ἣν οὗτος παρατίθησιν πρὸς χαρακτηρισμὸν καὶ ὑπεράσπισιν τοῦ Μελετίου ἀπὸ τῶν Ἰησουϊτικῶν κακοβουλιῶν, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ διαλάβωμεν, ἔχει ὡς ἑξῆς: «διελθόντες μετὰ ταῦτα αὖθις τὸν Νεῖλον ἐν διαστήματι ἓξ ὡρῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν διὰ τῆς κατὰ γῆν πορείας ἀφικόμεθα. Ἐνταῦθα ἐπὶ 8 ἡμέρας διατρίψαντες καὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς ἐνδόξου πόλεως καὶ ἄλλα ἀξιομνημόνευτα περιειργάσθημεν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ συνήντησα τὸν Μελέτιον Πρωτοσύγκελλον, Ἕλληνα καλόγηρον, καὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης (οὕτω τὸ Μοναστήριον καλοῦσι) ἀδελφόν, ἄνδρα καὶ τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα τὰ μάλιστα λαπρῶς δεδιδαγμένον· λατινιστὶ ὁμοίως καὶ Ἰταλιστὶ διαλεγόμενον· μόνον μεταξὺ τῶν σοφῶν οὓς ἐν ταύτῃ τῇ ξενιτείᾳ ἠδυνήθην νὰ ἴδω· ὃν ἐθεώρησα κατάλληλον, ἵνα μετὰ τῆς σῆς τιμιότητος φιλίαν συνάψῃ καὶ εἰς ὃν δεδομένης εὐκαιρίας καὶ αὐτὴ γράψῃ, διότι καὶ αὐτὸν ἔπεισα, ἵνα πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα ἐπιστολὰς μοι δώσῃ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἔπραξε (καίτοι ὡς αὐτὸς εἶπε μοι, περίφροντις) κατεσπευσμένῳ ὕφει. Ταῦτα λοιπὸν τὰ γράμ-

λοιπὸν 1579 μεταβὰς ὁ Σίλβεστρος εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τὴν ἐκλογὴν διαδόχου, τοῦ παραιτηθέντος ἕνεκα γήρατος, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Γερμανοῦ ([1]), συνήντησεν ἐκεῖ τὸν Μελέτιον, αὐτόθι παρεπιδημοῦντα καὶ ἀπεσταλμένον, μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ Εὐγενίου, ἐκ μέρους τῆς Σιναϊτικῆς ἀδελφότητος, διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ Μελέτιος καὶ ἐν Σινᾷ δὲν παρέμεινε πλέον τοῦ ἑνὸς ἢ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους. Ὁ συμπερασμὸς δὲ ἡμῶν οὗτος, καθὼς καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Σιλβέστρου γενομένη πρόσκλησις αὐτοῦ ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ οῦ συγχρόνου βιογράφου αὐτοῦ λέγοντος· «μοναχὸς δὲ διατρίψας οὐ πολύ, μεγάλα, ὡς τοῖς τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦσι δῆλόν ἐστι, κατωρθώσατο. Παρὰ δὲ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου, ἁγίου κἀκείνου ἀνδρός, ἀναγκασθεὶς εἰς τὸν τοῦ ἱερέως ἠνέχθη βαθμόν. Πρὸ δὲ τῆς αὐτοῦ χειροτονήσεως φῶς μέγα ἐπ' αὐτὸν λάμψαν, παρὰ πάντων ἑώραται ὡς ἐπιμαρτυροῦν τὴν ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην τοῦ ἀνδρὸς ἀξιότητα ([2]). Ἡ εἰς πρεσβύτερον δὲ χειροτονία αὐτοῦ καὶ ἡ

ματα πέμπω τῇ σῇ τιμιότητι καὶ νομίζω ὅτι θὰ εἶναι ἀρεστὰ καὶ διὰ τὴν παιδείαν τοῦ ἀνδρός, καὶ μάλιστα διὰ τὴν μετριότητα τοῦ βίου καὶ τῶν ἠθῶν καὶ διὰ τὴν προθυμίαν πρὸς τὸ συγγενέσθαι μετὰ σοῦ. Φρονῶ ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος τοσαύτας ἐπιστήμας γινώσκει, ὅσας ἀνὴρ Ἕλλην τὴν σήμερον δὲν δύναται νὰ γινώσκῃ. Περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ τοσοῦτον λεπτῶς διαλέγεται, ὥστε φαίνεται ὅτι πάντα λέγει καὶ αἰσθάνεται εἰλικρινῇ καὶ διαυγῇ ψυχῇ, μακρὰν παντὸς χόλου. Αὐτῷ ὑπεσχόμην, ὅτι ἐκ Βυζαντίου πέμψω τὸ βιβλίον, ὅπερ ἡ σὴ τιμιότης περὶ ἀναγνώσεως τῶν ἱστοριῶν συνέγραψε, τοῦθ' ὅπερ πράξας τὰ μάλιστα αὐτὸν ηὐχαρίστησα. Καὶ ταῦτα περὶ τοῦ Πρωτοσυγκέλλου, ἀνδρὸς σοφωτάτου, ὅστις ἐλπίζεται καὶ πιστεύεται, ὅτι θὰ γίνῃ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας.

(1) (Βλεπ. Δοσιθέου Ἱεροσ. «περὶ τῶν ἐν Ἱεροσ. πατριαρχευσάντων» σελ. 1167).

(2) Georgii Dousae σελ. 54.

εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοσυγκέλλου προαγωγὴ αὐτοῦ ἐγένοντο πιθανώτατα ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1579. μεθ᾽ ὅ καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, τοῦ Σιλβέστρου εἰσέτι ἐπὶ μικρὸν παραμείναντος ἐνταῦθα, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ἔτους 1580 ἀπαντητικῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Σίλβεστρον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἐπιστολῆς (1). Ἐλθὼν ὁ Μελέτιος εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀντί, ὡς ἤλπιζε, νὰ εὕρῃ ἐνταῦθα ἀδελφοὺς καὶ συλλειτουργούς, τὸν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας τρέφοντας ζῆλον, μεθ᾽ ὧν νὰ συνεργασθῇ, ἐρρίφθη δυστυχῶς, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἐν μέσῳ ἱεροσύλων χρηματολόγων, ἐν μέσῳ οὐχὶ ἀδελφῶν, ἀλλ᾽ ἐμβροτήτων τῆς Ἐκκλησίας ἐμπόρων χρυσίου καὶ ἀργυρίου (2). Τοσοῦτον εἶχεν ἐκτροχιασθῇ ὁ κλῆρος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς ἐπὶ ἔτος καὶ πλέον ἐντεῦθεν ἀπουσίας τοῦ Σιλβέστρου, ὥστε μεγάλα εἶχον γεννηθῇ σκάνδαλα καὶ ταραχαὶ μεταξὺ τοῦ λαοῦ. Ὁ Μελέτιος ἄπειρος τῶν τοῦ κόσμου κακῶν καὶ τῶν ποιμαντορικῶν μόχθων, ὀλίγου δεῖν ἀπώκλα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις τοσοῦτον ἐλύπει αὐτόν, ὥστε σταθερὰν πλέον εἶχε λάβει ἀπόφασιν, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰν Ἀλεξάνδρειαν. Πλὴν ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ ταύτῃ ἀπορίᾳ καὶ τῇ κρισίμῳ στιγμῇ, λαβὼν παρὰ τοῦ Σιλβέστρου ἐπιστολὴν ἀπὸ Ταμιαθίου τῆς Ἄνω Αἰγύπτου, δι᾽ ἧς οὗτος ἀνήγγελλεν αὐτῷ τὴν ἀπὸ Ἱεροσολύμων εἰς Ταμιάθιον κάθοδον, τοσοῦτον ἐχάρη, ὥστε, μικρὸν παρηγορηθείς, ἔσπευσε δι᾽ ἐπιστολῆς νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐπὶ τούτῳ χαρὰν αὐτοῦ, εὐχόμενος, ἵνα ἡ ἐπιδημία αὐτοῦ γένηται εὐδαιμονεστέρα τῆς

(1) Ἐπιθι Πατμ. χειρογ. ἐπιστολὴ 5 καὶ Legrand Lettr. Piga σελ. 18 ἐπ. 29.

(2) Αὐτόθι.

ἀποδημίας ([1]) Συγχρόνως ὅμως δὲν παρέλειπε καὶ νὰ ἐκφράζῃ αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ, ὅπως ἀπαλλαγῇ τοῦ τοιούτου βάρους· «περὶ ἡμῶν, ἔγραφεν, εἴ τι τῇ σῇ μακαριότητι μέλει, ἄλλους τῇ Ἐκκλησίᾳ σοφοὺς κατάστησον, τέκνα, ὥς φατε γνήσια ὑμῶν καὶ ἀγαπητά, (ἐπεὶ ἡμεῖς καὶ ἀμαθεῖς καὶ μὴ τοιοῦτοι), εὖ εἰδότα χρηματολογεῖν καὶ οἷον φορολογεῖν τὴν Εκκλησίαν, ἐμπόρους χρυσίου καὶ ἀργυρίου. Ἡμεῖς γὰρ ἄλλην ἔγνωμεν ἐπισκοπεύειν Ἐκκλησίας ὁδόν, παρὰ τὴν ὑπουργοῦσαν χρήμασι, ἡμεῖς δὲ ἀσπασόμεθα ἀφ' ὧν ἀνέκοψας ἐρήμους· ἅλις καμάτων, ἅλις ἀμοιβῶν...» ([2])

Πλὴν πάντα ταῦτα οὐδαμῶς ἴσχυσαν νὰ συγκινήσωσι τὸν Σίλβεστρον, πεποιθότα εἰς τὴν ἱκανότητα καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ζῆλον τοῦ Μελετίου. Οὐδαμῶς ἐφόβισαν αὐτὸν αἱ τοιαῦται αὐτοῦ ἀπειλαί, ἀλλὰ πεποιθὼς εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ὑπακοὴν τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ υἱοῦ, δραστηρίως εἰργάζετο ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων τοῦ Ταμιαθίου, πολλαχῶς ἐπηρεαζομένων ὑπὸ τῶν διακυ

(1) «Τὰς εὐχαριστηρίους τῷ Θεῷ ᾄδοντες, ἔγραφε, τοῦτο εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν ἔσεσθαι τὴν ἐπιδημίαν τῆς ἀποδημίας εὐδαιμονεστέραν· συναχθήσονται δὲ ἴσως εἰς τὰς ἰδίας μάνδρας καὶ κοιτασθήσονται δίκην θηρίων καὶ σκύμνων ἐπανατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἃ τῇ κοινῇ ἐλυμαίνετο καταστάσει. Σὺ δὲ ὁ ἥλιος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ χαλαιποῦ χειμῶνος ἡμῖν παραίτιος, τῇ ἐπιστάσει καὶ συνελεύσει νῦν ἔαρ εἰσάγων, θάλψον τὰς ἀρούρας, χλόῃ καὶ ἄνθεσι κόσμησον τὸν ἀγρὸν τοῦ Κυρίου, καὶ τὰς γῆθεν ἀναδιδομένας ἀναθυμιάσεις τὰς πονηράς, ταῖς ἀγαθαῖς ἀκτῖσι διασκέδασον, ἵνα μήτε τὰ καλὰ βλαστήματα τῆς καλῆς γῆς καταργῶσι μηδέπω ἀπείργουσαι τὰς αὐγάς, οἷον ἀναχαιτίζουσαι καὶ ἀνακόπτουσαι τὸ σέλας. Τὰ γὰρ μέσου γῆς καὶ ἡλίου φαινόμενα νέφη, ἂν μὲν πυκνὰ ᾖ καὶ οἷον ἀντίτυπα, ἀμαυροῖ μὲν τὸν ἥλιον, φωτὸς δὲ ἄμοιρον ἀφίησι τὴν γῆν αὐτὰ μὴ φωτιζόμενα» (ἐπιθ. Πατμ. χειρ. ἐπιστ. 5 καὶ Legrand Lettr Piga σελ. 18 ἐπ. 29.

(2) Τοῦ αὐτοῦ χειρογ. αὐτόθι καὶ Legrand Lettr Piga σελ. 20.

βευτῶν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, τυφλῶν ὀργάνων τοῦ παπισμοῦ. Οὕτως καθ' ἑκάστην ἀγωνιζόμενος ὁ Μελέτιος, καὶ μονονουχὶ διὰ τῶν ὀδόντων συγκρατῶν τὸν ὀρθόδοξον λαὸν τῆς 'Αλεξανδρείας, διετέλει μέχρι τοῦ 'Οκτωβρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους 1581. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ἐξαντλήσας πάντα πόνον καὶ πᾶσαν ὑπομονήν, καὶ λαβὼν τὴν σταθερὰν πλέον ἀπόφασιν νὰ ἀπέλθῃ τῆς 'Αλεξανδρείας, γράφει πρὸς τὸν Σίλβεστρον ἐπιστολὴν τὴν 15 'Οκτωβρίου 1851, ἐν ᾗ ἔλεγε· «πολλὰ πολλάκις μογήσαντες δέσποτα, καὶ πολλοὺς ἤδη πόνους ἐξηντληκότες.... νῦν τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἐνέδρας ἰσχυροτέρας ὁρῶντες, τῶν τῇδε ἀπαίρομεν.... Ἔστω τοίνυν τῇ σῇ Μακαριότητι τὰ τῆς κατ' 'Αλεξάνδρειαν Ἐκκλησίας δι' ἐπιμελείας· ἡμεῖς γὰρ ἃ ἀποφεύγοντες τοῖς τοῦ βίου ἀπεταξάμεθα, ταῦτα κἀνταῦθα καὶ πολλὰ ἐκείνων χαλεπώτερα πάσχοντες, ἵνα μὴ περιπαρῶμεν, οἷς δεδοίαμεν, μίαν καὶ μόνην καταφυγὴν τὴν φυγὴν ἐφευρίσκομεν, ἧς ἡμᾶς μὴ ἀνακόψοις, εἴ τισι μέλει, δέσποτά μου, τῆς Μελετίου σωτηρίας, ἣν κατεργάσασθαι φόβῳ καὶ τρόμῳ ἐλπίζω ἐν ἐρημίᾳ» (1). Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὡς εἰκός, ἔδει νὰ συγκινήσῃ καὶ συνταράξῃ τὸν γηραιὸν Σίλβεστρον, ὅστις πάραυτα ἐγκαταλιπὼν τὸ Ταμιάθιον κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον. Ὅ,τι δὲ πράγματι ὁ Μελέτιος ηὔχετο καὶ ἐπεθύμει ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ πρὸς τὸν Σίλβεστρον εἰς Ταμιάθιον ἀποσταλείσῃ ἐπιστολῇ (ἴδε σημ. 3 σελ. 35), τοῦτο, εἰ καὶ μὴ καθ' ὁλοκληρίαν, καὶ ἐγένετο διὰ τῆς εἰς 'Αλεξάνδρειαν παρουσίας τοῦ Σιλβέστρου καὶ ἐπιδημίας ἐν μέσῳ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ. Τὰ θηρία καὶ οἱ σκύμνοι, ἅτινα, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Μελετίου, τῇ κοινῇ ἐλυμαίνετο καταστάσει συνήχθησαν

(1) Τοῦ αὐτοῦ χειρογ. ἐπιστολ. 7 καὶ Legrand Lett. Piga σελ. 23 ἐπ. 32.

πράγματι καὶ ἐκοιτάσθησαν εἰς τὰς ἰδίας μάνδρας, ἐπανατείλαντος τοῦ ἡλίου τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρέων. Τὰ πάντα ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ λαμβάνωσι νέαν ὄψιν, τῶν δὲ ζιζανίων ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐκριζουμένων, νέα ζωὴ καὶ δρᾶσις ἤρξατο ν' ἀναφαίνηται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας.

Ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ τιμὴ ὑφ' ἧς περιέβαλλεν ὁ Σίλβεστρος τὸν Μελέτιον, ὑποδεικνύων αὐτὸν ἐν πάσαις ταῖς συναναστροφαῖς αὐτοῦ ὡς τὸν μόνον διάδοχον αὐτοῦ ([1]), καθὼς καὶ τὰ περικοσμοῦντα αὐτὸν πλεονεκτήματα, ἡ ἀγαθότης τῆς ψυχῆς, τὸ μειλίχιον τοῦ χαρακτῆρος καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας θερμὸς αὐτοῦ ζῆλος, προσεπόρισαν αὐτῷ τὸν μέγαν ἐκεῖνον παρὰ τῷ λαῷ σεβασμόν. Τὰ ἀξιώματα ὅμως ταῦτα καὶ οἱ προβιβασμοί, καθὼς καὶ αἱ πάνδημοι τοῦ λαοῦ εὐφημίαι αἱ μεγάλαι πρὸς αὐτὸν τιμαὶ καὶ λαμπραὶ προσηγορίαι, οὐδαμῶς ἴσχυσαν νὰ μεταλλάξωσι τὸν αὐστηρὸν καὶ ἀσκητικὸν καὶ ξένως πρὸς πάσας τὰς κοσμικὰς δόξας ἔχοντα βίον τοῦ Μελετίου, οὐδὲ νὰ καταμαλάξωσι τὰς ἀκοὰς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπαντῶν τῷ 1580 πρὸς Εὐγένειον τὸν Ἐπίσκοπον Σιναίου, ἀποκαλοῦντα αὐτὸν «τέττιγα τῆς Ἐκκλησίας, ῥήτορα καὶ πρωτοσυγκέλλων ὑπέρτατον» ἔγραφεν· «εἰ μὲν παίζεις, δέσποτά μου, λέγων ταῦτα.... παῖζε· ἐγὼ γὰρ οἶδα καὶ πατέρας μετὰ παίδων, ἔσθ' ὅτε ἀποκλίνοντας ἀπὸ τῆς σπουδῆς εἰς ἡδονὴν καὶ παίζοντας καὶ παιζομένους ὑπ' ἀγάπης· εἰ δὲ σπουδαίως λέγεις, οὔπω μοὶ δοκεῖς εἰδέναι Μελέτιον τὸν σόν,

---

(1) Καὶ αὐτὸς ὁ Billerbek ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατρίβων ἤκουσε περὶ τούτου, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς πρὸς τὸν Δαβὶδ Χυτραῖον τῷ 1582 ἀποσταλείσης ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἐν ᾗ λέγεται· «καὶ ταῦτα περὶ τοῦ Πρωτοσυγκέλλου ἀνδρὸς σοφωτάτου, ὅστις ἐλπίζεται καὶ πιστεύεται ὅτι θὰ γείνῃ καὶ Πατριάρχης» (ὅρα σημείωσιν σελ. 32).

τὸν μόλις ἄξιον κληθῆναι υἱὸν τῆς σῆς Θεοφιλίας, τὸν πᾶσαν τὴν ἐκ τίτλων δόξαν μηδὲν τιθέμενον. Πῶς γαρ; ὅς γε τοὺς περὶ ταῦτα κεχηνότας, νοσοῦντας νομίζω ἀδελτηρίας τῆς ἀνωτάτω, καὶ ἀπεριμερίμνως ἁμαρτίαις ἑαυτοὺς συμπλέκοντας ἀλλοτρίαις» (1).

Πρὸ παντὸς λοιπὸν ὁ Μελέτιος, ὡς ἦν ἑπόμενον νὰ προσδοκᾷ τις, ἔχων ἤδη μεθ' ἑαυτοῦ τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα, ἀφιέρωσεν ἑαυτὸν ε'ς τὸ κήρυγμα, χάριν τοῦ ὁποίου καὶ ἀπὸ τῆς Πατρίδος ἔτι εἶχε δοξασθῇ (2), ἐπισήμως ἀνακηρυχθεὶς ἱεροκῆρυξ ὑπὸ τοῦ Σιλβέστρου. Τοσοῦτον δὲ ζῆλον ἐπεδείξατο ἐν τῷ νέῳ αὐτοῦ ὑπουργήματι, ὥστε οὐ μόνον Ἑλληνιστὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ Ἀραβιστὶ χάριν τῶν Ἀράβων ἀντήχει ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Αἰγύπτου ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Τὸν ζῆλον αὐτοῦ θαυμάζων καὶ ὁ σύγχρονος αὐτοῦ βιογράφος λέγει· «χειροτονηθέντος δὲ ἄπειρον ἂν εἴη διηγεῖσθαι τάς τε ἀρετὰς καὶ τὰ ἐν τῷ βίῳ παραδείγματα, οἵους ὑπέστη κόπους, ὡς νῦν οὐδὲν ἧττον, κηρύττων τὸ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον καὶ Ἀραβιστὶ ἐν μέσῃ Αἰγύπτῳ(3)». Τὴν τελειοποίησιν τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας πιθανῶς τὰ στοιχεῖα ἔφερεν ἤδη ἀπὸ τοῦ Παταβίου, ἐπέτυχεν ὁ Μελέτιος κατὰ τὴν ἐν τῷ Σινᾷ διαμονὴν αὐτοῦ, περικυκλουμένῳ ὑπὸ Ἀραβικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ ἔχοντι ἐν τῇ κοινωνίᾳ αὐτοῦ ὑπηρέτας Χριστιανοὺς Ἄραβας καὶ δὴ καὶ μοναχοὺς (4). Ὁ Μελέτιος, ὡς ξένος παντὸς ἐγωϊ-

(1) Πατμ. χειρ. ἐπιστ. 6 καὶ Legrand Lett. Peg. σελ. 21 ἐπ. 30.

(2) Ὅρ. Πατμ. χειρ. ἐπιστ. 70, ἴδε καὶ Legrand Lett. Piga σελ. 47 ἐπιστ. 48.

(3) Georgii Dousae σελ. 54.

(4) Πλὴν τῆς Ἀραβικῆς, Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς ὁ Μελέτιος ἐγίνωσκε καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ Συριακήν, ὡς ὁ Ἰάκωβος ὁ Θουάνος λέγει ἐπὶ λέξει, «et certe Meletius Hebraicae, Syrtacae ac Arabicae linguae pertisimus» (Iacob A. Thouani Historia sui temporis tom. V σελ. 531 Londini 1733).

σμοῦ καὶ φίλος τοῦ κοινοῦ χριστιανικοῦ φωτισμοῦ, ἠδύνατο μεγάλην νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ἐν αὐτῇ κήρυγμα, διὰ τὸ ὁποῖον δικαίως θαυμάζεται. Πλὴν οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν Ἀράβων δραστηρίως εἰργάσθη, ἀλλ' ἐκ συμπαθείας πρὸς τὰς προσπαθείας τοῦ Πατριάρχου αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ ἑνώσεως τῶν Κοπτῶν, μέρος τῆς διδασκαλικῆς αὐτοῦ δράσεως ἀφιέρωσε καὶ εἰς τοῦτο, καθὼς αὐτὸς οὗτος μαρτυρεῖ ἐν τῷ, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ Σιλβέστρου, ὑπ' αὐτοῦ γραφέντι καλενδαρίῳ, ἐν ᾧ λέγει, ὅτι ἀμφότεροι (αὐτός τε δηλ. καὶ ὁ Σίλβεστρος) ἔχουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν φωτισμὸν τῶν Κοπτῶν (1). Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ ἰδίου Μελετίου, χαρακτηρίζουσα τὰς συνήθεις σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα, ὡς συναθλητοῦ ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνι, καὶ κοινωνοῦ τῶν ὑπὲρ τῶν Κοπτῶν φροντίδων ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ διαδόχου τοῦ Μελετίου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως (2). Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἰδίως ἀπησχόλησε τὴν προσοχὴν τοῦ Μελετίου, ἦν ἡ ἀνασύστασις καὶ ἀνόρθωσις ἐν Αἰγύπτῳ τοῦ Μοναχικοῦ βίου, διότι δι' αὐτοῦ καὶ μόνου ἤλπιζε τὴν ἀνύψωσιν καὶ

(1) «Ἐγὼ δὲ καὐτός, γράφει, οἷα δὴ κατὰ πάντα εὐήνιος καὶ ζηλωτὴς τῶν αὐτῶν σοι, δέσποτα καὶ πάτερ ἐν Χριστῷ, φροντίδων καὶ μεριμνῶν, ἔγνων καὶ ἐν τούτῳ τὴν αὐτὴν ἐνδείξασθαι σπουδήν, ἣν περ καὶ ὑπὲρ τῶν τῆς ὀρθοδοξίας δογμάτων πολυτρόπως ἤδη ἐνεδειξάμην, μηδὲν τῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν τοῦ σώματος δυνάμεων τὸ ἀδρανὲς λογισάμενος πρὸς τὸ ἀπὸ τοῦ πόνου (ξὺν Θεῷ) καλόν, τὸν στηριγμόν φημι τῆς Ἐκκλησίας, ὑπεραπολογούμενος μάλιστα πατρικῶν παραδόσεων καὶ πατέρων ὑπὸ παίδων ἀδικουμένων ὑπερμαχόμενος, εὖ μάλα τοῦτο εἰδὼς ἐν τῇ προκειμένῃ μάλιστα ὑποθέσει.. .» (Legrand Lettres M. Piga σελ. 145).

(2) Monumentes authentiques de la religion des Grecs par J Aymon σελ 157 à la Hage 1708.

ἐνίσχυσιν τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρέων. Πρὸς τοῦτο συνέστησεν ἀδελφότητα ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, ἀποτελουμένην ἐκ πέντε σεμνῶν καὶ ἐναρέτων μοναχῶν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ περιηγητοῦ Λεοντούλλου Δόρντορφ ἐπισκεψαμένου ταύτην (1). Ἐὰν δὲ ἡ οἰκία αὐτοῦ ἔκειτο ἐν Καΐρῳ, ὥς τινες τῶν νεωτέρων φρονοῦσι, τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον (2). Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι αὕτη εὑρίσκετο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· ἡ δὲ τοιαύτη, τῶν ταῦτα φρονούντων, εἰκασία προῆλθεν ἐκ παρεξηγήσεως, τῆς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1582 ἀπὸ Τυβίγγης ὑπὸ τοῦ Κρουσίου ἀποστελλομένης ἐπιστολῆς, φερούσης τὴν διεύθυνσιν «εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἢ Μισσύριον» (3). Πρὸς στήριξιν λοιπὸν καὶ διδασκαλίαν τῶν μοναχῶν, ὁ Μελέτιος ἐθεώρησε καλὸν νὰ συντάξῃ καὶ συμβουλευτικούς τινας κανόνας μέλλοντας νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς πρότυπον διὰ τὸν ἀληθῆ μοναχικὸν βίον, καὶ ὡς ὁδηγοὶ διὰ τὴν σκολιὰν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. Τούτους ἀπέστειλεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ἐν εἴδει ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐν αὐτοῖς ὑπῆρχον αἱ γενικαὶ καὶ ἀόριστοι ἐκφράσεις, «υἱέ μου μοναχέ, μὴ πρόσεχε καλογηροϊερομονάχοις, δολίοις δαίμοσι, φιλογάστροις», ἐξήγειρεν ἐναντίον αὐτοῦ τὸν χόλον «ἐμβροντήτων» τινῶν καὶ «εὐερεθίστων» μοναχῶν τοῦ ὄρους Σινᾶ, οἵτινες ἤρξαντο κατηγοροῦντες αὐτοῦ, ὡς πλάνου, φάγου καὶ οἰνοπότου καὶ ἐνηδομένου συβαριτικαῖς τραπέζαις, καὶ ἀπειλούντων, ὅτι «διαβαλοῦσιν αὐτὸν παρὰ τῷ λαῷ καὶ τοῖς κονσόλοις». Ταῦτα μεγάλως κατελύπησαν, τὸν ἄλλως τε ἀθῳότατον Μελέτιον, ὅστις καὶ ὑπεραπολογούμενος ἔγραφε πρὸς αὐτούς. «. . . . ἀλλ᾽ εἴπατε,

(1) Ὅρα Turcogreciae σελ. 234.
(2) Πανδώρα Θ' σελ. 256.
(3) Turcogreciae σελ. 531.

πατέρες, πῶς ὁ πρὶν διδάσκαλος, ἅγιος, καὶ φίλος, καὶ ἀδελφός, νῦν ἐξάπινα κατατοξευμένος, ὡς πλάνος, ὡς ἐχθρός, ὡς ἀντίχριστος καὶ τὰ λοιπά ;... τίς ὑμῶν κατηγόρησεν ;... ἀλλὰ τοῦτο πρὸς ἀσφάλειαν εἴρηται τῶν ἡμετέρων, οὐ πρὸς κατηγορίαν Σιναϊτῶν (εἰ νοεῖτε τὸ ἀπροσδιόριστον), οὔτε πρὸς ἄλλων τινῶν εἰδικῶς, ἀλλὰ ἁπλῶς κατὰ παντὸς ἀδοκίμου καλογηροϊερομονάχου· οὕς τινας οὐκ ἔγωγέ φημι ὑμᾶς εἶναι.... εἰ δὲ ὑμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν, αὐτούς φατε, ὑμεῖς ἐστε ἑαυτῶν κατήγοροι, οὐχί γε ἐγώ, καὶ πῶς οὖν ἐμοὶ χολᾶτε ;... Ἀπόθεσθε μεταξὺ τὸ πάθος καὶ τὸ σκάνδαλον καὶ μὴ πρὸ καιροῦ κρίνετε, μηδὲ φθέγγεσθε, εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀληθείας ἀδικίαν. Ἐγὼ γάρ, ὅστις εἰμί, γνωστός εἰμι : Οὐ γὰρ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη· καὶ Θεῷ δὲ λατρεύω (ὡς ἐγῷμαι καὶ ὑμεῖς) ζῶντι, τουτέστιν ὁρόντι καὶ ἀκούοντι καὶ ἑτοίμως ἔχοντι ὑπερβασίας ἐκδικῆσαι, διὸ δὴ οὐδὲ προδίδωμι τὸ καλὸν κτῆμα τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην, ἣν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐκληρονόμησα» ([1]).

Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ συσταθεῖσα αὕτη ἀδελφότης προώδευσε καὶ ἀνεπτύχθη, σαφεῖς περὶ τούτου μαρτυρίας δὲν ἔχομεν Διότι ὁ μὲν ἀρχαῖος αὐτοῦ βιογράφος οὐδὲν περὶ ταύτης ἀναφέρει, ὁ δὲ νέος περιορίζεται εἰς τὰς ἑξῆς ἐκφράσεις· «Ἡ οἰκία αὐτοῦ ἐν Καΐρῳ, περιστοιχιζομένη ὑπὸ μοναχῶν σεμνῶν, ἀνεμίμνησκε τὰς ἀρχαίας ἐπὶ ἀρετῇ τῶν ἐν αὐταῖς ἐνασκουμένων διαβοήτους, Λαύρας καὶ Θηβαΐδος ἢ μᾶλλον ὡμοίαζε πρὸς τὰς χλοαζούσας καὶ καταφύτους ἐκείνας ὀάσεις, αἵτινες ἐν μέσῳ ἀμμωδῶν καὶ πνιγηρῶν ἐρήμων κείμεναι, παραμυθοῦσι καὶ ἐνισχύουσι τὸν ὑπὸ τοῦ καύσωνος καὶ τῆς λειψυδρίας ταλαιπωρούμενον παροδίτην» ([2]). Ἐὰν δὲ

(1) Πατμ. χειρ. ἐπιστ. 32 καὶ Legrand Lettres M. Piga σελ. 72.
(2) Πανδώρας τόμ. Θ' σελ. 255.

ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν τότε περιστάσεων καὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας, δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν, ὅτι ἡ ἀδελφότης αὕτη ἕνεκα τοῦ στενοῦ τοῦ χώρου καὶ τῶν περιστάσεων, δὲν ἠδυνήθη μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας καὶ τοὺς ἀγῶνας τοῦ συστήσαντος αὐτὴν ἀρκούντως ν' ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ δράσῃ.

Ὡς γνωστὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὴν ὑπ' ἐξέτασιν ἐποχήν, δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ μόνον τέσσαρες ναοί, τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ Ἁγίου Σάββα καὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ (1). Ἐκ τούτων οἱ δύο πρῶτοι ἀνῆκον εἰς τοὺς Κόπτας, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, ὅστις ἐπεῖχε καὶ τύπον μοναστηρίου, εἶχον θυσιαστήριον καὶ οἱ Βενετοὶ Λατῖνοι, στηρίζοντες τὰ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ δικαιώματα αὐτῶν ἐν τούτῳ, ὅτι δηλ. τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου Σάββα εὑρίσκετο τότε ἐν Βενετίᾳ. Μόνον δὲ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου διετέλει ὑπὸ τὴν πλήρη κυριότητα τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Καὶ ἐν Καΐρῳ ἐπίσης ὑπῆρχον ἐν ὅλῳ ἓξ ναοί, ἐξ ἡμισείας ἀνήκοντες εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους καὶ Κόπτας (2). Ἐκ πάντων τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνταῦθα Χριστιανῶν, συγκρινόμενος πρὸς τὰς μυριάδας τῶν τὰ μέρη ἐκεῖνα οἰκούντων Μωαμεθανῶν, ἀπετέλει σταγόνα ἐν μέσῳ τοῦ πολυχεύμονος Νείλου. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν Ὀρθοδόξων μόλις ὑπερέβαινε ·ὰς δέκα χιλιάδας. Τὸ ἔδαφος λοιπόν, ἐφ' οὗ ὁ γενναῖος Μελέτιος διεσκόρπιζε, μετὰ τῶν συναθλητῶν αὐτοῦ τὸν ἀγαθὸν σπόρον τοῦ Εὐαγγελίου, καθίστατο ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως, οὐ μόνον ἄγονον, ἀλλὰ καὶ αὐχμηρόν, οὗ

---

(1) Ὅρα Turcogreciae σελ. 230.

(2) Ὁ τοῦ Ἁγ. Νικολάου, τοῦ Ἁγ Γεωργίου καὶ τῆς Θεοτόκου ἀνῆκον τοῖς Ὀρθοδόξοις, οἱ δὲ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τοῦ Σεργίου καὶ Βάκχου καὶ τῆς Ἁγ. Βαρβάρας ἦσαν κοπτικοί.

ἕνεκα οἱ κόποι αὐτοῦ ἀπέβαινον μάταιοι καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος. Ταῦτά εἰσι τὰ αἴτια, δι' ἃ ὀλίγιστα γινώσκομεν περὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Ἐὰν ὅμως ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις δὲν παρεῖχεν αὐτῷ κατάλληλον πρὸς δρᾶσιν ἔδαφος, τοιοῦτον παρουσιάσθη ἀλλαχοῦ, σύμπασα ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἣν, χάριν τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ὁ ζηλωτὴς καὶ ἔνθερμος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, προσηνέχθη νὰ ὑπηρετήσῃ, χάρις εἰς τὴν κλῆσιν, τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν ζῆλον αὐτοῦ. Ὡς ἄλλος Παῦλος ἔτρεχε καὶ συνέτρεχε πανταχοῦ, εἴτε αὐτοπροσώπως, εἴτε καὶ διὰ γραφῆς, ὅπου προσεκάλουν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι, τὰ περιστατικὰ καὶ αἱ τῆς Ἐκκλησίας ἀνάγκαι. Ἅπασα ἡ Ἐκκλησία Κων)πόλεως μετὰ τῶν ἐν ταῖς Λατινικαῖς κτήσεσιν ἐξαρτημάτων αὐτῆς καὶ ἅπασα ἡ Ὀρθόδοξος βορειανατολικὴ Εὐρώπη συνεκέντρουν τὴν προσοχὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Μελετίου. Ἀλλ' ἵνα τὴν σημασίαν τῆς τοιαύτης καὶ τηλικαύτης αὐτοῦ δράσεως δεόντως ἐκτιμήσωμεν, δέον ν' ἀναπολήσωμεν ἐν τῇ μνήμῃ ἡμῶν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας Κων)πόλεως, καὶ νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἐν αὐτῇ φαινόμενα, τὰ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς νέα παρουσιασθέντα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν συναφείᾳ ὄντα καὶ συνέχειαν μετὰ τῶν προηγουμένων ἀποτελοῦντα. Ταῦτα οὐκ ὀλίγον ἐπέδρασαν εἰς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν εὐδόκιμον αὐτοῦ δρᾶσιν. Τὰ νέα ταῦτα φαινόμενα ἀποτελοῦσίν αἱ σχέσεις τῶν Δυτικῶν Προτεσταντῶν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀντιπροσώπων, προσπαθούντων (τῶν πρώτων) ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὸν παπισμόν, εἰ δυνατόν, οὐ μόνον προπαγάνδας νὰ ἱδρύσωσιν ἐν μέσῳ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ οἱονεὶ θρησκευτικὴν συμμαχίαν μετ' αὐτῆς νὰ συνά-

ψωσιν. Οὕτως αἱ θρησκευτικαὶ σχέσεις Ἑλληνικῆς Ἀνατολικῆς καὶ διεσχισμένης Δύσεως ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ συμφύρωνται, δεινὸς δὲ ἀγὼν μεταξὺ δύο ἀντιμαχομένων δυτικῶν ὁμολογιῶν ἐν τῷ ἐδάφει τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς συνάπτεται, ἑκάστης ἐπιδιωκούσης ὡς γέρας τὴν μείζονα ἐν αὐτῇ ἐπιρροήν. Ἤδη δὲ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐναπέκειτο, οὐ μόνον τὰς κρίσεις αὐτῆς περὶ τῶν νέων ὁμολογιῶν νὰ ἐκφέρῃ, ἀλλὰ καὶ τὰς σχετικάς, οὕτως εἰπεῖν, πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας νὰ ἐκδηλώσῃ, περιφρουροῦσα συνάμα καὶ τὴν ὁμολογίαν αὐτῆς, τόσον ἀπὸ τοὺς παππικούς, ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς διαμαρτυρομένους. Παραλείποντες ὡς λίαν ἐκτενῆ καὶ ὡς παρεκκλίνουσαν τοῦ ἡμετέρου θέματος τὴν ἱστορίαν τῶν διαπραγματεύσεων τούτων, τὴν διεξαχθεῖσαν μεταξὺ τῶν Γερμανῶν θεολόγων καὶ σοφῶν τῆς Τιβύγγης καθηγητῶν Ἰακώβου Ἀνδρέου, Μαρτίνου τοῦ Κρουσίου, καὶ Λουκᾶ Ὀσιάνδρου καὶ τοῦ τηνικαῦτα τοὺς οἴακας τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας κατέχοντος Ἱερεμίου τοῦ Β', τοῦ ἐξ Ἀγχιάλου, τοῦ ἐπονομαζομένου Τρανοῦ (1572—79, 1580—84, 1586—95), περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὰ πρὸς τὸν ἡμέτερον Μελέτιον σχετιζόμενα.

Διαρκουσῶν τῶν διαπραγματεύσεων τούτων, πολλαὶ ἐπιστολαὶ ἀντηλλάγησαν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, καὶ πολλοὶ σοφοὶ ἐπιστήμονες καὶ λόγιοι ἐπεσκέφθησαν τὴν Ἀνατολήν, οἷον ὁ Γερλάχιος, Σολομὼν ὁ Σιωπικός, ὁ Φραγκῖσκος Billerbek καὶ ὁ Ροβέρτος Λεντοῦλλος Dordorph κλπ. Ὁ δεύτερος μάλιστα ἐγνώρισε τὸν Μελέτιον, Πρωτοσύγκελλον τότε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ συστατικὰς (τῷ 1581 Ἀπριλ. 27) ἐπιστολάς, «ὡς ξεναγούσας τὸν ἐνόντα τρόπον, ὡς λέγει, ἐν Ἱερουσαλὴμ» (1), αὐτός τε καὶ ἡ συνοδεία αὐτοῦ, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατρι-

(1) Ἐπιθι Πατμ. χειρογ. ἐπιστ. 14 Legrand Lett. Piga σελ. 34.

άρχην Ἱεροροσολύμων και πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν μετ' αὐτοῦ συνδιελέχθη Ἑλληνιστί τε καὶ Ρωμαϊστί, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, κατὰ τὴν 21 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀποστελλομένης ἐπιστολῆς τοῦ Μελετίου πρὸς τὸν πρωτονοτάριον τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας Θεοδόσ. Ζυγομαλᾶν(1). Ὁ Μελέτιος, καίτοι κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπιδημίας τοῦ Σολομῶντος ηὐτύχησε νὰ γνωρίσῃ αὐτόν, ὅμως στενοτάτην μετ' αὐτοῦ συνῆψε φιλίαν καὶ μεγάλην ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν αὐτῷ, οὐ μόνον ἡ εὐγένεια τοῦ ἤθους, ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη αὐτοῦ σοφία. Καὶ ἣν ἐντύπωσιν ἔσχεν ὁ Μελέτιος ἐπὶ τοῦ Σολομῶντος, τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔσχε καὶ ὁ Σολομὼν ἐπὶ τοῦ Μελετίου. Διότι ἅμα ἐπανελθὼν εἰς Τιβύγγην, διηγούμενος τὰ τοῦ ταξειδίου αὐτοῦ εἰς τὸν Μαρτῖνον Κρούσιον, μεταξὺ ἄλλων ἀνέφερε καὶ τὸν Μελέτιον, οὗτινος ἐπῄνεσεν, οὐ μόνον τὰς μεγάλας ἀρετὰς καὶ τὴν σπανίαν μόρφωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς πρὸς τοὺς Γερμανοὺς συμπαθείας αὐτοῦ, ὡς δῆλον ἐκ τῆς πρὸς τὸν Μελέτιον, ἐπιστολῆς τοῦ Κρουσίου(2). Τὸ τελευταῖον

(1) Ὅρα τοῦ αὐτοῦ χειρ. ἐπιστ. 15 «Δημηγοροῦσιν ἐπ' Ἐκκλησίας καὶ τὰ ἀναστάσιμα πανηγυρίζουσιν ἡμῖν, γράφει πρὸς τὸν Θεοδόσιον, παρῆσαν τινες τῶν ἀπὸ τῆς Γερμανίας, ἄνδρες μὲν εὐγενεῖς τῇ θέᾳ τῇ δὲ πείρᾳ καὶ σοφοί, ὧν τις (ἔστι δὲ τοὔνομα Σολομών) καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπίσταται γράμματα. Σὺν αὐτοῖς ἡμεῖς, μετὰ τὴν ἑορτήν, ἰδίως πολλὰ Ἑλληνιστί τε καὶ Ρωμαϊστὶ διεξεληλύθαμεν καὶ περὶ πολλῶν καὶ δὴ κατεπειγούσης τῆς κατὰ τὸν πλοῦν ἀνάγκης, διελύσαμεν τὴν συνουσίαν, τῇ φιλίᾳ συνενωθέντες, ἀποκλαιόμενοι τὴν ἐπὶ τῇ φιλίᾳ συμφοράν. Ἡ γὰρ ἐσχάτη τῆς ἐκείνων ἐπιδημίας, ὑπῆρξε πρώτη τῆς φιλίας τῆς καθ' ἡμᾶς. Ὁρᾷς τὸ εὔπορον τῆς ἀγάπης καὶ αὐτοφυές; εἰδὲ νῦν καὶ τὸ πολυφυὲς καὶ ἐνδόσιμον;» (ὅρα καὶ Legrand Lettres M. Piga σελ. 40).

(2) Ὅρα Turcogreciae σελ. 531. (Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς: «Τῇ 10 τοῦ ἔγγιστα Νοεμβρίου δεῦρο εὐτυχῶς ἐπανῆλθεν ἐξ Ἀνατολῶν, ὁ φίλτατός μου κύριος Σολομὼν ὁ Σιωπικὸς (Γερμανιστὶ

τοῦτο παρέσχε τῷ Κρουσίῳ τὴν ἀφορμὴν καὶ τὸ θάρρος, ἵνα γράψῃ τῷ Μελετίῳ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην παρακαλῶν ἵνα μετ' αὐτοῦ συνάψῃ ἀλληλογραφίαν καὶ εἰ δυνατὸν περιγράψῃ αὐτῷ ὅ,τι ἀξιοσημείωτον ὑπάρχει περὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας, τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἐκεῖ Ἐκκλησιῶν. Καὶ ἀπήντησε μὲν αὐτῷ ὁ Μελέτιος κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἄγνωστον ὅμως ἐὰν ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τοῦ Κρουσίου, ὅστις ἐν τούτοις οὐκ ἐπαύετο ἐνδιαφερόμενος καὶ ζητῶν πληροφορίας περὶ αὐτοῦ. Προκειμένου ὅμως περὶ τῆς φιλίας, ἣν ὁ Μελέτιος συνῆψε μετὰ τοῦ Σιωπικοῦ, οὐκ ἀνάξιον ἡγούμεθα ἐνταῦθα νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι οὗτος ἀποχωριζόμενος τοῦ Μελετίου κατέλιπεν αὐτῷ ὡς τεκμήριον τῆς μεγάλης αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἐκτιμήσεως καὶ ἐπιστηθίου φιλίας τὴν Νέαν Διαθήκην, μετεγλωττισμένην εἰς τὴν τῶν Γερμανῶν διάλεκτον «καὶ διδασκαλίαις τισὶν οὐκ ἀμούσοις σεσημειωμένην» ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου Θεοδώρου Βίτζη οἰκονόμου τῆς ἐν Γενέβρᾳ Ἐκκλησίας, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς μετὰ τριμηνίαν, ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Σολομῶν-

Σουεικκῆρος), οὗ τῷ νόστῳ λίαν ἐχάρην ἔγωγε καὶ μάλιστα ὅτε περὶ σοῦ καὶ τῶν ἀρετῶν σου (ὡς καὶ περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Μορζήνων) ἐμοὶ λέξας ἔτυχε. Τότε δ' ἐγὼ οὕτω γλυκέος ἱμέρου τὴν ψυχὴν ἐπλήσθην, ὥστε νῦν τοῦ γράφειν καὶ πρὸς τὴν λογιότητά σου καὶ πρὸς Ἰωάννην τὸν Μορζῆνον κατετόλμησα. Εἰ γὰρ καὶ ἄγνωστος ἡμῖν τυγχάνω ὤν, ὡς καὶ ἄλλοις πλείστοις, διὰ τὸ μικρόν μου, ὅμως φιλέλλην εἰμὶ εἴπερ τις καὶ ἄλλος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν Κων)τίνου πρὸς τοὺς ἀμφὶ τὸν Παναγιώτατον ἐπιστέλλων ἔθος ἔχω. Ἴσθι τοίνυν ὡς μεγάλως τὴν σὴν φιλίαν ποθῶ· ὡς ἀνδρὸς ἀρίστου καὶ κάλλιστα πεπαιδευμένου καὶ φιλογερμανοῦ, ὥσπερ ἐξ ὧν τῷ Σιωπικῷ ἐποίησάς τε καὶ ἔγραψας, ἱκανῶς ἔγνων. Δέομαι τοίνυν σου σφόδρα ἀντεπιστέλλειν τε ἐμοὶ καὶ εἴ τι ἄξιον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀσίᾳ, ὡς νῦν ἔχουσι, γνώσεως ὑπάρχει, ξυγγράψαντα ἐμοὶ πέμπειν. Ἐμβαλῶ γὰρ αὐτὸ εἰς τὰς ἄλλας τῆς σήμερον Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας, ἃς ξυγγράφω Ἑλληνιστί τε καὶ Λατινιστὶ ἀντιπροσώπως, ἱστορίας. Ἔσται δὲ τοῦτο

τος, ἀποστελλομένης τῷ Θεοδώρῳ ἐπιστολῆς (1). Περὶ τοῦ ἔργου τούτου, ὅπερ ὡς φαίνεται ἐν παρέργου μέρει, ἔφερεν ἐν ἀρχῇ, ἀντὶ παντὸς προλόγου, ἀπολογίαν περὶ τοῦ ἔργου τῶν Προτεσταντῶν, πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Λουδοβῖκον καὶ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας καὶ προεστῶτας τῶν Δυτικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐκφέρων τὰς ἑαυτοῦ κρίσεις ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὁ Μελέτιος λέγει, ὅτι «ἑκατέρωθεν ηὐφράνθη (δηλ. καὶ διὰ τὴν ἀπολογίαν καὶ διὰ τὰς ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς Γραφῆς διδασκαλίας), διότι πολλὰ εὗρε «τοῖς ἡμετέροις συνήγορα, τουτέστι τῇ ἀληθείᾳ, οἷόν ἐστι τὸ μὴ δεῖν τοῖς ἐν Εὐαγγελίοις διαρρήδην διαληφθεῖσι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν τι, ὅτι οἱ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν Καθολικὴν λέγοντες (μὴ μέρος δὲ τῆς Καθολικῆς) ὅμοιοί εἰσι, τοῖς τὸ μέλος σῶμα ὅλον νομιζομένοις»,

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ Σολομῶντος τὸ ἑπόμενον ἔτος 1582 ἐπεσκέφθησαν τὸν Μελέτιον καὶ δύο ἕτεροι προτεστάνται περιηγηταί Ὁ πρῶτος τούτων, ὁ Φραγκῖσκος Billerbek, λαμπρὰς καὶ καλλίστας ἐντυπώσεις ἀποκομίσας ἐκ τῶν συζητήσεων καὶ τῶν τρόπων τοῦ Μελετίου, γράφει περὶ αὐτοῦ πρὸς Δαβὶδ τὸν Χυτραῖον· «ὁ Μελέτιος εἶναι ἀνὴρ πολὺ πεπαιδευμένος καὶ τὰς ἀνθρωπιστικὰς

σὺν τιμῇ σου, ἐμοὶ τὸ σὸν τίμιον ὄνομα ἐνθησομένου. Καὶ ἄλλων γὰρ Ἑλλήνων ἐν τιμῆς ἐν τῇ βίβλῳ μέμνημαι. Ἔρρωσο, τίμιε καὶ φίλτατε, μηδὲ τοῦ πόθου μου ἀποτύχῃ μὲ καταστήσῃς, ὡς ἑνὶ δὲ τάχιστα ἀποκρίνου. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς μετὰ σοῦ πάντοτε. Καὶ περὶ τοῦ ὑμῶν Κυρίου Πατριάρχου γνῶναι καὶ τῶν παρ' ὑμῖν Ἐκκλησιῶν γλίχομαι. Ἔγραψα ἐν Τυβίγγῃ τῇ κθ' Ἰανουαρίου ἔτει τῆς παγκοσμίου σωτηρίας αφπδ'. Ὁ σοὶ ἀνθυπηρετεῖν τὰ δυνατὰ ἕτοιμος Μαρτῖνος Κρούσιος, Γερμανός. Ἐν Τυβίγγῃ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικὰ τοὺς νέους διδάσκων, κατὰ τό μου ταπεινόν).

(1) Ἔπιθι Πατμ. χειρογρ. ἐπιστ. 20 καὶ Legrand Lettr. σελ. 46 ἐπιστ. 48.

ἐπιστήμας καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα τὰ μάλιστα κομψῶς δεδιδαγμένος (admodum eleganter doctus), λατινιστὶ ὁμοίως καὶ ἰταλιστὶ διαλεγόμενος, μόνος μεταξὺ τῶν σοφῶν, οὓς ἐν ταύτῃ τῇ ξενιτείᾳ ἠδυνήθην νὰ ἴδω. Τοῦτον ἐθεώρησα κατάλληλον, ἵνα μετὰ τῆς σῆς τιμιότητος φιλίαν συνάψῃ, καὶ εἰς ὅν, διδομένης εὐκαιρίας, καὶ αὐτὴ γράψῃ, διότι καὶ αὐτὸν ἔπεισα, ἵνα πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα ἐπιστολὰς δώσῃ μοι· τοῦθ' ὅπερ ἔπραξε (καίτοι ὡς αὐτὸς ἀνέφερέ μοι περίφροντις) κατεσπευσμένῳ ὕφει... Φρονῶ ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος τοσαύτας ἐπιστήμας γινώσκει, ὅσας ἀνὴρ Ἕλλην τὴν σήμερον δὲν δύναται νὰ γινώσκῃ. Περὶ τῆς πίστεώς του τοσοῦτον λεπτῶς διαλέγεται, ὥστε φαίνεται ὅτι πάντα λέγει καὶ αἰσθάνεται διαυγῇ καὶ εἰλικρινῆ ψυχῇ, μακρὰν παντὸς χόλου» (¹). Ὁ δεύτερος περιηγητὴς ὁ κομίσας τῷ Κρουσίῳ εἰδήσεις περὶ τοῦ Μελετίου, εἶναι ὁ Ρυβέρτος Λεντοῦλος Dordorf. Οὗτος, ἐν τῇ μετὰ τοῦ Κρουσίου συνδιαλέξει αὐτοῦ, συνιστῶν αὐτῷ τὸν Μελέτιον, εὐμενεστάτας περὶ αὐτοῦ ἐξέφερε κρίσεις, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ Κρουσίου· «μοὶ συνέστησε, λέγει, τὸν Μελέτιον Πρωτοσύγκελλον τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, ἄνδρα τὰ μάλιστα πεπαιδευμένον, φιλανθρωπότατον καὶ λίαν εὐσεβῆ· εἶναι μελανοπώγωνα καὶ τὴν ἀναδρομὴν τοῦ σώματος μικρότερόν μου. Ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ἔχει πέντε μοναχούς» (²). Τὸν Dopdorf προσεκάλεσεν ὁ Μελέτιος περὶ τὴν τράπεζαν αὐτοῦ καὶ λίαν εὐγενῶς περιποιήθη αὐτόν. Τὰς τοιαύτας τῶν ξένων περιηγητῶν ἐπισκέψεις ὑπαινιττόμενος ὁ κ. Γερμανὸς Γρηγορᾶς ὀρθῶς λίαν

(1) Georgii Dousae de itinere suo σελ. 44.

(2) Turcogreciae σελ. 234. comendabat mihi Meletium, Patriarchae Alexandrini πρωτοσύγκελλον, ut virum perdoctum, perhumanum, religionis studiorum, εἶναι μελανοπώγωνα καὶ τὴν ἀναδρομὴν τοῦ σώματος μικρότερόν μου. Habere domi suaa circiter V calogeros».

παρατηρεῖ, ὅτι «μονονουχὶ πάντες οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὸν Πηγᾶν ἐθαύμαζον τό τε ἀρχαϊκὸν τοῦ ἤθους καὶ τὸ σταθερὸν τοῦ φρονήματος αὐτοῦ, συγκεκραμένα ἀμφότερα μετ' ἀφελείας ἀστυκῆς· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τὴν μεγάλην πολυμάθειαν τοῦ ἀνδρός, οὗτινος ἡ μετ' ἐκείνων συνέντευξις ἀπέβαινεν οἷον ὑπεραπολογία ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ διδασκαλίας, ἐπὶ τὸ φρονεῖν ἐκείνους φιλανθρωπότερον περὶ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων. Ὥστε ἐν ᾧ ἤρχοντο ἐκ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς μετὰ σκαπανῶν, ὡς εἰπεῖν, καὶ πτύων ἀνασκάψοντες τοὺς τάφους ἡμῶν, ὡς πάλαι τεθνεώτων, ἢ καὶ ἀπολαύσοντες ἡμᾶς, εὕρισκον παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ ζωὴν λελευκασμένην μὲν ὑπὸ τῶν ἀγχιστρόφων μεταβολῶν, ἀλλ' ὡς φοίνικα ἐν τῇ ἰδίᾳ τέφρᾳ αὐξάνουσαν, ἀρδευομένην ὑπὸ τῆς εἰς τὸν Θεὸν πίστεως καὶ ἐλπίδος· καὶ φῶτα παιδείας, καὶ ἀρετὴν γνησίαν, καὶ εὐσέβειαν πάτριον, καὶ σύνεσιν οὐκ εὐκαταφρόνητον, ἅτινα πάντα, οἷον νεῦρα καὶ ὀστᾶ, συνέχουσι καὶ συγκρατοῦσι πᾶσαν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν καὶ γεγηρακυῖαν καὶ συχνὰ ὑπὸ λάβρων ἀνέμων προσβαλλομένην»(1). Επίσης λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Γρηγορᾶς, ὅτι ἡ παρουσία τοιούτων ἀντιπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας τὰ μάλιστα ἐπέδρα καὶ εἰς τὰς διαπραγματεύσεις καὶ θρησκευτικὰς ἀποπείρας, εἴ πως ἑνωθεῖεν αἱ κατὰ τὴν Δύσιν κατατετμημέναι Ἐκκλησίαι μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς, καὶ αἱ λοιπαὶ σχέσεις, ἃς κατὰ διαφόρους καιρούς, οἱ προτεστάνται ἔδειξαν προθυμίαν νὰ συνάψωσιν.

Μετὰ ταῦτα πάντα ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι αἱ σχέσεις αὗται τοῦ Μελετίου μετὰ τῶν προτεσταντῶν οὐδεμίαν παρέχουσι λαβὴν ὑπονοίας καὶ κατηγοριῶν κατὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀνδρός, ἐπὶ προτεσταντισμῷ, ὡς ἐκ κακοβουλίας καὶ ἀκρίτως πράττουσι τοῦτο δυτικοί τινες συγγραφεῖς, τυφλὰ καὶ μίσθαρνα ὄργανα τοῦ παπι-

(1) Ὅρα Πανδώρας τομ. Θ'. σελ. 256.

σμοῦ, μὴ ἀρεσκόμενοι εἰς τοὺς ὑπὸ τῶν προτεσταντῶν ἐπιδαψιλευομένους τῷ Μελετίῳ ἐπαίνους. Τοῦτο οὐδὲ νὰ φαντασθῇ τις δύναται. Ὁ Μελέτιος ἀνὴρ ἰσχυρᾶς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐκτάκτου μορφώσεως, ἠδύνατο βεβαίως κάλλιστα νὰ ἐκτιμᾷ τὰς περιστάσεις καὶ νὰ ἐκμεταλλεύηται αὐτάς, χάριν τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ ἧς ἐτάχθη ν' ἀγωνισθῇ τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως. Ἐγνώριζε τὰς ὑστεροβουλίας καὶ δολίους σκοποὺς τοῦ φοβεροῦ τοῦ παπισμοῦ προμαχῶνος, τῶν Ἰησουιτῶν, τῶν agentae τούτων καὶ κατασκόπων τοῦ πάπα, ὡς ἀπεκάλει αὐτούς, ἐν τῷ κατὰ τὸ ἔτος 1694 τῇ αἰτήσει τοῦ Πατριάρχου Κων)πόλεως Καλλινίκου τοῦ Β' (γ' Πατριαρχία), ἐκδοθέντι καὶ τὰ δίκαια τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τῆς Ἰησουϊτικῆς λύμης ὑπερασπίζοντι Χάττι—Σερίφ, ὁ Σουλτᾶνος Ἀχμὲτ ὁ Β'. (1691—95). Τὸν ἐκ τούτων ἀπειλούμενον κίνδυνον προβλέπων ὁ Πηγᾶς καὶ θέλων ἵνα ἰσχυροτέραν καταστήσῃ τὴν κατ' αὐτῶν ἀντίδρασιν, ἠδύνατο βεβαίως νὰ φρονῇ φίλα τοῖς προτεστάνταις καὶ νὰ ἐπιδαψιλεύῃ αὐτοῖς τοσαύτας περιποιήσεις, ἅς οἱ φιλαλήθεις οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποκρύψωσιν. Καὶ τοσούτῳ μᾶλλον εὐνοϊκῶς αὐτοῖς διέκειτο, καθ' ὅσον αἱ μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπ' αὐτῶν ἐπιδιωκόμεναι σχέσεις ἦσαν ἐστερημέναι πάσης βίας, δόλου καὶ ἐπιβουλῆς. Αἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνέργειαι τῶν Προτενσταντῶν περιωρίζοντο μόνον ἐν τούτῳ, προσεπάθουν δηλ. μόνον διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ πειστικῶν, κατ' αὐτούς, ἐπιχειρημάτων νὰ πείσωσι τοὺς ἡμετέρους περὶ τῆς ἀληθείας τῆς διδασκαλίας αὐτῶν. Ἐκεῖνο δὲ ὅπερ τὴν μέθοδον ταύτην αὐτοῖς ὑπηγόρευεν, ἦσαν λόγοι ἱστορικοί. Μόλις οὗτοι ἀπεσχίσθησαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, πάραυτα κατενόησαν τὴν ἀπομόνωσιν αὐτῶν καὶ τὸ ἐπισφαλὲς τῆς θέσεως αὐτῶν. Ἕνεκα τούτου λοιπόν, πρὸς ὑπεράσπισιν ἑαυτῶν καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἀπὸ τῶν

σφοδρῶν τῶν Λατίνων ἐπιθέσεων, καὶ ὅπως πείσωσι τὸν Χριστιανικὸν κόσμον περὶ τοῦ ἐνδίκου τοῦ διαβήματος αὐτῶν τούτου καὶ δώσωσι μείζονα σημασίαν καὶ δύναμιν εἰς τὴν πολεμικὴν αὐτῶν, ἐπεδίωξαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐπιδοκιμασίαν αὐτῶν ἐκ μέρους τῆς Ὀρθοδόξου καὶ ἀρχαιοτάτης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς τοῦτο τὰ συχνὰ αὐτῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ταξείδια, πρὸς τοῦτο αἱ συνεχεῖς τῶν διδασκάλων τοῦ Προτεσταντισμοῦ μετὰ τῶν ἡμετέρων σοφῶν ἀλληλογραφίαι. Μετὰ τούτων συνομιλῶν καὶ ἀλληλογραφῶν ὁ Μελέτιος ἐφαίνετο πάντοτε λίαν ἐπιφυλακτικός. Περὶ τῆς πίστεως καὶ τῶν παραδόσεων τῶν Πατέρων αὐτοῦ προκειμένου, ὡμίλει καὶ ἔγραφε πάντοτε τοσοῦτον λεπτῶς, ὥστε νὰ φαίνηται, καθὼς καὶ αὐτοὶ οὗτοι μαρτυροῦσιν, ὅτι «πάντα λέγει καὶ αἰσθάνεται διαυγῇ καὶ εἰλικρινῇ ψυχῇ, μακρὰν παντὸς χόλου καὶ ὀργῆς» (1).

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ὑπ' αὐτῶν τῶν προτεσταντῶν περισωθεισῶν ἡμῖν μαρτυριῶν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι γραπταὶ μαρτυρίαι, οἷαι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου αὐτοῦ Σιλβέστρου πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας Ἰωάννην τὸν Φοβερόν, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μελετίου γραφεῖσα, ἐν ᾗ οὗτος συνιστᾷ, οὐ μόνον τὴν ἀπὸ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Λουθηρανῶν προφύλαξιν. Ἐκτὸς τούτου καὶ αὐτὸς ὁ Μελέτιος, ἐν Κων/πόλει, κατὰ τὸ ἔτος 1593, διὰ τὴν τηνικαῦτα συγκροτηθεῖσαν σύνοδον πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ ἀρτίως συσταθέντος Πατριαρχείου Κιέβου, διατρίβων συνέγραψε καὶ ἴδιον σύγγραμμα κατὰ τοῦ Λουθηροκαλβινισμοῦ, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «περὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων», ὅπερ ἀπέστειλε πρὸς τὸν τότε διδάσκαλον τῆς ἐν Ἰγγολστάνδῃ Ἀκαδημίας Κυριακὸν Φωτεινόν, τὸν ἰα-

(1) Ὅρα τῆς παρούσης πραγματείας ἐν σελίδι 33 τὴν μαρτυρίαν τοῦ Billerbek.

τρόν (1). Καὶ οὐ μόνον ταῦτα μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀκεραιότητος τῆς πίστεως καὶ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Μελετίου, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ αὐτοῦ συγγράμματα καὶ δὴ αἱ σῳζόμενα πολυπληθεῖς αὐτοῦ ἐπιστολαί, ἐν αἷς, σχεδὸν πάσαις, εὐθαρσῶς ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῶν προτεσταντικῶν καὶ παπιστικῶν καινοτομιῶν· μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐν πάσαις ταῖς πρὸς τοὺς προτεστάντας σχέσεσιν αὐτοῦ καὶ ἐκφράσεσι φαίνεται καὶ παρίσταται πάντοτε μειλιχιώτερος καὶ εὐγενέστερος, τοῦθ' ὅπερ τουναντίον παρατηρεῖται, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς παπιστάς. Καὶ οὐ μόνον δὲ ὁ ἴδιος ἀγωνίζεται καὶ σφοδροὺς διεξάγει πολέμους «κατὰ τῶν ἀλλοτριοφρονούντων τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ», ἀλλὰ καὶ ἄλλους προτρέπεται, ὅπως καὶ διὰ λόγου καὶ διὰ γραφῆς ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἅτε εὐαριθμήτων ὄντων, ὡς λέγει, τῶν τῆς ἀληθείας ὑπερασπιστῶν». Περὶ τούτων γράφων κατὰ τὸν φεβρουάριον τοῦ 1581 πρὸς τὸν τότε ἡγούμενον, τῆς ἐν Βενετίᾳ Μονῆς τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου τῶν Σαββατιανῶν (2), Μάξιμον τὸν Μαργούνιον λέγει· «οὐδὲ γὰρ ἑαυτοῖς γεννώμεθα, ἀλλὰ τῇ γεγεννηκυίᾳ ὀφείλομεν Ἐκκλησίᾳ τὰ θρεπτήρια ἀντιπελαργοῦντες τῇ κεκμηκυίᾳ . . . . ἀλλ' ἡμεῖς μὲν θερμότατα μέντοι καὶ τελειότατα, τὸν ἐνόντα τρόπον, ἀναξίως δὲ τῶν πραγμάτων, σοὶ δὲ ἔνι βουλομένῳ καὶ ὑπερακοντίσαι τοῦ δέοντος, ἔχοντι γλῶσσαν νικῶσαν τὰ πράγματα . . . . Πάντα εὖ οἶδας, εὖ ἐπίστασαι τὰ κατὰ τῆς

(1) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τὸ δεύτερον ἤδη ἔγραψεν ὁ Μελέτιος, καθὼς ἐν αὐτῇ ταύτῃ ἀναφέρει (βλ. χαλ. χε ρογρ. ἐπιστ. 258), τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφίας, ἐπιστολῇ αὐτοῦ λέγων «ἐν δὲ τῷ περὶ ἀχράντων μυστηρίων, κατὰ Λουθήρου καὶ Καλουΐνου λόγῳ, ὅτε πρεσβύτερος πολὺ πρὸ τῆς Πατριαρχείας συνεγράψαμεν . . . .» (τοῦ αὐτοῦ χειρ ἐπιστ. 113).

(2) Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ ὁ Μαργούνιος εἶχεν ἱδρύσῃ τυπογραφεῖον ἐν ᾧ πολλὰ καὶ διάφορα βιβλία ἐξετυπώθησαν (Σάθα «νεοελλ. φιλ. σελ. 213).

ὀρθοδοξίας ἐφευρήματα, μὴ λοιπὸν ἐφησυχάσῃς τῷ σάλῳ .... ὡς καλὸς στρατιώτης μᾶλλον ἀγρύπνησον. Διέλεγχε τὸ μάταιον συνηγόρει τῷ ἀληθεῖ» ([1]).

Οὕτως ὁ Πηγᾶς, καίπερ ὑπὸ πολλῶν πολλάκις κυμάτων δερόμενος καὶ πρὸς πολλὰς περιπετείας ἀντιπαλαίων, οὐκ ἐπαύσατο ταῖς μούσαις συνομιλῶν, ὁτὲ μὲν μελετῶν καὶ ἐνδιατρίβων ἐν τοῖς συγγράμμασι τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἔσω σοφίας, ὁτὲ δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν διδάσκων, καὶ ἄλλοτε συγγράφων τὰ πλήρη θείας σοφίας συγγράμματα αὐτοῦ. Γόνον δὲ ἄριστον τῆς λιπαρᾶς αὐτοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἐργασίας ἔχομεν δύο περὶ Ἐκκλησίας συγγράμματα ἀμφότερα «Στρωματεῖς» ἐπιγραφόμενα. Τὸ ἓν τούτων τὸ «περὶ πρωτείων τοῦ Πάπα» ἀπέστειλεν ὁ νέος Κλήμης τῆς Ἐκκλησίας, τῇ 10 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1583 πρὸς τὸν εὐσεβέστατον Αὐτοκράτορα πάσης Ῥωσσίας καὶ βασιλέα τῆς Μασκοβίας Θεόδωρον, συνοδευόμενον ὑπὸ ἐπιστολῆς, ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, προτεταγμένης. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ παρακαλῶν τὸν βασιλέα, ὅπως δεχθῇ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ τοῦτο, ἀναγγέλλει αὐτῷ συνάμα, ὅτι καὶ ἕτερα πολλὰ ὑπάρχουσι παρ' αὐτῷ συγγραφέντα συντάγματα «ὑπὲρ τῶν δογμάτων τῆς εὐσεβείας καὶ κατὰ αἱρέσεων», ἅτινα εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἐὰν ἐξετυπῶντο, ἵνα οὕτω κοινὰ τοῖς πᾶσι καταστῶσι· «θείους γὰρ θησαυρούς, λέγει, τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας ἀναπετάσας (Θεοῦ χάριτι), τῷ τῆς εὐσεβείας προμάχῳ καὶ ὀρθοδοξοτάτῳ σοὶ Αὐτοκράτορι προσφέρω, ἵνα, ὃν ἔχει ἐν στήθεσι πολύτιμον μαργαρίτην, ἐν τοῖς ἡμετέροις γράμμασιν ἀστράπτοντα βλέπων, ἡδυνθείης μὲν αὐτός, παρέξεις δὲ τῷ λόγῳ σχολὴν ἀφειδέστερον φαίνειν αὐγάζοντα (διὰ τοῦ σοῦ κράτους) τοῖς δεομένοις, οἵτινες ἂν ὦσιν, ἔτι καὶ τήμερον ἡ τῆς ἀληθείας ἀμοι-

(1) Πατμιακοῦ χειρογρ. ἐπιστολ. 10 καὶ Legrand Lettr. Piga σελ. 28 ἐπ. 37.

ροῦντες, ἢ τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενοι, ὁ αὐτὸς καὶ ὅπλοις ἀηττήτοις καὶ ἀκαταμάχῳ λόγῳ τῆς Ὀρθοδοξίας ὑπερμαχόμενος»(1). Πρὸ τοῦ ἔτους ὅμως τούτου δηλ. κατὰ τὸ ἔτος 1852 ἀποπερατώσας τὸ ἕτερον ἐκ τῶν σπουδαίων συγγραμμάτων αὐτοῦ, τὸ ἐπιγραφόμενον « Ὀρθόδοξος διδασκαλία»(2), ἀπέστειλεν αὐτὸ τῷ τηνικαῦτα Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Ἱερεμίᾳ τῷ Β', παρακαλῶν αὐτόν, ὅπως ἀφοῦ βασανίσῃ αὐτὸ «μήπου τίς πω πικρίας ἐπεισροὴ παρεισέδυ» καὶ ἐπιδιορθώσῃ «εἴ που τι δέῃ» ἀποδώσῃ αὐτὸ τῷ κομισαμένῳ, «δῶρον γάρ, λέγει, ἐκρίναμεν τόν δε τὸν πόνον πέμψαι τῇ παναρέτῳ Ναβάρρας βασιλίσσῃ» (3).

Τὸν ἄριστον καὶ ἐπιδέξιον σαγηνευτὴν τῶν εὐσεβῶν καρδιῶν καὶ ἐξόχων προσωπικοτήτων δὲν ἔπρεπε βεβαίως νὰ διαλάθῃ ἡ μεγάλη εὐλάβεια καὶ τὰ ἄπειρα χαρίσματα τῆς μεγαλοπρεποῦς καὶ μεγαλοφυοῦς ταύτης βασιλίσσης, «τῆς τὴν φύσιν ἐκβιασαμένης τὴν γυναικεῖαν εἰς ἀνδρείαν οὐκ ἀφιλόσοφον καὶ καταστάσης βασιλέων θαῦμα περιφανές». Ταύτης θαυμάζων τὸ μεγαλοφυὲς καὶ τῆς εὐκόσμου πολιτείας τὸ φιλάνθρωπον σπεύδει καὶ αὐτός, ὡς λέγει, ἀπὸ ἀνατολῶν διὰ γραμμάτων, πέμπων αὐτῇ οὐ χρυσόν, οὐκ ἀρώματα. οὐδὲ λίθους περιαυγεῖς, ἀλλὰ ἐπουρανίου σοφίας αὐγάς, ἐν μικροῖς ὑπομνηματίοις ἐκλαμπούσας διαφερόντως, ὡς ἀπαρχὰς τῆς πρὸς αὐτὴν εὐλαβείας αὐτοῦ. Τίνα δὲ ἦσαν τὰ ὑπομνημάτια ταῦτα ἄγνωστον ἡμῖν. Πιθανῶς ὅμως ἦσαν ἐκ τῶν ἐποικοδομητικῶν ἐκείνων λόγων, οὓς συνήθιζεν ὁ Μελέτιος νὰ συντάσσῃ χάριν τῶν πιστῶν. Ταῦτα ἀποστέλλων αὐτῇ ἐπὶ

(1) Χαλκ. χειρ. ἐπιστολ. 320.

(2) Ταύτην τύποις ἐξέδωκε Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης ἐν Ἰασίῳ τῷ ͵αψξθ'.

(3) Περὶ ταύτης ὅρα ἔκδοσιν Ι. Σακκελίωνος Μελ. ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ἱερεμίαν σελ. 41 καὶ Louis Moreri Grand dictionaire Histo. τόμ. Β' σελ 469 καὶ Δ' σελ. 94, τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1718).

τοῦ παρόντος ἀναγγέλλει συνάμα, ὅτι «μετ' οὐ πολὺ ἀποστελεῖ καὶ τῶν ἑαυτοῦ καμάτων τὰ ὑπομνήματα, ἐπειδὴ περ τῶν πάλαι ἡ βάρβαρος ἐπικράτεια τῆς χώρας σχεδὸν ἐξηφάνισεν». Συνεπὴς λοιπὸν πρὸς τὴν δοθεῖσαν ταύτην πρότερον ὑπόσχεσιν ἀποστέλλει αὐτῇ νῦν τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Ὀρθόδοξος διδασκαλία» διὰ τοῦ Φραγκίσκου Καμουζίου (1).

Ἀλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάμιξιν τοῦ ἀκαμάτου Μελετίου εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, καὶ ἐξέκαυσεν ἔτι μᾶλλον τὸν συγγραφικὸν αὐτοῦ ζῆλον ἦν αἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἰδίᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱδρυθεῖσαι Λατινικαὶ προπαγάνδαι, περὶ ὧν οὗτος ἔμαθε παρὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου, τοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1582 περιοδεύοντος ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν, πρὸς περισυλλογὴν διαφόρων ἐλεῶν καὶ βοηθημάτων διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ μεταβάντος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως συμμετάσχῃ τῆς αὐτόθι συγκροτηθείσης Συνόδου (1583), πρὸς ἀπόρριψιν τῆς εἰς τὸ καθιερωμένον ἡμερολόγιον γενομένης καινοτομίας ὑπὸ τοῦ Πάπα Ρώμης Γρηγορίου τοῦ ΙΓ'. Ὁ πρῶτος οὗτος ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου ἀναβὰς Ἰησουΐτης, εἶναι ὁ δοὺς ζωὴν καὶ διανοίξας τὸ στάδιον τῆς ἐνδόξου δημοσίας ἐνεργείας τοῦ, κατὰ τὸ ἔτος 1540, ὑπὸ τοῦ Ἱσπανοῦ Μοναχοῦ Ἰγνατίου Λαϊόλα ἱδρυθέντος τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἅμα τῇ ἀναβάσει αὐτοῦ εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τὰ μέλη τοῦ φοβεροῦ τούτου τάγματος, διασκορπισθέντα καθ' ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ταχέως ἐνεφανίσθησαν καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Τὸ δὲ

(1) Ὁ Φραγκῖσκος Καμούζιος ἀνῆκεν εἰς τὸν περιφανῆ οἶκον τῶν Camus καὶ εἶχεν ἀποσταλῇ ὑπὸ τῆς φιλομούσου ταύτης βασιλίσσης ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρὸς ἀκριβῆ ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων. (Diction. Moreri Τόμ. Β' σελ. 56).

ἔτος 1583 πολυπληθὴς καὶ τελείως κατηρτισμένη διὰ πάντων τῶν ὑλικῶν μέσων Ἰησουϊτικὴ φάλαγξ ἀπεστάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τὸν generale Aquaviva, σκοπὸν ἔχουσα, οὐχὶ τὴν ἠθικοποίησιν τῶν ἐνταῦθα ζώντων Λατίνων, ἀλλὰ τὴν προσαγωγὴν καὶ ἐπιστροφὴν «τῶν πλανηθέντων, ὡς ἔλεγον, προβάτων εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἐκκλησίας Ποιμένος»!

Οὗτοι ἔφερον ἐκ μέρους τοῦ Πάπα καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν τότε Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν τὸν Β', δι' ἧς οὗτος, ἐλέγχων τὸ ἐν χρήσει ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπικρατοῦν ἡμερολόγιον, παρεκάλει αὐτόν, ὅπως καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀποδεχθῇ καὶ ἐφαρμόσῃ τὸ ἤδη καινοτομηθὲν ἡμερολόγιον, τὸ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Γρηγοριανὸν ἐπικληθέν. Ὁ Ἱερεμίας δεξάμενος τὴν ἐπιστολὴν ταύτην χωρὶς νὰ ἀδιαφορήσῃ συνταξάμενος ἀπάντησιν, ἐμπρέπουσαν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἀπέστειλε ταύτην τῷ Γρηγορίῳ διὰ τοῦ σενάτου τῆς Ἐνετικῆς κυβερνήσεως. Ἐν τῇ ἀπαντήσει ταύτῃ, καθαπτόμενος ὁ Ἱερεμίας τῆς νέας ταύτης τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καινοτομίας, ἔλεγεν ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, οὐ μόνον ἀποστέργει τὰ καινοτόμηθέντα, «ἀλλ' οὐδ' εἰς ψιλὴν ἐπίνοιαν ἐφικέσθαι ταῦτα ἐπιτρέπει» (1).

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ νέου τούτου ἡμερολογίου, πολλὰς μάχας καὶ ἔριδας καὶ στάσεις ἐνσπείρασα, συνετάραξεν οὐ μόνον τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Δύσιν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἡμετέρου Μελετίου ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Μέγαν Καγγελάριον Ἰωάννην Ζαμοσκῆνον, καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς Συγκλήτου τῆς Ὑψηλοτάτης Κορώνης Πωλονίας «ἐξ οὗ γὰρ ἐξεδόθη, ἔγραφε, τὸ Καλενδάριον τὸ Γρηγοριανόν, ἄλλον οἷον μῆλον ἔρι-

(1) Ὅρα Δοσιθέου Ἱεροσολ. ἐν τόμῳ Ἀγάπης σελ. 541.

δος τὴν Οἰκουμένην ἐτάραξε καὶ χειμών τις αἰφνήδιος κατέλαβε τὴν ὑπ' οὐρανόν, φθάσαν καὶ εἰς Σαυρομάτας τὸ κακόν....» (1). Τὸν ἐντεῦθεν, τὴν ὅλην Ἀνατολὴν ἀπειλοῦντα, μέγαν κίνδυνον προβλέπουσα ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, καί, οἵαπερ μήτηρ φιλόστοργος, προνοοῦσα περὶ τῶν τέκνων αὐτῆς, συνεκρότησε, κατὰ τὸ ἔτος 1583, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ εὐκλεῶς τὸ δεύτερον πατριαρχεύοντος Ἱερεμίου τοῦ Β', σύνοδον ἐν Κω)πόλει, ἐν ᾗ παρουσιάζοντος τοῦ Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου καὶ τῶν λοιπῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν, ἐξέδωκε τόμον καταδικαστικὸν τοῦ καινοτομηθέντος ἐν τῇ Δύσει ἡμερολογίου. Τὰς πράξεις τῆς Συνόδου ταύτης ἀνεκοίνωσεν ὁ Σίλβεστρος τῷ Μελετίῳ, ἐπανελθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, παρακαλέσας αὐτὸν συνάμα, ὅπως ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν σοφίᾳ καὶ συνέσει ἐργασθῇ καὶ ἐρευνήσῃ τὰ περὶ τοῦ νέου Καλενδαρίου, καὶ οὕτως ὑπερασπίσῃ τὰς κανονικὰς περὶ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα ἀποφάσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὁ Μελέτιος ὑπείκων τῷ πνευματικῷ αὐτοῦ πατρί, ἐπὶ πολὺ ἀσχοληθεὶς καὶ μεγάλους καταβαλὼν κόπους, συνέταξε βιβλίον εὔογκον περὶ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, «ἕτερον τόμον Ἀλεξανδρινὸν» αὐτὸ ἐπονομάσας, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐν Κων)πόλει περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως προεκδοθέντος. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, τῷ Σιλβέστρῳ ἀφιερωθέν, ἐφεξῆς ἀπέστειλεν ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Ρωσσίᾳ καὶ βραδύτερον τῷ Αὐτοκράτορι τῆς Ρωσσίας Θεοδώρῳ Ἰωάννου, προφυλάξων διὰ τούτου και τοὺς ἐκεῖ Ὀρθοδόξους ἀπὸ τῆς αὐθαιρέτου καὶ ζιζανιοσπόρου καινοτομίας (2). Εἰς τὴν περιγραφομένην περίο-

(1) Χαλκινοῦ χειρογρ ἐπιστ. 202 βλπ. καὶ Μελετ. Ἀθηνῶν Ἐκκλ. ἱστορ. σελ. 412.

(2) Ὁ Μελέτιος πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ τόμου τούτου εἶχε γράψει εἰς Ρώμην περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, ὡς λέγει τῷ Αὐτοκράτορι τῆς Ρωσσίας Θεοδώρῳ, ἀποστέλλων αὐτῷ τὸν τόμον «ἐπε-

δον τῆς συγγραφικῆς δράσεως τοῦ Μελετίου ἀνάγονται καὶ ἕτερα συγγράμματα δογματικοῦ καὶ πολεμικοῦ περιεχομένου, οἷά εἰσι· τὸ ἐγχειρίδιον «Ὀρθόδοξος Χριστιανὸς» ὀνομαζόμενον, καὶ τὸ κατὰ πάντα σχεδὸν ὅμοιον τούτῳ «Διάλογος Ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ», καθὼς καὶ τὸ περὶ Ἐκκλησίας σύγγραμμα αὐτοῦ τὸ καὶ «δεύτερος Στρωματεὺς» ἐπικληθέν, τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἐν τῷ τόμῳ «τῆς Χαρᾶς» αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἐνῷ μετὰ τοιούτου ἐνθέου ζήλου, μετὰ τοιαύτης ἀκαταπονήτου δραστηριότητος καὶ προθυμίας ἐσπούδαζεν ὁ μέγας οὗτος τῆς Ὀρθοδοξίας πρόμαχος, διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, νὰ ἐκριζώσῃ τὰ πάνυ ἐπικίνδυνα ζιζάνια, ἅτινα οἱ θιασῶται τοῦ Βατικανοῦ ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς διέσπειρον, νέος σάλος ἐπελθὼν διετάραξε τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ὁ λαὸς τῆς Ἀλεξανδρείας ἐξαναστάς, ἕνεκα τῆς μακρᾶς ἀπὸ τῆς ποίμνης αὐτοῦ ἀπουσίας τοῦ Σιλβέστρου, κατηγόρει αὐτοῦ, ὡς περιορῶντος καὶ οὐ συνορῶντος «τὸ πονηρόν, καὶ ἄσχημον, καὶ ταραχῶδες, καὶ χαλεπὸν καὶ κινδυνῶδες τῶν περιστάσεων, πρὸς δὲ καὶ τὸ παράνομον καὶ πρὸς πᾶσιν ἀπροφάσιστον

δήμει, γράφει, ἐν Κων)πόλει ὁ ἀοίδιμος πρώην Ἀλεξανδρείας Σίλβεστρος, ἡμᾶς τοῦ θρόνου καταλιπὼν κυβερνήτας, ἐκεῖθεν δὲ εἰς ἡμᾶς ἀναζεύξας ἠξίωσε καὶ παρ' ἡμῶν περὶ τούτου τι γραφῆναι· ὑπήρχομεν δὲ καὶ ἡμεῖς καὶ πρὶν εἰς Ρώμην ἐπιστείλαντες, δεικνύντες μὲν ὑγιῶς ἔχον τελούμενον τὸ πάσχα κατὰ τὸ τῶν Πατέρων κονόνιον, παρακαλοῦντες δὲ μὴ αὔξειν τὰς τῶν Ἐκκλησιῶν διαφωνίας. Ἐπειδὴ δὲ ἀντεπέστειλαν ἐκεῖθεν, ὡς οὐκ ἀσυνέτως διεσκέψαντο Ρωμαῖοι περὶ τοῦ Πάσχα προτείνοντες, ὁ δὲ γέρων ἔγγραφον ἐζήτει παρ' ἡμῶν τῆς ὑποθέσεως ἔνδειξιν, ὑπηκούσαμεν, εἰκότως, καὶ τόμον ἐγράψαμεν Ἀλεξανδρινὸν ἐπωνυμίαν, εἰς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἐν Κων)πόλει περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως συντεθέντος τόμου Συνοδικοῦ ..» (Χαλκν. χειρ. ἐπιστ. 23).

ἐπὶ θείου βήματος». Μὴ ὁ Σίλβεστρος, ἔλεγον, μόνος τῶν ἁπάντων ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς γέγονε κριτής; αὐτὸς οὐδὲ θεσμοῖς ἀνθρωπίνοις ὑπήκοος, οὐδὲ Πατέρων νομοθεσίαις, οὐδὲ Θεῷ· ἀφ' ὧν ἁπάντων αἱ μακραὶ ἀποδημίαι καὶ χρόνιαι (τριετίαν γὰρ ἤδη ἀπεδήμει...»(1). Τῇ τοιαύτῃ δικαίᾳ τε ἄλλως κατακραυγῇ τοῦ λαοῦ μὴ εἰδὼς τί νὰ ἀποκριθῇ καὶ ἀπολογηθῇ ὁ Μελέτιος, καὶ σφόδρα ἀχθόμενος ἐπὶ τούτῳ, γράφει τῇ 13 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1583 πρὸς τὸν Ἱερεμίαν ζητῶν τὸν Σίλβεστρον παρ' αὐτοῦ· «εἰ γάρ, λέγει, τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας χάριν ἀποδημεῖ ἐχέτω τὸ κράτος, ὁτιοῦν ὁ νόμος ὑπαγορεύει, εἰ δὲ τοῦ μικροῦ τοῦδε ποιμνίου ὑπερορῶν, ἢ πρὸς στενοχωρίαν τοῦ θρόνου, ἢ καὶ τὰς τῶν ἐρίφων μοχθηρίας ἀπειπὼν ἀηδῶς ἔχει, μνησθῆναι χρὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀραμένου μὲν τὸν σταυρὸν καὶ τοὺς οἰκείους ἐπὶ τοῦτο προσκαλουμένου.... Σὺ τοίνυν δέσποτα, παρακαλοῦμεν τὸν ἡμέτερον ἀρχιερέα ἀπόδος, μὴ συγχωρῶν ἀλλαχόσε πορεύεσθαι....»(2). Ἐπειδὴ ὅμως καθ' ἑκάστην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως τὰ πράγματα ἐξετραχύνοντο ὑπὸ τῆς, περὶ τὸν Μητροπολίτην Φιλιππουπόλεως Θεόληπτον, ἐποφθαλμιῶντα τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κληρικῆς φατρίας, ἥτις δὲν ἔπαυε πάντα λίθον κινοῦσα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, καὶ διαβάλλουσα διὰ συκοφαντιῶν τὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν εἰς τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν, «πῶς ἔκαμε Γενιτσάρους καλογήρους καὶ Τούρκισσαις Χριστιαναῖς, καὶ πῶς στέλνει γραφαῖς εἰς τὸν Πάπαν κατὰ τῶν Τούρκων» (3), οὐδεμία ἐδόθη ἀπάντησις τῷ Μελε-

(1) Ἐννοεῖται οὐχὶ κατὰ συνέχειαν· ὅρα Πατμ. χειρ. ἐπιστ. 42 καὶ Legrand Lettr. Piga σελ. 112 ἐπιστ. 83.

(2) Ἰω. Σακκελ. ἐπ. 5 σελ. 46 καὶ Legrand Lett. Piga σελ. 83 ἐπ. 72.

(3) Ὅρα Ζαβίρα νέαν Ἑλλαδ. σελ. 339 καὶ Σάθα ἐν σχεδιάσμ. βιογραφ. περὶ Ἱερεμ. σελ. 10.

τίῳ, καὶ ὁ Σίλβεστρος παρέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ ἔτος ἔτι ὁλόκληρον, καθ᾽ ὅσον μάλιστα ἡ ἐνταῦθα παρουσία αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων τῆς Ἐκκλησίας ἀρχιθυτῶν (τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ καὶ Ἀχριδῶν Γαβριὴλ), ἦν ἀναγκαιοτάτη. Διότι ἐκτὸς τῶν δεινῶν, ἅτινα ὑπέστη τότε τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν μετὰ τοῦ πολυπαθοῦς αὐτοῦ πνευματικοῦ ἀρχηγοῦ Ἱερεμίου (1), ὅστις, μαστιγωθεὶς καὶ δεινῶς βασανισθείς, ἐξωρίσθη εἰς τὴν Ρόδον, ἀναβιβασθέντος εἰς τὸν θρόνον τῶν Χρυσοστόμων ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως τοῦ ταμείου πάσης κακοηθείας καὶ φαυλότητος, Παχωμίου Πατέστα τοῦ Λεσβίου (2), ἀνεφάνη καὶ τὸ ζήτημα τοῦ πρώην Πατριάρχου Ἀντιοχείας Μιχαὴλ, τοῦ ἑκουσίως κατὰ τὸ ἔτος 1580 παραιτηθέντος τὸν θρόνον, καὶ εἶτα μετὰ τετραετίαν παρουσιασθέντος καὶ ἀπαιτοῦντος αὐτόν, παρὰ τοῦ τότε κατέχοντος αὐτὸν Ἰωακεὶμ τοῦ Β΄. Ταῦτα πάντα ἠνάγκασαν τὸν Σίλβεστρον ἐπὶ τοσοῦτον νὰ παραμείνῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ᾽ ὁ Μελέτιος μὴ ἀνεχόμενος πλέον τὰς κατακραυγὰς τοῦ λαοῦ, ἠναγκάσθη μετὰ ἔτος ὅλον δηλ. τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1584 νὰ γράψῃ εἰς αὐτόν, οὐχὶ ἐπιπλήττων, ἀλλ᾽ ὡς πατέρα παρακαλῶν καὶ συμβουλεύων αὐτὸν «θεῖναι ταῖς μακραῖς καὶ

(1) Τὴν δεινὴν ταύτην κατάστασιν περιγράφων καὶ ὁ Χρονογράφος λέγει «καὶ ἐκαταφρονέθη τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν πολλὰ καὶ ἀτιμάσθησαν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, πλὴν δικαία ἡ κρίσις σου Κύριε, διότι καμμία δικαιοσύνη ἐκεῖ μέσα δὲν ἦτο, μόνον σιμωνιακά, θεοκάπηλοι, ἀδικίαις, πλεονεξίαις καὶ ἄλλα μυρία ἀτοπήματα . . . .» (Σάθα νεοελλ. φιλολ. σελ 189 Ζαβίρα σελ. 338) καὶ Legrand Lettr. Piga σελ. 209).

(3) Οὗτος κατὰ Κύριλλον τῶν Λαυρεώτην ἐχρημάτισε διδάσκαλος ἔν τε τοῖς μαθηματικοῖς καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲτ τοῦ Γ΄. Ἦν ἐφημέριος τοῦ Πατριαρχείου καὶ μὴ εὐνοούμενος τοῦ Ἱερεμίου (Ἀθήναιον τομ. στ΄ σελ. 31 στιχ. 482—84).

ἀνηκούσταις πλάναις προσῆκον τέλος» (1).

Ὅτι δὲ πράγματι ἡ θέσις τοῦ Μελετίου, κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου, ἦν δυσκολωτάτη καὶ λίαν ἐπισφαλὴς γίνεται δῆλον, ἐκ τῆς κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1583 πρὸς Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφίας ἀποστελλομένης ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ ἀναγινώσκομεν· «ἀχθοφόροι, νὴ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, ἀντὶ ρακοφόρων κατεστάθημεν, ποικίλαις προσπαλαίομεν τηκεδόσι, ταῖς ἐκ τῶν οἰκείων παθῶν, ταῖς ἐκ τῶν τῆς Ἐκκλησίας καμάτων, ταῖς ἐκ τῆς τῶν ὁμοαιμόνων φροντίδος, ξενίαις, ἀνάγκαις, ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἐπιφοραῖς, μοναχῶν ἐμβροντήτων κακομηχανίαις, ἀγριωτέραις ἢ καταιγίσι δαιμόνων βαλλόμενοι, οἷς, καὶ πᾶσιν ὁμοῦ, καὶ χωρὶς ἑκάστους καὶ τὸ ζῆν αὐτὸ ἀφαιρούμεθα»(2) Οὕτω λωφησάντων τῶν κακῶν μετὰ τὴν καθαίρεσιν καὶ ἐξορίαν εἰς Βλαχίαν, τοῦ ὤνιον τὴν πατριαρχικὴν ἀξίαν λαβόντος Παχωμίου (3) καὶ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, κατὰ τὴν 27 Φεβρουαρίου τοῦ 1585, τοῦ Μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως Θεολήπτου, ἅτε ἀδυνάτου οὔσης, συνεπείᾳ ἐντόνου ἀρνήσεως τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, τῆς ἐπαναφορᾶς τοῦ Ἱερεμίου, ὁ Σίλβεστρος ἀφεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν παροικίαν αὐτοῦ.

Δὲν παρέμεινεν ὅμως ἐπὶ πολὺ ὁ Μελέτιος εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Σιλβέστρου, διότι μικρὸν μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ, ἀφικομένου ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Ἰωάννου

(1) Πατμ. χειρ. ἐπιστ. 42 καὶ Legrand Lettr. Piga σελ. 114.

(2) Τοῦ αὐτοῦ χειρογρ. ἐπιστ. 36 καὶ Legrand. Lett. Piga σελ. 56.

(3) Τὰ περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Παχωμίου ὅρα ἐν «Χρυσαλλίδι» φυλ. 83—84. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πτῶσις αὐτοῦ ἦν λίαν ἐπονείδιστος, διότι καθὼς μαρτυρεῖ ὁ χρονογράφος «τὸν ἐδέσμευσαν μὲ δύο ἀλυσίδας καὶ ἐμαζώχθη ὁ κόσμος καὶ τὸν εἶχαν παίγνιον καὶ γέλοιον» (ὅρα Σάθα ἐν Σχεδιάσματι σελ. 136—142).

τοῦ Φοβεροῦ, τοῦ Τρύφωνος Κορεβέϊνκοφ κομίζοντος ἐλεημοσύνην τῷ Πατριαρχείῳ Ἀλεξανδρείας «εἰς μνημόσυνον τοῦ τρισμάκαρος Κνέζη Ἰωάννου, υἱοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ συνάμα ἀναγγέλλοντος, «ὅτι ὁ βασιλεὺς ζητεῖ ἄνθρωπον ὀρθόδοξον καὶ ἐπιστήμονα τῆς γλώσσης τῆς Λατινικῆς, ὅπως μεταφράσῃ αὐτῷ τὸ διὰ τοῦ Ποτσίου Λατινιστὶ ἀπὸ Ρώμης ἀποσταλὲν αὐτῷ βιβλίον περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου, ἀπῆλθεν ἐξ Ἀλεξανδρείας. Ἐκεῖνο δὲ ὅπερ παρεκίνησε τὸν Μελέτιον νὰ σπεύσῃ καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς Μοσκοβίαν «συνευδοκοῦντος καὶ τοῦ μακαριωτάτου πρώην Ἀλεξανδρείας, τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ», ἥν, ὡς λέγει ἐν τῇ πρὸς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Φοβεροῦ Θεόδωρον, κατὰ τὸ ἔτος 1594 ἀποσταλείσῃ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, τοῦτο, ὅτι «ἐχαρίσατο αὐτῷ ὁ πλουσιόδωρος Θεὸς καὶ γλωσσῶν χαρίσματα καὶ μικράν τινα τῆς ἀληθοῦς Θεολογίας γνῶσιν»(1). Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ τοιαύτη τοῦ Μελετίου ἀπόφασις ἐπικυροῖ, ὅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγομεν, ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ δὲν ὑπῆρχεν ἔδαφος ἱκανὸν καὶ εὐνοϊκὸν διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Πηγᾶ. Συνοδευόμενος λοιπὸν ὑπὸ τῶν εὐχῶν τοῦ Πατριάρχου αὐτοῦ ἐγκαταλείπει τὴν Αἴγυπτον, σπουδάζων νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Εὐσεβοῦς Ρώσσου Αὐτοκράτορος καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τῇ ὁμοδόξῳ Ρωσσικῇ Ἐκκλησίᾳ. Διερχόμενος ὅμως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐπειδὴ εὗρε τὸν ἐκεῖ θρόνον καὶ λαὸν ἐν μεγάλῃ ζάλῃ καὶ ταραχῇ, κλυδωνιζόμενον ὑπὸ ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἀντιπνοιῶν, παρακληθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἢ μᾶλλον βιασθείς, ἐνέδωκε μετά τινα ψυχικὴν πάλην εἰς τὰς παρακλήσεις αὐτῶν, ἀνακόψας τὴν περαιτέρω πορείαν (2). Αἱ ἀνάγκαι καὶ θλίψεις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐπέδρων τοσοῦτον ἰσχυρῶς εἰς τὴν ψυχὴν

(1) Χαλκ. χειρογρ. ἐπιστ. 24.
(2) Τοῦ αὐτοῦ χειρογρ. αὐτόθι.

τοῦ γενναιόφρονος Πηγᾶ, ὅσον καὶ ἡ πρότασις τοῦ Ρώσσου Αὐτοκράτορος, πλὴν καὶ ὁ ἴδιος παρετήρησεν, ὅτι δὲν ἦτο κατάλληλος ὁ καιρὸς νὰ ἀπέλθῃ τις μακρὰν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ὀρθοδοξίας, ὁπότε ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐκ τῶν ἐπιθέσεων τῶν κακοδόξων διδασκάλων, μᾶλλον ἐπικινδύνων τῶν ἐσωτερικῶν τρικυμιῶν καὶ ταραχῶν. Οὕτω, μεμοιρασμένος τῇ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας μερίμνῃ, παρέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τριετίαν ὅλην διεξάγων τὰς ὑποθέσεις τῶν ἐνταῦθα ὀρθοδόξων μετὰ συνέσεως παραδειγματικῆς (1), καὶ διδάσκων, κατ' οἴκους μὲν τὰ τέκνα τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ φίλων, ἐπ' Ἐκκλησίας δὲ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.

Ἐκ τοῦ τριετοῦς ἐνταῦθα κηρύγματος αὐτοῦ ἔχομεν σήμερον, ἐν χειρογράφοις σῳζομένην συλλογὴν ἐξ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ὁμιλιῶν, ὧν τὸ πλεῖστον μέρος ἀπηγγέλθη κατὰ τὸ ἔτος 1587 καὶ καλουμένην «Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας περίοδος», ἅτε τῶν θεμάτων ληφθέντων ἐκ τοῦ ἐτησίου Εὐαγγελικοῦ κύκλου. Ἡ πληθὺς τῶν φίλων, οὓς ὁ Μελέτιος ἀπέκτησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθὼς καὶ ἡ μεγάλη ὑπόληψις ὑφ' ἧς περιέβαλλεν αὐτὸν ὁ ὀρθόδοξος τῆς Κωνσταντινουπόλεως πληθυσμὸς διὰ τὸ λαμπρὸν καὶ καρποφόρον αὐτοῦ κήρυγμα, μεγάλως ἐπέδρασαν εἰς τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν τῆς ἐπικρατούσης ἐκρύθμου τῆς Ἐκκλησίας καταστάσεως, ἥτις καλπάζουσα προέβαινεν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς πρῶτον αὐτοῦ μέλημα ἐθεώρησε τὴν ἐπαναφορὰν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ εἰς Ρόδον ἐξορίστου σοφοῦ καὶ πολυπαθοῦς Πατριάρχου Ἱερεμίου, ὅπερ μετ' οὐ πολὺ

(1) Ταῦτα ὑπαινιττόμενος καὶ ὁ Γεώργ. Δοῦζας ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ αὐτοῦ λέγει «πλὴν τῆς φροντίδος τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνετέθη αὐτῷ καὶ τό φορτίον τοῦ νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς ἔριδας τῶν Ἑλλήνων, ὑφ' ὧν μονονουχὶ καθ' ἡμέραν κατεπνίγετο. . . .» (σελ 55).

κατώρθωσεν, ἐπωφεληθεὶς τῆς εἰς Βλαχίαν περιοδείας τοῦ Θεολήπτου. Οἱ πολυπληθεῖς ὀπαδοὶ τοῦ Ἱερεμίου, βλέποντες τὴν δεινὴν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν, κατώρθωσαν οὐ μόνον νὰ ἐκδοθῇ βασιλικὸν διάταγμα ἀπολύον τὸν Θεόληπτον, ἀλλὰ καὶ νὰ πείσωσι τοὺς συνοδικοὺς ἀρχιερεῖς, ὅπως καθαιρέσωσιν αὐτόν. Πλὴν καὶ ἐνταῦθα ἡ σύνεσις τοῦ Μελετίου, ὑποβοηθουμένου καὶ ὑπὸ τοῦ Μονεμβασίας Δωροθέου, ἐδείχθη ἀνωτέρα τῆς θελήσεως αὐτῶν· «ἠθέλησαν λοιπὸν νὰ τὸν καθαιρέσουν, λέγει ὁ Χρονογράφος, καὶ ὁ Μονεμβασίας καὶ ὁ παπὰ κὺρ Μελέτιος, διὰ τὴν σύγχυσιν δὲν ἄφησαν, μόνον εἶπαν, ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ κὺρ Ἱερεμίας, ὅ,τι θέλει ἂς κάμῃ· εὔγαλαν γοῦν ὁρισμὸν νὰ ἔλθῃ ὁ Ἱερεμίας . . . .» (1). Τὴν τοιαύτην δὲ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἱερεμίου ὑπεράσπισιν ὑπενθυμίζων αὐτῷ ὁ Πηγᾶς, ἔν τινι τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῶν αὐτοῦ λέγει, «καὶ τί γὰρ ἂν ἄλλο ποιήσαιμεν, πολλὰ μὲν πρότερον ἐν ὑποδιεστέρῳ διάγοντες τῆς Ἐκκλησίας βαθμῷ πολλάκις πολλαχόθι λέξαντες καὶ πράξαντες ὑπὲρ σοῦ, καὶ παθόντες διὰ σέ; . . .» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 3).

Εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ταῦτα ἀποτελοῦσι τὰ κύρια καὶ σπουδαιότερα τοῦ Μελετίου ἐν Κωνσταντινουπόλει κατορθώματα. Ἀλλ' ἡ δρᾶσις αὐτοῦ, ὡς διδασκάλου καὶ ἱεροκήρυκος, εἰς ἐποχὴν μάλιστα καθ' ἣν, εἰς τὰ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν δεινά, προσετίθετο καὶ ὁ ἐκ τῶν προπαγανδῶν κίνδυνος, δὲν περιωρίσθη κατὰ τὴν τριετῆ ἐνταῦθα διαμονὴν αὐτοῦ ἐν μόνῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ ἠκούσθησαν ἢ ἀνεγνώσθησαν αἱ σοφαὶ αὐτοῦ διδασκαλίαι καὶ παραινέσεις. Τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς κέντρον χρώμενος, καὶ ἀπὸ ταύτης, ὡς ἄλλος Παῦλος ὁρμώμενος, πολλάκις ἐπε-

(1 Χρονογράφος Δωροθέου ἐν Σχεδιάσματι Σάθα σελ. 15.

σκέπτετο καὶ ἄλλα μέρη τῆς Θρακικῆς καὶ Ἀσιανῆς — ὅσα δηλ. πολλαχῶς ἐπηρεαζόμενα ἔχρῃζον τῆς ἀμέσου αὐτοῦ δραστηρίου καὶ ἐνεργοῦ παρακλήσεως καὶ συναρρωγῆς —οὐ μόνον δι' ἐπιστολῶν, ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε αὐτοπροσώπως. Ἐντεῦθεν ἀπελάμβανον τῆς ζωοπαρόχου αὐτοῦ διδασκαλίας καὶ πατρικῆς μερίμνης καὶ Θρᾷκες καὶ Παλαιστινοί, οὐχ' ἅπαξ δὲ καὶ οἱ συμπολῖται αὐτοῦ Κρῆτες καὶ οἱ Χῖοι, ἔνθα συχνοὶ περιεπόλουν τῆς παπικῆς μοίρας ἄνθρωποι, ζητοῦντες ἀποβουκολῆσαι τῶν ὀρθῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων καὶ τῶν πατρῴων ἠθῶν τοὺς πιστοὺς καὶ ποιῆσαι αὐτοῖς καὶ ἕνα ἔστω προσήλυτον. Οὐχ ἧττον δὲ τούτων ἐμερίμνησε καὶ περὶ τῶν Δακῶν καὶ Ἰλλιρυῶν καὶ Ζακυνθίων καὶ Κεφαλλήνων, οὕς, εἰς Ἰταλίαν πορευόμενος καὶ οἴκαδε ἐπανακάμπτων, γνωρίσας, ἐπαινεῖ διά τε τὴν πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβειαν καὶ τὴν ἐν τοῖς πατροπαραδότοις θεσμοῖς ἐμμονήν(1). Ἡ τοιαύτη τοῦ Μελετίου ἱεραποσταλικὴ δρᾶσις, εἰς ἐποχὴν καθ ἣν ὁλόκληρος ἡ Ἀνατολὴ συνεκυκᾶτο ὑπὸ τῆς Ἰησουϊτικῆς φάλαγγος, ἣν καθ' ἑκάστην ἐξήμων τὰ μυριόκρουνα στόματα τοῦ Βατικανοῦ, ὁμοιάζουσα καὶ τῇ ἐν Κρήτῃ, ἀναμιμνήσκει ἡμῖν τὰς ἀποστολικὰς ὁδοιπορίας τῶν πρώτων σπορέων τῆς πίστεως καὶ σκαπανέων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Ταῦτα, ὡς ἐπὶ πᾶν εἰπεῖν, κατωρθώσατο ὁ γεραρὸς γόνος τῆς καλλιγόνου Κρήτης συγγράφων, διδάσκων, ρητορεύων καὶ καθυπουργῶν τῇ κατ' Ἀλεξάνδρειαν καὶ τῇ Ὀρθοδόξῳ Οἰκουμενικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὁτὲ μὲν δι' ἐπιστολῶν, ὁτὲ δὲ καὶ αὐτοπροσώπως, καταφρονῶν καὶ κινδύνους θαλασσῶν, καὶ ληστεύσεις κακούργων, καὶ κακομηχανίας δολοπλόκων, καὶ ψυχρότητα ψευδαδέλφων καὶ παγίδας ὑπερηφδῶν, καὶ παρατάξεις ἐχθρικὰς διαλύων, καὶ μηδὲν παραλείπων, ἀλλὰ τὰ πάντα τοῖς πᾶσι γενό-

(1) Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 132.

μενος ἵνα τοὺς πάντας σώσῃ, καὶ τὰ πεπλανημένα πρόβατα ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ ποίμνην συναγάγῃ καὶ ἐπαναγάγῃ. Καὶ ἤδη ὁ τῇ Προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀποτεταμιευμένος οὗτος τῇ Ἁγίᾳ Αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ μαργαρίτης, ὁ ἄριστος στρατηγός, καὶ ἀδειάσειστος τῆς Ὀρθοδοξίας πρoμαχών, ὤφειλεν ἐπὶ μακρὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀναγκαιοτάτης οὔσης τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀλεξανδρείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ο ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΩΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ὁ Πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας Σίλβεστρος, βεβαρυμένος ἤδη ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐτῶν καὶ εἰς βαθὺ καὶ λιπαρὸν ἐλάσας γῆρας, ἐσκέφθη ἐγκαταλείπων τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ν' ἀπομακρυνθῇ εἰς τὸ ἐν Λίνδῳ τῆς Ρόδου κείμενον μετόχιον τοῦ ὄρους Σινᾶ, καὶ ἐκεῖ μακρὰν τῆς τύρβης τοῦ πολυπράγμονος κόσμου, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ μετανοίᾳ νὰ διανύσῃ τὸ ὑπολειπόμενον μικρὸν στάδιον τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἀφεὶς λοιπὸν τὴν Αἴγυπτον καταλαμβάνει τὴν Ρόδον καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὸ εἰρημένον μετόχιον. Μεγάλως δὲ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρέων φροντίζων καὶ βουλόμενος, ἵνα καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐγκαταλείπῃ ὁμόζηλον καὶ ἰσοστάσιον τῶν ἐλπίδων αὐτοῦ διάδοχον, γράφει πρὸς τὸν ἀπὸ πολλοῦ ὑπ' αὐτοῦ προωρισμένον διὰ τὸν θρόνον τοῦτον πνευματικὸν αὐτοῦ υἱὸν Μελέτιον, καὶ προσκαλεῖ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Βασιλευούσης, ὅπως θαρραλέως ἄρῃ τὸν Πατριαρχικὸν ὄγκον. Ἀλλ' ὁ Μελέτιος ἀρνησάμενος, τελείως ἀπέκρουσε τὸν λογισμὸν τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ πατρός, προβάλλων τοὺς τῆς Ἐκκλησίας κανόνας, καθ' οὓς οὐ συγχωρεῖται τοῖς ἐπισκόποις ἑτέρους ἀνθ' αὐτῶν ἐγκαθιστᾶναι, καὶ ἀποστολὰς κατὰ τὴν Αἰθιοπίαν μελετῶν. Ἡ ἄρνησις αὕτη ὡς κεραυνὸς ἐπέπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ γηραιοῦ Σιλβέστρου, οὐδαμῶς προσδοκοῦντος τοῦτο. Διὰ τοῦτο ἀμέσως ἀπαντῶν αὐτῷ, ἠπείλει αὐτῷ τε καὶ τοῖς τυχὸν αὐτὸν ἐμποδίζουσι τὸ ἐκ τῶν θείων νόμων ἐπιτίμιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Μελέτιος καὶ πάλιν ἐξηκολούθει ἀρνούμενος, ὁ Σίλβεστρος ἔγραψεν αὐτῷ

και τελευταῖον μετὰ δακρύων προσκαλῶν αὐτόν, ὅπως ἔλθῃ εἰς Ρόδον. Τὰ δάκρυα ταῦτα τοῦ γέροντος καὶ αἱ ταλαιπωρίαι τῆς Ἐκκλησίας πείθουσιν ἐπὶ τέλους τὸν Μελέτιον καὶ ἔρχεται εἰς Ρόδον. Ἤδη δὲ ἂς ἀκούσωμεν αὐτὸν τὸν Μελέτιον ἐκτιθέμενον ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ τὰ ἐν Ρόδῳ λαβόντα χώραν, καὶ τὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σιλβέστρου σκγκινητικώτατον διάλογον· «γίνωσκε, γράφει, Παναγιώτατε Δέσποτα, ὅτι παραγενομένου τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Μακαριωτάτου κὺρ Σιλβέστρου, πρώην Ἀλεξανδρείας, εἰς Ρόδον, ὅπως χειροτονήσῃ ἐκεῖ Πατριάρχην, καὶ προσκαλεσαμένου ἡμᾶς ἀπὸ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων μετὰ καὶ ἐπιτιμίου (ἔγραφε γὰρ ὁ μακαρίτης, κἂν δὲ μὴ ἔλθῃς ἢ ἄλλοι τινὲς ἐμπιδίσωσιν ἕξετε τὸ ἐκ τῶν θείων νόμων ἐπιτίμιον) τελείως ἀπεκρούσαμεν τὸν λογισμὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς τοὺς ἐκεῖ προσκεκλημένους ἀπράκτους πεποιήκαμεν οἴκαδε ἐπιστρέψαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκλαιεν ὁ γέρων· δέξου, λέγων, υἱέ μου, τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας καὶ εὖ οἶδα ἴσα Ἀθανασίοις καὶ Κυρίλλοις δοξάσει σε ὁ Θεός. Ἐγγίζοντος ἤδη πρὸς τέλος οὐκ ἔγνων παριδεῖν αὐτοῦ τὰ δάκρυα, ἀλλὰ χρῆσθαι οἰκονομίᾳ τινὶ συμβολλούσῃ τῇ τε ἐκείνου ἀξιώσει καὶ τῇ διανοίᾳ τῇ ἐμῇ. Παραγενόμενοι τοίνυν ἐν Λίνδῳ τῆς Ρόδου καὶ ταὐτά, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ διὰ πολλῶν παρακαλοῦντες ἡμᾶς, τέλος ἔφην ἐγώ, εἰ καὶ δέχομαι τὸ Πατριαρχεῖον, ἀλλ' ἡ χειροτονία ἀνήκει τοῖς ὁμόροις τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀνατολῆς· ἔφη δ' ὁ γέρων: καλῶς, υἱέ, καὶ γὰρ ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν Ἀντιοχείας καὶ τὸν Ἱεροσολύμων χειροτονεῖ, καὶ αὐτὸς πάλιν ὑπ' αὐτῶν χειροτονεῖται· πλὴν πορευθῆναι σε ἐκεῖ οὐκ ἔσται δίχα δαπάνης πολλῆς. Ἔφην ἐγώ: τὸν νόμον καὶ τὰ πάτρια ἔθη δεῖ σκοπεῖν οὐ μικροψυχεῖν περὶ τὴν δαπάνην. Τότε οὖν τῆς κλίνης ἐγερθεὶς καὶ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ εὐ-

λόγησον ἡμᾶς ἐκ καρδίας, ὑπείξαντας αὐτῷ»· (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 18). Ταῦτα συνέβησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1588. διότι καὶ ὁ Μελέτιος λέγει, ὅτι ταῦτα συνέβησαν μετὰ τριετῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει δρᾶσιν, ἧς ἡ ἀρχὴ ὡς εἴδομεν συμπίπτει πρὸς τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1585.

Λαβὼν ὁ Σίλβεστρος τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Μελετίου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος, παρέμεινεν εἰς Ῥόδον τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἐκ τοῦ γήρως ἐπιδεινουμένης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μελέτιος ἐμμένων εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχιερατικὴν χειροτονίαν ἐν Ῥόδῳ, ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ Πατριάρχείου τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου. Τοῦ τίτλου τούτου μνημονεύων ὁ ἴδιος ἐν μιᾷ τῶν πρὸς Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφίας ἐπιστολῶν αὐτοῦ, ἐν ἐκείνῃ ἐν ᾗ ποιεῖται μνείαν περὶ τῆς συγγραφῆς τοῦ πρώτου κατὰ Λουθήρου καὶ Καλουΐνου λόγου αὐτοῦ, λέγει «..... ὃν καὶ αὐτοὶ ἐπίτροποι καὶ ἔξαρχοι ὑπάρχοντες τοῦ Μακαριωτάτου πρώην Ἀλεξανδρείας κυροῦ Σιλβέστρου τοῦ κατὰ πνεῦμα μοι πατρὸς συντεθήκαμεν.....» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 113). Ἡ θέσις δηλ. τοῦ Μελετίου ἐν τῷ Πατριαρχείῳ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν τοιαύτη, ὁποία ἡ τῶν Βικαρίων, οἷοι ἦσαν ἐπὶ τοῦ Χριστοδούλου τοῦ Ἀλεξανδρείας ὁ Κων/τῖνος, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Γ'. ὁ Πέτρος. Ἡ δὲ εἴδησις, ἣν ὁ ἀείμνηστος Ζαβίρας ἐν τῇ «Νέᾳ Ἑλλάδι» αὐτοῦ ἀναφέρει, καὶ ἣν μετὰ ταῦτα βλέπομεν ὑποστηρίζοντα τὸν Πίχλερ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Geschichte des Protestantismus in der Orient. Kirche» (ἐν σελ. 42) ὅτι δηλ. ὁ Σίλβεστρος διώρισε τὸν Μελέτιον Μητροπολίτην Κυρήνης οὐδαμοῦ δύναται νὰ στηριχθῇ· ἄγνωστον δὲ ἐκ τίνων πηγῶν οὗτοι ἠρύσθησαν ταύτην.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους

ἐν τῇ Πενταπόλει τῆς Λιβύης, ἐν ᾗ ὑπήγετο ἡ Κυρήνη, ὑφίσταντο ἐπὶ μακρὸν ἀρχιερατικαὶ καθέδραι, ἐπὶ πολὺ καὶ μετὰ ταῦτα διατηρηθεῖσαι ὡς χωροεπισκοπαὶ (μέχρι τοῦ 1517), ἀλλ' αἱ μαρτυρίαι αὐτοῦ τοῦ Μελετίου οὐδαμῶς ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι οὗτος ἐχρημάτισε τοιοῦτος, εἴτε ὡς μητροπολίτης Κυρήνης, εἴτε καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ψιλὸν τίτλον ὡς ἁπλῶς χωροεπίσκοπος. Διότι ἐν μὲν τῷ προσαχθέντι ἀνωτέρω χωρίῳ, τῆς πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ ἐπιστολῆς αὐτοῦ, εἴδομεν ὅτι «τοὺς ἐκεῖ προσκεκλημένους ἐπισκόπους», διὰ νὰ χειροτονήσωσιν αὐτὸν ἐπίσκοπον, «ἀπράκτους πεποίηκεν οἴκαδε ἐπιστρέψαι», ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας Θεόδωρον ἀποστελλομένῃ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ρητῶς καὶ σαφῶς μαρτυρεῖ, ὅτι «μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Σιλβέστρου (ἐπισυμβᾶσαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1590), ἐλθὼν ὁ Παναγιώτατος Ἀντιοχείας δεῦρο εἰς Αἴγυπτον μετὰ καὶ ἄλλων ἀρχιερέων ἐχειροτόνησεν ἡμᾶς» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 24). Ὥστε τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ Μελέτιος ἀπεστάλη εἰς Ἀλεξάνδρειαν διοικήσων τὸ Πατριαρχεῖον ὑπὸ τὸν ἁπλοῦν τίτλον τοῦ Ἐξάρχου, ὑφ' ὃν καὶ διετέλεσε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Σιλβέστρου, ὁπότε καὶ ἐξελέγη κανονικῶς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, μηδαμῶς ἐπιθυμῶν νὰ συμβῇ καὶ ἐνταῦθα, ὅ,τι καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Κων/πόλει, ὅπου πολλοὶ διεφιλονείκουν τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον καὶ πρὸς ἄρσιν τοῦ ὁποίου ἀτόπου μεγάλως εἴδομεν αὐτὸν ἀγωνισθέντα.

Οὕτω λοιπὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μακαρίου Σιλβέστρου, κατὰ τὸν ἀρχαῖον βιογράφον αὐτοῦ, «τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρέων προέστη» (Georgii Doussae itiner. σελ. 54). Καὶ καθὼς ὁ ἴδιος γράφει πρὸς τὸν ἐν Βενετίᾳ διατρίβοντα συμπολίτην αὐτοῦ τὸν λαμπρότατον Ἀλουΐζιον Λολῖνον «τριταίους ἄξας τοὺς ἀπὸ Ἀνατολῶν ἀρχιερεῖς μετὰ τοῦ Παναγιωτάτου

Ἀντιοχείας εἰς Πηλούσιον τὸ λεγόμενον Ταμιάθι, τριταίους τε ἐκεῖθεν εἰς Μέμφιν, τὸ Κάϊρον, μετὰ τρίτην ἡμέραν ἐχειροτονήθη (ἦν δὲ Κυριακὴ πέμπτη ἱσταμένου Μεταγειτνιῶνος)» δηλ. 5 Αὐγούστου τοῦ 1590 (Χαλ. χειρ. ἐπιστ. 19). Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ὅπερ κατὰ Λούκαρην, συνέβη κατὰ τὴν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν τοῦ Μελετίου, ὅτι δηλ. πρὸ τῆς αὐτοῦ χειροτονήσεως φῶς μέγα ἐπ' αὐτὸν λάμψαν παρὰ πάντων ἑώραται, ὡς ἐπιμαρτυροῦν, τὴν ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην τοῦ ἀνδρὸς ἀξιότητα», καὶ οὗτινος ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐμνημονεύσαμεν, τοῦτ' αὐτὸ ἀκριβῶς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου Μελετίου συνέβη καὶ κατὰ τὴν εἰς ἀρχιερέα χειροτονίαν αὐτοῦ, «περὶ μέσας νύκτας τῆς ἱερᾶς ἐκείνης Κυριακῆς φῶς αὐτοὺς περιέλαμψεν, ἀθρόως, οὕτω μὲν ἄφθονον, οὕτω δὲ λαμπρόν, ὥστε οὐ τοῖς ἐγγὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μακρὰν δεδηλῶσθαι τὴν πανήγυριν .... καὶ προαναγγεῖλαι, ὅτι πορρωτάτω τὸ σημαινόμενον Μελέτιον δαλαδὴ χειροτονεῖσθαι....» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 19). Μετὰ τὴν χειροτονίαν ἀπάραντες ἀπὸ Καΐρου ὅτε Μελέτιος καὶ οἱ λαιποὶ ἀρχιερεῖς οἱ χειροτονήσαντες αὐτόν, καθὼς γράφει πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας Θεόδωρον, «ἐπορεύθησαν πρὸς τὸ ἅγιον ὄρος Σινᾶ καὶ ποιήσαντες ἱκανὰς καὶ λειτουργίας καὶ ἀγρυπνίας ηὔξαντο ἵνα ὁ Κύριος ἡμῶν Ι. Χριστὸς βοηθῇ καὶ αὔξῃ καὶ δοξάζῃ» τήν τε Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Ὀρθόδοξον τῶν Ρώσσων βασιλέα, «ὃν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καὶ τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα τῶν Ὀρθοδόξων ἔχουσιν, ὥσπερ ἄλλον Μέγαν Κωνσταντῖνον καὶ πρὸς ὃν καὶ μόνον μετὰ Θεὸν ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῶν ἀποβλέπουσιν» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 24). Ἐπείγοντος τοῦ καιροῦ καὶ τῶν περιστάσεων ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν διέμεινεν ὁ Μελέτιος ἐν τῷ Σινᾷ ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν, τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων εἰς τὰ ἴδια ἐπιστρεψάντων.

Ἀλλὰ μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ ἱεραρχικοῦ ἀξιώματος ὁ γενναῖος Πηγᾶς ὤφειλε νὰ ἄρῃ, ὡς εἰκὸς τῷ ἀληθεῖ ποιμένι, καὶ τὸ δυσβάστακτον φορτίον τῶν θλίψεων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας. Κυρίως δυσχερῆ δι' αὐτὸν ἦσαν τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ, καθ' ἃ πολλὰς καὶ ποικίλας δοκιμασίας ὑπέστη, παλαίων οὐ μόνον κατὰ λιμῶν καὶ λοιμῶν, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ἀπώλεσε καὶ μητέρα φιλόστοργον καὶ ἀδελφὴν καὶ ἀδελφὸν πεφιλημένον(1) (Ἰω. Σακκελ. ἐπιστ. πρὸς Ἱερεμ. τοῦ Μελετ. σελ. 37), ἀλλὰ καὶ κατὰ μυρίων ἄλλων πανταχόθεν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπισκηπτουσῶν θλίψεων καὶ στενοχωριῶν, περὶ ὧν ἔγραφε Γαβριὴλ τῷ Σεβήρῳ, ὅτι «εἰ καὶ φροντίδων καὶ ἀλγηδόνων ἑσμὸς δεινὰ πιέζει αὐτόν». ὅμως δὲν ἐλύπει αὐτὸν τόσον, οὔτε τῆς μητρός, οὔτε τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τῆς ἀδελφῆς ἡ τελευτή, οὐδὲ ἡ τῆς ἑτέρας ἀδελφῆς πανορφανία(2), ὅσον αἱ τῆς Ἐκκλησίας ταλαιπωρίαι καὶ τὰ ἀνήκουστα αὐτῆς δεινὰ (χαλ. χειρ. ἐπιστ. 10). Ἡ λύπη ὅμως ἥτις πάσας τὰς λοιπὰς ὑπερέβαλλεν ἦν ἡ ἐπὶ τῇ διαρπαγῇ τοῦ Πατριαρχείου αὐτοῦ αὐτῷ προσγενομένη, ἡ μεγάλη δυστυχιῶν καὶ καρδιοβόρων θλίψεων ἀφορμή, ὡς εἰκός, γενομένη τῷ πολυπαθεῖ Πατριάρχῃ καὶ εἰς δεινὴν περιστήσασα αὐτὸν ἀμηχα-

(1) Πάντες οὗτοι μονάζοντες ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Μ. Γεωργίου ἐν Καΐρῳ ἀπέθανον κατὰ τὸν τότε ἐπισυμβάντα ἐνταῦθα μέγαν λοιμόν. Τοῦ φοβεροῦ τούτου λοιμοῦ ποιούμενος μνείαν ὁ Μελέτιος καὶ ἐν μιᾷ τῶν πρὸς τὸν Μαργούνιον ἐπιστολῶν αὐτοῦ γράφει «τὰ τῆς ἀπειλῆς (τοῦ λοιμοῦ φημι) ἤδη διέδραμεν σαῖς εὐχαῖς Μαργούνιε καὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ Κυρίῳ τά ῥύσια σπένδοντες ἐν εὐχαῖς» (ὅρα Πατμ χειρ. ἐπιστ. 11 καὶ Legrand Lett. Piga σελ. 31).

(2) Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα ὀρφανὴ μείνασα ἀδελφὴ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Μεσαμπελίτη ἐν Κρήτῃ καρεῖσα μοναχὴ καὶ ἀπὸ Εὐλογίας (Βενέτας) Εὐγενία μετονομασθεῖσα, περὶ ἧς ἐροῦμεν παρακατιόντες.

νίαν. Τὸ παράδειγμα ὡς φαίνεται τῆς διαρπαγῆς τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κων/πόλεως καὶ ἡ βεβήλωσις τοῦ ναοῦ τῆς Παμμακαρίστου(1) τὸ δοθὲν ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν Μουρὰτ τοῦ Γ΄. (1788—95) εὗρε πρόθυμον μιμητὴν παρὰ τῷ τούρκῳ ἡγεμόνι τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀνάρρησις

(1) Σημειωτέον ὅτι ἡ βεβήλωσις τοῦ ναοῦ τῆς Παμμακαρίστου ἐγένετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1586, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ κατὰ τὴν β' Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, τῆς δευτέρας περιόδου, ἐκφωνηθέντος ὑπὸ τοῦ Πηγᾶ ἐν Κων)πόλει λόγου αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀναγινώσκομεν· «ἐλέγαμε ἐπέρυσι ἀπατᾶ εἰς τὸν λόγον τῆς σημερινῆς ἡμέρας, πῶς δεινὰ ἦταν τὰ κακὰ τῆς Ἐκκλησίας, πολλαῖς καὶ μεγάλαις ἡ λύπαις καὶ προσεπαπειλοῦνται τὰ ἔσχατα. Ἐλέγαμεν περὶ τῶν ἐσχάτων πρὶν τῶν ἐσχάτων. Πέρυσι περὶ τῶν ἐσχάτων ἐλέγαμεν καὶ ἐφέτος εἴδαμεν τὰ ἔσχατα τῆς ἐρημωμένης Ἐκκλησίας διὰ τὰς ἁμαρτίας μας» (Χαλ. χειρ. ἀριθ. 46 ἐν φύλλῳ 181). Τῆς ψοβερᾶς ταύτης διαρπαγῆς μνημονεύων καὶ ἐν τῷ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκφωνηθέντι λόγῳ αὐτοῦ εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου λέγει «Περιττὸ πλεμὰ τώρα, ὅπου διὰ τούταις μας (ὦ πόλις, ὦ Γαλατᾶ!) διὰ τούταις μας καὶ ταῖς τοιούταις μας ἁμαρτίαις καὶ παρανομίαις μᾶς ἐγκατέλειψεν ὁ Θεός. Ἐπέρυσι τόσαις βολαῖς τὸ ἐβόησα περίσσια, ἐκεῖνα τὰ λόγια ξεκαθαριστὰ σοῦ τὰ ἐμαρτύρησαν, τὰ ὁποῖα ἔλεγα μετὰ στεναγμοῦ, ὅτι λυποῦσιν ἡμᾶς οἱ θλίψεις καὶ ἀνάγκαι τῆς Ἐκκλησίας, πολλαὶ οὖσαι καὶ χαλεπαὶ καὶ προσεπαπειλοῦσι τὰ ἔσχατα καὶ δὲν ἠθέλησέ τινας νὰ προσεκτῇ ἀπὸ ἐκείνους, ὅπου, διὰ νὰ Πατριαρχεύσωσι ἀθέσμως, παραβλέπουσι τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καταφρονοῦσι τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπται ἡ θυγάτηρ Σιών, (ἐτούτη ἡ Ἐκκλησία), ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ. Καὶ μᾶς ἔδωκεν ὕστερα ἀνάγκη νὰ κλάψωμεν, καθὼς μᾶς ἀκούσατε πῶς καὶ ἐκλάψαμεν μὲ τέσσερεις λόγους ὁλοκλήρους, τὴν ἐρήμωσιν τοῦ οἴκου Κυρίου, τὴν αἰχμαλωσίαν Σιών, τὴν ἅλωσιν Ἱερουσαλήμ. Πλὴν τώρα εἰς τόσαις λύπαις καὶ τόσον δικαίαις, μᾶς ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τῆς χαρᾶς τὰ Εὐαγγέλια, ἄγγελος μηνύει, ἄγγελος εὐαγγελίζεται τὸ χαῖρε....» (τοῦ αὐτοῦ χειρ. φυλ. 247) Δυστυχῶς οἱ τέσσαρες λόγοι δι' ὧν λέγει ὅτι ἔκλαυσε τὴν ἐρήμωσιν τοῦ οἴκου Κυρίου, δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ λόγῳ χειρογράφῳ.

τοῦ νέου Πατριάρχου ἐν τῷ Πατριαρχείῳ τῆς Ἀλεξανδρείας παρέσχεν αὐτῷ κατάλληλον περίστασιν, ὅπως ἀπαιτήσῃ καὶ παρὰ τοῦ Μελετίου τοσαύτας χιλιάδας χρυσῶν, ὅσας ἐλάμβανε καὶ ὁ Σουλτάνος ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου Κων)πόλεως κατὰ τὴν ἀνάρρησιν νέων Πατριαρχῶν([1]). Ὁ ἀφιλοκερδὴς Μελέτιος, ὑφιστάμενος καὶ ἄλλας καταπιέσεις ἐν τῷ Πατριαρχείῳ αὐτοῦ, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀπληστίαν τοῦ τούρκου ἡγεμόνος καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ πρῶτον εἰς τὴν ἀπροσμάχητον βοήθειαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς καὶ δεύτερον εἰς δάνεια, ὅπως ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῶν καταπιέσεων τούτων. Συνεπτίᾳ τούτων, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ, τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας περιέπεσεν εἰς βαρέα χρέη πρὸς ἀπότισιν τῶν ὁποίων δὲν ὑπῆρχον ἐνταῦθα τὰ κατάλληλα μέσα, ἅτινα ἠδύνατο νὰ ἐξεύρῃ τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως ἐν παρομοίαις δειναῖς περιστάσεσι. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἡγεμόνων. Καὶ πρὸς τοῦτο κατέφυγε πρῶτον εἰς τοὺς πλησιέστερον ὄντας καὶ προθύμους πάντοτε εἰς τοιαύτας συνεισφορὰς συμπολίτας αὐτοῦ «τοὺς ἐν τῇ λαμπροτάτῃ καὶ θεοφυλάκτῳ Κρήτῃ κατὰ Κυδωνίαν καὶ Ῥέθυμναν εὑρισκομένους εὐλαβεστάτους ἱερεῖς εὐγενεστάτους καὶ τιμίους ἄρχοντας, μετὰ παντὸς τοῦ φιλοχρίστου καὶ ὀρθοδοξοτάτου λαοῦ» ἐξαιτούμενος τὴν

(1) Γνωστὸν ὅτι μέχρι τοσούτου εἶχε φθάσει ἡ κακουργία τῶν τούρκων ἡγεμόνων, ὥστε πολλάκις ἔθετον εἰς πλειοδοσίαν τὸν θρόνον τῆς Κων)πόλεως, ἐξ οὗ συνέβαινε πολλάκις νὰ ἀνέρχωνται τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, πρόσωπα διὰ πᾶσαν ἄλλην μᾶλλον ἐργασίαν κατάλληλα ἢ διὰ τὸν ἱερώτατον καὶ Ὕψιστον Πατριαρχικὸν ὑπούργημα. Τοιούτων πλείστων παραδειγμάτων βρίθει ἡ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἱστορία τοῦ τλήμονος ἡμῶν καὶ ἀτυχοῦς Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ τὸ τοῦ Παχωμίου Πατέσ:α καὶ Θεοφάνους τοῦ Καρύκη.

βοήθειαν αὐτῶν καὶ συναρωγὴν ἐπὶ τοῖς δεινοῖς· «οἶδε Θεός, γράφει πρὸς αὐτούς, ὁσάκις συναποθνήσκομεν τοῖς βασάνοις ἐν τοῖς δε τοῖς κλίμασιν, ἅ, φεῦ! τὴν ἀσέβειαν πεπλούτηκεν, ὡς μὴ ὤφειλε. Φθάνουσιν, ἀδελφοί, τοὺς ἀπελθόντας οἱ ἐπερχόμενοι κίνδυνοι καὶ ὡς ἐπ' ἀλλήλαις τρικυμίαις φερόμεθα καὶ παραφερόμεθα οἱ τάλανες· ἀπροσδοκήτοις μὲν οὐ, ἀνελπίστοις δὲ καὶ ἀνηκούστοις βασάνοις· καὶ ἦν μὴ ἦν τὸ τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπον κράτος καὶ ἰσχύς, κατίσχυσαν ἂν, οὐχ' αἱ πύλαι τοῦ ᾅδου, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ᾅδης τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ. Αὐτότατος γὰρ ἤδη τὴν Ἐκκλησίαν πολεμεῖ, οὗπερ αἱ πύλαι διατελοῦσι πολεμοῦσαι. Καταμάθετε, ἀδελφοί, οἷα κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τούτου τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου οἱ ἀσεβεῖς ἐμηχανήσαντο· ἐβουλεύσαντο ἀφαιρεῖν τὸ Πατριαρχεῖον· καθάπερ οὐ πρὸ πολλοῦ ἐποίησαν ἐν τῇ δυστήνῳ Κωνσταντινουπόλει, καὶ δὴ καὶ ὥρμησαν, καὶ εἰσῆλθον καὶ κατεπάτησαν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ οἱ κρατοῦντες τε καὶ ἅπαν τὸ κατ' αὐτοὺς ἀσεβὲς πλῆθος τὸ ἀναρίθμητον, ἡμῶν μετὰ τριῶν μόνον ἀδελφῶν ἐναπομεινάντων, ἵνα σὺν τῇ Ἐκκλησίας ἁλώσει σφάγια γενώμεθα. Ἀλλ' ὁ τῶν θαυμασίων Θεὸς τῆς ἰδίας φιλανθρωπίας μὴ ἐπιλαθόμενος, οὐ διὰ τὰς ἡμῶν εὐπραξίας, ἐξέωσεν αὐτούς, οὐκ οὐδ' ὅπως, ἀπράκτους, (ὢ τῆς τοῦ Θεοῦ δυναστείας!) καὶ διεσώσατο τὸν θρόνον τοῦτον τὸν Ἀποστολικὸν τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου.... καὶ τοὺς μὲν πόνους καὶ μόχθους καὶ κινδύνους καὶ τὰς καταλαβούσας ἡμᾶς ἐκεῖθεν ἀσθενείας οἶδε Θεός. Ἐπεὶ δὲ καὶ δαπάνη γέγονεν οὐ μικρὰ καὶ χρέος ἔπεσε χαλεπόν, παρακαλοῦμεν καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ἵνα βοηθήσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν ἕκαστος..... Ἄλλοι μὲν ἀλλαχοῦ τρέχουσιν, ἡμεῖς δὲ ὡς ὑμᾶς· μὴ ψευσθῶμεν παρακαλῶ τῆς ἐλπιζομένης βοηθείας.» (χαλκ. χειρ. ἐπιστ 13 κατὰ τὸ ἔτος 1591) Οὐ

μόνον δὲ τοῖς Κρησίν, ἀλλὰ καὶ τῷ αὐτοκράτορι τῆς Ρωσσίας Θεοδώρῳ, καθὼς καὶ τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ καὶ λαμπροτάτῳ ἡγεμόνι τῆς Ἰβηρίας Ἀλεξάνδρῳ ἀπέστειλε διὰ τοῦ παπὰ κὺρ Νήφου ἀρχιμανδρίτου τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ, ἐξαιτούμενος τὴν βοήθειαν αὐτῶν καὶ διετραγῳδῶν τὴν οἰκονομικὴν καχεξίαν εἰς ἣν εὑρίσκετο τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας «συνεπείᾳ τῶν διαρπαγῶν, ἃς οἱ ἀσεβεῖς διέπραξαν» καὶ πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ὁποίων κατεβλήθησαν καὶ πόνοι καὶ μόχθοι οὐ σμικροὶ καὶ δαπάναι πολλαὶ (χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 4 καὶ 24).

Καὶ ταῦτα μὲν ὑφίστατο ὁ γενναῖος Πηγᾶς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ, ἀλλὰ προτοῦ προχωρήσωμεν εἰς τὴν περαιτέρω δρᾶσιν αὐτοῦ ἄξιον ἡγούμεθα ἐξετάσεως τὸ ἑξῆς ἀξιοπαρατήρητον γεγονός, τὸ λαβὸν χώραν κατὰ τὴν εἰς Πατριάρχην χειροτονίαν αὐτοῦ καὶ ὅπερ ὁ ἴδιος ἀναφέρει ἐν τῇ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν ἐπιστολῇ αὐτοῦ. «Μετὰ τὸ εἶρχθαι με, λέγει, ἄκοντα (οἶδε Θεός), τῇ εἰς τὸν ἀποστολικὸν τοῦτον θρόνον ἀναγωγῇ, τὰ ἱερά σου φοιτῶντα γράμματα προσεκάλει ὡς ὑμᾶς αὐτόσε, ὥστε χειροτονηθῆναι ἐν Κων)πόλει ὃ πολλῶν χάριν ποιῆσαι κεκωλύμεθα» (χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 3).

Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ἑπόμενος, ὡς φαίνεται τῇ ἀπὸ πολλοῦ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ Κων)πόλεως ὑφισταμένῃ συνηθείᾳ, ὅπως δηλ. τοῦτο παρίσταται ὥς τι κέντρον πάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔγραψε τῷ Μελετίῳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σιλβέστρου, προσκαλῶν αὐτόν, ἵνα ἔλθῃ καὶ χειροτονηθῇ ἐν Κωνσταν ινουπόλει. Ἀλλ' ὁ Μελέτιος αὐστηρὸς τηρητὴς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κανόνων, πρὸς δὲ καὶ τῶν πατροπαραδότων συνηθειῶν, οἷον ἐγνωρίσαμεν αὐτὸν ἐν τῷ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑτοιμοθανάτου Σιλβέστρου συναφθέντι διαλόγῳ, διαρρήδην ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ

Ἱερεμίου Ἤθελε νὰ χειροτονηθῇ οὐχὶ ἐν Κων)πόλει, οὐδὲ ἐν Δαμασκῷ, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ Πατριαρχείῳ, ἐν μέσῳ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐμπιστευθείσης αὐτῷ λογικῆς ποίμνης, Ἡ τοιαύτη ἄρνησις τοῦ Μελετίου λίαν δυσηρέστησε τὸν Ἱερεμίαν, καθόσον μάλιστα ὁ Μελέτιος οὐ μόνον ἐμέμψατο αὐτῷ διὰ τὴν ἐν τούτῳ ἀνάμιξιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ δριμέως καθήψατο αὐτοῦ ἐπὶ τῇ εἰς Πατριαρχεῖον ἀνακηρύξει τοῦ Μητροπολιτικοῦ θρόνου Μοσκοβίας. ὡς παρὰ τοὺς κανόνας ταύτης γενομένης. «Οἶδα, λέγει, χαλεπήσας ἐπὶ τῇ ἀναγωγῇ εἰς Πατριαρχεῖον τῆς Μοσκόβου μητροπόλεως· οὐ γάρ σε διαλανθάνει οὐχ ἑνὸς εἶναι τοῦτο Πατριάρχου (εἰ μὴ τῇ Παλαιᾷ Ῥώμῃ ἐπακολουθεῖν ἔγνωκεν ἡ Νέα), ἀλλὰ Συνόδου καὶ συνόδου οἰκουμενικῆς (τῶν Ὀρθοδόξων δηλονότι). Τοῦτον γὰρ τρόπον καὶ τὰ μέχρι σήμερον Πατριαρχεῖα κατέστη διὰ τοῦτο ἔδει σου τὴν ἱερὰν ψυχὴν καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν συμπαραλαβεῖν τὴν ψῆφον. Δεῖ γὰρ πάντας εἰδέναι (ὡς κατὰ τὴν Γ' Σύνοδον οἱ Πατέρες διορίζονται) τὸ πραττόμενον, ὅτι περὶ κοινοῦ τινος πράγματός ἐστιν ἡ σκέψις· φανερὸν δὲ ὅτι θρόνος οὐδεὶς Πατριαρχικὸς ἑτέρῳ ὑπόκειται, ἀλλὰ τῇ Καθολικῇ συνδέδεται Ἐκκλησίᾳ» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 3).

Ἐντεῦθεν, ὡς φαίνεται προέκυψεν ἔρις τις μεταξὺ αὐτῶν, εἰς ἣν ἔριδα, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς αὐτῆς τοῦ Μελετίου ἐπιστολῆς, ὁ Ἱερεμίας ἐπιλανθανόμενος τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγώνων τοῦ Μελετίου δὲν ἐπεδείξατο τὴν ἀπαιτουμένην ψυχραιμίαν καὶ εὐγένειαν, πρᾶγμα ὅλως ἀνάρμοστον καὶ πρωτοφανὲς διὰ τὸν ἄλλως τε γνωστὸν ἡμῖν χαρακτῆρα τοῦ Τρανοῦ Πατριάρχου. Εἴδομεν ὅτι ὁ Μελέτιος πολλαχοῦ εἶχεν ἀποστείλῃ ἐπιστολὰς ἐξαιτούμενος τὴν βοηθειαν καὶ συναρωγὴν τῶν πιστῶν ὑπὲρ τοῦ δεινοπαθοῦντος Ἀλεξανδρινοῦ θρόνου. Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν ἄλλων εἶχε γράψει καὶ εἰς Βλαχίαν, ὁπόθεν

καὶ προσεδόκα ἱκανὴν ἀνακούφισιν. Τὴν ἐντεῦθεν λοιπὸν προερχομένην αὐτῷ βοήθειαν, κομισθεῖσαν ὑπὸ τῶν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποσταλέντων αὐτόθι ἐκ μέρους τοῦ Ἱερεμίου ἀπεσταλμένων ἐν Κων)πόλει, καθυστέρησεν ὁ Ἱερεμίας.

Τοῦτο μαθὼν ὁ Μελέτιος ἔγραψεν αὐτῷ ποτνιόμενος καὶ λέγων· «οἶδα μὲν οὖν ἐγὼ τὴν ἱεράν σου ψυχὴν οὐ Πατριαρχικῶς κινηθῆναι εἰς ἡμῶν καὶ τοῦδε τοῦ Ἀποποστολικοῦ θρόνου καταφρόνησιν κεκρικέναι· ἃ δὴ καὶ ὁμολογοῦσιν οἱ τὰ τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου διαρπάξαντες αὐτόθι. Φασὶ γὰρ ἀναφανδὸν σφᾶς ὑπὸ τῆς σῆς καλοκαγαθίας ἀπεστάλθαι εἰς Ἀμπουκουρέοθι λαβεῖν, ἃ δὴ καὶ ἔλαβον, διαρρήξαντες οἷά τινες νεφέλαι πονηραὶ τὴν εἰς βοήθειαν τῆς ταλαιπωρίας τοῦ θρόνου πεμφθεῖσαν ἐλεημοσύνην παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως, ὧν τὴν ἐκ τῆς ὁμολογίας ἐκφύουσαν μέμψιν ἔδει σου τὴν σύνεσιν μακροθύμως ἀποσκευάσασθαι»· καὶ ὑπομιμνήσκων αὐτῷ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγῶνας αὐτοῦ, ἀνθ' ὧν οὕτως νῦν ἀμείβεται ἐπάγεται, «οἶδα σε καὶ ἡμᾶς συμπαθόντας τῷ δικαίῳ δριμύτερον καθάψασθαί σου τῆς ψήφου· καὶ τί γὰρ ἂν ἄλλο ποιήσαιμεν, πολλὰ μὲν πρότερον ἐν ὑποδεεστέρῳ διάγοντες τῆς Ἐκκλησίας βαθμῷ, πολλάκις πολλαχόθι καὶ λέξαντες καὶ πράξαντες ὑπὲρ σοῦ καὶ παθόντες διὰ σέ, ὑπὸ σοῦ νῦν οὕτως ἀμειβόμενος;» (τοῦ αὐτοῦ χειρ. αὐτόθι).

Ταῦτα ἔγραφεν ὁ ἱερὸς ἀνὴρ μεμφόμενος τῷ Ἰρεμίᾳ, ἀλλ' οὐδαμῶς κατ' αὐτοῦ χολῶν, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς, ἣν τελευτᾷ οὕτως: «Ταῦτα μὲν οὖν ἐγὼ καὶ πράξας οἶδα καὶ πεπονθὼς ταῦτα καὶ μαθὼν καὶ εἰπὼν καὶ γράψας. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ' εἰς ἀγαθὸν ἐπικλίνουσιν ὑμᾶς ἡμῶν οἱ λόγοι, ἀλλ' εἰς ταραχὰς καὶ θυμοὺς καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα, ἐγώ σου τὴν ἱερὰν ψυχὴν τῶν μέμψεων καὶ ἡμᾶς πραγμάτων ἀπαλλάττω· εὔχομαι

δὲ τὸν Θεὸν ἵλεων εἶναι· ἀξιῶσαι τε μετ' οὐ πολὺ συγγενομένους ἀλλήλους τῶν ἐρασμίων τῆς ἐν Πνεύματι φιλίας ῥόδων μεταλαβεῖν, καθάπερ ταῖς τῶν ῥόδων ἀκάνθαις δεδήγμεθα .... εἰ βούλει με παραγενέσθαι .... τότε ἑτοίμασόν μοι καὶ τόπον ἥσυχον ὅσα δεῖ βουλομένοις φιλοσοφεῖν καὶ ἡμᾶς προσδέχου συμφιλοσοφήσαντας τό γε δυνατόν». Καὶ ποῖον μὲν ἦν τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας περὶ οὗ γράφει ὁ Μελέτιος, ὅτι ἔμελλε νὰ συμφιλοσοφήσῃ μετὰ τοῦ Ἱερεμίου τοῦτο ἀκριβῶς δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν, ἅ τε τῶν πηγῶν μὴ παρεχουσῶν ἡμῖν τὴν δυνατότητα, ὅπως διασαφηνίσωμεν πάσας τὰς περιπτώσεις περὶ ὧν ὑπαινίττεται ὁ Μελέτιος ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ. Δυνάμεθα ὅμως λίαν πιθανῶς νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἀπέβλεπε τὴν μεταξὺ Γαβριὴλ τοῦ Φιλαδελφίας καὶ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου ἐκ παρεξηγήσεως τοῦ δευτέρου ὑπὸ τοῦ πρώτου, ἀναφυεῖσαν θεολογικὴν ἔριδα, ἥτις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1583 ἀναφανεῖσα καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐπιτεινομένη μεγάλως ἐλύπει τὸν Μελέτιον, ἐπιθυμοῦντα τὴν συμφιλίωσιν αὐτῶν, καθόσον, ὡς γράφει τῷ Μαργουνίῳ κουφίζων τὴν ἐπὶ τούτῳ ἀθυμίαν αὐτοῦ «ὀλίγων ὄντων τῶν τὰ ὀρθὰ φρονούντων καὶ σπουδαζόντων ἐν οἷς εὐαρεστεῖται Θεὸς ἐγχορεύειν, οὐ σύμφορον τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐστὶν αὐτοὺς διαφέρεσθαι ἐν οὕτω χαλεποῖς καιροῖς, ἐν οἷς λωφᾷ τὰ καλὰ» (Χαλ. χειρ. ἐπ. 6). Οὐκ ἀνάξιον δὲ ἡγούμεθα, ἵνα δι' ὀλίγων ἐξετάσωμεν καὶ ἀναφέρομεν τὴν ἔριδα τῶν «δύο τούτων τῆς Ἐκκλησίας φωστήρων» ὡς ἀποκαλεῖ αὐτοὺς ὁ ἡμέτερος Μελέτιος, περὶ τῆς καταπαύσεως τῆς ὁποίας σπουδαιότατον παράγοντα καὶ οὗτος ἀπετέλεσεν· Μάξιμος ὁ Μαργούνιος ἦν πράγματι τὸν νοῦν οὐ μάργος, οὐδὲ ἀργός, ὡς ἀπεκάλει αὐτὸν ὁ δραπετίδης Ματθαῖος ὁ Καρυόφυλλος (¹), ἀλλὰ τοὐναν-

(1) Ματθαῖος ὁ Καρυόφυλλος, Κρὴς καὶ οὗτος, ὡς μὴ ὤφειλε, τὴν πατρίδα, ἔνθερμον δὲ τοῦ παπισμοῦ ἀνδράποδον, ἐκπαιδευ-

τίον λίαν φιλομαθὴς καὶ συζητικός, ἡδέως διέτριβε περὶ τὴν ἐξέτασιν δογματικῶν ζητημάτων καὶ θεωριῶν. Κατ' ἐξοχὴν δὲ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπεσπάσατο τὸ περὶ τῆς

θεὶς εἰς Ρώμην, ἀπεστάλη εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα τοποτηρητὴς της Ἐπισκοπῆς Κισσάμου. Ἀλλ' ἐπισύρας τὸ μῖσος καὶ τὴν καταφρόνησιν τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ, διὰ τὴν ἀλλαξοπιστίαν αὐτοῦ, κακὸς κακῶς ἐξεδιώχθη ἐκεῖθεν καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ρώμην προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἀρχιεπίσκοπος Ἰκονίου (; !), ὅπου καὶ διετέλεσε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ († 1613) γράφων καὶ ἐξυβρίζων τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων οὓς τὸ βέβηλον αὐτοῦ στόμα ἐξύβρισε καταλέγονται καὶ Γαβριὴλ ὁ Φιλαδελφίας καὶ Μάξιμος ὁ Μαργούνιος. Οὗτος ἐντυχὼν βιβλίῳ τινὶ ἐν Λονδίνῳ τυπωθέντι καὶ συνταγμάτιά τινα σοφῶν τῆς Ὀρθοδοξίας ὑπερασπιστῶν περιέχοντι, οἷον Γεωργίου τοῦ Κορεσίου, Βαρλαάμ, Γρηγ. Παλαμᾶ, Γαβριὴλ τοῦ Σεβήρου, τοῦ ἡμετέρου Μελ. τοῦ Πηγᾶ, Μαξίμου Μαργουνίου, Νείλου καὶ Γενναδίου Σχολαρίου, κυνικῶς ἐπισκώπτων αὐτοὺς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ αἰσχροτάτῃ μονῳδίᾳ «ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς τῆς δυστυχοῦς Ἑλλάδος», ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ λίβελλος ἐσχάτης ἀγενείας καὶ ἀχαριστίας πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ πολλοὺς τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς, ἐστιχούργησε ταῦτα :

Οὐρανὸς ἑπτὰ πλανήτας ἀνισοδρόμοις διαύλοις
Ὀκτὼ δ' ἰσοδρόμοις ἐνθάδε βίβλος ἔχει
. . . .
. . . .
. . . .
Χείρων Βαρλαάμ, Βαλαὰμ μαντιοκόπου
Ἀνθρωποφώνου Βαρλαὰμ χείρων ὄνου
Νεῖλος, Παλαμᾶς, πηλαμᾶς ἰλὺς νόων.
Σχολάριος δ' αὖ εἰς σχολὴν εἴρει λόγους
Πρόσθες Σεβῆρον τὸν Σαβουραδελφέα,
Πηγὴ κακίστων Πηγαδᾶς ἦν ναμάτων.
Νοῦς μαργὸς ἢ νοῦς ἀργὸς ἦν Μαργούνιος
Κορέσσιος ζῶν ἐν κάρῳ σείει λόγους,
λαλῶν ἃ μὴ γνοὺς ἰατρὸς ψυχοφθόρος
Μία ξυνωρίς, ὀγδοὰς λαοπλάνων
Σκότους ὁδηγοί, σχισμάτων διδάσκαλοι

Τὴν ἐπὶ τοῦ ἀναιδεστάτου τούτου κοβάλου τοῦ συγκαττίσαντος

ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1683 συνέγραψε περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, κατ᾽ἀπαίτησιν τοῦ Γαληνοτάτου Πρίγκηπος τῆς Βενετίας, Νικολάου Νταπόντε, σύγγραμμα «τοιαύτην ἔχον τὴν ἐπαγγελίαν, καθὼς λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῇ πρὸς τὸν Κρούσιον πρώτῃ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἑκατέρου τοῦ γένους τῶν θεολόγων τὴν διαλλαγήν, μετά γε μὴν τοῦ εἰκότος καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς» (ὅρ. Βασιλ. Μυστακίδου «ὁ κλῆρος κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα» σελ. 46). Τὰς περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος σκέψεις αὐτοῦ καὶ μελέτας ἀνεκοίνωσε δι᾽ἐπιστολῆς τῷ εἰς Βενετίαν ἐπίσης διατρίβοντι καὶ ἀρχιερατικῶς προϊσταμένῳ τῆς ἐκεῖ πολυαρίθμου ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς κοινότητος Γαβριὴλ τῷ Σεβήρῳ. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφαίνετο ἐκφράζων ἐνδοιασμούς τινας, καθ᾽ὅσον ἔγραφεν «ἐμοί μεν καθ᾽ἑκάστην, ὦ θεία κεφαλὴ Γαβριῆλε, κινδυνεύει σχεδὸν τὰ τῆς πίστεως» (ὅρ. Lami Delic Eruditiorum c. Θ΄. 29), ἐξήγειρε κατ᾽αὐτοῦ τὸν αὐστηρὸν Γαβριὴλ «κατηγοροῦντα καὶ καταβομβοῦντα αὐτοῦ, ὅτι τοὺς Ρωμαίους ἠθέλησεν ἑνῶσαι Λατίνοις». Τοῦτο, ὡς εἰκός, κατεθορύβησε τὸν ἄλλως τε, ὡς ὀψόμεθα, ἀθῷον Μαργούνιον, καθ᾽ὅσον, ὡς λέγει ὁ ἡμέτερος Μελέτιος, «ἡ φήμη εἰς ὕψος ἀρθεῖσα—ὡς δὴ καὶ εἴωθεν—ἐκεῖθεν Ἐνετίηθεν εἰς Κρήτην, ἐκλόνισεν, ἐκμαίνουσα κατ᾽ αὐτοῦ τὸ γένος ἅπαν» (Πατμ. χειρ. ἐπιστ. 38). Μεγάλως δὲ ἀθυμῶν ἐπὶ τούτῳ καὶ οὐδαμοῦ εὑρίσκων παραμυθίαν τὸν Ν)6ριον τοῦ 1583 ἔγραψεν ἐπιστολὴν τῷ Πηγᾷ ἀποδυρόμενος ἐπὶ τούτῳ καὶ καταρώμενος ὡς

τὸ μελίρρυτον καὶ ποιητικὴν χάριν ἀποστάζον !!! ἐπίγραμμα τοῦτο,κρίσιν ἡμῶν ἐπαφιέμενοι ἄλλοις, ἀρκούμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν, ὅ,τι καὶ ἀείμνηστος Σοφ. Οἰκονόμος περὶ τούτου εἶπεν· «ὅτι οὐ Μοῦσαι, ἀλλ᾽ Ἐριννύες φαίνονται ἐμπνεύσασαι αὐτὸν» (ὅρα Λέοντος Ἀλλατίου de Georgiis ἐν Παρισ. 1651 σελ. 412 καὶ Legrand Biblio. Hell. τομ. Β΄. σελ. LXV=65).

ὑπὸ «ψευδαρχιερέων συκοφαντούμενος». Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ παρεκάλει αὐτόν, ὅπως ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου, πλεύσῃ εἰς Κων)πολιν, καθόσον ἔμελλε νὰ ποιήσηται ἔκκλητον παρὰ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ «καὶ συγκροτήσῃ κριτήριον εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον», ἐν ᾧ κριτηρίῳ «ἐξαιρέτους τῶν λοιπῶν ἐξεταστὰς» ἔγνω τὸν Μελέτιον «τῶν κατ' αὐτοῦ πάντων». Ὁ Πηγᾶς ἀδυνατῶν νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ Σεβῆρος ἦτό ποτε δυνατὸν νὰ προβῇ εἰς τοιαύτας κατὰ τοῦ Μαργουνίου συκοφαντίας, καὶ θέλων νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν τοῦ τοιούτου ἐγχειρήματος, καθ' ὅσον οὐ σύμφορον ἦν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐρίζειν καὶ διαπληκτίζεσθαι «τοὺς προέχοντας τῶν Γραικῶν», ἔγραφεν αὐτῷ.« Ἐκζητεῖς καὶ παρακαλεῖς, ἵνα καλούμενοι προθύμως παρῶμεν· ἐν τούτοις σου τὰ τῆς τραγῳδίας· ἕνεκεν τούτων πηγαὶ δακρύων καὶ στεναγμῶν νέφη. Ἐγὼ δὲ πρῶτα μὲν, λέγω ὅτι τὸν Φιλαδελφίας πανιερώτατον Μητροπολίτην κατὰ Μαργουνίου γεγονέναι συκοφάντην ἐν μοίρᾳ τίθημι τῶν ἀδυνάτων, ἄλλους ἐγῷμαι ὑπὸ προσωπείῳ τῷ Φιλαδελφίας τὴν σκευὴν μηχανήσαντας. Ἔπειτα εἰ καὶ ἀνικάνως ἔχομεν ἡμεῖς περὶ τηλικούτων πραγμάτων ψηφίζειν, ὅμως παρεσόμεθα ὁλοψύχως εἰς δόξαν Χριστοῦ καὶ εἰς ἀληθείας φανέρωσιν, καὶ τοσούτῳ προθυμότερον παρεσόμεθα, ὅσον ὁρῶμεν εὐαριθμότερον τὸν σύλλογον παρ' ἡμῖν τῶν δυναμένων περὶ θεολογίας δογμάτων διακρίνειν, ἵνα μὴ ἡ τῆς ὀρθοδοξίας ἀλήθεια ἀδικηθῇ. Καὶ ταῦτα μὲν εἰ δεήσει, οὐ γὰρ ξυνορῶ ἀνάγκην ἐπικειμένην σοι συγκροτῆσαι κριτήριον, ἵνα κριθῇς (ὡς ἔφης), ὅτι τὸ λεγόμενον κατὰ σοῦ συκοφαντία καὶ μόνον ἐστί. Εἰπὲ γάρ μοι τίς σε ἐνάγει ; Εἰ μὲν ἡ Ἐκκλησία καλεῖ πάρεσο· εἰ δὲ συκοφάντας καὶ φθονεροὺς βούλει ἀνατρέψαι, δι' ὧν λέγεις, καὶ γράφεις, καὶ πράττεις γνησιέστερον καὶ ῥᾴδιον ἀνατρέψεις καὶ καταβαλεῖς· ἴσως δέ σοι πρόκριμα ἔσται τοῦτο, ὅτι πρῶτος

σεαυτὸν ἐνάγεις. Ἡσύχασον οὖν, φίλτατε ἀδελφέ, Θεὸς τάχος τὰς διαβολὰς διαρρήγνυσι, καὶ ὑποχωρεῖ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος· μὴ οὖν σὺ καταλάβῃς τὴν βασιλεύουσαν ἄνευ κατηγόρων κατάκριτος. Ἐπειδὴ δὲ τῷ Παναγιωτάτῳ,ὡς ἐμοὶ μὲν ἀπαγγέλλεις ἐγεγράφεις, σὲ βούλεσθαι ἐκεῖσε πορευθέντα τὰ κατὰ σὲ εἰς ἀνάκρισιν ἄγειν, (εἴθε μὴ ἐγεγράφεις), ὅμως γε μὴν πάλιν ἐρῶ : ἡσυχίαν ἄγε, ἴσως Θεὸς ὁ δικαίων καὶ ἀδίκων ἐπόπτης τὸν ἀρχιερέα ἐμπνεύσει, ἵνα σε διὰ γραμμάτων ἀπολύσῃ τῶν οὕτινων ἐγκλημάτων. Ἔχω σοι πολλὰ εἰπεῖν καὶ ἴσως γε ἐρῶ, ἐρῶ δὲ καὶ πάντως ἐπὶ τὸ οὖς καὶ εἴρηκα ἂν (ἐσπούδασα γὰρ σοῦ γε ἕνεκεν μάλιστα, τὴν ἐνέγκασαν καθιστορῆσαι καὶ τρεῖς ἐκωλύθην ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ξυμπάσης τῶν ὀρθοδόξων). Τανῦν δὲ λέγω, ὅτι οὐ γενναίως φέρεις τὸ ὄνειδος τῶν ἀνθρώπων, καίπερ σεαυτῷ συνειδὼς μηδὲν ποιήσας, ἢ γράψας ἢ γοῦν εἰπών, περὶ τοῦ προτεινομένου ἐγκλήματος, ἐγκλήματος ἄξιον μέντοι τοῦτο σοι ἐχρῆν παραμυθίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν προσάγειν· ἕωλοι γὰρ αἱ ἔξω τῶν ἀνθρώπων ἔλεγχοι καί γε καὶ ἀκίνδυνοι ἐπὶ θείου βήματος, ὅπου γε τὸ συνειδὸς οὐκ ἐλέγχει ἔνδοθεν. Ἀλλ' οἴει μῶμόν τινα τῷ (ὃ κηρύττεις) Εὐαγγελίῳ προστρίβειν τὴν κατὰ σοῦ συκοφαντίαν ; Οὐδὲ τοῦτο καλῶς ἀναπολεῖς. Πότε γὰρ Μαργούνιε, ἢ ποῦ, ἢ παρὰ τίνων ἐκηρύχθη ὁ Λόγος ἀκίνδυνον, βλάσφημόν τε καὶ συκοφαντίας ἐκτός ; Οἴει σὺ τοιοῦτον εἶναι τοῦ Εὐαγγελίου τὸν κήρυκα, οἵους ὁρᾷς τὰς μυριάδας τῶν αὐτόθι πεδικατόρων ; οὐ σύμφημι. Παιδιαί τινες εἰσὶ τοῦ κηρύγματος μᾶλλον ἢ κήρυγμα, ἐν σκιᾷ ἀκονιτὶ μελετώμεναι καὶ μονονουχὶ μέχρις ἤχου τὸ τῆς καρδίας ἠχοῦσα πρόθυμον, καὶ μέχρι ψόφου ἱστῶσαι τὴν σπουδήν. Σὺ δέ, ἄνθρωπε, τοῦ Θεοῦ, ὃ κηρύττεις Εὐαγγέλιον ἔργοις καὶ σταυροῦ πάθεσι κύρωσον· ἐκεῖνοι γὰρ Εὐαγγελικῶς κηρύττουσι τὸ Εὐαγγέλιον, οἵ καὶ διώκονται κατὰ Παῦλον.

Ἐγὼ περὶ σοῦ ἐπὶ τοῦτο οὐκ ἀλγῶ, οἶδα γὰρ τὰς συκοφαντίας τοῖς ἀθῴοις προξενούσας στέφανον, πειρασμοὶ γὰρ καὶ αὗται, οἷς περιπεσόντες ὀφείλομεν χαίρειν. Ἤλγησα δὲ τῶν τε τεκτηναμένων ἐπὶ τῷ σῷ νώτῳ καὶ μακρυνάντων, κατὰ Δαβὶδ εἰπεῖν, τὴν ἑαυτῶν ἁμαρτίαν· ἕνεκεν ὧν τὸν ἑαυτῶν αὐχένα συγκάμψει Θεός. Ἤλγησα δὲ καὶ τῶν θεοβροντήτων ψευδομαναχιερομονάχων, οἷς γέγονεν θυμηδίας ὑπόθεσις ἡ κατὰ σοῦ συσκευή, οἰωνιζομένους καὶ ἀληθεῖς εἶναι τοὺς ψόφους τούτους, τοὺς κατὰ σοῦ ἐλέγχους τέ καὶ τεκμήρια, τῶν τὰ λατινικὰ εἰδότων, ὧν τὸ τέλος Λατινοφρόνησις........ἐπιτερπομένων τοῖς πτώμασι τῶν ἀδελφῶν, καίπερ οὐκ ἀληθέσιν οὖσι, καὶ προτερπομένων τοῖς μέλλουσι, κἂν μὴ μέλλωσιν ἔσεσθαι. Σταθήσονται γάρ, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν σταθησόμεθα, δυνατὸς γὰρ ὁ Θεός. Ἐπὶ τούτοις οὖν κλαίειν ἔγωγέ σοι λέγω, ὑπὲρ δὲ σου ὑπέρευγε, ὅτι Χριστὸς ἠξίωσεν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας πάσχειν. Πλήν, Μαργούνιε, τὸ ἐγχείρημα τῆς τοῦ δόγματος θεραπείας, οὐδὲ τοῦ νῦν ἐστι καιροῦ, οὐδὲ τῶν ἀνθρώπων πρὸς οὓς ἔγραψας οὐδὲ ἰσχύος τῆς σῆς». (Πατμ. χειρ. ἐπιστ. 38 καὶ Legrand Lett. Piga ἐπ. 76).

Καὶ ταῦτα μὲν ἔγραφεν ὁ Πηγᾶς κατὰ τὸ ἔτος 1583 Πρωτοσύγκελλος ὢν τῷ Μαργουνίῳ, μεθ' ὅλας ὅμως τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἡ ἔρις ἐξηκολούθει ἐπιτεινομένη καὶ καθ' ἑκάστην ὀξύτερον λαμβάνουσα χαρακτῆρα, καθ' ὅσον ὁ Σεβῆρος, οὐ μόνον οὐδαμῶς ἠνόει τὴν ὑποχώρησιν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην παρεῖχε πράγματα τῷ Μαργουνίῳ. Διὰ τοῦτο ὁ ἡμέτερος Μελέτιος, ἅμα ἀναβὰς τὸν Πατριαρχικὸν τῆς Ἀλεξανδρείας θρόνον, δραστηριώτερον ἐπελάβετο τῆς ὑποθέσεως. Ὅθεν κατὰ τὸ ἔτος 1591 ἐκδραμὼν μέχρι Κιλικίας, ἐσκόπει ἐκεῖθεν νὰ μεταβῇ εἰς Κων)πολιν πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ταράττοντος σπουδαίου τούτου ζητήματος. Πλὴν οἱ τῆς ὁδοῦ κίνδυνοι, «λῃσταῖς κατεχομένης», ἐκώλυσαν αὐτὸν ἐκεῖ-

θεν εἰς Θράκην ἀφικέσθαι. Καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ ἔγραψεν αὐτοῖς, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀπὸ κοινοῦ ἐπιστολὴν (τοῦ Μαργουνίου ἤδη διατελοῦντος Ἐπισκόπου Κυθήρων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1586) προτρέπων αὐτοὺς εἰς συμφιλίωσιν· «πᾶσαν ἔχθραν, ἔλεγεν, ἀπωσάμενοι ἐπαναδράματε εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην τῆς ἀγάπης κατάστασιν, ὅθεν ὁ βάσκανος ἐχθρὸς καὶ πολέμιος ὑμᾶς παρεσάλευσε...ἐπεὶ δὲ ἐν τούτοις συμβιβασθῇ ἡ ἡμετέρα ἀγάπη κηρύττομεν καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς ἀδελφοὺς καὶ συλλειτουργούς, ἀρχιερέας ἀξίους τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· γνήσια μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ Χριστοῦ συσσώμους. Οὐδέτερον συκοφάντην, οὐδέτερον κακόδοξον· τὰ δὲ προϋπάρξαντα γράμματα νεκρούσθω, θαπτέσθω, διὰ βαθείας ἀγέσθω σιωπῆς, ὡς μηδόποτε ὑπάρξαντα, καὶ τὰ προτοῦ πάντα ἀμνηστεία καλυπτέσθω. Οἴδατε γάρ, ἀγαπητοί, τὰς τοῦ ἐχθροῦ ἐνέδρας καὶ τὰ πανοῦργα νοήματα, διὰ τοῦτο εἰρηνεύσατε μὴ γίνεσθε πρόσκομμα τοῖς ἀδελφοῖς εἰς σκάνδαλον, τοῖς δὲ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, μὴ γίνεσθε λοιδορίας καὶ κατηγορίας ὑπόθεσις, καὶ τῆς σφῶν αὐτῶν πλάνης παραπεποιημένον ὑπέκκαυμα» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 10). Ἀλλὰ μεθ᾽ὅλα ταῦτα ἡ ἔρις ἐξηκολούθει, τοῦ Σεβήρου οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐννοοῦντος τὴν διαλλαγήν, οὐδὲ ἀφισταμένου τῆς κατὰ τοῦ Μαργουνίου κατηγορίας, ἀλλὰ εἰς ταύτην προστιθεμένου καὶ ἑτέραν, ὡς δῆθεν τοῦ Μαργουνίου ἀγωνιζομένου ἐξῶσαι αὐτὸν τῆς παροικίας αὐτοῦ καὶ καταλαβεῖν ταύτην. Ταῦτα ἠνάγκασαν τὸν Μελέτιον κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ ἑπομένου ἔτους, οὐ μόνον πάλιν ἀπὸ κοινοῦ νὰ γράψῃ αὐτοῖς, δριμυτέρᾳ γλώσσῃ, προτρεπόμενος «ὅπως τὰ συμφέροντα ἑλομένους, μὴ γίνωνται πρόσκομμα καὶ σκάνδαλον καὶ τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς ἔξω» (Χαλκ. χειρ. ἐπ. 16), ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τῷ Φιλαδελφίας ἐπέστειλεν.

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ συνηγορῶν ὑπὲρ τοῦ Μαργουνίου λέγει·«τὸ δόγμα ὑγιῶς ἔχει· ἐκεῖνο μόνον ἀπατᾶται ὁ Ἐπίσκοπος καὶ τῆς ἀληθείας ἐκπίπτει, οἰόμενος ἁγίων ὑπάρξαι τὴν ἐπὶ τῷ συμβόλῳ προσθήκην, ὅθεν διπλῶς ἔπταισεν. Βουλόμενος γὰρ θεραπεῦσαι Γραικοὺς καὶ Λατίνους, καὶ Γραικοῖς προσέκρουσε καὶ Λατίνοις, τοῖς μέν, δι᾽ ὧν λέγει τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνου τοῦ Πατρός, ὡς ἐξ αἰτίου ἐκπορεύεσθαι τὴν ἀΐδιον ἐκείνην καὶ ὑπαρκτικὴν ἐκπόρευσιν, εἰδὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, ἀλλὰ χρονικῶς, καὶ ὡς πρὸς τὴν κτίσιν· ὃ δήπου τῆς ἀληθείας ἐστὶν αὐγή τις ὑπέρλαμπρος, τοῖς δέ, ὅτι τὴν προσθήκην ἐκείνην ἐπὶ Δαμάσου καὶ Σιλβέστρου, φησίν, γεγονέναι, μικρὰ φροντίσας περὶ τηλικούτου, ὡς ἔοικε καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀληθείας διαμαρτήσας». Μετὰ τὴν τοιαύτην ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας τοῦ Μαργουνίου συνηγορίαν, ὡς ὀρθοποδοῦντος μὲν κατὰ τὸ δόγμα καὶ μόνον εἰς ἱστορικὰς ἀνακριβείας περιπεσόντος, ἀπολοφυρόμενος διὰ τὴν τοιαύτην μεταξὺ τῶν δύο τούτων φωστήρων διαμάχην, ἐλέγχει αὐτὸν διὰ τὴν τηλικαύτην ἀναλγησίαν αὐτοῦ καὶ ἄδικον κατὰ τοῦ Μαργουνίου συκοφαντίαν, ὡς δῆθεν πλὴν τῶν κακοδοξιῶν ἐπιβουλεύοντος καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ· «εἰ μὲν οὖν, λέγει, ταῦτα σοι παρηνόχλουν (ὅσα δηλ. ἀνωτέρω εἴρηκεν), ταῦτα προσφέρειν ἐχρῆν καὶ μὴ λέγειν, ὅτι ἠγωνίζετο ὁ Ἐπίσκοπος «ἐξῶσαι με» τῶν τῇδε, καθὼς καὶ αὐτὸς ἴσως περὶ σοῦ φρονεῖ...Ὦ πόνοι μάταιοι, ὦ φροντίδες ἔωλοι! Ξένοι καὶ πάροικοι ἄμφω οὐκ αἰσχύνεσθε περὶ τῆς παροικίας φιλονεικοῦντες; Ἀλλὰ καταλλάγητε, πρὸς Θεοῦ, μὴ γίνεσθε τὸ φῶς ὑμεῖς σκότος, ἐν καιροῖς οὕτω χαλεποῖς, ἐν τόποις ὅποι τῶν πραγμάτων πάντων δεινή τις γίνεται ἐξέτασις. Οἱ διαπληκτιζομένους ὑμᾶς ὁρῶντες, τοὺς προέχοντας Γραικῶν, οὕτως ἀτόπως, οὕτως ἐκθύμως, τί περὶ Γραικῶν νομιοῦσιν; Εἰ ἐπὶ τῷ

χλωρῷ αἱ πυρκαϊαί, τί ἂν τις περὶ τῶν ξηρῶν διανοηθείη; καὶ εἰ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων οὕτω, τί ἂν γένοιτο ἐπὶ τῶν ἰδίων; Αἰσχύνθητε τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα ἐπὶ εἰρήνῃ τῆς Ἐκκλησίας χυθέν. Μὴ προσταράττετε τὸ ταλαίπωρον γένος καταχρησάμενοι καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν εἰς τὰς ὑμετέρας κενὰς δόξας. Εὐλαβήθητε τὸ φοβερὸν βῆμα, ἔνθα τὰ κρυπτὰ κρίνεται δίχα παραπετασμάτων» (Χαλκ. χειρ. ἐπ. 17). Ἡ παθητικωτάτη αὕτη ἐπιστολή, ὡς εἰκός, ἔδει νὰ πλήξῃ τὰς χορδὰς τῆς καρδίας τοῦ ἀκάμπτου Φιλαδελφίας, ὅπερ καὶ ἐγένετο· διὸ τὸ ἑπόμενον ἔτος, τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσει καὶ προτροπῇ καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου, τοῦ συνοδικῶς κηρύξαντος τὴν ἀθῳότητα τοῦ Μαργουνίου, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἀναστάσεως (Ἑλλ. Φιλ συλλ. τόμ. 17 σελ. 69 ἐπ. 22) ἀμφότεροι οἱ τοῦ Χριστοῦ θεράποντες ἀπεκδυθέντες τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον περιεπτύξαντο ἀλλήλους καὶ σὺν τῇ Ἀναστάσει τοῦ Σωτῆρος ἀνέστη καὶ ἡ ἀρχαία αὐτῶν φιλία (1).

Ἡ συμφιλίωσις αὐτῶν αὕτη μεγάλως ηὔφρανε τὴν ἀγαθὴν καρδίαν τοῦ Μελετίου, βλέποντος ἐστεμμένους τοὺς ὑπὲρ ταύτης ἀγῶνας αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἐν πολλαῖς τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ ἐκφράζων τὴν ἄφατον αὐτοῦ, ἐπὶ τούτῳ, χαρὰν ἔλεγεν· «εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν, ἀδελφοί, τῷ παμβασιλεῖ.... ἐπὶ τοῖς νῦν εἰρηνεύουσι τῶν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἀγαπητῶν καὶ συλλειτουργῶν τῆς ἡμῶν μετριότητος, τοῦ τε Πανιερωτάτου Φιλαδελφίας κυροῦ Γαβριὴλ καὶ τοῦ Θεοφιλεστάτου Κυθήρων Μαξίμου....» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 54 καὶ ἀλλ). Καὶ οὐ μόνον ἄλλοις ἔγραφεν ἐκφράζων τὴν χαρὰν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ἑνὶ ἑκάστῳ ἐπέστειλεν ἰδιαιτέρως συγχαίρων καὶ ἐπαινῶν αὐτούς, διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνας αὐτῶν «ὑπὲρ ἧς ἀφιέρωσαν καὶ χεῖρας, καὶ νοῦν καὶ γλῶτταν

(1) Βλέπ. Σάθα Νεοελλ. φιλ. σελ. 214.

καὶ διάνοιαν, ὡς χρυσαυγιζούσας τινας πτέρυγας, ἐν αἷς τῶν δορῶν ἀνακουφίζεται». «Ἐκείνους, γράφει, μιμεῖσθε ψυχαί μοι φίλαι καὶ τίμιαι (καθάπερ καὶ ποιεῖτε), οἵ τὸν Σωτῆρα μιμησάμενοι, τῷ Σωτῆρι συμμεθέξουσι τῶν γερῶν· καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον ὁρᾶτε τὴν Ἐκκλησίαν πολλῶν πλουτοῦσαν ποιμένων καὶ ποιμένων χηρεύουσαν. Ἐγὼ μὲν οὖν ὅλην ἄγων τὴν ἐλεεινὴν ζωὴν ἐν κινδύνοις καὶ πόνοις, καὶ δὴ καὶ ἀσθενείαις, δὶς γ' ὅμως ἔναγχος ἐκινδύνευσα πνεύσας τὰ λοίσθια καὶ βηλὸν πατήσας θανάτου, ὅθεν ἐῤῥύσατό με ὁ φιλάνθρωπος Κύριος, οἷς οἶδε κρίμασιν. Ἀπέθνησκον δ' ἡδέως ὑμᾶς καταλιμπάνων ἐπὶ τῶν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας οἰάκων, ἐῤῥιμμένης οὔσης καὶ κινδυνευούσης δεινότατα»· καὶ καλῶν τὴν μὲν γλῶτταν τοῦ Μαργουνίου χρυσῆν, τὰ δὲ συγγράμματα αὐτοῦ ἱερά, λέγει «ὅτι νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν εὔχεται ἀμφοτέροις ὑπερκαῶς, ταῖς ἱεραῖς καὶ ζώσαις πλαξὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τῷ διδύμῳ ὀφθαλμῷ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, οὓς μὴ πάθος, μὴ θάνατος μήτε ἀμβλύνειε μήτε σβέσειεν» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 94 καὶ 95).

Καὶ πᾶσαι μὲν αἱ περὶ συμφιλιώσεως τῶν δύο τούτων τῆς Ἐκκλησίας σοφῶν ποιμένων ἐνέργειαι τοῦ Πηγᾶ ἐγένοντο κυρίως ἀπὸ Ἀλεξανδρείας, ἐπερατώθησαν ὅμως ἐν Κων/πόλει, ἔνθα συναντῶμεν αὐτὸν κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1592. Ὁ Μελέτιος ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἐμελέτα τὸ εἰς Κωνσταντινούπολιν τοῦτο ταξείδιον, ὡς ἔγραφεν ἀπαντῶν τοῖς ἐν Χίῳ εὐγενεστάτοις καὶ σοφωτάτοις Ἰωάννῃ Κορέσσῃ, Λεονάρδῳ Μινδονίῳ καὶ Γεωργ. Σεβαστοπούλῳ· «κίνδυνοι γάρ τινες ἐπικρεμάμενοι, ἔγραφε, παρὰ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ποιμένων, γλιχομένων μεταδοῦναι παρὰ δίκην καὶ Ἀλεξανδρεῦσι τῆς Θρᾳκικῆς ταλαιπωρίας καὶ τῶν ἀμυθήτων ἐκείνων χρεῶν, καλοῦσιν ἡμᾶς ἐκεῖ...» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 11). Οὕτως ὁ Μελέτιος ὑπὸ μυρίων βαλλόμενος ἀθυμιῶν καὶ θλίψεων καὶ

ταῖς ἐκεῖθεν ὡς τὰ πολλὰ πηγαζούσαις ἀσθενείαις (αὐτ9θι ἐπιστ. 9) καὶ τηκεδόσι, κατόπιν προσκλήσεως γενομένης ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων, καθὼς καὶ τοῦ αὐτακράτορος τῆς Μοσκοβίας Θεοδώρου, ἐξέπλευσε, καίπερ νοσῶν, εἰς Θράκην πρὸς θεραπείαν τῶν ἐκεῖ συμβαινόντων πολλῶν καὶ μεγάλων ἀτοπημάτων (1). Φθάσας εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ μικρὰν ἀνάπαυλαν, συνεκρότησε Σύνοδον τὴν 12 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1593, ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ συνωνύμου αὐτῷ Ἁγίου Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας, τοῦ προεδρεύσαντος κατὰ τὴν Β′ Οἰκουμ. Σύνοδον ἐν τῷ ναῷ, ὡς λέγει ἐν τῇ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ρωσσίας Ἰώβ,

(1) Ὁ Μελέτιος λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἱερεμίου τὴν προσκαλοῦσαν αὐτὸν εἰς Κων)πολιν εὐθὺς ἀπήντησεν αὐτῷ γράφων «Ἀσθενεῖς ἡμᾶς κατέλαβε τὰ γράμματα τῆς ἱερᾶς σου ψυχῆς, μηνύοντα τὰ χαλεπὰ σκάνδαλα τῆς Ἐκκλησίας καὶ παρακαλοῦντα (καθάπερ δὴ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν αὐτόθι) πρὸς ὑμᾶς ἀφικέσθαι Ἐρρώσθην εὐθὺς πάντων ὁμοῦ ὑπερφρονήσας καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐμαυτοῦ, τῆς ὁδοῦ ἔχομαι σὺν Θεῷ, τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ συμμαχήσων. Εἰς δὲ ἡμᾶς ὑγιαίνοντας ἐλθεῖν, ὑγιαινούσας τὰς ὑμῶν ψυχὰς καταλαβέσθαι καὶ τὴν πόλιν εἰρηνεύουσαν, ἢ τῆς εἰρήνης ὀρεγομένην· ὅπου δ' ἂν δοκεῖ ξενισθησόμεθα καὶ διορίσατε ἡμῶν τῇ ξενίᾳ τόπον κατάλληλον» (χαλ. χειρ. ἐπιστ. 29). Σημειωτέον, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐπιγράφεται ἐν τῷ χειρογράφῳ «Θεολήπτῳ τῷ Οἰκουμενικῷ» καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1592, ἥτις ὡς φαίνεται ἐπιγραφὴ προέκυψεν ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ ἀντιγραφέως Διότι ἐκτὸς τοῦ, ὅτι ὡς γνωρίζομεν, τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον ἀπὸ τῶν τελῶν τοῦ 1586 μέχρι τοῦ 1595 κατεῖχε, τὸ τρίτον ἤδη πατριαρχεύων, Ἱερεμίας ὁ Β′, καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς συνᾴδει πρὸς τὰ ἀλλαχόθι ἡμῖν γνωστὰ περὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ Μελετίου καὶ περὶ τῶν ἀποσταλεισῶν αὐτῷ ἐκ μέρους τῶν λοιπῶν ἐν Κων)πόλει ἀρχιερέων ἐπιστολῶν, ὃ ὑποδηλοῖ διὰ τῆς παρενθετικῆς προτάσεως «καθάπερ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν αὐτόθι». Οὐχὶ ὀρθῶς δέ τινες ἐν οἷς καὶ ὁ Μαλισέβσκιν ἀναφέρουσι ταύτην εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ, ὡς εἴδομεν, τριετῆ ἐν Κων)πόλει ἐπιδημίαν, περὶ τῆς αἰτίας τῆς ὁποίας ὡμιλήσαμεν ἤδη.

καὶ καθὼς ἀναφέρεται καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Συνόδου ταύτης, «τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Παμμακαρίστου, τῆς ἐπωνομασμένης Παραμυθίας» (βλέπ. Δοσιθέου Ἱερ. ἐν τομ. Ἀγάπης σελ. 541 καὶ χαλ χειρ. ἐπ. 31 καὶ 151). Ἡ συγκροτηθεῖσα αὕτη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Μελετίου Σύνοδος, τοσοῦτον λαμπρῶς ἐκανονίσθη, ὥστε ὀνομάζεται ἐν τοῖς δέλτοις «ἁγία καὶ ἱερὰ καὶ μεγάλη Σύνοδος» (Δοσιθ. Ἱερ τομ. Ἀγαπ. σελ. 541)

Ἐκτὸς τῶν τριῶν Πατριαρχῶν τῶν παρουσιασάντων ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ Ἱερεμίου τοῦ Β' τοῦ Οἰκουμενικοῦ, Σωφρονίου τοῦ Ἱεροσολύμων, τοῦ ἡμετέρου Μελετίου ἐπέχοντος τόπον καὶ τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ, παρίσταντο «καὶ οἱ πανιερώτατοι ἀρχιερεῖς ἐκ πάσης ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ὀρθοδόξων», καθὼς καὶ ὁ πρεσβευτὴς ἐν Κων)πόλει τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Θεοδώρου, ὁ λαμπρότατος Γρηγόριος Ἀθανάσιος. Ἡ σύνοδος δηλ., ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ποιμένων, παρουσίαζεν ὁλόκληρον τὴν Ὀρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ πλὴν τοῦ ἐκτάκτου αὐτῆς, (διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἡ Βασιλεύουσα καὶ ἐν γένει ἅπασα ἡ Ἀνατολὴ δέν εἶχεν ἴδῃ τοιαύτην Σύνοδον), παρετηρεῖτο ἤδη ἐν αὐτῇ νῦν καὶ ἀντιπρόσωπος Ὀρθοδόξου Βασιλέως. Τὸ σπουδαιότερον πρόσωπον ἐν τῇ Συνόδῳ ἀποτελεῖ ὁ ἡμέτερος Μελέτιος, αὐτοῦ καὶ μόνου ἀκούεται ἡ φωνή, αὐτὸς καὶ μόνος διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἐπιρροῆς διαρρυθμίζει τὰς πράξεις αὐτῆς. Πρῶτος ποιεῖται ἔναρξιν τῆς Συνόδου καὶ ἀπαγγέλλει λόγον πλήρη θείων καὶ ὑψηλῶν ἐννοιῶν, προσκαλῶν εἰς τὸ καθῆκον τῆς ποιμαντορίας τοὺς παρισταμένους ποιμένας. «Οἴδατε, λέγει, ἀδελφοί, ὅτι χαρακτηριστικὸν τῆς πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ Θεὸν ἡμῶν ἀγάπης ἡ ποιμαντικὴ ἐστιν ἐπιμέλεια. Πέτρε γάρ, φησιν, εἰ φιλεῖς με

ποίμαινε τὰ πρόβατά μου· δι' ἣν αἰτίαν καὶ ἡμεῖς πολλοὺς πολλάκις ἀγῶνάς τε καὶ πόνους καὶ κινδύνους ὑπεμείναμέν τε καὶ ὑπομένομεν, ὡς οἴδατε, καὶ νῦν δὲ ἐπειδὴ πρὸς ἡμᾶς γράμματα ἀπεστάλη, παρὰ τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων, ἀξιοῦντα παραγενέσθαι ἡμᾶς εἰς Κων)πολιν, τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀναγκῶν χάριν, ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς γράμμασι τοῖς ἀπὸ Μοσκοβίας τῆς Ὀρθοδοξοτάτης παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου Θεοδώρου ἐντυχὼν καὶ ἑκατέρων τῶν πραγμάτων ὑπερφροντίζων, τῆς τε ἀνάγκης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς βασιλικῆς ἀξιώσεως, παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν, ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα παρ' ἡμῶν σκεψαμένην, συμψηφίσασθαι ἡμῖν περὶ τῶν λεχθησομένων, ὅπερ ἂν δίκαιον φανῇ....» (τομ. Ἀγάπης σελ. 542).

Ἡ εἰς τὸ καθῆκον τῆς ποιμαντορικῆς ἐπιμελείας πρόσκλησις τοῦ Μελετίου ἐν ὀνόματι τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης, ἣν ἀρκούντως καλὴ προτροπὴ τοῖς παρισταμένοις ἱεράρχαις, δυναμένη νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ λυμαινομένων ἀτοπημάτων. Οὕτω δὲ μετὰ τὴν τοιαύτην ἔκκλησιν ἤρξατο τῆς ἀναπτύξεως τῶν ληφθησομένων ἀναγκαίων ἀποφάσεων. Καὶ ἐν πρώτοις εἶπεν, ὅτι ἐπειδὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, Θεοῦ χάριτι, τὸ τέλειον εἴληφεν, ἐν τοῖς ὁρισθεῖσι καὶ τρανωθεῖσιν ἀπ' αὐτοῦ, τοῦ Σωτῆρος, διὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἁγίων Πατέρων, τῶν διαπρεψάντων ἐν ταῖς ἑπτὰ ἁγίαις Οἰκουμενικαῖς καὶ ταῖς κατὰ διαφόρους καιροὺς συναχθείσαις τοπικαῖς τῶν Ὀρθοδόξων Συνόδοις, οὐ μόνον κατὰ τὰ τῆς θεογνωσίας καὶ εὐσεβείας δόγματα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἱερὰν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων κατάστασιν, δίκαιόν ἐστι καὶ αὐτοὺς πάντα νεωτερισμόν, τῶν τῆς Ἐκκλησίας περιβόλων περιορίζειν, ἅτε τῶν

νεωτερισμῶν ὄντων ὑπαιτίων τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν συγχύσεώς τε καὶ διαστάσεως καὶ ἕπεσθαι τοῖς ὅροις τῶν ἁγίων Πατέρων, δίχα προσθήκης ἥςτινοσοῦν καὶ χωρὶς μηδεμιᾶς ἀφαιρέσεως, κατὰ τὸν πρῶτον τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου κανόνα ὁρίζαντα, ὅτι «τοῖς τὴν ἱερατικὴν λαχοῦσιν ἀξίαν, μαρτύριά τε καὶ κατορθώματα αἱ τῶν κανονικῶν διατάξεών εἰσι διατυπώσεις». Εἶτα ἀπαγγείλας τὰς διατάξεις τῶν Ἁγίων Πατέρων περὶ ἀπαραχαράκτου διαφυλάξεως τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, ἐπὶ ποινῇ καθαιρέσεως, ἀναθεματισμοῦ, καὶ ἀφορισμοῦ, καὶ δριμέως πλήξας τὴν ἐπικρατοῦσαν σιμωνίαν, διὰ τῆς ὑπομνήσεως τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν» (Ἑβρ. ιγ΄ 5), καταπαύει τὸν λόγον διὰ τῆς ἀπαγγελίας τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου ἐπιβεβαίωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Μελετίου ῥηθέντων, ὁ Μελέτιος ἐπειδὴ ἔδει ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Θεοδώρου παρεκάλεσε τὴν Σύνοδον, ὅπως ἐπιδοκιμάσασα, ἐὰν φαίνεται αὐτῇ δίκαιον, καὶ συψηφίσασα συνοδικῶς, ἐπὶ τὸ κονονικώτερον ἐπικυρώσῃ τὰ πρότερον ἐν Μοσκοβίᾳ περὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ ἐκείνης θρόνου κατεσπευσμένως καὶ μονομερῶς ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου πεπραγμένα, καθόσον μάλιστα δίκαιον ἡγεῖται «πόλις ὀρθοδοξοτάτη βασιλείᾳ κοσμηθεῖσα, τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι, καὶ ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς μεγαλύνεσθαι πράγμασι χρή». Τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Μελετίου, ἅτε συμφωνοῦσαν τοῖς ἱεροῖς νόμοις καὶ κανόσι, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν ἡ Σύνοδος ἐψηφίσατο ἅπασα σχεδὸν ὁμοθυμαδὸν (διότι καί τινες τῶν ἀρχιερέων ἠρνήθησαν τὴν ὑπογραφὴν τῶν πρακτικῶν), «ἵνα ὁ θρόνος τῆς εὐσεβεστάτης καὶ ὀρθοδόξου πόλεως Μοσκόβου ᾗ καὶ λέγηται Πατριαρχεῖον, διὰ τὸ βασιλείας ἀξιωθῆναι παρὰ Θεοῦ τὴν χώραν ταύτην· πᾶσαν τε Ρωσσίαν καὶ τὰ ὑπερ-

βόρεια μέρη ὑποτάττεσθαι τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ Μοσκόβου καὶ πάσης Ρωσσίας καὶ τῶν ὑπερβορείων μερῶν· ἔχειν τὸν τόπον αὐτοῦ μετὰ τὸν Παναγιώτατον Ἱεροσολύμων, ἔν τε τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις καὶ ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς συνελεύσεσι» (τομ. Ἀγάπης σελ. 545). Τὰς ὑπὸ τοῦ Μελετίου γενομένας ταύτας προτάσεις ἐπικυρώσασα ἡ Σύνοδος, ἐξέδοτο μετὰ ταῦτα, ψηφίσασα καὶ ὀκτὼ ἑτέρους περὶ Ἐκκλησίας κανόνας, ὑπὸ τοῦ Μελετίου προβληθέντας καὶ συνταχθέντας, καὶ ἐν γένει τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ εὐταξίαν ἀφορῶντας, δηλ. περὶ καθηκόντων τῶν Ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ μοναχῶν, καὶ περὶ ἀμφιέσεως αὐτῶν, ἀπαγορευομένης πάσης πολυτελείας καὶ μαλθακότητος, περὶ ἐνιαυσίων συνόδων, πρὸς ἀνάκρισιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, ἅτε δυσχεροῦς ὄντος δὶς τοῦ ἔτους γίνεσθαι Σύνοδον διὰ τὴν τῶν καιρῶν ἀνωμαλίαν, καὶ τελευταῖον περὶ καθορισμοῦ τοῦ Πάσχα, κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Πατέρων τεθεσπισμένα, τὸν δὲ τολμῶντα εἰς τοῦτο ἰδιάζειν, ἐπὶ διαστροφῇ τῶν λαῶν καὶ ταραχῇ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀναθεματίζουσα, ἐκήρυττεν ἡ Σύνοδος ἀλλότριον τῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας περιβόλων.

Τὸν ὑπὸ τῆς Συνόδου ἁπάσης ὑπογραφέντα καὶ ὑπὸ τοῦ Πηγᾶ συντεθέντα Συνοδικὸν τόμον ἀπέστειλε μετ' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς (1) εἶτα τῷ βασιλεῖ Μοσκόβου διὰ

(1) Ἀποστέλλων τῷ Αὐτοκράτορι τὸν συνοδικὸν τόμον γράφει «ἔχεις, εὐσεβέστατε βασιλεῦ, περὶ ὧν παρ' ἡμῖν ζητεῖς τὴν ἀπόκρισιν ὁλοτελοῦς Συνόδου ψήφῳ κεκυρωμένην, οἷόν τινα στήλην τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς ὀρθοδοξοτάτης σου βασιλείας» καὶ ὑπισχνεῖται, ὅτι, συναιρουμένου Χριστοῦ μέλλει νὰ ἀποστείλῃ αὐτῷ, ἐὰν μὴ δυνηθῇ νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως, τὸ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τῷ Ἀποστολικῷ θρόνῳ τῆς Ἀλεξανδρείας δωρηθὲν στέμμα, «ᾧ μόνον οἱ Ἀλεξανδρείας προϊστάμενοι μετὰ τὸν τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης Παναγιώτατον Πάπαν εἰώθασι κατακοσμεῖσθαι» καὶ ὅπερ μέλλει νὰ χρησιμεύσῃ

τοῦ ἀρχιμανδρίτου αὐτοῦ Νεοφύτου συνοδευομένου καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀναγνώστου Ἰωάσαφ· (Χαλ. χειρ. ἐπ. 31, 32, 151, καὶ 154), καθὼς καὶ τῷ νέῳ Πατριάρχῃ Ἰὼβ συναποστείλας αὐτῷ συνάμα καὶ βακτηρίαν αἰδέσιμον, οὐκ ἀπὸ τῆς ὕλης, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ χρόνου. Ἦν δὲ αὕτη τοῦ προκατόχου τοῦ Σιλβέστρου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ἰωακεὶμ «ὃς πέρα που τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἐπατριάρχευσε ζήσας πέρα τῶν ἑκατὸν ἐτῶν, ὃς καὶ πέπωκεν ἀβλαβής, Χριστοῦ χάριτι, τὸ δηλητήριον». (χαλ. χειρ. ἐπ. 31)

Μετὰ τὸ πέρας τῆς Συνόδου ἠναγκάσθη ὁ Μελέτιος νὰ παραμείνῃ ἐν Κων)πόλει μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καθ' ὅσον ἡ παρουσία αὐτοῦ ἦν ἀναγκαία εἰσέτι,

---

αὐτῷ «ὡς εὐλογίας θησαυρὸς τοῖς βασιλικοῖς αὐτοῦ κειμηλίοις, καὶ μυστικὸς κόσμος τῇ θεσπεσίᾳ αὐτοῦ ψυχῇ, τιμαλφέστατον χρῆμα, οὐ ταῖς τῶν λίθων διαυγείαις καὶ τῇ λοιπῇ ὕλῃ, ὅσον τὸ τοῦ χρόνου αἰδεσίμῳ καὶ τῇ λαμπρότητι» (χαλ. χειρ. ἐπιστ. 32), Τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ταύτην ἐκπληρῶν ὁ Μελέτιος ἀπέστειλεν αὐτῷ τοῦτο μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ ἔτος 1595 γράφων. «Ἐπειδὴ ἀδύνατον κατέστησεν ἡμῶν τὴν ἄφιξιν ἡ τῶν ἀσεβῶν ἐπικράτεια, αὐξουμένη ταῖς τοῦ πολέμου τούτου τοῦ Γερμανικοῦ χαλεπότησιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ θρόνου τούτου τοῦ Ἀποστολικοῦ οἱ κίνδυνοι.......πέμπομεν τὸ στέμμα τὸ παλαιὸν ὡς δῶρον τῆς σῆς βασιλείας ὑπὲρ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως, ὑπὲρ ἧς ἀγωνίζεται τὸ ἔνθεον κράτος. Ἐκεῖ γὰρ δίκαιον εἶναι τὰ τῶν ὀρθοδόξων κειμήλια ἔνθα καὶ ἡ ὀρθόδοξος βασιλεία λαμπρῶς ἀναθάλλει, καὶ ἐκεῖθεν προσήκει ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑφήλιον ἀνατέλλειν τῆς εὐσεβείας τὰς αὐγάς, ἔνθα ἡ εὐσέβεια βασιλεύει καὶ οὐκ ἀτιμάζομεν τούτους τοὺς τόπους τοὺς ἁγίους, οὓς ὁ Σωτὴρ ἐτίμησέ τε καὶ ἐδόξασε τῇ σωματικῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ καὶ πολιτείᾳ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀσπαζόμεθα καὶ τὴν σὴν βασιλείαν ἀγάμεθα ἐν ᾗ πνευματικῶς ἀναστρέφεται καὶ κατοικεῖ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν· αὐτοῦ χρεὼν ἐστὶν ἔχειν καὶ ἡμᾶς τοὺς Θεοῦ χάριτι ὀρθοδόξους τὸν ἀρραβῶνα καὶ τὰ τεκμήρια τῆς ἡμῶν ἀγάπης ἔνθα ἔχομεν καὶ τῆς ἀγάπης αὐτῆς τὸν θησαυρόν» (χαλ χειρ. ἐπιστ. 80).

οὐ μόνον διὰ τὴν προετοιμασίαν καὶ ἔκδοσιν τοῦ συνοδικοῦ τόμου, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῶν εἰς Ρωσσίαν ἀποστολῶν, καὶ τῆς γνωστῆς ὑμῖν ἔριδος Μαργουνίου καὶ Σεβήρου. (1) Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου, ἀφεὶς τὴν Κων)πολιν ἐπανέκαμψεν ἐν τῷ ἰδίῳ θρόνῳ, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τέλους τοῦ 1593. Διότι μετὰ τὴν ἐκ Κων)πόλεως ἀναχώρησιν αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἤρξαντο καὶ πάλιν ἐγείροντες κεφαλὴν οἱ τὴν Ἐκκλησίαν ταράττοντες καὶ ὁ Ἱερεμίας ἔγραψεν αὐτῷ ἀπολοφυρόμενος διὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν καὶ προσκαλῶν αὐτόν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κων)πολιν. Ὁ Μελέτιος ἀπαντῶν τῷ Ἱερεμίᾳ ἔλεγεν, ὅτι καίτοι καὶ τὰ κατ' αὐτὸν δεινῶς ἔχουσι «πλὴν ἐπειδὴ νικᾷ καὶ βουλὴν πᾶσαν καὶ θεραπείας ἐπιχείρησιν ἀναχωρητέον.......τί γὰρ καὶ ποιήσειέ τις ἐν ἡμέραις οὕτω πονηραῖς, ἐν αἷς πράττεται ὑγιὲς μηδέν;». Λυπούμενος ὅμως διότι στερεῖται τῶν πρὸς ὁδοιπορίαν ἐξόδων παρακαλεῖ αὐτὸν, ὅπως ἀποστείλῃ τὰ ὅσα ὀφείλει αὐτῷ χρήματα, ἵνα χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ διὰ τὰ πρὸς ὁδοιπορίαν ἔξοδα. «Οἰχόμεθα γὰρ εὐθύς, λέγει, λαβόντες, ἃ ἡμῖν ὀφείλει χρήματα ἡ σὴ τιμία κεφαλή· οἷς περ εἰς δαπάνην χρησόμεθα τῆς ἡμετέρας ὁδοιπορίας, ἣν παρακαλοῦμεν, εἰ δυνατόν, μὴ ἐμποδισθῆναι παρὰ τῆς σῆς φιλοκαγαθίας». (χαλ. χειρ. ἐπιστ. 41). (2) Ὁ Ἱερεμίας, ὡς φαίνεται

(1) Κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1593 μικρὸν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ ἐκ Κων)πόλεως γράψας ἀπέστειλε τὴν λαμπρὰν ἐκείνην «περὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐν Ἰγγολστάνδῃ Καθηγητὴν Κυριακὸν Φωτεινὸν τὸν ἰατρόν. (βλεπ. χαλ. χειρ. ἐπιστ. 258).

(2) Φαίνεται ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα χρήματα ἦσαν ἐκεῖνα περὶ ὧν ἀλλαχοῦ ἔφημεν, ὡς ἀπὸ Βλαχίας προερχόμενα εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θρόνου, καὶ τὰ ὁποῖα ὁ Ἱερεμίας κατακρατήσας ἐγένετο αἴτιος τῆς μετὰ τοῦ Μελετίου ἔριδος. Οὐχὶ ὀρθῶς δὲ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ παρατηρεῖ ὁ Μαλισέβσκιη,

ἀπήντησε τῷ Μελετίῳ, ποῖον ὅμως ἦν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ τοῦτο μένει ἄγνωστον ἡμῖν. Εἰς ταύτην ἐν συντόμῳ ἀνταπαντῶν ὁ Μελέτιος λέγει· «Πείθομαί σου τοῖς λόγοις, ἱερὰ κεφαλή, καὶ εἴκων τῇ σῇ ἀξιώσει, τὴν εὐπείθειαν φαίνω. Σὺ δὲ φρόντισον τοῦ λοιποῦ, ὅτε μοι ἀπιτέον· εὔλογον γὰρ ὡς γράφεις καὶ τῇ φιλαδελφείᾳ προσῆκον μὴ ἀποδημῆσαι με πρὶν ἐπινεῦσαι σου τὴν ἱερὰν κεφαλήν· γενέσθω δὲ παρακαλῶ τὰ πάντα μετὰ ἀκριβεστέρας τῆς σκέψεως· μὴ καὶ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς λυπώμεθα» (χαλ. χειρ. ἐπ' 42). Ἀπέχοντες τοῦ νὰ διασαφηνίσωμεν τοὺς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις γιγνομένους ὑπαινιγμούς, ἅτε τῶν πηγῶν μὴ παρεχουσῶν ἡμῖν τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, ἀρκούμεθα μόνον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι καθ' ἃ ἐκ τοῦ ὅλου περιεχομένου τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἐξάγεται ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας Κων)πόλεως, ἦν λίαν ἀνώμαλος καὶ δυσθεράπευτος, καὶ ὅτι ὁ Μελέτιος ἐλθὼν καὶ πάλιν εἰς Κων)πολιν σφόδρα ἐλυπήθη καὶ ἐταράχθη, διὰ τὴν διαγωγήν, ἣν ἐπεδείκνυον ποιμένες τινες, ἧς ἕνεκα, ὡς ἔγραφε πρὸς Ἱερεμίαν, μετὰ τήν, μετὰ μικρὰν ἐνταῦθα διαμονήν, ἀναχώρησιν αὐτοῦ «πολὺς ἑσμὸς ἐκχεῖται παρὰ τῶν ἡμετέρων τουτωνὶ τῶν

λαμβάνων ἐνταῦθα ἀφορμήν, «ὅτι ὁ Μελέτιος ἦν οἰκονόμος ἄνθρωπος» δυνάμενος νὰ δανείζῃ καὶ χρήματα. Τοῦτο ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν καλῶς ἤδη γνωστὸν ἡμῖν χαρακτῆρα τοῦ Μελετίου, ἀντιφάσκει καὶ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ἐν τῷ περὶ Πηγᾶ συγγράμματι αὐτοῦ ἐν σελ 297, εἰρημένα, ἔνθα ἀποκαλῶν αὐτὸν ἀκτήμονα καὶ φιλάνθρωπον λέγει, ὅτι «ἐν Καΐρῳ ἐσῴζετο Ἐκκλησία τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ὅτι ἐκ τοῦ ἐλέους τῶν Χριστιανῶν τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὴν κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας μόλις συνέλεγε τὰ πρὸς διατροφὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πτωχῶν καὶ ἀσθενῶν, τῶν προσφευγόντων εἰς τὸ ἐν παλαιῷ Καΐρῳ μοναστήριον τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, καὶ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς ταύτης» (Μαλισέβσκιη σελ. 358).

ἀρχιερατευόντων, τῇ Οἰκουμένῃ τῶν κακῶν» (χαλ. χειρ. ἐπ. 68).

Μεθ' ὅλα ὅμως ταῦτα οὐδαμῶς ἀπελπίζει, ἀλλὰ παραγγέλλει, ὅπως πάντες οἱ ἐν Κων)πόλει μετὰ θάρρους ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν καὶ εἰλικρινῶς δοξολογῶσι καὶ λατρεύωσι τῷ Θεῷ, δι' οὗ καὶ μόνον δύνανται νὰ τύχωσιν ἀπαλλαγῆς τῶν κακῶν· «οὐκ οἶδα, λέγει, ποῦ λήξει τὰ κακὰ ἢ τινα ἕξουσι παραμυθίαν· ἓν οἶδα δεῖν ἡμᾶς ἐκτενέστερον δεομένους, καὶ πολιτευομένους ὁσιώτερον, ζητεῖν καὶ προσδοκᾶν παρὰ τοῦ Σωτῆρος τῶν τε ἐνόντων καὶ τῶν μελλόντων δεινῶν τὴν ἀπαλλαγήν» (χαλ. χειρ. ἐπ. 68). Πόσον δὲ χρόνον παρέμεινε τὴν φορὰν ταύτην ὁ Μελέτιος εἰς Κων)πολιν ἀκριβῶς δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν, μετὰ βεβαιότητος ὅμως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἀνεχώρησε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1594) πρὶν ἢ ἀποδημήσῃ εἰς Κύριον ὁ Ἱερεμίας, οὗτινος ἤδη ἡ ζωὴ καθ' ἑκάστην ἔφθινεν, ἕνεκεν τῶν πολλῶν καμάτων καὶ τῶν ἠθικῶν, ἃς ἐκ μέρους τῶν ἄλλων ὑφίστατο, καταπιέσεων. Ἐπίσης δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Μελέτιος κατὰ τὴν φορὰν ταύτην ἐσκόπει ἐκ Κων)πόλεως νὰμεταβῇ εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν τηνικαῦτα αὐτόθι παρεισδυσάντων καὶ διαστρεβλούντων τὰ ὀρθόδοξα δόγματα ὀργάνων τοῦ παπισμοῦ «τῶν ἐπαγγελλομένων τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, εἶτα τὸ τοῦ Χριστοῦ ποίμνιον λυμαινομένων» (χαρ. χειρ. αὐτόθι). Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τῶν καιρῶν χαλεπότης ἐμποδὼν γέγονεν αὐτῷ ἐκεῖσε ἀπελθεῖν ἀπέστειλε μετὰ συστατικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Κνέζην τῆς μικρᾶς Ρωσσίας Βασίλειον, τὸν Πρωτοσύγκελλον αὐτοῦ Κύριλλον, τὸν Λούκαρην μετὰ καί τινων τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ πρὸς στήριξιν τῆς κλονιζομένης αὐτόθι ὀρθοδοξίας (1).

(1) «Καταμαθόντες ἡμεῖς, γράφει, τοὺς τῶν Ὀρθοδόξων ἐπηρεασμοὺς ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίως φρονούντων ἐν τοῖς κλίμασι τῆς

Τὸν ὀλίγον τοῦτον χρόνον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονῆς αὐτοῦ καλῶς χρησάμενος ὁ Πηγᾶς καὶ ἐγκαταλιπὼν ταύτην ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον χαλεπώτατα διακειμένων τῶν ἐκεῖ Χριστιανῶν. Καθ' ὁδὸν δὲ διερχόμενος τὰς πόλεις καὶ τὰς νήσους παρεμυθεῖτο τοὺς ὀρθοδόξους, εὐαγγελιζόμενος τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρώτη πόλις, ἣν κατέλαβε τὸ φέρον τὸν ἱερὸν ἄνδρα σκάφος, ἦν ἡ Καλλιούπολις, εἰς ἣν ὡς λέγει «εὐμαρέστατα κατήντησαν, ὑπεφαλλομένου μικρὸν τοῦ ἡλίου τὸν ὁρίζοντα». Ἐνταῦθα ἀποβάντων τῆς νηὸς, ὅπως ἀποδώσωσι τὰς εὐχὰς τῆς αἰσίας αὐτῶν ἀφίξεως τῷ Σωτῆρι, ἀφίκετο ὁ Μητροπολίτης Ἰωαννίνων μηνύων τὴν οὐ σμικρὰν ἀθυμίαν τοῦ Ἱερεμίου, ἐπὶ μᾶλλον αὐξηθεῖσαν ἐπὶ τῇ ἀποδημίᾳ τοῦ Πηγᾶ. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ λίαν ἠλγήσατο ὁ Πηγᾶς, καὶ καθὼς γράφει ἀπὸ Τενέδου τῷ Ἱερεμίᾳ «εἰ δυνατὸν ἀνέπλεεν ἄν, οὐδὲν ὅλως μελήσας, αὐτοῦ τε παραμυθησόμενος τὴν ἀθυμίαν καὶ τὴν τοῦ δή-

---

καθ' ὑμᾶς οἰκουμένης, ἐσπεύσαμεν παραγενέσθαι πρὸς ὑμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν ἱστορήσαντες θεοσέβειαν καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναπηγάζουσαν εὐφροσύνην καρπωσάμενοι, καὶ τοῖς ἐπηρεάζουσι χεῖρα ὀρέξαντες βοηθείας, ὥστε ὀψέποτε γοῦν βουληθεῖεν τῆς εὐθείας ἀντιλαβέσθαι. Ἐπειδὴ δὲ τῶν καιρῶν ἡ χαλεπότης ἐμποδὼν γέγονεν, δεύτερον ἀναλαβόντες πλοῦν τὸν ἡμέτερον Σύγκελλον τὸν ὁσιώτατον ἐν Ἱερομονάχοις καὶ Πνευματικοῖς Κύριλλον ἐξαποστέλλομεν σύν τισι τῶν ἡμετέρων συγγραμμάτων πρὸς τὴν ὑμετέραν λαμπρότητα, ἣν παρακαλοῦμεν μὴ συγχωρῆσαι τὸ σύνολον νεωτερισμόν τινα, εἴτε τῶν λεγομένων παπιστῶν, ἢ τῶν ἀπὸ Λουτήρων ταῖς ὑμετέραις ἐπαρχίαις φιλοχωρεῖν, λυμαινόμενον τῶν πατρῴων πίστεώς τε καὶ παραδόσεως, τὸ θεόδμητον κάλλος. Ἐκεῖνοι γὰρ καὶ σοφίᾳ διαπρέψαντες καὶ Πνεύματι φωτισθέντες ἁγίῳ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν καθηγήσαντο. Τὸν δὲ ὁσιώτατον τοῦτον ἡμῶν υἱὸν φιλανθρώπως ἀσπασάμενοι πρᾶγμα ποιήσητε καὶ Θεῷ εὐάρεστον καὶ τῷ Ἀποστολικῷ τῆς Ἀλεξανδρείας θρόνῳ ἁρμόδιον καὶ ἡμᾶς εἰς εὐχαριστίας ὑπόθεσιν ἐκκινήσουν» (Χαλ. χειρ. ἐπιστ. 67).

μου παντός· νυνὶ δὲ καίπερ ἀπών, τὸν ἐνόντα γε τρόπον, ἱκετεύει τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, οὐ μόνον παρακαλέσαι τὰς καρδίας αὐτῶν τεθλιμμένας οὔσας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπικειμένην ζάλην ἐπαρκέσαι, τήν τε δημόσιον καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἧς ἔστι πάντα ἐλεεινά». Καὶ ἀναγγέλλων αὐτῷ τὴν λύπην αὐτοῦ ἔλεγε, «τοῦτο δέ μοι τὴν λύπην διπλασιάζει ἀπὸ ταλαιπωρίας οἰχομένῳ εἰς ταλαιπωρίας. Οὐ γὰρ Θρᾴκη μόνον πλουτεῖ τῶν κακῶν, ἀλλὰ Θρᾴκην Αἴγυπτος ὑπερακοντίζει». Ταῦτα ἔγραφεν ὁ Πηγᾶς παραμυθούμενος τὸν Ἱερεμίαν τῆς ἀπολείψεως καὶ ἀναγγέλλων τὰς πανταχοῦ τῶν Ἑλλήνων ταλαιπωρίας, «ἐγὼ δὲ λέγει, οὔτε ἐν Καλλιουπόλει, οὔτε κατὰ Σηστὸν καὶ Ἄβυδον, ὅθεν διέβην, οὐδὲ κατὰ Τένεδον (ἐκεῖ γὰρ κατέχουσιν ἡμᾶς οἱ πνέοντες ἐξ οὐρίας ἄνεμοι), κατ' οὐδὲν ἐξευρίσκω τὴν ἀφθονίαν τῶν κακῶν μειονεκτοῦσαν· πανταχοῦ ταραχαί, φόβοι, δάκρυα, στεναγμοί, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ λήξει τὰ κακὰ ἢ τίνα ἕξουσι παραμυθίαν .... διὸ καὶ τὴν σὴν παρακαλῶ ἱερὰν ψυχὴν σχεῖν μικρὸν τοὺς χαλινοὺς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν προσώπων· νὴ γὰρ τὴν ἀλήθειαν, πολὺς ἑσμὸς ἐκχεῖται παρὰ τῶν ἡμετέρων τουτωνὶ τῶν ἀρχιερατευόντων τῇ Οἰκουμένῃ τῶν κακῶν, (Χαλ. χειρ. ἐπιστ. 68) Ἐκ Τενέδου ἀναχωρήσαντες ἀφίκοντο εἰς Μιτυλήνην, ὅπου ἐπὶ μικρὸν διαμείνας ἐπιβιβασθεὶς τῆς νηὸς τοῦ «τιμιωτάτου καραβοκυραίου Ἀντωνίου Εἰρήνης Λινδιώτου ἐν τῷ λιμένι Καλλονῇ» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 70), κατήντησεν εἰς Αἴγυπτον. Ἀφικόμενος ἐν τῇ παροικίᾳ αὐτοῦ ἀνήγγειλε τοῦτο δι' ἐπιστολῆς τῷ Ἱερεμίᾳ, παρακαλῶν αὐτόν, ὅπως ἀναγγείλῃ καὶ οὗτος αὐτῷ δι' ἐπιστολῆς τὰ κατ' αὐτόν, «ἵνα εὐψυχήσῃ», καὶ συνιστῶν αὐτῷ τὸν ναύαρχον Ἀντώνιον, ὅστις ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ οὐκ ἐφείσατο χάριν τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, «δεῖον ἐν αὐτῷ ἔλεγεν, ὅσον ἡμᾶς δι'

ἀγάπης ἄγεις καὶ φύλαξον αὐτὸν ἀπὸ τῆς τῶν κασσάπιδων λώβης» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 72).

Ἐπὶ μικρὸν δὲ ἀναπνεύσας μετὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον ἐπιστροφὴν αὐτοῦ, ἐπανέλαβε τὸ, ὃ πρὸ μικροῦ διέκοψεν, ἀποστολικὸν ἔργον. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκω ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαμένων, διότι ἐντεῦθεν φαίνονται γραφεῖσαι αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, μεγάλως ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἐν Καΐρῳ Μονῆς τοῦ Μεγάλου Γεωργίου, γράφων καὶ ἐξαιτούμενος τὴν «ὑπὲρ τοῦ σεμνείου τούτου τῆς κατ' Αἴγυπτον Ἐκκλησίας, καὶ μοναστηρίου τῶν Μοναστηρίων», ὡς ἀποκαλεῖ τοῦτο ἔν τισι τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, (1) συνδρομὴν τῶν ὀρθοδόξων ἡγεμόνων καὶ Χριστιανικῶν κοινοτήτων. (Χαλ. χειρ. ἐπ. 24). Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ὀρθοδόξων καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν, συγκρινόμενος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτόθι Μωαμεθανῶν, Κοπτῶν καὶ Ἀβυσσινῶν, ἦν λίαν μικρός. (2) Τὴν μικρὰν αὐτοῦ ταύτην Ἐκκλησίαν προσεπάθει ὁ Μελέτιος παντὶ σθένει νὰ ἐπαυξήσῃ, ἐὰν μὴ διὰ τῶν ἀπίστων Μωαμεθανῶν, ὧν λίαν δυσχερὴς καθίστατο

(1) Μεταξὺ τῆς ἀδελφότητος τῆς Μονῆς ταύτης κατατάσσονται καὶ οἱ παρὰ τῷ Μελ τίῳ ζῶντες μεμορφωμένοι κληρικοί, Κύριλλος ὁ Λούκαρης, οἱ ἀρχιμανδρῖται αὐτοῦ Ἰωνᾶς καὶ Νήφων, ὁ λογιώτατος Ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ Μάξιμος, ὁ μοναχὸς Ἰάκωβος, οἱ Ἀναγνῶσται Ἰωάννης καὶ Ἰωάσαφ καθὼς καὶ ὁ Ρῶσσος μοναχὸς Ἰσαάκιος, ὧν τῆς ὑπηρεσίας μεγάλην εἶχεν ἀνάγκην ὁ Μελέτιος ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς.

(2) Κύριλλος ὁ Λούκαρης συγκρίνων τὸν ἀριθμὸν τῶν Κοπτῶν καὶ Ἀβυσσινῶν τῆς Αἰγύπτου πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτόθι ὀρθοδόξων, ἔν τινι τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ μεταχειρίζεται τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ὁμήρου περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Τρώων καὶ Ἑλλήνων «πολλαί κεν δεκάδες δευοίατο οἰνοχόοιο» (Β'. Ἰλιδ. 128,) (ὅρα. Monuments authentiques de la religion des Grecs par Aymont σελ 157), θέλων δι' αὐτοῦ νὰ δείξῃ ὅτι οἱ Κόπται δεκαπλασίως ὑπερεῖχον τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων.

ἡ εἰς Χριστὸν ἐπιστροφή, ἀλλὰ τοὐλάχιστον διὰ τῆς προσαρτήσεως ἐν αὐτῇ ἐκείνων, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ (ἀπὸ τῆς 4ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου) ἀποσχισθέντες τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐδέξαντο τὴν αἵρεσιν τῶν Μονοφυσιτῶν, συνεργείᾳ τοῦ ὀλεθρίου Πατριάρχου Διοσκόρου. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ Κόπται καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν Ἀβυσσινοί. Γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Μελέτιος, ζῶντος ἔτι τοῦ μακαρίτου Σιλβέστρου, ἡμιλλᾶτο αὐτῷ ἐν τῇ περὶ τῶν ἀρχαίων τούτων σχισματικῶν σπουδῇ πρὸς ἐπιστροφήν, καὶ νῦν γενόμενος Πατριάρχης ἔτι μᾶλλον ἐπόθει τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν (1). Πολλὰ κατὰ Κύριλλον τὸν Λούκαρην, ἐπόνησεν «ἐπαναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας» πλὴν οὐδέποτε προώδευον (ἔνθα ἀνωτέρω) Τὸ ἀπρόοδον δὲ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Μελετίου ἐν τῷ περὶ τῶν Κοπτῶν ἔργῳ αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς αἱρετικὰς αὐτῶν διδασκαλίας καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν αὐτῶν. Ἐν τούτοις ὅμως διὰ τῶν μεγάλων προσπαθειῶν αὐτοῦ, πολλοὺς τούτων κατώρθωσε νὰ ἑνώσῃ μετὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἄλλους δὲ πάλιν νὰ πείσῃ, ὅπως ἐννοήσωσι τὸ εὐσεβέστερον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Τοὺς τελευταίους τούτους ἀποκαλεῖ ἔν τισι τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ «ἡμιορθοδόξους» (ὅρα Ἑλλ. φιλολ. Συλλ. τομ. 17 σελ. 77 ἐπισ. 39). Οὕτως, ὅτε μεγάλη ἀνεφύη διαφωνία μεταξὺ τῶν Κοπτῶν, ἧς ἕνεκα καὶ διχασμὸς ἐπῆλθε μεταξὺ αὐτῶν, διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου αὐτῶν παραδοχὴν καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ καινοτομηθέντος, ὑπὸ τῆς Ρώμης, περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, ἡμερολογίου, μόνος ὁ Μελέτιος κατώρθωσεν, οὐ μόνον νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς διεστῶτας, τῇ προτροπῇ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπιστολήν, «τοῖς κατ' Αἴγυπτον καὶ ἄνω Θήβας καὶ τῶν

(1) Ὅρα Legrand Lettre Piga σελ. 143.

ἐπέκεινα Κόπταις», τῇ αἰτήσει τοῦ Κόπτου Πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ ἀρχόντων τοῦ Κοπτικοῦ λαοῦ, παραγενομένων πρὸς αὐτὸν αὐτοπροσώπως «μετὰ προστάγματος τῶν κρατούντων καὶ κομήτων τῆς βασιλείας», ἔγραψε καταδεικνύων αὐτοῖς τὸ ὀρθὸν καὶ σεβαστὸν τοῦ παρ' ἡμῖν κανονίου «περὶ τῆς σωτηρίου καὶ μεγάλης ἑορτῆς τοῦ Πάσχα». Ἐν ταύτῃ ἀποτρέπων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς βεβήλου κενοφωνίας καὶ καινοτομήσεως τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἔγραφε, «τοῦτο τὸ τῶν Πατέρων κανόνιον, τὸ μηδαμῶς κατὰ τὸ ἡμέτερον Πάσχα σφαλλόμενον, ἀλλὰ καὶ ὑγιῶς ἔχον, καὶ τῆς τοῦ Ἀποστολικοῦ κανόνος ἀκριβεστέρας φυλακῆς αἴτιον, μὴ τολμήσητε παρακινῆσαι, μὴ καὶ κατὰ τοῦτο παρακρούσητε τῷ Θεῷ... ... Ἐπεὶ δὲ ἐπείσθη καὶ ὁ εὐλαβέστατος ὑμῶν Πατριάρχης καὶ οἱ παρόντες ἅπαντες......ἀπητήθημεν δὲ καὶ τῆς ἡμῶν κρίσεως γράμμα, γράμμα ἰδοὺ γράφομεν, ἵνα ἔχητε καὶ ὑμεῖς εἴδησιν, ὧν αὐτοῖς πλατύτερον δι' ἐπιδείξεως καὶ ζώσης φωνῆς ἐδηλώσαμεν, πάντων ἀκουόντων καὶ συγκατατιθεμένων τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις» (χαλ.χειρ. ἐπ. 81). Τοὺς Κόπτας τούτους βλέποντες καὶ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ κατ' ἐμπορίαν παρεπιδημοῦντες πολυπληθεῖς Ἀβυσσινοί, ἐπεθύμησαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, μὴ λησμονοῦντες, ὅτι καὶ οὗτοι ἐτύγχανον βλαστοὶ τοῦ, ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος Πρωθιεράρχου τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, τοῦ Μ. Ἀθανασίου, φυτευθέντος ἐν τῇ ἀποκέντρῳ αὐτῶν πατρίδι θειοτάτου Χριστιανικοῦ δένδρου. Πρὸς τοῦτο ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν τῷ Πατριάρχῃ Πηγᾷ, συνάμα ὅμως ἐξέφραζον καὶ τὴν ἔφεσιν, ὅπως τοῦτο γένηται τῇ συγκαταθέσει τοῦ βασιλέως αὐτῶν Μελέκ-Σακάτ.

Ἰδοὺ λοιπὸν κατάλληλος εὐκαιρία διὰ τὸν ἡμέτερον Μελέτιον, ὅπως συνάψῃ φιλίαν μετὰ τοῦ ἐνδόξου τούτου διὰ τὴν Ἀβυσσινιακὴν Χριστιανωσύνην ἀθλητοῦ βα-

σιλέως, τοῦ καταβαλόντος οὐ μόνον τὰς μωαμεθανικὰς φυλὰς τῶν Ἰουδαϊζόντων φελλάχων καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας Δικαρογαλαοὺς τῆς χώρας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀποσκορακίσαντος τοὺς ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἰουλίου τοῦ Γ′ τῷ 1556 αὐτόθι ἀποκατασταθέντας καὶ ἐνεργοῦντας Ἰησουΐτας. (1) Τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἐκπληρῶν ὁ Μελέτιος γράφει κατὰ τὸ ἔτος 1595 ἐπιστολὴν «τῷ γαληνοτάτῳ Βασιλεῖ πάσης Αἰθιοπίας», ἐν ᾗ ἐκτιθέμενος τὰς παρεκτροπὰς τῶν Κοπτῶν, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ἐνεργείας αὐτοῦ ἀναγγέλλει αὐτῷ, ὅτι πολλοὶ τούτων στραφέντες πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, καὶ κατὰ τὰ ἱερὰ αὐτῆς θέσμια πολιτευόμενοι, κηρύττουσιν ἕνα Χριστόν, τουτέστιν μίαν ὑπόστασιν ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτους, τὸν αὐτὸν Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον· ἀφέντες καὶ τὴν περιτομήν, «ἣν περιετέμνοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες», τὰς ἀθεσμογαμίας, τὰς κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων μάχας, τὴν περὶ τὰς ἁγίας τεσσαρακοστὰς ἀνωμαλίαν, καθὼς καὶ τὴν περὶ τὸ ἱερὸν Πάσχα νεωτέραν πλάνην, καὶ ὅτι ταῦτα πάντα φεύγοντες καὶ οἱ κατ' Αἴγυπτον Αἰθίοπες, ἐπιποθοῦσιν καὶ αὐτοὶ ἑνωθῆναι μετὰ τῶν ὀρθοδόξων, τῶν στερεῶς καὶ ἀμετακινήτως κρατούντων τῶν ὀρθοδόξων Πατέρων τὰ δόγματά τε καὶ τὰς παραδόσεις, πλήν, λέγει, «ζητοῦσι πρόσταγμα τῆς σῆς βασιλείας, δι' ἣν αἰτίαν γράφομεν καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦντες τὴν σὴν βασιλείαν ἀσπασίως δέξασθαι τὸ παρὰ Θεοῦ τοῦτο κίνημα καὶ εὐδοκῆσαι, ἵνα πάλιν ἓν ὦμεν Ρωμαῖοι τε καὶ Αἰθίοπες, καθὼς καὶ πρότερον, πρὶν χωρισθῆναι διὰ τῶν Κοπτῶν. Ἀπόδος, μεγαλοπρεπέστατε βασιλεῦ, τοῖς ὀρθοδόξοις βασιλεῦσι σεαυτόν, ἵνα καὶ μετ' αὐτῶν συμβασιλεύσῃς ἐν

(1) Ὅρα Μαλισέβσκιη σελ. 302 καὶ Πορφυρίου «ἡ Χριστιαν. Χώρα τῆς Ἀβυσσινίας», ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Πνευμ. Ἀκαδημίας τοῦ Κιέβου 1866 Μαρτ. καὶ Ἀπριλ.

οὐρανῷ, ὡς Μέγας ἄλλος Κων)τῖνος διαλύων τὰ σκάνδαλα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ» (χαλ. χειρ. ἐπ. 88).

Ποίαν ἐπίδρασιν ἔσχεν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐπὶ τῆς καρδίας τοῦ Αἰθίοπος βασιλέως καὶ τοῦ λοιποῦ Αἰθιοπικοῦ λαοῦ, καὶ τίνα καρπὸν ἔφερον οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Μελετίου, ἄγνωστον ἡμῖν ἐκ τῆς ἱστορίας, οὐχ ἧττον ὅμως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι οὐχὶ ἐντελῶς ἄκαρπον ἀπέβη τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός, εὐνοϊκῶς ἔκτοτε ὑπὲρ τῶν Ὀρθοδόξων τουλάχιστον διαθέν τὸν Ἀφρικανικόν τοῦτον Χριστιανικὸν λαόν, ὅστις ἀείποτε καὶ νῦν ἔτι, φαίνεται εὐδιάθετος πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν, ἧς τὸ ἀρχαῖον καὶ Ὀρθόδοξον περιτράνως ἀνομολογεῖ καὶ διακηρύττει. Ὥστε ἐάν τινες τῶν κατὰ καιροὺς ὀρθοδόξων τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριαρχῶν ἐκληρονόμουν μετὰ τοῦ θρόνου καὶ τὸν ζῆλον τοῦ Πηγᾶ, μὴ ἐνικῶντο δὲ οὕτως ἀσυγνώστως ὑπὸ νωχελείας καὶ ἀμνημοσύνης τῶν ποιμαντορικῶν αὐτῶν καθηκόντων, ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θὰ ἠρίθμει σήμερον ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς, ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρους ἐκ τῶν Χριστιανῶν τούτων.

Ἐνῷ δὲ ὁ Μελέτιος περὶ ταῦτα ἠσχολεῖτο ἀπεκαλύφθησαν αὐτῷ νέαι ἐνέργειαι τῆς ζιζανιοσπόρου Ρωμαϊκῆς προπαγάνδας μεταξὺ τῶν Κοπτῶν καὶ Ἀβυσσινῶν, μεγάλως καταθορυβήσασαι αὐτὸν καὶ νέον στάδιον ἀγώνων δι' αὐτὸν διανοίξασαι. Προτοῦ προβῶμεν εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέτασιν τῶν σχέσεων τοῦ Πηγᾶ ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, δίκαιον ἡγούμεθα δι' ὀλίγων νὰ ἐκθέσωμεν τὴν περὶ τούτου διήγησιν τοῦ καθολικοῦ συγγραφέως Βαρωνίου, τὴν ἀπαντῶσαν ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῶν χρονικῶν αὐτοῦ (Anales Ecclesiastici τόμ. V. σελ. 194 καὶ 780). Ἐνταῦθα ἀναφέρει οὗτος, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΓ΄ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποσταλεὶς λεγᾶτος αὐτοῦ Ἰωάννης Βαπτίστ, κατορθώσας νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ τότε Πατριάρχου τῶν Κοπτῶν Ἰωάννου ἀπαν-

τητικὴν τῷ πάπᾳ ἐπιστολὴν, ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην ἐπὶ Σίξτου τοῦ V (1585—90) Ἀναχωρήσας ὅμως εἰς Ρώμην ἀφῆκεν ἐνεργοῦντας ἐν τῇ πρὸς τοὺς Κόπτας προπαγάνδῃ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μαυριτανίας Ἀμβρόσιον, καθὼς καὶ δύο Ἰησουΐτας τὸν Χριστόφορον καὶ τὸν Ἱερώνυμον. Καρπὸς τῶν ἐνεργειῶν τῶν τελευταίων τούτων ἦν ἡ εἰς Ρώμην ἀποστολὴ κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1593 πρεσβείας μετὰ γραμμάτων τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰωάννου 87ου Κόπτου Πατριάρχου Γαβριήλ. Ἡ πρεσβεία αὕτη, ἀποτελουμένη ἐκ δύο μοναχῶν τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Μακαρίου, ὀνομαζομένων Ἰωσὴφ καὶ Ἀπτελμεσίχ, ἀφιχθεῖσα εἰς Ρώμην κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1594 σκοπὸν εἶχε τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἑνώσεως τῶν Κοπτῶν μετὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, μετὰ τὴν πρὸς τὸν Ρωμαῖον Ποντίφηκα προσφώνησιν τοῦ Κόπτου Πατριάρχου «Patri Patrum, principi Patriarcharum, tertiodecimo apostoli domini nostri Jesu Christi quinto Evangelistae sancti Petri successori», ἄρχεται ὡς ἑξῆς «Tibi data est potestas solvendi et legandi..,...» (βλ. Georgii Dousae itenerarium σελ. 42). Δι' ὅλης ταύτης, λίαν κολακευτικῆς οὔσης διὰ τὸν Ρωμαῖον Ποντίφηκα, διήκει βαθύτατος σεβασμὸς πρὸς αὐτὸν, ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκφράζεται ὑπόσχεσις τῆς ἐκπληρώσεως πάντων τῶν βουλευμάτων καὶ ὑψηλῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν 15 Ἰανουαρίου τοῦ 1595 κατορθώσαντες οἱ ἀπεσταλμένοι οὗτοι νὰ παρουσιασθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Πάπα, καὶ ὁμολογήσαντες, ἐκ προσώπου τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας παρρησίᾳ καὶ ἐνώπιον πάντων τῶν καρδιναλίων, τὸ filioque, τὸ καθαρτήριον, τὰς τέσσαρας πρώτας Οἰκουμενικὰς Συνόδους, καθὼς καὶ τὰς ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ Τριδέντῳ, καὶ τέλος ἀναγνωρίσαντες τὰ δικαιώματα τοῦ πάπα, ὡς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὑπέγραψαν ὁμολογίαν πίστεως ἐκ μέρους τοῦ

Πατριάρχου αὐτῶν. Παραμείναντες δὲ εἰς Ῥώμην μέχρι τῆς 25 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καὶ τυχόντες ἀποχαιρετιστηρίου παρὰ τῷ Πάπᾳ ἀκροάσεως ἐπανέκαμψαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ πολλῶν δώρων ἐκ μέρους τῆς παπικῆς αὐλῆς, καὶ βούλλης παπικῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην αὐτῶν καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, γεγραμμένην ἐν Ἀραβικῇ διαλέκτῳ.

Ἡ πρέσβευσις αὕτη τῶν Κοπτῶν ἰσχυρὰν ἐποιήσατο ἐντύπωσιν ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει. Ἐντεῦθεν λαβόντες ἀφορμὴν οἱ Παπισταὶ καὶ ἰδίᾳ οἱ Ἰησουῖται ὑψηφώνως ἐλάλουν περὶ αὐ ῆς, καὶ καυχώμενοι ἐπὶ ταύτῃ, ἐνώπιον Ἑλλήνων τε καὶ Προτεσταντῶν, λαμπρὰ ἔψαλλον ἐπινίκια ἐγκώμια τῷ Πάπᾳ, θρασείας δὲ καὶ ἀναιδεστάτας ἐξετόξευον συκοφαντίας κατὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀπολλυμένης διὰ τὴν εἰς τὸ σχῖσμα ἐμμονὴν αὐτῆς (; !). Ὅτε ἡ φήμη αὕτη διεθρυλλήθη, ἀμφιβολία τοὺς πάντας κατέλαβε, τίς ἆρά γε τῶν δύο Πατριαρχῶν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπήχθη τῷ Πάπᾳ, ὁ Ὀρθόδοξος ἢ ὁ Κόπτης; Καί τινες μὲν κατηγόρουν διὰ τοῦτο τὸν Μελέτιον, ἕτεροι δὲ ἐκ προθέσεως, προσποιούμενοι ἄγνοιαν τοῦ Ὀρθοδόξου Μελετίου, ἀνεγνώριζον ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικὸν τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριάρχην τὸν κόπτην ἀποστάτην Γαβριήλ. Ὁ Μελέτιος μαθὼν τοὺς μύθους τούτους, καθὼς λέγει ὁ Γεώργιος Δοῦζας ἐν σελίδι 43 τοῦ Ὁδοιπορικοῦ αὐτοῦ, ἐξ ἐπιστολῶν διαβιβασθεισῶν αὐτῷ ἐκ Βενετίας, περὶ τῆς πρεσβείας ταύτης, εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπου τότε διέτριβεν, «εἶδεν ἡδέως προσμειδιῶν καὶ θαυμάζων τὴν κουφότητα τῶν Λατίνων, προπετῶς πιστευόντων ἢ τὴν κακεντρέχειαν τῶν Ἰησουϊτῶν τοιαῦτα ἐπινοούντων». Ἐκτιθέμενος δὲ τὴν αἰτίαν, ἐξ ἧς προέκυψαν ταῦτα τὰ κατὰ τοῦ Μελετίου ψεύδη λέγει· «καθαρὸς μῦθος εἰσὶ ταῦτα· ἐντεῦθεν προελθόντα, εἴτε διότι ἀνατολικοὶ ἀπατεῶνες,

ἵνα χρήματα ἐπαιτήσωσι τοὺς ἄγαν εὐπίστους ἠπάτησαν, εἴτε διότι οἱ Ἰησουῗται οἱ ἀρχιτέκτονες τῶν ψευδῶν (mendatiorum architecti), ἵνα τοιουτοτρόπως τοὺς Χριστιανοὺς δελεάσωσι καὶ γλαύκωμα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐπιρρίψωσιν, ἠθέλησαν κακὴν χρῆσιν νὰ ποιήσωνται τοῦ σκότους τούτου» (Georg. Dousae itiner. σελ. 43). Ἐντεῦθεν ὁ Μελέτιος ἀγόμενος ἤρξατο τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ, σατυρικῶς ἀντεπεξελθὼν κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ὑπατίου ἢ Ἰγνατίου Ποτσίου, τοῦ θρασέως καὶ ἀναιδῶς διαδίδοντος, κυρίως, τὰς τοιαύτας συκοφαντίας. Οὕτως ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὁ Μελέτιος ἀποστρεφόμενος πρὸς τὸν Πάπαν λέγει· «εἰς τὴν μετὰ σοῦ ὁμιλίαν προάγει με μεγάλη καὶ ἀληθὴς λύπη, οὐχὶ περὶ οἱωνδήποτε ἐπὶ μέρους προσβολῶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὅτι ὑπὸ σοῦ, οὐκ οἶδα πως, ψευδῶς ἐπενοήθη καὶ διεβεβαιώθη, ὅτι δῆθεν ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας δι' ἀπεσταλμένων αὐτοῦ ἐπεθύμησε νὰ ὑποταγῇ τῇ σῇ ἐξουσίᾳ, ὅτι δῆθεν ἡ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ἕδρα τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἠθέλησε νὰ συνενωθῇ μετὰ τοῦ σοῦ Καστέλλου... Ἐγὼ οὐ μόνον δὲν ἔπραξα, ἀλλὰ οὐδὲ ἠδυνάμην νὰ πράξω τοῦτο ἄνευ θανασίμου ἐγκλήματος, καὶ τοῦτο, οὐχὶ διότι ἀρνούμεθα τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην, ἀλλὰ διότι ἀρνοῦνται τὴν ἀγάπην καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ οἱ παραδεχόμενοι τὰς καινάς σου ἐπινοίας...» (βλπ Μαλισέβσκιη σελ. 308). Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Προτεστάνται ἐγίνωσκον τὸν Μελέτιον σφοδρὸν κατὰ τοῦ παπισμοῦ πολέμιον, ὑπερασπίζοντες αὐτὸν, διεκήρυττον τὸ γεγονὸς τοῦτο τῆς πρὸς τὸν Πάπαν πρεσβεύσεως ὡς καθαρὰν Ἰησουϊτικὴν ἐπίνοιαν. Ἐντεῦθεν ἀγόμενοι οἱ Ἰησουῗται διεκήρυττον καὶ οὗτοι, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Μελετίου πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ συγγραφεῖσα πρὸς τὸν Πότσιον Λατινιστὶ ἐπιστολή, ἦν ἐπινόημά τινος τῶν Καλβινιστῶν, θέλοντος νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν Μελέτιον, καθ' ὅσον μάλιστα ἐν Ἑλ-

λην ἀνδρὶ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ τοσαύτη γνῶσις τῆς Λατινικῆς γλώσσης (!) Ἡμεῖς ἐνταῦθα ἀπέχοντες νὰ ὑπερασπίσωμεν τὸν Μελέτιον, θεωροῦμεν ἀρκούντως ἱκανὴν τὴν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Δοῦζα ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ αὐτοῦ, γενομένην τῷ Μελετίῳ ὑπεράσπισιν, εἰς ὃν καὶ παραχωροῦμεν τὴν θέσιν ἡμῶν. Οὗτος ἀντεπεξερχόμενος κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν λέγει· «ἡ ἀνεπιτηδειότης ματαιολόγου τινος Ἰησουΐτου, τολμήσαντος διὰ τῆς ἰησουϊτικῆς του ἀναιδείας, δημοσίᾳ γραφῇ, νὰ διϊσχυρισθῇ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὑπό τινος τῶν Καλβινιστῶν (στόμα ἀναιδὲς=os impudens!) ἐπενοήθη, ἀναγκάζει με πρῶτον τὴν παρατήρησιν τοῦ ψεύδους εἰς αὐτὸν νὰ μεταστρέψω» (itener suo σελ. 42). Καὶ ἀρχόμενος τῆς ἀναιρέσεως τῶν ψευδῶν τούτων λέγει, «ἀλλ᾽ ὦ ἀγαθέ, ἐὰν ἐσπούδαζες περὶ τὴν ἀλήθειαν θὰ συνεβουλεύεσο περὶ τοῦ πράγματος τούτου τοὺς ἐν τῇ νήσῳ Χίῳ φίλους σου (1) ἢ βεβαίως θὰ παρετήρεις, ὅσα περὶ τοῦ Μελετίου

(1) Ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὴν ἣν διεξήγαγε πολεμικὴν κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν τῶν ἐν Χίῳ παρεισδυσάντων καὶ διαστρεβλούντων τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα. Περὶ τούτου σώζεται ἐπιστολὴ τοῦ Μελετίου, ἐν τῷ ὑπ᾽ ἀριθ 112 χειρογράφῳ τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολ. Σχολῆς, πρὸς τὸν Μητροπολίτην Χίου καὶ τοὺς λοιποὺς τῆς νήσου χριστιανοὺς ἀρχομένη οὕτως· «ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ, εἶπεν ὁ Σωτὴρ τῷ Πέτρῳ ποτὲ, τῷ διὰ Πέτρου τὴν πέτραν ἐπηρεάζειν. ..». Ἐν τῇ μακροσκελεστάτῃ ταύτῃ καὶ δογματικωτάτῃ ἐπιστολῇ ἀντεπεξερχόμενος κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, διδασκόντων περὶ τῆς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, περὶ ἀζύμων, περὶ μεταδόσεως τῆς ἁγίας Εὐχαριστίας μόνον ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ ἄρτου τοῖς λαϊκοῖς, περὶ καθαρτηρίου πυρὸς, περὶ νηστειῶν καὶ περὶ τοῦ μὴ ἔχειν τοὺς Ὀρθοδόξους «Γραικοὺς» ἱερωσύνην, «ἐπειδὴ εἰσιν ὑποτεταγμένοι ἀσεβέσιν ἔθνεσιν» ἀποδύρεται διὰ τὰ τοιαῦτα δεινά, ὧν αἴτιοί εἰσιν αὐτοὶ οἱ ψευδάδελφοι, οἱ ἐν σχήματι προβάτων παρουσιαζόμενοι, ἔσωθεν δὲ ὄντες λύκοι ἅρπαγες καὶ λυμαινόμενοι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. «Φθέγξομαι, λέγει, οὐκ ἀδακρυτὶ καὶ τὰ καθ᾽ ἡμᾶς

τούτου ἔγραψεν ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης πρὸς τὸν Δαβὶδ Χυτραῖον» (Geor. Dousae σελ. 44). Καὶ παρατίθησιν ὁλόκληρον τό χωρίον ἐκεῖνο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Billeberk πρὸς τὸν Δαβὶδ Χυτραῖον, οὗτινος ἐμνημονεύσαμεν ἐν σελ. 32, τὸ ἀφορὸν τὰς κρίσεις αὐτοῦ περὶ τῆς σπανίας μορφώσεως καὶ γλωσσομαθείας τοῦ Μελετίου καὶ τῆς στερᾶς αὐτοῦ πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν πίστεως. Εἶτα ὑπενθυμίζων αὐτῷ τὰ κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ ἐν γένει τῶν Παπιστῶν γραφέντα ὑπὸ τοῦ Μελετίου ἐν τοῖς σοφωτάτοις συγγράμμασιν αὐτοῦ «Διάλογος Ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ» καὶ «λίβελλος κατὰ Ἰουδαίων», λέγει, ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ κυρίως οὕτω σφόδρα τὸν

δεινὰ στηλιτεύων (καίπερ πᾶσιν εὔδηλα), καὶ τοὺς παραιτίους οὐκ ἀποκρύπτων. Χαλεπὴν, ναὶ μὴν, ὑφίσταται αἰχμαλωσίαν τὰ καθ' ἡμᾶς· τῆς δεινῆς δὲ ταύτης αἰχμαλωσίας αἰτητέον μὲν τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας, αἰτιατέον δὲ καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας διχοστασίαν, τῆς δὲ διχοστασίας ἀρχιτέκτων καὶ δημιουργός, ὁ ταῖς καινοτομίαις τῆς Ἐκκλησίας διχοτομήσας. Τίς δὲ ὁ τὰς καινοτομίας καὶ τοὺς νεωτερισμοὺς μέχρι σήμερον εἰς μέσον ἄγων; Οὐδένα νομίζομεν ἀγνοεῖν, ἀλλὰ κἂν ταύτῃ τῇ πέρα δεινῶν ζάλῃ ὁ φιλάνθρωπος Σωτὴρ καὶ δοκῶν καθεύδειν, κυβερνῶν διαφυλάττει τὸ ἑαυτοῦ πλοῖον ἀκαταπόντιστον· ἐσμὲν γάρ, Θεοῦ χάριτι, χριστιανοὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν φυλάττοντες ... Θεοῦ χάριτι ἀπαράτρωτον.... καὶ τούτων μάρτυρες ἀπαράγραπτοι οὐ δύο ἢ τρεῖς, ἀλλὰ Σύνοδοι πολλαί, οὐ τοπικαὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Οἰκουμενικαί, πολλῶν καὶ ἁγίων Πατέρων, ὧν τοῖς ὅροις ἡμεῖς ἐμμένομεν, Θεοῦ χάριτι, τηροῦντες ἄσυλον τὸν τῆς Ὀρθοδοξίας θησαυρόν, καίπερ ἐν σκεύεσιν ὀστρακίνοις. Οὕτως ἠμέληται καὶ ἠμαύρωται τὰ καθ' ἡμᾶς, μεμενηκυίας ἀπαρατρώτου, Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ, τῆς πίστεως, ἣν μέχρι σήμερον φυλάττομεν καὶ φυλάττοιμεν, Χριστὲ βασιλεῦ, ἄχρι τέλους ἀπαράτρωτον». Εἶτα στρέφων τὸν λόγον πρὸς τοὺς Ἰησουΐτας προτρέπει αὐτοὺς «ἢ ἠρεμεῖν ἢ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἄρασθαι, ἢ ἀντιτάττεσθαι τοῖς ὁμοφύλοις αὐτῶν, τοῖς κατὰ τὴν ἑσπέραν τὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀνακρίνουσιν τάς τε παρ' ἐκείνων δεινοτάτας κατηγορίας κατὰ τοῦ πάπα τῆς προε-

συκοφάντην τοῦτον ἐξέκαυσε, ὥστε ν᾽ ἀποκαλῇ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην τοῦ Μελετίου καλβινικὸν μῦθον, εἶναι, ὅτι διὰ ταύτης βλέπει «ὅτι μέγα μέρος τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τὰς προσπαθείας τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Μελετίου, τοῦ Πάπα καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ Ἐπιτηρητοῦ (praesens) τῆς Κων)πόλεως, δὲν ἀναγνωρίζει τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ὑπὲρ τὴν Καθολικήν, οὐδὲ τὸν Ἐπίσκοπον ταύτης ὑπέρ τὴν Κεφαλὴν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας». Καὶ συνεχίζων τὴν ὑπεράσπισιν ἐπάγεται, ὅτι «τοὺς λόγους τοῦ Μελετίου τοὺς πλήρεις Χριστιανικῆς ἀληθείας, εὐσεβείας καὶ μετριότητος, οὓς σύ, ἀναιδέστατε συκοφάντα, ἐν τῷ σαθροτάτῳ σου λιβέλλῳ, τῇ Ἰησουϊτικῇ πίστει σου, οὐχὶ ἀκεραίους παρέθηκας θά σοὶ παρουσιάσω ἔχοντας οὕτως»· καὶ παρατίθησιν ὁλόκληρον χωρίον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μελετίου, ἔχον ἐν μεταφράσει ὡς ἐξῆς: «ὑπολείπεται, ὅπως ὑμεῖς ταῦτα τὰ ἐνέχυρα τῆς ἀγάπης ἀντισταθμίσητε αὖθις δι᾽ ἐνεχύρων ἀγάπης, οὐχὶ διὰ πολυτίμων λίθων, οὐχὶ διὰ χρυσοῦ, ἡδονῆς ἐξολεστάτων ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ βιβλίων, ἅτινα τύποις

σδυτέρας Ρώμης ἀποσκευάζειν ἐπιχειρίζεσθαι» καὶ περὶ οὗ, ὡς τοῖς πᾶσιν ἀρίδηλον ἐστὶν, ἐνομοθέτησεν ὁ Γρατιανὸς ὡς κατακρημνίζοντος εἰς ᾅδου catervatim (τ. ἔ. ἀγεληδὸν ἢ σωρηδὸν) τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς, μηδένα τολμᾶν ἀντοφθαλμῆσαι· (εἰς ἔνδειξιν δηλονότι τῆς τοῦ κράτους ὑπερβολῆς). Καὶ τελευτῶν τὴν ἐπιστολὴν λέγει· «ἀλλὰ μὴ συλληθῶμεν ἀδελφοί, τὸν τῆς ὀρθοδοξίας θησαυρόν, κἂν ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι φερόμενον, τὰς ἡμετέρας λέγω ταλαιπωρίας, τὰς πενίας, τὰς στερήσεις. Οὐ μόνον τῆς λοιπῆς τοῦ βίου εὐημερίας καὶ πρὸ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντων, Χριστὸς ἡμῶν ἔστω καὶ πτωχός, καὶ ξένος, καὶ γυμνός, καὶ πάσχων καὶ θανατούμενος θάνατον σταυροῦ. Τοῦτον μὴ αἰσχυνθῶμεν διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος· οὐκ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ κόσμου σῶσαι τὸν κόσμον εὐδοκήσαντα· οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν ἀμήν» (βλ. καὶ χειρ Θεολ. Σχολῆς Χάλκης ἀριθ. 120 ἐπιστ. 201)

παρ' ὑμῖν πολλῷ καὶ ἐπαινετῷ πόνῳ παρήγαγεν ἡ χριστιανικὴ χάρις, ἧς τῶν καρπῶν ἐκεῖνοι τὰ μάλιστα στεροῦνται, οἵτινες προσπαθοῦσι νὰ θεωρῶνται ἀρίσταρχοι, κριταὶ καὶ ἐλεγκταὶ τῆς γῆς· καὶ οἵτινες, ἐντεῦθεν οἰωνιζόμενοι τὸ ὑπούργημα αὐτῶν καὶ πρὸς αὐτὸ τείνοντες, ἐξασκῶνται, ὅπως ἀνθρώπους ἀδελφούς, ἥκιστα ἀδελφικῇ ψυχῇ, περιφρονῶσι, καὶ οἵτινες, ἐνῷ ὀφείλουσι νὰ καταπραΰνωσι τὰς συμφορὰς καὶ ἀθλιότητας τῶν ἀνθρώπων, τοὐναντίον θριαμβεύουσιν ἐπὶ ταύταις. Ὦ τυφλαὶ διάνοιαι τῶν ἀνθρώπω! ὦ τυφλὰ στήθη! Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἑαυτὸν ἐγύμνωσε τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ ἐκείνου, ὅτε ἔσπευσε νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἡμεῖς δὲ ἀγνοῶ τίνα βασίλεια κατασκευάζομεν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ καὶ διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ θέλομεν νὰ θεωρώμεθα ὑπὲρ τὸν Χριστόν, ὑπὲρ Ἐκεῖνον, τῶν σπουδῶν τοῦ ὁποίου αἱ ἡμέτεραι σπουδαὶ φαίνονται διαφωνοῦσαι δὶς διαπασῶν. Ἐὰν δὲ ἐρευνήσωμεν τὰς αἰτίας τούτου ἀγνοῶ τί ἄλλο νὰ εἴπω καὶ λέγω μόνον ἐκεῖνο, ὅπερ πράγματι καὶ εἶναι, τὸ μῖσος καθ' ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων τ. ἔ. τῶν θρεμμάτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· διότι τὰ δόγματα τῶν ἀρχαίων ἡμῶν πατέρων, τὰς παραδόσεις, τὰ κελεύσματα, τὰ δεδογμένα, τὰς ἀποφάσεις ἀκολουθοῦμεν. Οὐδὲν ἄλλο θὰ εὕρῃς εἰμὴ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἀλώβητα καὶ ἀκέραια τὰ δόγματα τῶν πατέρων καὶ τὰς παραδόσεις διατηροῦντες, ὑπ' οὐδεμιᾶς, οὐδενὸς ἀνθρώπου καινοτομίας (novitatis) καὶ ψευδοδιδασκαλίας, ἀνεχόμεθα ν' ἀποκλίνωμεν τῶν δογμάτων ἐκείνων, ἅτινα ἑπτὰ ὅλαι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ὡς πρότερον αἱ ἐπαρχιακαὶ καθιέρωσαν. Τὸ σύμβολον, ὅπερ, ὑπὸ τῆς πρώτης ἐν Νικαίᾳ Συνόδου καταρτισθέν, συνεπλήρωσεν ἡ δευτέρα, τὸ ἀκριβέστατα ἀναπτυχθὲν ἄρθρον περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀπαραβίαστον διατηροῦμεν. Τὸ εἰς τὸν ψευδαθανάσιον ἀποδιδόμενον σύμβολον μετὰ

τῆς προσθήκης ἐκείνης τῶν Ρωμαίων Ποντιφίκων ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡλίου φαεινότερον διεστράφη. Τὸν Ρωμαῖον Ποντίφικα ἀναγνωρίζομεν ὡς Ρωμαῖον Ποντίφικα. Ἕνα Χριστὸν καθολικὴν κεφαλὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Παύλου διακηρύττομεν, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος Σιωνίτης, ἐφ' οὗ αὐτὸς εἶπεν, ὅτι μέλλει νὰ οἰκοδομηθῇ ἡ Ἐκκλησία. Αὐτὸν ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀναγνωρίζομεν «καὶ ἐπὶ ταύτην» λέγει, γὰρ τὴν Πέτραν», (ἡ δὲ Πέτρα Παῦλος φησὶν ἦν ὁ Χριστὸς), διότι οὐδὲ ἐπὶ σοῦ, ὦ Πέτρε, ἀλλ' ἐπ' ἐμοῦ (ὡς εὐφυέστατα ὁ ἀγχινούστατος δηλοῖ Αὐγουστῖνος) «οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν». Ἐνῷ ταῦτα οὕτω πιστεύομεν ἀγνοῶ διατὶ τολμῶσί τινες τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ διαβόλου (ὢ ἀνόσιον κακούργημα!) νὰ συνταυτίζωσιν. Ταῦτά εἰσι ἴδια ψυχῶν ἥκιστα Χριστιανικῶν, ἅτινα δὲν ποιοῦσιν εὐθέτους εἰς τὸν οὐρανὸν, δὲν ἀρέσκουσιν, ἀσεβῆ, ἀνόσια. Ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπορριπτέα, ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατακριτέα, τῷ σιδήρῳ καὶ τῇ φλογὶ καταστρεπτέα» (Georgii Dousae itiner· σελὶς 44—53). Καὶ θέλων νὰ πείσῃ αὐτὸν καλύτερον τί ὁ Μελέτιος φρονεῖ περὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας παρατίθησιν αὐτῷ χωρίον παράλληλον, ἀποσπασθὲν ἐκ τῆς ἐνάτης, ὡς λέγει σελίδος τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ «διάλογος ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ (1), καὶ λέγει συνάμα, ὅτι οὐ

(1) Τὸ χωρίον τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς : Ξένος. Καὶ τίς ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ; Παῖς. Ἁπαξάπασα τῶν εὐσεβῶν ἡ πληθύς, ἧς μιᾶς οὔσης, ἓν γὰρ σῶμα ἐκ πολλῶν μελῶν συνιστάμενον, μία κεφαλὴ, ὁ Χριστός. Αὐτὸν γάρ φησιν ἔδωκεν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ πάντα κεφαλὴν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὥσπερ γὰρ ἀκέφαλον τὸ σῶμα, ἡ Καθολικὴ δηλονότι Ἐκκλησία, καθολικῆς χρεύουσα κεφαλῆς, λείψανον οἰκτρότατον, οὕτω καὶ πολυκέφαλον, τέρας ἂν εἴη ἐκπαγλώτατον. Ξένος, Καὶ λοιπὸν τέρας ἡ Ἐκκλησία τοιαύτας κεκτημένη ὡς ὁρῶμεν κεφαλάς ; Παῖς : Αἱ καθ' ἕκαστον Ἐκκλησίαι καὶ αἱ τῶν Ἐκκλησιῶν κεφαλαὶ εἰς μίαν ὁλομέλειαν

μόνον παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὑπάρχει αὐτόγραφον τῶν ἐπιστολῶν τούτων τοῦ Πατριάρχου, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῷ ὑπάρχει λίβελλος, ὃν ὅστις θέλει νὰ ἐξετάσῃ δύναται νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν. Ἵνα δὲ μὴ δόξῃ προσωποληπτῶν περὶ τοῦ Πατριάρχου, παρατίθησιν ὁλόκληρον βιογραφίαν αὐτοῦ ἀγνώστου, ὡς λέγει, συγγραφέως, σύντομον μέν, ἀλλὰ περιεκτικωτάτην, ὅπως δείξῃ καὶ τὴν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπικρατοῦσαν ἰδέαν περὶ τοῦ βίου τοῦ Μελετίου.

Καὶ ἤδη μετὰ ταῦτα ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ συμπεράσματα τῆς τῶν Κοπτῶν πρεσβεύσεως. Ὁ Κόπτης Πατριάρχης, παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν πρακτόρων τοῦ παπισμοῦ, πράγματι ἀπέστειλε πρεσβείαν εἰς Ρώμην μετὰ καὶ προτάσεως περὶ ἑνώσεως, ἐπ' ἐλπίδι πλουσίων δώρων καὶ ἄλλων ὠφελημάτων ἐκ μέρους τῆς παπικῆς αὐλῆς. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἦν αὐτοῦ καὶ μόνου καί τινων ἄλλων ὁμοφρόνων αὐτῷ, οὐδαμῶς δὲ ἁπάσης τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κοπτικοῦ λαοῦ. Διὸ βλέπομεν, ὅτι μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀπεσταλμένων, διακυμανθεὶς ὁ κοπτικὸς λαὸς καὶ διχασθεὶς ἐκίνησε στάσιν κατὰ τοῦ Πατριάρχου αὐτοῦ, ὅστις ὑπεραμυνόμενος ἑαυτοῦ ὑπεστείλατο πρὸ τοῦ λαοῦ, ὅτι σκοπὸς τῆς εἰς Ρώμην πρεσβεύσεως ἦσαν τὰ ἀφορῶντα τὸ νέον ἡμερολόγιον. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις μὴ δυναμένη βεβαίως νὰ μένῃ ἀπαθὴς εἰς ταῦτα, μεγάλην ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὴν κοπτικὴν πρέσβευσιν καὶ τὴν ἐντεῦθεν προκληθεῖσαν ταραχήν, καθό-

συντρέχουσαι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπαξάπασαι ἓν ἀποτελοῦσι σῶμα, οὗ κεφαλὴ μόνος ὁ Χριστός. Οὐ τοίνυν τέρας ἡ Ἐκκλησία ἡ Καθολικὴ μίαν ἔχουσα κεφαλὴν τὸν Χριστόν. Αἱ γὰρ μερικαὶ κεφαλαὶ τῆς Καθολικῆς τὸν λόγον οὐ παραλυποῦσιν, ἀλλ' ἀναπληροῦσιν ἐν ταῖς καθ' ἕκαστον. Καθάπερ οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι αἱ μερικαὶ τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας τὸν λόγον παραλυποῦσι τῆς Καθολικῆς.

σον μάλιστα ὑπώπτευε τὰς σχέσεις τῶν ὑποτελῶν αὐτῆς Χριστιανῶν πρὸς τὴν Δύσιν. Διὰ τοῦτο, πρὸς καταστολὴν τῆς ταραχῆς καὶ ἔριδος τῶν κοπτῶν, ἀπετάθη πρὸς τὸν ἡμέτερον Μελέτιον, ἀναθέσασα αὐτῷ τὴν διαιτησίαν, μετὰ τὴν ἐκ Κων)πόλεως ἐπιστροφὴν αὐτοῦ. Τῆς διαιτησίας ταύτης ποιούμενος οὗτος μνείαν ἔν τινι πρὸς Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφίας ἐπιστολῇ αὐτοῦ λέγει· «ὅτε παρὰ τῶν κρατούντων διετάχθημεν τὰ μεταξὺ διαιτῆσαι τοῦ τῶν Κοπτῶν Πατριάρχου καί τινων τῶν φθαρέντων, ὡς ἔφασκον, χρήμασι παρὰ τῶν Δυτικῶν, ὥστε συνθέσθαι τῇ νέᾳ ταύτῃ καινοτομίᾳ» (χαλ. χειρ. ἐπιστ. 113). Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔφημεν, πρέσβευσις παρὰ τῷ Μελετίῳ τοῦ Κόπτου Πατριάρχου καί τινων τῶν ἀρχόντων τοῦ Κοπτικοῦ λαοῦ, καὶ ἡ ἐντεῦθεν διεξαχθεῖσα μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Μελετίου συζήτησις, ἧς καρπὸς ἦν ἡ παραδοχὴ ἐν πᾶσιν τῆς γνώμης τοῦ Μελετίου. Οὐδαμῶς λοιπὸν εἶχεν ἀνάγκην ὁ Μελέτιος νὰ διαβάλλῃ τοὺς Κόπτας παρὰ τῇ τουρκικῇ ἀρχῇ, ὅπως ἀναμιχθῇ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς μακρόθεν ἀναιδῶς κατηγόρει αὐτοῦ ὁ Ὑπάτιος Πότσιος, ὅτι δῆθεν φθονῶν ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ τοῦ Κόπτου Πατριάρχου, διέβαλλεν αὐτὸν παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ὡς ἐπαναστάτην, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἔστη ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, καὶ ἅπας ὁ κοπτικὸς λαὸς μόλις διέφυγε τὴν γενικὴν ἐξολόθρευσιν. Ὁ Μελέτιος ζητηθεὶς τὴν γνώμην περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης παρά τινων τῶν Κοπτῶν, εἰδότων τοὺς περὶ τούτων προηγουμένους αὐτοῦ ἀγῶνας καὶ τὰς σοφὰς, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦτο, συγγραφὰς αὐτοῦ. δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐπιδοκιμάσῃ ἐκεῖνα, ἅτινα πρότερον ἀντὶ πολλοῦ καὶ ἐπαινετοῦ πόνου στεντορίως ἀπεδοκίμασε καὶ ἀπέρριψε· λαβὼν δὲ ἤδη ἐντολὴν καὶ ὑπὸ τῶν κρατούντων, ὅπως μεσολαβήσῃ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἀνεδέξατο μετὰ προθυμίας τὴν διαιτησίαν, ἐν ἐθνικοεκκλησιαστικῇ

τῶν κοπτῶν συνόδῳ, πληρέστατα ἀνταποκριθεὶς εἰς τὴν κλῆσιν αὐτοῦ ταύτην. Ἐπαξίως δὲ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ θέσεως καὶ πρὸς τιμὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἣν ἀνῆκε, συνδιαλλάξας τοὺς διαφερομένους, διέσωσεν ἀπὸ τοῦ βεβαίου κινδύνου, οὐ μόνον τὸν Κόπτην Πατριάρχην, ἀπειλούμενον ὑπὸ τῶν ἰδίων, ἀλλὰ καὶ σύμπαντα τὸν κοπτικὸν λαὸν ἐρρύσατο ἐκ τῆς ἀπειλούσης αὐτὸν συμφορᾶς.

Ἰδιαίτερον ἐπεισόδιον τῆς δράσεως τοῦ Μελετίου ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀρξάμενον, ἀποτελεῖ ἡ ἀνάμιξις αὐτοῦ πρὸς καταπολέμησιν τῆς παρανόμου χειροτονίας τοῦ Ἐπισκόπου Σιναίου Λαυρεντίου, ἐξ ἧς σφοδρὰ προεκλήθη ἔρις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Σιναϊτικῆς ἀδελφότητος. Λαυρέντιός τις, ἐκ τῆς χορείας τῶν Σιναϊτῶν πατέρων, κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Μελετίου ἐν Κων)πόλει διατριβήν, κατώρθωσε, πείσας διὰ χρημάτων τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου καὶ ἕτερόν τινα ἐπίσκοπον τοῦ Ἀντιοχειακοῦ θρόνου, ἀγνώστου δὲ ἡμῖν ἐπαρχίας, νὰ χειροτονηθῇ ἐπίσκοπος Σιναίου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐγενίου. Τὴν σιμωνιακὴν ταύτην τῆς παρανόμου χειροτονίας πρᾶξιν πληροφορηθεὶς ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ κατεμήνυσε τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Ἱερεμίᾳ καὶ τῷ τηνικαῦτα εἰς Κων)πολιν διατρίβοντι Μελετίῳ τῷ Πηγᾷ κρίνων τὸν μὲν Ἐπίσκοπον ἄξιον εἶναι καθαιρέσεως, ὡς παρανόμως ὑπὸ δύο μόνον χειροτονηθέντα, ζητῶν δέ, ἵνα καὶ αὐτοὶ σύμψηφοι αὐτῷ εἰς τοῦτο φανῶσιν. Τὴν παράνομον ταύτην πρᾶξιν πληροφορηθεὶς ὁ Ἱερεμίας, ἠθέλησε πάραυτα διὰ συνοδικῶν γραμμάτων νὰ καθαιρέσῃ τὸν Λαυρέντιον. Πλὴν ὁ Μελέτιος μὴ θέλων νὰ ἐκθέσῃ τὸ Μοναστήριον, ὅπερ διακαῶς ἠγάπα καὶ ὑπὲρ οὗ μεγάλως ἐφρόντιζεν, ἐλπίζων δὲ διόρθωσιν τοῦ κακοῦ ἐκ μέρους τῶν Σιναϊτῶν πατέρων, ἅμα τῇ ἐπανόδῳ αὐτοῦ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, κατώρθωσε νὰ καθησυχάσῃ τὸν Ἱερεμίαν (Χαλ. χειρ. ἐπιστ. 90), πείσας μό-

νον αὐτόν, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ γράψωσιν «ἀποφασιστικὰ γράμματα» περὶ τῆς καθαιρέσεως ἐν περιπτώσει ἐμμονῆς ἐν τῷ παρανόμως ληφθέντι ἀξιώματι. Εὐθὺς λοιπὸν ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἱερεμίου γράψαντες τὰ γράμματα, καὶ ἀποστείλαντες αὐτὰ τῷ τε παρανόμως χειροτονηθέντι καὶ τῇ Σιναϊτικῇ ἀδελφότητι, διὰ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, προέτρεπον αὐτούς, ὑποδεικνύοντες καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας οὓς παρέβησαν ἐν τῇ χειροτονίᾳ, καὶ συνεβούλευον αὐτοὺς πατρικῶς «ὅπως μετρήσαντες ταῦτα μετὰ φόβου Θεοῦ φροντίσωσι περὶ τῆς διορθώσεως τῶν κακῶς πεπραγμένων, διὰ τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἁγίου Μοναστηρίου (Χαλ. χειρ. ἐπισ 85). Συγχρόνως δὲ διὰ συνοδικῆς πράξεως καθαιρέσαντες τὸν χειροτονήσαντα τὸν Λαυρέντιον Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου συμφώνως τῷ κθ' κανόνι τῶν Ἀποστόλων καὶ τῷ β' τῆς ἐν Χαλκηδόνι, ἀνήγγειλαν τοῦτο τῷ Πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων Σωφρονίῳ, εἰς ὃν κατὰ τὰ ἱερὰ θέσμια ὑπήγετο ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Σινᾶ. Ἀλλ' ὁ Λαυρέντιος λαβὼν τὰ γράμματα ταῦτα, οὐ μόνον οὐδεμίαν εἰς ταῦτα ἔδωκε προσοχήν, ἀλλ' ἐξακολουθῶν ἐχόμενος τοῦ παρανόμου αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ χειροτονίας ἐπετέλει. Ἐπειδὴ δὲ τὴν τοιαύτην στάσιν τοῦ Λαυρεντίου τινὲς ἀπέδιδον εἰς τὴν ἐπίτευξιν συγχωρήσεως ἐκ μέρους τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, διὰ τοῦτο ὁ Μελέτιος ἀπηύθυνεν αὐτῷ ἐπιστολὴν θαυμάζων, πῶς λαβὼν ὁ Λαυρέντιος τὸ γράμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ, τὸ δι' αὐτοῦ αὐτῷ ἀποσταλὲν ἔχεται τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ παρακαλῶν αὐτόν, ὅπως γράψῃ αὐτῷ ἐὰν πράγματι συνεχώρησε τὸν Λαυρέντιον, ὥς τινες προφασίζονται. «Ἡμεῖς γάρ, λέγει, νόμον ἔχομεν καὶ οὐ δυνάμεθα περιπατεῖν εἰμὴ κατ' αὐτὸν τὸν νόμον»· εἶτα συνιστῶν αὐτῷ προσοχὴν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ δεδογμένα ἐπάγεται «ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Οἰκουμενικοῦ περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ ῥηθέντος ἐπισκόπου ὀρθώτατα

ἔχει καὶ κατὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους ὁρίζεται, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς σύμψηφοι τῷ Οἰκουμενικῷ ἄκυρον κρίνομεν, ἣν ὁ νόμος ἄκυρον κρίνει χειροτονίαν...γράφε ἡ σὴ Παναγιότης εἰ ἀληθές ἐστιν ὅτι ἔχεις αὐτὸν συγκεχωρημένον, καὶ πῶς, ἵνα μὴ διαφωνῶμεν οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταί...» (Χαλκ. χειρ. ἐπισ. 87). Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν μεγάλην προσπάθειαν κατέβαλλεν περὶ τῆς διορθώσεως τῶν κακῶς ἐχόντων, ἀλλὰ ψευσθεὶς τῶν ἐλπίδων αὐτοῦ ἐκ μέρους τῶν Σιναϊτῶν πατέρων, μετὰ πολλὰς καὶ ματαίας πρὸς αὐτοὺς πατρικὰς συμβουλάς, ἠναγκάσθη κατὰ τὴν 25 Ἀπριλίου τοῦ 1595 νὰ γράψῃ πρὸς Ἱερεμίαν τὸν Οἰκουμενικόν, λέγων, ὅτι ἐπειδὴ οἱ Σιναῗται «οὐ προσίενται τὴν ἐμὴν βουλὴν ἠναγκάσθημεν κρίσιν τοιαύτην ποιεῖσθαι, ἣν καὶ δηλοῦμεν καὶ τῇ Σῇ Παναγιότητι. ἵνα συνοδικῶς αὐτόθι λάβῃ τὸ κῦρος εἴγε καὶ δόξει τῇ σῇ συνέσει»· καὶ εἶτα δηλῶν τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν λέγει, ὅτι ἔκρινε καλὸν «ἵνα ὅσους ἐχειροτόνησεν ὁ ῥηθεὶς κὺρ Λαυρέντιος πρὶν ἰδεῖν τὸ γράμμα τῆς σῆς Παναγιότητος, ὅπερ ἔγραφες πρὸς τὸν Παναγιώτατον Ἱεροσολύμων, οὗτοι καὶ μόνοι ἔχωσι κατὰ φιλανθρωπίαν τὸ ἐνεργεῖν, φυλάττοντες καὶ τοῦτο τῇ κρίσει τῆς μελλούσης Συνόδου συγκροτηθῆναι παρά σοι, ἄλλους δὲ μὴ τολμᾶν τὸν αὐτὸν Ἐπίσκοπον χειροτονῆσαι. Αὐτὸν δὲ τὸν Ἐπίσκοπον ὡς παρανόμως χειροτονηθέντα κρίνομεν καθὼς ἔκρινεν ἡ σὴ Παναγιότης, ἡμῶν παρόντων ἐν Κων)πόλει» δηλ. ἄξιον καθαιρέσεως. Συνάμα δὲ ἀναγγέλλει αὐτῷ ὅτι εἰς ταῦτα ἔχουσι σύμψηφον καὶ τὸν Ἀντιοχείας, δηλώσαντα τοῦτο αὐτῷ διὰ γραμμάτων, μὴ θέλοντα ὅμως παρρησίᾳ ν᾽ἀναμιχθῇ «διὰ τὸν φόβον τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ», οἵτινες διὰ τοῦτο ἐποίησαν σκάνδαλα, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων, «φοβούμενος πάλιν τὰς φυλακὰς καὶ τὰς ζημίας, διωρίσατο, ὡς ὅ,τι ἂν ἡμεῖς κατὰ τὸν νόμον κρίνομεν καὶ αὐτὸς συμψηφίζει» (Χαλ. χειρ.

ἐπ. 90). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ μεγαλόφρων Πατριάρχης Ἱερεμίας, συνεπείᾳ τῶν μεγάλων αὐτοῦ καταπιέσεων ἐξαντληθεὶς ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1595, ἕνεκα τούτου δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τοῦ Πηγᾶ. Ὁ δὲ «Χονδρολαυρέντιος», ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Εὐθύμιος ἐν τῷ κατὰ τὸ ἔτος 1646 ἐκδοθέντι πατριαρχικῷ αὐτοῦ γράμματι (ὅρα τὸ «Κανονικὸν δίκαιον τοῦ Πατρ. Ἱεροσολύμων ἐπὶ τῆς Ἀρχιεπ. τοῦ Σινᾶ» σελ. 24), ἐχόμενος τοῦ παρανόμου αὐτοῦ ἀξιώματος, ἐξηκολούθει ἀφραδέως καὶ ἀσκέπτως νὰ ἐπισωρεύῃ παρανομίας ἐπὶ παρανομιῶν, ἀπτόμενος, ὧν ἡ αὐτοῦ παρανομία οὐχ οἵα τε ἦν ἐπιτελεῖν καὶ ὧν ἕνεκα «καὶ ἑαυτὸν εἰς μέγαν κίνδυνον ἔρριψεν θείας ὀργῆς καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ θεοβαδίστῳ ἐκείνῳ τόπῳ, ἀφορήτους δυστυχίας, καὶ ζημίας ἀπείρους προεξένησεν».

Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποθράσυνσιν αὐτοῦ ἦν ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἱερεμίου καταλαβοῦσα καὶ ταράττουσα τὴν Ἐκκλησίαν δεινὴ ζάλη. Διότι, οὐ μόνον ὁ διαδεξάμενος τὸν Ἱερεμίαν Ματθαῖος ὁ Β′ ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων δὲν ἠδυνήθη ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἕνεκα τοῦ ὀλιγοχρονίου τῆς πατριαρχίας αὐτοῦ (κατὰ Βανδούριον διῴκησε τὴν Ἐκκλησίαν μόνον 19 ἡμέρας βλπ. imperium Orientale σελ. 184 καὶ 192), ἀλλ' οὐδ' οἱ μετὰ ταῦτα Πατριάρχαι Γαβριὴλ ὁ Α′ (1596) καὶ Θεοφάνης ὁ Α′ ὁ Καρύκης (1596—97). Οὕτω λοιπὸν ἐξηκολούθει ὁ Λαυρέντιος, οὐ μόνον ἐν τῇ ἰδίᾳ περιοχῇ παρανομῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς πράγματα ἐμβάλλων τὸν ἡμέτερον Μελέτιον, ἐκμεταλλευόμενος τὴν ἁπλοϊκότητα τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ Αἰγύπτῳ διαμενόντων ὀλίγων Σιναϊτῶν μοναχῶν πρὸς προμήθειαν τῶν διὰ τὸ μοναστήριον τοῦ Σινᾶ ἀναγκαιούντων τροφίμων. Ἐνταῦθα τῶν μοναχῶν τούτων, διὰ τὸν ῥηθέντα σκοπόν, τὰς διατριβὰς

ποιουμένων, καὶ παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας ἐπιμελείας ἀξιουμένων, εὐλαβείᾳ τῇ πρὸς τὸ Μοναστήριον, συνέβη μετὰ χρόνους ἱκανοὺς (κατὰ τὴν Πατριαρχείαν τοῦ Πηγᾶ), συνεπείᾳ ὑπερεκχειλίσεως τῶν νειλῴων ὑδάτων, ὁ μικρὸς οἰκίσκος ἐν ᾧ κατῴκουν νὰ παρασυρθῇ καὶ τέλεον νὰ ἐξαφανισθῇ. Τότε εὐσεβής τις ἱερεὺς Χούρης καλούμενος καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἄρχοντος Σεϊντιλάχ, εὐσπλαγχνισθεὶς αὐτοὺς ἐδωρήσατο οἰκίαν τινὰ ἐν τῇ Τζουβανίᾳ, μικρὰν μὲν τότε καὶ ἄσημον, ἀλλ' αὐξηθεῖσαν μετὰ ταῦτα, τρόποις καὶ μηχαναῖς τοῦ ἐν λόγῳ Λαυρεντίου. Τεχνευσάμενος δηλ. ὁ παράνομος, ὅπως, σβέσας καὶ τὸν μικρὸν ἐκεῖνον σπινθῆρα τοῦ φωτός, ἤτοι τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Αἰγύπτου, ἄρῃ ὅλως ἐκ μέσου τῆς Οἰκουμένης τὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας ὄνομα, ἤρξατο ἤδη ἐν τῷ ἁπλοϊκῷ ἐκείνῳ οἰκίσκῳ, ἀντὶ τῆς μέχρι τοῦ νῦν ἀναγινωσκομένης ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ, νὰ ἐπιτελῇ καὶ τὴν ἱερὰν μυσταγωγίαν, ἄνευ οὐδεμιᾶς πρὸς τὸν Πατριάρχην εἰδοποιήσεως. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο, οὔτε νόμος, οὔτε τάξις, οὔτε ἔθος, οὔτε χρόνος μακρὸς ἠδύνατο νὰ συνηγορήσῃ, ὁ Μελέτιος ἀπετάνθη πρὸς τοὺς λοιποὺς Πατριάρχας καταγγέλλων τὰς παρανόμους καὶ ἀνοσίας ταύτας πράξεις τοῦ Λαυρεντίου. Πάντες οἱ Πατριάρχαι τότε ἐκδόντες συνοδικὰ γράμματα, οὐ μόνον κατεδίκαζον τὰς ἀθεσμοπραγίας ταύτας τοῦ Λαυρεντίου, ἀλλὰ καὶ ἀφορισμῷ καὶ καθαιρέσει τελείᾳ αὐτὸν καθυπέβαλλον, ἣν πρᾶξιν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα διάδοχοι αὐτῶν κατὰ συνέχειαν ἐπεκύρουν, τῇ ἀδείᾳ πάντοτε τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, εἰς ὃν ἐκκλησιαστικῶς ὑπέκειτο ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Σινᾶ (ὅρα «Καν. Δικ. τοῦ Πατριάρχ. Ἱεροσολύμων ἐπὶ τῆς Ἀρχιεπ. Σινᾶ» σελ. 11—22).

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐδαμῶς ἴσχυσαν συνετίσαι τὸν ματαιόφρονα καὶ ἀσύνετον Λαυρέντιον, τὴν προτέραν

αὐτοῦ τῆς ἀπωλείας ὁδὸν βαδίζοντα. Καὶ ἤδη μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου καὶ Ἀλεξανδρείας ἀποδημίαν τοῦ ἡμετέρου Μελετίου εἰς Κωνσταντινούπολιν, πρὸς ἀνόρθωσιν τῶν ἐρειπίων τοῦ δεινοπαθοῦντος Οἰκουμενικοῦ θρόνου «ὁ Λαυρέντιος τῇ παρανομίᾳ καὶ χαλεπῇ χαλεπωτέραν προσθείς, ἀποστείλας πρέσβεις εἰς Βαβυλῶνα (δηλ. εἰς Ρώμην) ἀπέκλινε τὴν Ὀρθοδοξίαν τῷ Βάαλ τριακοσίων δηναρίων χάριν» (ὅρα Χαλκ. χειρ ἐπ. 259). Οἱ δὲ Βαβυλώνιοι ἐκ τῆς τοιαύτης τοῦ ἀποστάτου Λαυρεντίου πρεσβεύσεως ὁρμώμενοι, ὡς καὶ πρότερον ἐκ τῆς τῶν Κοπτῶν ὑπέγραψαν ταύτην αὐτῷ «τῷ Ἀλεξανδρείας Πατριάρχῃ, πομπήν τινα καὶ λαμπρότερον τρόπαιον, ψευδὲς μέντοι καὶ ἕωλον τῷ σφῶν αὐτῶν ἱεροκαίσαρι μηχανώμενοι» (αὐτόθι). Ταῦτα ἀναγνοὺς ὁ Μελέτιος, ὡς λέγει, ποτνιώμενος ἐν τῇ πρὸς Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφίας καὶ Μάξιμον τὸν Μαργούνιον ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἰταλιστὶ παρά τινι ἱστορικῷ Καίσαρι Καμπάνᾳ, ἠγανάκτησε κατὰ τῶν πεποιηκότων ἄθεσμον πρεσβείαν καὶ ὑπερήλγησε «ὅτι ἀφορμὴν παρέσχον πάλιν, τοῖς ζητοῦσιν ἀφορμήν, εἰς θρίαμβον ἄγεσθαι τὸ Ἀλεξανδρείας ὄνομα ἐν Βαβυλῶνι» (Χαλκ. χειρ. ἐπ. 259). Ταῦτα ἔγραφεν ὁ Μελέτιος τοῖς φίλοις αὐτοῦ οὐχί, ὅπως συμμαχίαν αὐτῷ ἀποστείλωσι, «τοῦ σχεδὸν μονωτάτου τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων, καὶ ὁσιότητος, καὶ δικαιοσύνης ἀντιποιουμένου, ἀλλ' ἵνα παράκλησιν οἴσωσιν αὐτῷ δεινῶς ἐπηρεαζομένῳ καὶ τὰ ἔσχατα κινδυνεύοντι ὑπὸ τῶν συμφυλετῶν καὶ μάλιστά γε ὑπὸ τῶν τοῦ βήματος», καὶ ὅπως εἰδῶσι πόσον κακοδαιμόνως διάκειται. Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ καιρίως ἔπληξε τὴν καρδίαν τοῦ Μελετίου ἦν, ἡ, ἐκ μέρους τῶν καλῶν ἐκείνων τῶν θεοβαδίστων τόπων ἐρημιτῶν, πλανηθέντων ὑπὸ τοῦ Λαυρεντίου, κατ' αὐτοῦ μῆνις καὶ φονικαὶ ἀπειλαί, ἀπειλούντων «ὅτι ἀγεληδὸν εἰσρεύσωσι καταδραμεῖν αὐτὸν καὶ σπαράξαι....» (αὐτόθι).

Καὶ ἐλυπεῖτο μὲν ὁ Μελέτιος σφόδρα ὑπεραλγῶν διὰ ταῦτα, ἀλλὰ τῆς λύπης ταύτης ὑπέρτερος πάντοτε δεικνύμενος διὰ τῆς μεγάλης ὑπομονῆς καὶ συνοίκου αὐτῷ πρᾳότητος, αἰσχρὸν καὶ ἀνόσιον ἐλογίζετο τὸ ἀποδύεσθαι εἰς ἀγῶνα κατὰ ὁμοφύλων καὶ ἀδελφῶν, ὡς ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀνωτέρω. «Ἐγώ, ἔλεγε, νὴ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην πρὸς ἀσεβεῖς ἢ αἱρετικοὺς ἀποδυόμενος γάννυμαι, οὐ μόνον ὅτι νίκης ἀναμφιβόλως ἔχω τὰς ἐλπίδας, ἀλλ' ὅτι καὶ λαμπρὰ κατὰ τῶν ἀντιπάλων τὰ τρόπαια· κατὰ δὲ τῶν ἡμετέρων καίπερ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου ἀγωνιζόμενος κατηφείᾳ τινὶ συστέλλομαι» (τοῦ αὐτοῦ χειρ. αὐτόθι). Εἶτα παραπονούμενος κατὰ τῆς ἀσυνεσίας, τῶν ἄλλως τε ἀθῴων μοναχῶν, ἀλλὰ παρασυρομένων ὑπὸ τοῦ ματαιόφρονος Λαυρεντίου ἐπάγεται· «οὐκ οἴδασιν οἱ ἀσύνετοι τὸ πρόωρον ἡμῶν τοῦτο γῆρας πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἀσκηθὲν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶσιν, ἤδη τε γευόμενον τελευτῆς εἴ γε καὶ ἀώρου, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀέλπτου, οὐδ' ἀηδοῦς (τί γὰρ καὶ ἐλπίσειας ἄλλο, ὅπου γε καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ χεῖρες καὶ πόδες καὶ τἄνδον πάντα τῆς φυσικῆς ἐνεργείας παρακεκίνηται), τοῦτο δή φημι τὸ γῆρας τὸ πολυπαθὲς οὐκ ἴσασι πεφυκὸς μὴ δειματοῦσθαι γεροντοπαιδαρίων ἀπειλαῖς ταῖς ὑφηγήσεσιν ἑπομένων Λαυρεντίου τοῦ ματαιόφρονος;» (Χαλκ. χειρογ. ἐπιστ. 259)(1). Καίτοι δὲ ὁ Μελέτιος τοσαῦτα ὑφίστατο ὑπὸ τῶν ἀτασθαλιῶν καὶ σκευωριῶν τοῦ κεκλοφότος καὶ ἀθέ-

(1) Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ χαρακτηρίζων ὁ Μελέτιος τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ Λαυρεντίου καὶ παραβάλλων αὐτὴν πρὸς τὴν τοῦ Ἰούδα λέγει «οὐ γὰρ εἰκὸς ἀπολιπέσθαι τὴν Λαυρεντίου ἀποστασίαν τῆς ἀναλογίας τοῦ παρασπονδήσαντος τὸν καλὸν Διδάσκαλον Ἰσκαριώτου, ὡς γὰρ ἔχει πρὸς δεκάδα ἡ μονάς, ἔχει πρὸς ἑκατοντάδα ἡ δεκάς· καὶ καθὼς ἔχουσι τὰ τριακόσια πρὸς τριάκοντα, ἔχει πρὸς Ἰούδαν τὸν προδότην Λαυρέντιος ὁ ἀποστάτης· τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Χριστοῦ κιβδηλεύσας χρημάτων, ὧν χάριν ἀπεμπόλησεν Ἰούδας τὸν Ἰησοῦν» (βλπ. Χαλκ. χειρ. ἐπ. 259).

σμως παρακρατοῦντος τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τοῦ Σινᾶ Λαυρεντίου, ὅμως ἐθεώρει ἀνάξιον ἑαυτοῦ νὰ αἰτιᾶται τοὺς πάντας Σιναΐτας καὶ ν' ἀπείργηται τῆς πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς φιλοκαγαθίας, οἵτινες ἀφελέστατοι καὶ ἀμαθέστατοι, φενακισθέντες συνηυλίζοντο ἄκοντες αὐτῷ. Διὸ καὶ βλέπομεν αὐτὸν συνιστῶντα Γαβριὴλ τῷ Φιλαδελφίας τὸν εἰς Βενετίαν δι' ὑπηρεσίαν τοῦ Μοναστηρίου Σινᾶ, ἀπερχόμενον Νεόφυτον τὸν Ἱερομόναχον, ὃν μεγάλης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως θεωρεῖ ἄξιον (Χαλκ χειρ. ἐπιστ. 247). Ἀνεγνώριζεν ὅτι μόνος τῶν κακῶν αἴτιος ἦν ὁ Λαυρέντιος, οὗτινος τὴν τιμωρίαν διὰ τὴν παράβασιν τῶν θείων νόμων ἢ τὴν διόρθωσιν μετὰ τῶν συμφθαρέντων αὐτῷ, μόνον παρὰ τοῦ Θεοῦ προσεδόκα, ἅτε ἀνισχύρων φανέντων πάντων τῶν κατ' αὐτοῦ ληφθέντων νομίμων ἀνθρωπίνων μέτρων. Καὶ πράγματι δὲν ἐβράδυνε ν' ἀνατείλῃ ἡ εὐτυχὴς ἐκείνη καὶ ἀπὸ πολλοῦ προσδοκωμένη ἡμέρα. Ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ συνενοηθεὶς μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Σωφρονίου, ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐκεῖθεν δὲ μεταπεμψάμενοι τὸν Λαυρέντιον, ἀφοῦ προσωπικῶς ἤλεγξαν καὶ τὴν διὰ τῶν παρανομιῶν αὐτοῦ προσγενομένην τῇ Ἐκκλησίᾳ δεινὴν ζάλην κατέδειξαν, καὶ ἐνουθέτησαν αὐτὸν πατρικῶς, κατώρθωσαν νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς συναίσθησιν, καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτῷ, ἐξαιτησαμένους δημοσίᾳ συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν πεπλημμελημένων. Τότε οἱ δύο Πατριάρχαι συλλειτουργοῦντες μετὰ καὶ ἄλλων ἀρχιερέων συνεχώρησαν αὐτὸν καὶ ἐθεράπευσαν τὸν ἐνόντα γε τρόπον, κατὰ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκκησίας, τὰ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ. Τοῦτο πάραυτα διαμηνύσαντες δι' ἐπιστολῆς καὶ ἀπεσταλμένων τῷ Πατριάρχῃ Μελετίῳ, παρεκάλουν αὐτόν, ὅπως συγχωρήσας δέξηται τοῦ λοιποῦ εἰς κοινωνίαν τὸν Λαυρέντιον.

Ὁ Μελέτιος ὑπείκων ταῖς εἰσηγήσεσι τούτων ἔγραψε

τῷ Πατριάρχῃ Ἀντιοχείας ἀπαντητικὴν ἐπιστολὴν λέγων· «περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Σινᾶ κὺρ Λαυρεντίου, λέγομεν ὅτι καὶ πρότερον ἐκεῖνα ἐπράττομεν, ἃ κατὰ Θεὸν ἐγνωρίζομεν· καὶ νῦν πάλιν μετὰ τὰ γράμματα τῆς ὑμετέρας ἀρχιερωσύνης (σοῦ δὴ λέγω καὶ τοῦ Παναγιωτάτου Ἱεροσολύμων) ἐγνωρίσατε μικρόν τι τῆς ἀληθείας, μετὰ καὶ τὰ γράμματα τοῦ Οἰκουμενικοῦ τὰ πρὸς ἡμᾶς περὶ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως. Ἐπειδὴ ὁ ρηθεὶς κὺρ Λαυρέντιος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐπεγνωκότες τὰ ἑαυτῶν πλημμελήματα καὶ ὡμολόγησαν ἐπ' Ἐκκλησίας, μετανοοῦντες τε ᾔτησαν συγχώρησιν καὶ ἡμεῖς ὡς μετανοοῦντας ἐδεξάμεθα, συντασσομένου πολιτεύεσθαι τοῦ λοιποῦ μετὰ πλείονος τῆς ἀσφαλείας καὶ προσοχῆς καὶ συστολῆς ἀφ' ὧν οὐ δεῖ. Ἐδεξάμεθα δὲ οὐχ ἁπλῶς οὕτως, ἀλλὰ καὶ προσεπιμαρτυρησάντων τῶν ὑμετέρων ἐπιτρόπων, ὅτι συλλειτουργήσαντες ὑμεῖς (σύ τε καὶ ὁ Παναγιώτατος Ἱεροσολύμων μετὰ καὶ τῶν καθευρεθέντων Ἀρχιερέων) ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐθεραπεύσατε τὸν ἐνόντα γε τρόπον τὰ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 304). Ταῦτα γράψας τῷ Ἀντιοχείας δὲν παρέλειψεν ἀπὸ τοῦ ν' ἀναγγείλῃ τοῦτο τῷ Πανιερωτάτῳ Μητροπολίτῃ Ῥόδου Παϊσίῳ, τῷ μεγάλως ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ταύτης μετὰ τοῦ Μελετίου ἀγωνισθέντι «ὁ μὲν Ἐπίσκοπος, ἔγραφεν, εἰς Ἱεροσόλυμα πορευθεὶς τὴν ὅπως δή πως γεγενημένην διὰ μυστικωτέρας εὐχῆς θεραπείαν ἐδέξατο ὡς ἐμαρτύρησαν οἱ ἔξαρχοι τοῦ καὶ πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπιδημήσαντος Ἀντιοχείας, οἱ δὲ λοιποὶ πατέρες μετ' αὐτοῦ ὑπεσχέθησαν ἀπέχεσθαι τοῦ λοιποῦ τῶν ἀπηγορευμένων τοῖς ὀρθοδόξοις, παρρησίᾳ τε προσπεπτωκότες ἡμῖν, καὶ συγχώρησιν αἰτησάμενοι καὶ τετυχηκότες» (Ὅρα χαλ. ἐπ. 302 καὶ 303), Οὕτως σὺν Θεῷ ἐτέθη τέρμα εἰς τὸ μεγάλως, οὐ μόνον τὴν Ἀλεξανδρινήν, ἀλλὰ καὶ ἅπασαν τὴν ὀρθόδοξον τοῦ

Χριστοῦ Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν συντάραξαν, καὶ τὸν ἤδη ἐκ τῶν κόπων καὶ τῶν ταλαιπωριῶν ἀποκεκμηκότα Μελέτιον τὰ μάλιστα καταβαλὸν λυπηρὸν τοῦτο ἐπεισόδιον, ὅπερ ὅμως καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀνεκινήθη, τῶν Σιναϊτῶν ἐπωφεληθέντων τῆς ἀπουσίας τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου «καὶ ἀρξαμένων εἰς φῶς ἀγαγεῖν τὴν ἣν ὤδινον πάλαι κακεντρεχῆ καὶ παγχάλεπον γνώμην, δι' ἣν ἤνυσαν μὲν οὐδέν, ἀλλ' ἀφορισμῷ μᾶλλον καὶ ἀναθέματι καθυπεβλήθησαν παρὰ τῶν διαφόρων Πατριαρχῶν καὶ καθαιρέσει ὑπόδικοι ἐκηρύχθησαν, ἐὰν ὀψέποτε ἐξετρέποντο πάλιν τῆς εὐθείας ὁδοῦ» (ὅρα «τὸ Καν. δίκαιον τοῦ Πατρ. Ἱεροσ. ἐπὶ τῆς ἀρχιεπ. Σινᾶ» σελ. 15—18).

Ἀλλ' ὡς ἐὰν μὴ ἤρκουν αἱ ἐντεῦθεν καταλαβοῦσαι τὸν Μελέτιον ἀσθένειαι, λύπαι καὶ στενοχωρίαι ἐπέπρωτο, ἵνα εἰς ταύτας προστεθῇ καὶ ἄλλη, προελθοῦσα ἐκ τοῦ ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ἔτος 1596 ἐπισυμβάντος θανάτου, τῆς ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Μεγάλου Ἰωάννου τοῦ λεγομένου Μεσαμπελίτη ἐνασκουμένης ἀδελφῆς αὐτοῦ Εὐγενίας, τῆς κατὰ κόσμον Βενέτας (= Εὐλογίας) καλουμένης. Ἡ καταλαβοῦσα αὐτὸν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ λύπη ἦν τοσοῦτον δικαία, καθ' ὅσον ὡς αὐτὸς γράφει ἔν τινι πρὸς τοὺς Κρῆτας ἐπιστολῇ αὐτοῦ «ἦν ἐσχάτη τοῦ ἑαυτοῦ γένους, τῶν Πηγᾶ» (Χαλ. χειρ. ἐπ. 103). Τὴν μεγάλην ὅμως αὐτοῦ ταύτην λύπην ὑπερενίκησεν ἡ χαρὰ ἣν ᾐσθάνθη ἐπὶ τῇ ὁσιωτάτῃ αὐτῆς τελευτῇ, καθὼς ἔγραφε πρὸς τὸν τηνικαῦτα ἡγούμενον τῆς ἐν Κρήτῃ Μονῆς τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου τοῦ Βροντησίου Λαυρέντιον· «ταῦτα μὲν οὖν ἀναμαθὼν, ἔγραφεν, ἀδακρυτὶ μὲν οὐκ ἤνεγκα, πῶς γὰρ ἀδελφῆς διαφερόντως συνέσει, ὁσιότητι καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ διαπρεψάσῃ φέροι τις ἂν στέρησιν ἀδάκρυτον; ἡ δὲ χαρὰ τῆς ὁσιοτάτης αὐτῆς τελευτῆς ὑπερενίκησε πᾶσαν λύπην.......» (Χαλ.

χειρ. ἐπ. 100). Ὁ Μελέτιος, ὡς γινώσκομεν, ὡς γόνος πλουσιωτάτης οἰκογενείας ἐκέκτητο ἱκανὴν περιουσίαν ἐν Κρήτῃ, ἣν πᾶσαν εἶχε χαρίσῃ τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ Εὐγενίᾳ. Αὕτη ἀποθνήσκουσα ἱκανὸν μὲν μέρος αὐτῆς διέθετο τῇ Μονῇ τῆς μετανοίας αὐτῆς, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ὑπὲρ τῶν εὐαγῶν τῆς Πατρίδος αὐτῆς καθιδρυμάτων. Τὴν διαθήκην δὲ αὐτῆς ἀποσταλεῖσαν μετὰ ταῦτα τῷ Μελετίῳ ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῆς διανομῆς ἐπιτρόπων ἐπεκύρωσε καὶ αὐτὸς ὁ Μελέτιος δι' ἰδιαιτέρου Πατριαρχικοῦ πρὸς τοὺς Κρῆτας γράμματος (Χαλ. χειρ. ἐπ. 103), ἀποστείλας συνάμα ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ φωταγωγὸν ἀργυρόχρυσον, ὅπως κρεμασθῇ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ εἰς μνημόσυνον τῆς ἐναρέτου ἀδελφῆς αὐτοῦ (Χαλ. χειρ. ἐπ. 99).

Οὕτως δρῶντος καὶ πικτεύοντος τοῦ Μελετίου ὑπὲρ τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας, ἐπέστη πάλιν ὁ καιρός, ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ νὰ σπεύσῃ ἀντιπελαργῶν τῇ Μητρὶ Οἰκουμενικῇ Ἐκκλησίᾳ νὰ ἐπουλώσῃ τὰς αἱμασσούσας αὐτῆς πληγάς, ἃς οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἀρχιερεῖς «οἱ μικρόν, ὡς λέγει, γευσάμενοι τῶν ἀρχιερατικῶν» (Χαλ. χειρ. ἐπ. 248) κατ' αὐτῆς κατέφερον, καὶ ἵνα ἀπορρίψας τὸν καλυτάλαντον φόρτον, ὃν αὐτῇ ἀγνωμόνως καὶ ἀσυνέτως ἐπέθηκαν, ἀνακαλέσῃ θεσμοὺς πατρῴους, ἀναστήσῃ τὰ ἀμυδρὰ λείψανα τῆς Ἐκκλησίας, θεμελιώσῃ Πατριαρχεῖον καὶ ἄξιον τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ζηλωτὴν ἀποκαταστήσῃ Πατριάρχην. Καὶ λοιπὸν τῆς κατατρυχούσης αὐτὸν νόσου περιφρονῶν καὶ πόνων καὶ θλίψεων ὑπερρορῶν, καὶ κινδύνους, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν κρατούντων ἀπειλὰς καὶ ἀνδραποδισμοὺς μὴ δειματούμενος, οὐδὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ τῶν ἡμετέρων πειρασμοὺς λογιζόμενος, ἔσπευδεν ὡς ἄλλος Ἰωνᾶς ὁ Προφήτης ριφθῆναι τῷ πελάγει χάριν τῆς κλυδωνιζομένης νηὸς τοῦ Χριστοῦ, ἀναφωνῶν καθάπερ καὶ

ὁ τῆς Θεολογίας ἐπώνυμος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός,
«Δίδωμ' ἐμαυτὸν τῆς νεὼς σωτηρίαν,
καίπερ κλύδωνος τυγχάνων ἀναίτιος» (βλπ. Migne τομ. 3 σελ. 1158 στιχ. 1840.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ο ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΩΣ ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

Εἴδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὁποία ἦν ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Β'. Τὰ ἀνήκουσα δεινά, αἱ μεγάλαι ταλαιπωρίαι, αἱ πολλαὶ καὶ ποικίλαι βάσανοι καὶ κακώσεις, ἃς ὑπέστη ὁ γενναῖος ἐκεῖνος Πατριάρχης, ὧν ἕνεκεν καὶ τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ σθένος εἶχεν ἀπολέσῃ, παρά τε τῇ κρατούσῃ ἀρχῇ καὶ ταῖς πολλαχῶς αὐτὸν ἐπηρεάζουσιν ἁρπυίαις τῆς Ἐκκλησίας, τοσοῦτον ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς ὑγείας αὐτοῦ, ὥςτε καθ' ἑκάστην ταύτης φθινούσης, ἐπῆλθεν αὐτῷ ἐπὶ τέλους κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1595 τὸ μοιραῖον τέλος. Ἅμα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες οἱ ἐν Κων)πόλει ἀρχιερεῖς καὶ λογάδες τοῦ ἔθνους, βλέποντες τὴν τοιαύτην τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν, ἤρξαντο σκεπτόμενοι περὶ ἀξίου καὶ ὁμοζήλου τοῦ Ἱερεμίου διαδόχου. Πάντων τὰ ὄμματα ἐστράφησαν πρὸς τὸν Πηγᾶν, ἐπιστολαὶ δὲ ἀλλεπάλληλοι εἰς Ἀλεξάνδρειαν φοιτῶσαι ἐκ μέρους τῶν ἐν Κων)πόλει ἀρχιερέων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου, καθὼς καὶ πολλῶν ἐπισήμων προσώπων καὶ ἀρχόντων τοῦ λαοῦ προσεκάλουν αὐτὸν ἀναδεξόμενον τὸν Πατριαρχικὸν φόρτον. Ὁ Μελέτιος καίπερ ζηλῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ βαρέως φέρων τὰ δεινὰ καὶ τὰς ταλαιπωρίας αὐτῆς, ὅμως «φοβούμενος μή, βουλόμενος χαρίσασθαι τοῖς ἐν Κων)πόλει, προσκρούσῃ τοῖς ἐν Ἀλεξαν-

δρεία ἀδελφοῖς» (Ἑλλ. φιλολ. συλλογ. τομ. 17 σελ. 72 ἐπιστ. 30), οἵτινες ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπίτρεπον αὐτῷ τὴν ἀναχώρησιν «καὶ εἴγε βούλοιτο ἐλθεῖν καὶ τὴν ἐξωτέραν δυναστείαν ἐπηπείλουν», εἰς τὸ πρόωρον δὲ αὐτοῦ γῆρας καὶ τὰς ἐκ τῶν πολλῶν μόχθων καὶ ἀγώνων ἀποκτηθείσας συχνὰς καὶ χαλεπὰς ἀσθενείας ἀφορῶν, ἠρνήσατο κατ' ἀρχὰς τὴν εἰς Κων)πολιν μετάβασιν. Πρὸς τοῦτο κοινὴν πρὸς τοὺς ἐν Κων)πόλει ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ ἄρχοντας καὶ πρὸς ἅπαντα τὸν Χριστώνυμον Ὀρθόδοξον λαόν, ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν εὐχαριστῶν αὐτοὺς ἐπὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἀείποτε καὶ νῦν ἐπιδαψελευθείσῃ ἀγάπῃ καὶ σπουδῇ καὶ παρακαλῶν αὐτούς, ἅτε τούτου μὴ δυναμένου παραγενέσθαι σωματικῶς, ἀποθέσθαι ἕκαστον τὰ οἰκεῖα καὶ φροντίσαι τοῦ κοινοῦ, πρὸς ἐκλογήν, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, ἀξίου ἀρχιερέως, ἵνα καὶ αὐτοί, οὐ μόνον εὐχῆς καὶ εὐλογίας παραπολαύσωσιν, ἀλλὰ καὶ σωματικῆς εὐημερίας· «τὸ γὰρ παράνομον, ἔγραφεν αὐτοῖς, καὶ κίνδυνον φέρει ψυχικὸν καὶ τὸν βίον θορυβεῖ καὶ φθείρει, καθὼς βέλτιον ὑμεῖς οἴδατε, πείρᾳ μαθόντες τὰ δεινὰ καὶ πρῶτον ὑμεῖς ἀπολαύσαντες τῶν κακῶν, ἅπερ ἡ παρανομία ἔφερεν εἰς τὸν θρόνον. Οἴδατε γὰρ καὶ θανάτους κακοὺς πολλῶν, καὶ δημεύσεις πολλὰς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐδαφισθεῖσαν, καὶ τὸν ὀρθόδοξον λαὸν γεγενημένον τοῖς ἔθνεσιν ἐμπαιγμόν, καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς μυρίοις συμπεπλεγμένους κακοῖς, δι' ἃ καὶ ἡμεῖς ἐκοπιάσαμεν πολὺ» (Ἑλλ. Φιλολ. συλλ. τομ. 17 σελ. 73 ἐπισ. 31 καὶ χαλ. χειρ. ἐπ. 112), Οὐ μόνον δὲ κοινῇ τοῖς ἐν Κων)πόλει ταῦτα ἔγραφεν, ἀλλὰ καὶ ἰδιωτικὰς αὐτόθι ἐπιστολὰς ἀποστέλλων τῷ Γεωργίῳ Κατακουζηνῷ καὶ Ἀντωνίῳ τῷ Βλαστῷ τὰ αὐτὰ καὶ σχεδὸν παρόμοια ἐξέθετε· πρὸς μὲν τὸν Κατακουζηνὸν λέγων, ὅτι καὶ βουλομένου αὐτοῦ ἐλθεῖν οὐ κατεῶσιν αὐτὸν οἱ ἑαυτοῦ Ἄραβες τε καὶ Ρωμαῖοι, τοῖς δάκρυσι μιγνύντες καὶ τὰς

ἀπειλάς, ὧν ἕνεκα μεμερισμένος ὑπ' ἀγάπης καὶ ἐν Κων)πόλει ὅθεν καλεῖται, καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὅπου κατέχεται μένει κατὰ χώραν, παρακαλῶν τὸν τῶν ὅλων Δεσπότην βραβεῦσαι τῇ ἑαυτοῦ Ἐκκλησίᾳ ποιμένα, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν· πρὸς δὲ τὸν Βλαστόν, ὅτι ἀλλοτρίως ἔχει πάσης δόξης καὶ φιλοτιμίας, καὶ ὅτι καὶ τὸν ὑψηλότατον θρόνον, ὅν κατέχει ἄκων, ἐδέξατο ὑπακούσας τῷ μακαρίτῃ αὐτοῦ γέροντι καὶ βιασθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ· «καὶ νῦν στενάζω ἔγραφεν, οὐκ ἔχων πῶς ποιμάνω τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, εὐαρέστως τῷ Θεῷ. Αἱ ἡμέραι χαλεπαί, ἡ ἀσέβεια ἀνείκαστος σκληροὶ οἱ ἄνθρωποι, ἄπορος παντὸς ἀγαθοῦ ὁ κόσμος, πῶς οὖν ἐν μέσῳ τῶν κακῶν διασώσωμεν τὸ σκάφος; Οἶδα ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ ἀντίληψις ἀλλὰ καὶ ἡμῶν ὁ ἀγών· εἰ γὰρ καὶ μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων, ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ ἀλλὰ δεῖ ἀγρυπνεῖν. Πλὴν ἐγὼ τῷ θρόνῳ τῷ Οἰκουμενικῷ καὶ πρεσβύτερος καὶ πατριάρχης πολλὰ ἐβοήθησα, σὺν Θεῷ, καὶ κάλλιον πάντων οἶδεν ἡ σὴ τιμιότης καὶ τοὺς κινδύνους τοὺς ἐμοὺς, καὶ τὰς ἀσθενείας μου, καὶ τοὺς πολέμους, οὓς αὐτόθι ἐξήντλησα ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ» (Ἑλλ. Φιλ. συλλ. τομ 17 σελ. 72 ἐπ. 29 καὶ 30 καὶ χαλ. χειρ. ἐπ. 110 καὶ 111).

Ταῦτα ἔγραφεν ὁ ἡμέτερος Μελέτιος ἀπαναινόμενος τὸν φόρτον τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ μὴ θέλων νὰ λυπήσῃ τὸ ἑαυτοῦ ποίμνιον, ὅπερ τοσοῦτον ἐκθύμως ἠγάπα καὶ ἐσέβετο αὐτὸν, ὥστε οὐδὲ στιγμὴν ἐπέτρεπεν αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ μέσου αὐτοῦ ἀναχώρησιν. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὸν θρόνον τῆς Κων)πόλεως ἀνελθὼν «ὁ προσεκτικώτατος», ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἐν ἐξαρχικῷ αὐτοῦ γράμματι Ἱερεμίας ὁ Β'. (Σάθα βιογρ. σχεδιασμ. σελ. 194), Ἰωαννίνων Μητροπολίτης Ματθαῖος ὁ Β'. καὶ μὴ δυνηθεὶς ν' ἀνθέξῃ τὴν δεινὴν τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν ἠναγκάσθη μετὰ εἰκοσαήμερον Πατριαρχείαν νὰ

ἀποχωρήσῃ τοῦ θρόνου ἀποσυρθεὶς εἰς τὸ ἅγιον ὄρος. Πόσον δὲ χρόνον ἀκριβῶς ἔμεινεν ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως χηρεύων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἱερεμίου, καθὼς καὶ πόσας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ματθαίου, τοῦτο ἀκριβῶς δὲν εἶναι ἡμῖν γνωστόν. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι μετὰ τὴν δευτέραν ταύτην χηρείαν ὁ θρόνος δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κενός, διότι οὔτε αἱ περιστάσεις, οὔτε ἡ τῆς Ἐκκλησίας κατάστασις ἐπέτρεπον τοῦτο. Μετὰ τὸν Ματθαῖον ἀνῆλθε τὸν θρόνον τῆς Κων)πόλεως Γαβριὴλ ὁ Α΄ ὁ ἀπὸ Θεσσαλονίκης, οὗτινος ἡ Πατριαρχεία κατὰ πάντας τοὺς ἐπιτόμους πατριαρχικοὺς καταλόγους ὁρίζεται πεντάμηνος (κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1596). Ἡ εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασις τοιούτου ζηλωτοῦ καὶ ἀξίου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ποιμένος μεγάλως ηὔφρανε τὸν Μελέτιον, θεωροῦντα τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς Νέας Ρώμης ἀνάβασιν τοῦ Γαβριὴλ ὡς δεῖγμα τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτοῦ Προνοίας καὶ ἀποτέλεσμα τῶν ἑαυτοῦ δεήσεων καὶ εὐχῶν, ὡς ἔγραφε πρὸς τοὺς ἐν Κων)πόλει ἀρχιερεῖς τε καὶ παντὶ τῷ λαῷ (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 117). Καὶ εἶχε δίκαιον ὁ Μελέτιος γράφων ταῦτα, διότι παρὰ τοιούτου ποιμένος, οἷος ὁ Γαβριήλ, προσεδόκα, οὐ μόνον παρηγορίαν καὶ παράκλησιν τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων θλίψεων τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνόρθωσιν «τῶν παραλελυμένων γονάτων τῶν ταῖς σωματικαῖς καὶ πνευματικαῖς ἀνάγκαις κεκμηκότων». Ἐν τῇ ρηθείσῃ πρὸς τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἐκχέων τὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ πληροῦντα αἰσθήματα τῆς χαρᾶς καὶ μακαρίζων τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοιούτου λαχόντα ποιμένος ἀναφωνεῖ: «ὦ ποίμνιον τρισμακάριον, ποιμαντικῆς ἀξιωθὲν χειρὸς παρὰ Θεοῦ φιλανθρώπως προβληθείσης, ῥάβδον τε καὶ βακτηρίαν πιστευθείσης, εἰς ποιμανσίαν παρακαλούσας

σωτήριον! Ὦ τρισόλβιε ποιμήν, τοῦ μεγάλου Ποιμένος ἐμφερέστατε! ἱερεῦ τῳόντι τοῦ Ὑψίστου, ἄγγελε τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ, τηλικούτου ἀξιωθεὶς βήματος, οὐδὲ πρότερον ἀμυδρῶς λάμπων, ἀλλ' οἷον ἀπὸ δόξης ὁδηγηθεὶς εἰς δόξαν!.... Ἀπόβαλλέ σου, ὦ τῶν πόλεων Βασιλίς, τοὺς τοῦ πένθους χιτῶνας· ἰδοὺ σοι ἀνατέταλκεν ἔαρ τὸν χειμῶνα διαλῦσον τῆς κακοπαθείας· ἄνθεσί σου κατακόσμησον τὰς ἀγυιὰς καὶ καρποὺς ἔμπλησον τὰς ἀποθήκας τοῦ πνεύματος....» Καὶ εἶτα ἐκφράζων τὴν ἀμύθητον αὐτοῦ λύπην, μὴ δυναμένου νὰ συμμετάσχῃ τοσαύτης χαρᾶς ἐπάγεται «ὦ σαρκίον πονήρως ἔχον! ὦ γῆ τε καὶ θαλασσῶν πελάγη, ἡλίκης με χαρᾶς ἀποστερεῖτε, μὴ συγχωροῦντα συνευφρανθῆναι παρόντα με, ποιμένι μὲν τηλικούτῳ καὶ τοσοῦτον φίλῳ, ποίμνῃ δὲ τοιαύτῃ καὶ διαφερόντως ἠγαπημένῃ....» (Χαλ. χειρ. ἐπιστ. 117). Τοσαύτη ἦν ἡ χαρὰ τοῦ Μελετίου διὰ τὴν λαμπρὰν καὶ ἐπιτυχῆ ἐκλογὴν τοῦ νέου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου, ὥστε οὔτε λέξεων, οὔτε φράσεων ηὐπόρει, ἵνα ἐξωτερικεύσῃ αὐτήν. Τὸν Γαβριὴλ εἶχε γνωρίσῃ κατὰ τὰς ἐν Κων)πόλει ἐπιδημίας αὐτοῦ, καλῶς εἶχε σπουδάσῃ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ καὶ ἐγνώριζε τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ζῆλον αὐτοῦ, ἐπομένως καὶ πολλὰ τὰ καλὰ ἔδει παρ' αὐτοῦ νὰ προσδοκᾷ ἐν ἡμέραις οὕτω χαλεπαῖς. Διὰ τοῦτο θέλων εὐθὺς ἐν ἀρχῇ νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον ἀπηύθυνε συγχρόνως καὶ πρὸς αὐτὸν ἰδιαιτέραν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἐκφράζων τὴν χαρὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσει αὐτοῦ, τὴν μὲν ἐκλέξασαν αὐτὸν Σύνοδον ἐπαινεῖ, αὐτὸν δὲ ἐνθαρρύνει τηλικούτου ὑπεισελθόντα ἄχθους, διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδομήν τε καὶ ἀνόρθωσιν· συνιστῶν δ' αὐτῷ τὴν ἐκρίζωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ τὴν Ἐκκλησίαν λυμαινομένων ἀθεμιτουργιῶν ἔλεγεν· «μὴ πολιτευέσθω ἡ κρίσις ἡ ἄκριτος τῶν ὑποθέσεων, οὔτε αἱ ἀδό-

κιμοι χειροτονίαι· μὴ τὸ τῶν γραμμάτων ἀλλεπάλληλον, κατακρινόντων σήμερον καὶ αὔριον ἀσκέπτως ἀθωούντων.... ἐγκέντρισον τῇ Ἐκκλησίᾳ πεπαιδευμένας ψυχάς, τῷ θείῳ στοιχούσας φόβῳ καὶ Πνεύματι· τοιούτους ἐπίστησον τῆς Ἐκκλησίας τοῖς οἴαξιν, οἵους ἂν νομίσειας ἱκανοὺς ἐσομένους καὶ ἑτέρους διδάξαι καθὼς προστάττουσιν αἱ θεῖαι Γραφαί· φροντιστέον μὴ μόνον τῶν πέλας καὶ ἐν χερσίν, ἀλλὰ καὶ τῶν πόρρω· ἔπεχε τῇ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ εὐθυπορείας αὐξήσει. Ἀλλὰ τί δήποτε ἐπέξειμι τὰ καθ' ἕκαστον; Εὖ οἶδας αὐτὸς τὸ τοῦ κόσμου ἀδιόρθωτον, εὖ ἐπίστασαι τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως, τὰ πράγματά τε καὶ τὰ πρόσωπα τὰ διορθώσεως δεόμενα....» (Ἑλλ. φιλολ. σελ. τομ. Α' σελ. 223 καὶ χαλ. χειρ. ἐπ. 118).

Ὁ Γαβριὴλ ἅμα ἀναβὰς τὸν θρόνον, εὑρὼν πανταχόθεν αὐτῷ τὰ πράγματα στενά, καθὼς καὶ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, φοβούμενος δὲ μὴ καὶ αὐτὸς ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Ματθαίου, ἐθεώρησε καλὸν νὰ προσκαλέσῃ εἰς ἀντίληψιν αὐτοῦ τὸν Πηγᾶν. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸν ἰδιαίτερον Ἱεροδιάκονον αὐτοῦ κομίζοντα τῷ Μελετίῳ «πυρίπνοα γράμματα, θερμῶς ἄγαν ἀξιοῦντα, ἐκλιπαροῦντα καὶ δεόμενα τοῦ Μελετίου μὴ ἀποτυχεῖν τῆς ἑαυτοῦ ἀφίξεως πάλιν εἰς Θρᾴκην, τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς Κων)πόλεως πραγμάτων οὕτως ἀπαιτούντων». Ὁ Μελέτιος οὕτως ὑπερκαῶς ζητούμενος καὶ προσκαλούμενος, ἀπαντῶν αὐτῷ ὑπεσχέθη μὲν νὰ ἔλθῃ εἰς Κων)πολιν συμπαραντιταξάμενος αὐτῷ κατὰ τῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρενοχλούντων, ἀλλὰ παρεμποδισθεὶς ὑπὸ τῆς κατατρυχούσης αὐτὸν νόσου, ἠναγκάσθη νὰ παραμείνῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τὴν αἰτίαν τῆς καθυστερήσεως αὐτοῦ ἀναγγέλλων τῷ Γαβριήλ, μετὰ τὴν ἀνάρρωσιν, συνάμα εἰδοποιεῖ αὐτόν, ὅτι ἀφοῦ μεταβῇ ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ πρὸς παραμυθίαν τῶν ἑαυ-

τοῦ Ἀράβων, μηδαμῶς ἐπιτρεπόντων τὴν ἀναχώρησιν, κατελθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν διὰ τοῦ πρώτου εἰς Κων)πολιν στελλομένου πλοίου μέλλει ν' ἀναχωρήσῃ. (Ἑλλ. φιλ. συλλ. τόμ. 17 σελ. 74. ἐπ. 33 καὶ χαλ. χειρ. ἐπιστ. 125). Φαίνεται ὅμως, ὅτι εὑρὼν καὶ πάλιν προσκόμματα παρὰ τοῖς Ἄραψι, κινήσασι πρὸς παρακώλυσιν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, καθυστέρησεν ἐπὶ πολύ, ὁ δὲ Γαβριὴλ πανταχόθεν πολλαχῶς ἐπηρεαζόμενος καὶ οὐδαμόθεν βοηθούμενος ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν μετὰ πεντάμηνον πατριαρχείαν (δηλ. κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1596), πολλὰ ὑποστὰς καὶ μεγάλα ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας μογήσας κατὰ τὸ μικρὸν τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ διάστημα. (Μ. Γεδεὼν Πατρ. πίνακες σελ. 537).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαβριὴλ ὅ τε κλῆρος καὶ ὁ λαὸς τῆς Κων)πόλεως ἐστράφη πρὸς τὸν Πηγᾶν, συχναὶ δὲ πάλιν καὶ ἀλλεπάλληλοι φοιτῶσαι πρὸς αὐτὸν ἐκ μέρους τούτων αἱ ἐπιστολαί, προσεκάλουν αὐτὸν ἀναληψόμενον τὸν θρόνον. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἐμμένων τῇ προτέρᾳ ἀποφάσει αὐτοῦ ἠρνεῖτο τὴν Πατριαρχείαν, ἔγραψεν ἀπ' Αἰγύπτου πρὸς τοὺς τότε ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ θρυλλουμένους Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφίας καὶ Μάξιμον τὸν Μαργούνιον, ἐν Βενετίᾳ διατρίβοντας, ὅπως θάτερος τούτων δέξηται τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον. Ἀλλὰ παρ' οὐδετέρου λαβὼν ἀπάντησιν ἐξηκολούθει καὶ οὗτος ἀρνούμενος. Ἐπὶ τέλους ἐξελθὸν πρόσταγμα βασιλικὸν κελεῦον αὐτόν, ἵνα ἐξ ἀποφάσεως δεχθῇ τὸν θρόνον τὸν Οἰκουμενικὸν καὶ δίχα τινὸς προφάσεως ν' ἀνέλθῃ εἰς Κων)πολιν (Ἑλλ. φιλ. συλλ. τομ. 17 σελ. 84 ἐπ. 34 καὶ χαλ. χειρ. ἐπ. 146). Ὁ Μελέτιος ὑπείκων τῷ Βασιλικῷ προστάγματι, ἐγκαταλιπὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀνελθὼν δέ, ὡς γράφει τῷ Μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης, ἐν τῷ βασιλικῷ βουλευτηρίῳ καὶ ἀσπασάμενος τὴν χεῖρα τοῦ πρωτεύοντος, ἀνέθετο τὴν

τελείωσιν τῆς τοιαύτης ἀξίας τε καὶ ἐξουσίας τῆς Πατριαρχικῆς, εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς ἱερᾶς τῶν ἀρχιερέων Συνόδου. Τούτου δεκτοῦ γενομένου ἀνέλαβε προσωρινῶς κὴν διοίκησιν, καὶ εὐθὺς ἀποστείλας ἐγκυκλίους εἰς τοὺς ἐπὶ φρονήσει διαπρέποντας ἀρχιερεῖς προσεκάλει αὐτούς, ὅπως, ἀμελητὶ δίχα τῆς οἵας οὖν προφάσεως, σπεύσωσιν εἰς Κων)πολιν συνδιασκεψόμενοι περὶ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου. Τοῦτο συνέβη πάντως κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1596. Ἕως οὗ ὅμως συναθροισθῶσιν οἱ ἀρχιερεῖς, ἐπωφεληθεὶς τῆς περιστάσεως ὁ δυσκλεὴς καὶ ἀκατανόμαστος Θεοφάνης ὁ Καρύκης, ὁ πρότερον μὲν Φιλιππουπόλεως, εἶτα δὲ Ἀθηνῶν Μητροπολίτης, αὐτοχειροτόνητος παρεισέδυ Πατριάρχης διὰ πληρωμῆς 6,000 χρυσῶν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, πολλὰ βλάψας ἑαυτόν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ κατα λυμηνάμενος (1). Ἀλλ' ὁ θερμουργότατος ἐν ζήλῳ Θεοῦ Μελέτιος εὐθὺς ἀμέσως προσκαλεσάμενος αὐτὸν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ κατὰ μόνας, πνευματικῶς ἤλεγξεν καὶ ἐνουθέτησεν αὐτὸν ν' ἀποστῇ τῆς παρανόμου καὶ ἀνιέρου πράξεως καὶ μετὰ τιμῆς καὶ ἑκουσίως ν' ἀπεκδυθῇ τῆς Πατριαρχικῆς ἀξίας. Μάταιαι ὅμως ἀπέβησαν αἱ ἐπιπλήξεις καὶ νουθεσίαι αὐτοῦ. Ὁ ἐπιβάτης Καρύκης οὐδαμῶς ἠννόει τὴν ἀποχώρησιν, θεωρῶν ἑαυτὸν οὐδενὸς τῶν ἀπάντων διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὑποδεέστερον. Ὁ Μελέτιος καὶ πάλιν εὐαγγελικῶς φερόμενος ἐνουθέτησεν αὐτὸν ἐνώπιον δύο μαρτύρων τῶν Μητροπολιτῶν Ἡρακλείας καὶ Ρόδου, ὅπως ἀποστῇ τῆς δοξομανίας αὐτοῦ καὶ σβέσῃ τὸ σκάνδαλον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν παρακούων, αὐτῷ καὶ μόνῳ παρεχώρει τὴν Πατριαρχείαν οὐδενὶ δὲ τῶν ἄλλων. «Σοὶ μέν, ἔλεγε, Μακαριώτατε πάτερ, ἡδέως

(1) Ἔπιθι Ἑλλ. φιλ. συλλ. τόμ. 17 σελ. 76 ἐπ. 38, Σάθα ἐν Βιογρ. σχεδιασμ. σελ. 208—15 καὶ Εὐστ. Βουλισμᾶ διατριβὴν περὶ Θεοφάνους Καρύκη ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ τομ Δ' σελ 336—38.

ὑπαναχωρῶ καὶ παρακαλῶ δέξασθαί σε τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, ἑτέρου γὰρ ὅλως τῶν ἁπάντων οὐκ εἰμι ἀναξιώτερος» (χαλ. χειρ. ἐπ. 187). Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὁ Μελέτιος ἀντέλεγε, καὶ προτείνων τὴν ἀναξιότητα αὐτοῦ καὶ ἀδυναμίαν ἔλεγεν, «ὅτι εἰσάξει ἕτερόν τινα ἄξιον τοῦ Θεοῦ ἱερέα», ὁ Καρύκης ἐπέμενεν. Τότε ὁ Μελέτιος, οἷον ὑπὸ Θεοῦ φωτισθείς, προεῖπεν αὐτῷ «τὴν ζωὴν αὐτοῦ κακὴν ἐσομένην καὶ τὸν θάνατον κακίονα». Καὶ ἀληθῶς ὁ Πηγᾶς οὐκ᾽ ἐψεύσθη τῆς προρρήσεως «ἰδὼν κρίσιν Θεοῦ Σαβαὼθ εἰς θάνατον ἀνέλπιστον καταδικασθέντος θεόθεν αὐτοῦ», διότι ὡς σαφῶς λέγει ἐν τῇ πρὸς Γαβριὴλ τὸν Σεβῆρον καὶ Μάξιμον τὸν Μαργούνιον ἐπιστολῇ αὐτοῦ, πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἀδεῶς τῶν ἱερῶν πραγμάτων κατατολμώντων «ὁ τρισάθλιος Καρύκης κατορχησάμενος τοῦ ἱεροῦ Νιπτῆρος μετὰ χλεύης τῶν ἀκουσάντων, μόνοι γὰρ παρῆσαν οἱ ἱερεῖς καὶ αὐτοὶ μετὰ βάρους ἑλκυσθέντες, παρεωρακὼς τὴν λειτουργίαν τηλικαύτης ἡμέρας, τῇ τε ὑστεραίᾳ ᾄσας τὸ κύκνειον, κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῶν Σωτηρίων παθῶν, τὸ Μέγα Σάββατον εὐτρεπιζόμενος καὶ ἐνδυόμενος τοὺς λεπτοὺς χιτωνίσκους ᾔσθετο τοῦ Θεοῦ ὀργῆς, οὕτως ἀξίως, ὥστε πρὶν τεθνᾶναι ἢ ἀκουσθῆναι νοσῶν» (χαλ. χειρ. ἐπ. 185 187 καὶ 203 καὶ Ἑλλ. Φιλ. συλλ. τομ. 17 σελ. 77 ἐπ. 39). Ὑπὸ ἀποπληξίας δηλ. βληθεὶς αὐτίκα ἐξέπνευσε δίχα προηγηθείσης τινὸς ἀσθενείας· καὶ οὕτως αὐτὸς μὲν ἀπῆλθεν ἀποληψόμενος τὸν μισθὸν τῶν πράξεων αὐτοῦ, ἡ δὲ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἀπαλλαγεῖσα τῆς λύμης ἐπλούτησεν Ἐπίτροπον καὶ κυβερνήτην τὸν ὁμόζηλον τοῖς Ἀποστόλοις Μελέτιον.

Μετὰ τὴν τοιαύτην συμφορὰν τοῦ Καρύκη ὁ Μελέτιος συγκατετέθη μὲν ν᾽ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, προσωρινῶς ὅμως καὶ πάλιν, ἕως ὅτου λάβῃ ἀπάντησιν παρὰ τοῦ Μαργουνίου καὶ Σεβήρου

πρὸς οὓς καὶ δευτέραν ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν τὸν αὐτὸν τῇ πρώτῃ σκοπὸν ἔχουσαν. Οὗτοι ὅμως καὶ πάλιν ἀρνητικῶς ἀπαντῶντες προέτρεπον τὸν Μελέτιον νὰ ἐξακολουθῇ διοικῶν τὸν θρόνον μέχρις οὗ εὑρεθῇ πρόσωπον κατάλληλον διὰ τοῦτον. Καὶ ἡ δευτέρα αὕτη ἄρνησις εἰς δεινὴν θέσιν περιήγαγε τὸν Μελέτιον, σφόδρα φοβούμενον μὴ καὶ δεύτερος ἀναφανῇ Καρύκης. Ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν συνέβη τοιοῦτόν τι. Ὥστε βλέπων ἐπὶ τέλους ὅτι ματαία ἀπέβαινεν πᾶσα ἀντίστασις αὐτοῦ, ἀπεφάσισεν ὁριστικῶς βιαζόμενος ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲτ τοῦ Γ'. νὰ δεχθῇ τὴν διοίκησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ὡς Τοποτηρητής, μέχρι τῆς εὑρέσεως καταλλήλου πραγματικοῦ Πατριάρχου, εἰς ὃν θὰ ἀπέδιδε τὸν θρόνον, μηδαμῶς ἀπελπίζων ἐπὶ τὸν Σεβῆρον καὶ Μαργούνιον, πρὸς οὓς ἐκ τρίτου πάλιν ἔγραφε λέγων, ὅτι ὑπεισελθὼν τὸν Πατριαρχικὸν ὄγκον ὑπεσχέθη «τοῖς Ἄραψι τῶν τριῶν Πατριαρχείων μὴ ἐᾶσαι αὐτούς» καὶ παρ' ὧν ὅσαι ἡμέραι βιάζεται, γράμμασι ταχυδρομοῦσιν, ἀπάραι τῆς Κων)πόλεως, ἧς ὁ θρόνος ἔχει ἀνάγκην τῆς διευθύνσεως εὐσταθοῦς ἀνδρὸς καὶ φοβουμένου τὸν Κύριον, οἷοί εἰσιν οὗτοι. «Γράψατε, λέγει, συμβουλεύσατε, συνδράμετε· μόνος γὰρ οὐδὲ ἀρκέσαι οἷος τ' εἰμί, οὐδὲ δίκαιον τοὺς ἀδελφοὺς ἐμὲ καταλιπεῖν μόνον» (Ἑλλ. Φιλ. συλλ. τόμ. 17 σελ. 77 ἐπ. 39). Οὕτως ὁ Μελέτιος ἔμεινεν ἐν Κων)πόλει καὶ ἐξηκολούθει ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ὡς Τοποτηρητὴς μέχρι τοῦ ἑπομένου ἔτους.

Ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὑπὸ ποίας περιστάσεις ἀνελάμβανεν τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κων)πόλεως, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν εἰς ὁπόσας καὶ ὁποίας δυσκολωτάτας περιεπλέχθη μερίμνας καὶ ὑποθέσεις. Περὶ τούτου σαφῶς μαρτυρεῖ ἐν τῷ ἑαυτοῦ ὁδοιπορικῷ ὁ Ὁλλανδὸς περιηγητὴς Γεώργιος Δούζας ἐπισκεφθεὶς τὸν Μελέτιον

κατὰ τὸν 8)βριον τοῦ 1597· «πλὴν τῆς φροντίδος τῶν Ἐκκλησιῶν, λέγει, ἀνετέθη αὐτῷ καὶ τὸ φορτίον τοῦ νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς ἔριδας τῶν Ἑλλήνων, ὑφ' ὧν, καίτοι μονονουχὶ καθ' ἡμέραν κατεπνίγετο, οὐδέποτε ὅμως, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν εὐγένειαν αὐτοῦ ἐκωλύθην νὰ ὑπάγω πρὸς αὐτόν» (Georg. Dousae itin. in Conct. σελ. 55). Πρῶτον ἀντικείμενον μερίμνης δι' αὐτὸν ἦν τὸ ποίμνιον τῆς Ἐκκλησίας Κων)πόλεως, ἧς τὰ ἀμυδρὰ λείψανα ἤθελε ν' ἀναστηλώσῃ καὶ τοὺς πατρῴους θεσμοὺς νὰ ἐπαναφέρῃ. Ἐπὶ τούτῳ εὐθὺς συνέστησε δικαστήριον ἐν ᾧ οὐ μόνον πάντες οἱ Χριστιανοὶ ἐπέλυον τὰς μεταξὺ αὐτῶν ἔριδας καὶ διαφορὰς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας διατελοῦντες, ἔχοντες διαφορὰς μετὰ τῶν ἡμετέρων προσέτρεχον οἰκειοθελῶς, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν τούρκων κριτῶν πολλάκις παραπεμπόμενοι, εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Μελετίου συσταθὲν καὶ τοὺς πάντας καταπλῆξαν διὰ τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ δικαστήριον. Σαφῆ περὶ τούτου μαρτυρίαν ἔχομεν ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἱερομόναχον Νικηφόρον τὸν Ρόδιον ἐπιστολῇ τοῦ Μελετίου ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀναγινώσκομεν καὶ τὰ ἑξῆς· «. . . . ὅθεν καὶ τὴν πάντας καταπλήξασαν εὐνομίαν καὶ δικαιοσύνην καὶ τάξιν ἱερὰν τῷ τοῦ Χριστοῦ θρόνῳ εἰσῳκήσαμεν, ὥστε καὶ τὰ τῶν ἔξω κριτήρια πολλάκις ἀπρακτεῖν, οὐ μόνον εἰς τὸ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ἑκόντων προστρεχόντων πάντων τῶν ἀνηκόντων ἡμῖν καὶ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ὀλίγων, ἀλλὰ καὶ παραπεμπομένων ἡμῖν παρὰ τῶν ἔξω κριτῶν καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ὑπάτων, ὥστε καὶ ἐξευρίσκεσθαι τὸ ἀληθὲς καὶ δικάζεσθαι τὸ δίκαιον . . . .» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 242). Ἐκτὸς τῶν φροντίδων τούτων τὸν Μελέτιον ἀπησχόλει καὶ ἡ φροντὶς τῆς ἱδρύσεως Πατριαρχείου καὶ ναοῦ καταλλήλου πρὸς τοῦτο. Ἡ πρὸς τὸν παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῆς Μολδοβλαχίας Ἱερεμίᾳ διατρίβοντα Δημήτριον τὸν Παλαιολόγον ἐπιστολὴ αὐτοῦ,

ἀποστελλομένη κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1597, καθὼς καὶ ἡ πρὸς Μελέτιον τὸν Βλαστόν, ἐναργῶς ἐκφράζει τὴν δεινὴν θέσιν εἰς ἣν εὑρίσκετο τότε, καὶ τὴν μεγάλην αὐτοῦ πρὸς τοῦτο ἐπιθυμίαν.

Ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἄρχοντα Δημ. τὸν Παλαιολόγον ἐπιστολῆς πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ Μελέτιος ᾤκει «ἐν οἰκίσκοις ξένοις ὡς πάροικος», καὶ ὅτι ὡς Πατριαρχεῖον ἐνέκρινε νὰ μεταβληθῶσι «τὰ ὀσπήτια» τοῦ Παλαιολόγου, ἅτινα ὅμως ἠδυνάτει νὰ ἀγοράσῃ. «Εἰς ὅσον διὰ τὰ ὑμῶν ὀσπήτια, ἔγραφεν, εἰς Πατριαρχεῖον καλά ἐστι καὶ μεγάλα καὶ αὐτὸς πάλιν ἐπορεύθην καὶ ἠρεύνησα, ἀλλὰ ἡ μεγάλη πτωχεία οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς διϊσχυρίσασθαι, διὸ καὶ μένομεν ἔτι ἐν οἰκίσκοις ξένοις, ὡς πάροικοι· καὶ εἰ ἐβούλετο, ὡς γράφεις, ὁ Ἐκλαμπρότατος αὐθέντης βοηθῆσαι, καὶ ἡ σὴ ἀγάπη ἠδύνατο μετὰ τοῦ Αὐθέντου περὶ τούτου φροντίσαι καὶ προσηλῶσαι τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ ὀσπήτια εἰς Πατριαρχεῖον, ἅπερ καθ᾽ ἡμέραν ἐρημοῦνται καὶ κλέπτονται καὶ τὰ σιδήρια καὶ ἔχουσι χρείαν πολλῶν χρημάτων εἰς ἀνάκτησιν. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὸ χαράτσιον τῆς βασιλείας ἔχομεν δοῦναι, ἔλαβε γὰρ αὐτὸ ὁ Καρύκης παρὰ τῶν Ἀρχιερέων μετὰ καὶ βοηθείας, οὐκ ἀπέδωκε δὲ εἰς τὴν βασιλείαν» (Ἑλλ. Φιλ, συλλ. τομ. 17 σελ. 74 ἐπ. 35). Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Βλαστὸν ἐπιστολῇ αὐτοῦ ἐκφράζων τάς, ἃς ἔτρεφε, μεγάλας ἐλπίδας περὶ τῆς οὐ μετ᾽ οὐ πολὺ ἀποκτήσεως Πατριαρχείου ἔγραφε «χαλεπὸς γὰρ λίαν ὁ καιρὸς καὶ κρατοῦσι τῆς ἡμετέρας πίστεως καὶ τῶν ἡμετέρων τινές..... ἀντιπαλαίουσι, λοιπὸν ἀμφιταλαντεύεταί μου ἡ ψυχὴ γλιχομένη μέντοι τόπον τινὰ εἰς Πατριαρχεῖον οἰκονομῆσαι· ὃ δὴ καὶ ἐλπίζομεν, Θεοῦ βοηθοῦντος, μετ᾽ οὐ πολὺ» (Χαλ. χειρ. ἐπισ. 194). Καὶ πράγματι δὲν ἐβράδυνε νὰ ἴδῃ ἐκπληρούμενον τὸν διακαῆ αὐτοῦ τοῦτον πόθον ὁ Μελέτιος. Διότι μετ᾽ οὐ πολὺ ὁ εὐσεβὴς Ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας Ἱερεμίας

πειθόμενος ταῖς παρακλήσεσι τοῦ Μελετίου ῴκοδόμησεν, ἀντιπελαργῶν τῇ Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ, τὸ Πατριαρχεῖον ἐν τῷ ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, ἕνεκα χρεῶν, κατ᾽ ἐκεῖνο τοῦ χρόνου πωλουμένῳ Μοναστηρίῳ τοῦ Μεγάλου Δημητρίου εἰς τὴν Ξυλόπορταν καὶ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Μελετίου, ἵνα μὴ εἰς χεῖρας τῶν ἀσεβῶν περιέλθῃ ἀγορασθέντι (¹).

Γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν εἰς ποίαν οἰκονομικὴν καχεξίαν ἕνεκα τῶν παρεκτροπῶν τινων τῶν προκατόχων τοῦ Μελετίου εἶχε περιέλθῃ τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως. Πρὸς ἀποσόβησιν λοιπὸν τῶν ἐκ ταύτης κινδύνων ἐθεώρησε καλὸν ὁ Μελέτιος νὰ ἐπιληφθῇ, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ ἐκκαθάρῃ τὸ χρέος τοῦ Πατριαρχείου. Εἰς τοῦτο μεγάλως ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲτ τοῦ Γ' καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτοῦ Ἰβραχὴμ Πασσᾶ. Ἡ τοιαύτη βεβαίως ὑποστήριξις φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως λίαν περίεργος εἰς ἡμᾶς, ἐὰν ὅμως λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ Μελετίου πρὸς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς Βλαχικὰς ὑποθέσεις δυνάμεθα κάλλιστα νὰ ἐξηγήσωμεν τοῦτο. Γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας ὁποῖαι ἦσαν τότε αἱ σχέσεις τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας μετὰ τῶν τούρκων, καθ᾽ ἑκάστην ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει εὑρισκομένων, συνεπείᾳ τῶν ἀπανθρωπιῶν τῶν τούρκων ὑπαλλήλων, γενομένων ἀφορμὴ ἀθετήσεως τῆς ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τούτων ὀφειλομένης πρὸς τὸν Σουλτάνον ὑπακοῆς. Περὶ τούτου ἱκανὰς ἔχομεν τοῦ Μελετίου πρὸς τοὺς τῆς Βλαχίας ἡγεμόνας ἐπιστολάς, τρανῶς μαρτυρούσας, οὐ μόνον τὰς τῶν ἐρίδων τούτων ἀφορμάς, ἀλλὰ καὶ τὰς τοῦ Μελετίου πρὸς κατάπαυσιν τούτων ἐνεργείας,

(1) Μετὰ τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὁ Μελέτιος συνηγόρασε καὶ τὸ ὑπὸ τῶν αὐτῶν συμπωλούμενον Μοναστήριον τῆς Παναγίας τοῦ Μπαλίνου, (ἔπιθι Χαλκ. χειρ. ἐπ. 174 καὶ 231 καὶ Σάθα ἐν βιογρ. Σχεδ. σελ. 83).

(Χαλκ. χειρογρ. έπ. 159, 162, 173, 174, 208 καὶ 211). Ταῖς τοιαύταις τοῦ Μελετίου ἐκδουλεύσεσι, πρὸς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας συγκράτησιν τῆς εἰρήνης, χαριζόμενος ὁ Σουλτάνος ἐξέδωκε πρόσταγμα βασιλικόν, ἀπαλλάττον τὸν Μελέτιον τῆς εὐθύνης τῶν ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ συνημμένων χρεῶν (Ἑλλ. Φιλ. συλλ. τόμ. 17 σελ. 74 καὶ 75 ἐπ. 35 καὶ 37).

Διὰ τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου προστάγματος κατώρθωσε μὲν ὁ Μελέτιος νὰ ἀποσβέσῃ τὸ ἥμισυ τοῦ μεγάλου χρέους, ὅπερ «θηρίον τῆς Ἐκκλησίας» ἐπωνομάζει καὶ «πρόφασιν ἀρχέκακον» καταπείσας τοὺς δανειστὰς τὸ πλεῖστον ἑβραίους καὶ Μουσουλμάνους, ἵνα ποιήσωνται μικρὰν συγκατάβασιν ἐλαττόνοντες τὰ κεφάλαια, ἅτινα τοκογλυφικῶς ὑπερηύξησαν, δὲν ἠδυνήθη ὅμως ἐντελῶς νὰ ἀπαλείψῃ αὐτό, ἅτε ἀδυνάτου καταστάσης τῆς παντελοῦς ἀποσβέσεως αὐτῶν, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀνησυχίας εἰς ἣν περιήγαγε τοὺς δανειστὰς ἡ ἔκδοσις τοῦ βασιλικοῦ τούτου προστάγματος. Οὕτως κατ' εὐχὴν ἔβαινον τὰ πράγματα, ὑπῆρχε δὲ ἐλπὶς καὶ ἐντελοῦς τοῦ χρέους ἀποσβέσεως. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ ἐξ οὐρίας πνέων διὰ τὸν Μελέτιον ἄνεμος, αἴφνης καὶ ἀπροσδοκήτως μετεβλήθη εἰς δεινὴν θύελλαν καὶ ἀνεμοζάλην, ἐξ ἧς μόλις, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ἐλυτρώθη ὁ δυστυχὴς καὶ ταλαίπωρος Πατριάρχης. Τὰ ἐν τῇ Βλαχίᾳ πράγματα ἤρξαντο ἐπιδεινούμενα, δεινὸς δὲ ἠπειλεῖτο ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν ἐκεῖ Χριστιανῶν ἡγεμόνων. Ὡς νὰ μὴ ἤρκουν αἱ λοιπαὶ ἀτασθαλίαι, ἃς καθ' ἑκάστην διέπραττον πρὸς ἐπηρεασμὸν καὶ ἀποβουκόλησιν τῶν Ὀρθοδόξων, οἱ καὶ αὐτόθι παρεισδύσαντες σκότιοι Ἰησουΐται, ἤρξαντο οὗτοι, διὰ τῆς συνήθους τακτικῆς αὐτῶν, ἀντιθέως διαβάλλοντες τοὺς Ὀρθοδόξους ἡγεμόνας πρὸς τοὺς Τούρκους πασσάδες τῶν γειτονικῶν ἐπαρ-

χιῶν, ὡς στασιαστὰς καὶ ὑπονομευτὰς τῆς τουρκικῆς δεσποτείας. Τοῦτο μεγάλως ἐξηρέθισε τὸν Σουλτάνον καὶ ἐξέθηκε τὸν Μελέτιον διαβληθέντα ὑπὸ τῶν αὐτῶν ὡς συνένοχον, ἅτε τούτου ἀγωνιζομένου διὰ τῆς ἀποστολῆς συχνῶν ἐπιστολῶν πρὸς στηριγμὸν τῶν αὐτόθι Ὀρθοδόξων κατὰ τῆς Ἰησουϊτικῆς λύμης. Συνέπεια δὲ τούτων πάντων ἦν ἡ στέρησις τοῦ Μελετίου τῆς εὐνοίας τοῦ Σουλτάνου (1). Τοῦτο κατανοήσαντες οἱ Ἑβραῖοι σφοδροὶ καὶ λυσσαλέοι ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Μελετίου, ὡς πρώτου ὑπευθύνου διὰ τὸ χρέος τοῦ Πατριαρχείου· ἐξαγοράσαντες δὲ τοὺς δικαστὰς τοῦ δικαστηρίου, εἰς ὃ ἐνήγαγον αὐτόν, μεγάλας εἶχον ἀξιώσεις καὶ δι᾽ ἀγχόνης ἠπείλουν αὐτόν. Ἀλλ᾽ ὁ Μελέτιος οὐδαμῶς πτοηθείς, ἀλλ᾽ ἐξομολογηθεὶς καὶ κοινωνήσας τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐπορεύθη ὡς ἐπὶ θάνατον, ἵνα λαλήσῃ ὅπου δεῖ ὑπὲρ τῶν δεινῶς βασανιζομένων Ὀρθοδόξων. Τούτων μνείαν ποιούμενος ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν συνεργὸν καὶ συναντιλήπτορα αὐτοῦ Διονύσιον τὸν Μητροπολίτην Ἡρακλείας λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις «...συμπαρῆς μοι παρισταμένῳ τῷ ἀπηνεστάτῳ Κριτῇ καὶ ἀπολογουμένῳ περὶ ἀναστάσεως τῆς ὅλης ἀρχῆς καὶ ἀνδραποδισμοῦ· ἔγνω γὰρ ἐκφοβῆσαι Μελέτιον!... Τίς ἐξείποι τὰς ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς ὀδύνας, τὴν στενοχωρίαν, τὰς θλίψεις, τοὺς πειρασμούς, τοὺς τῶν ἔξω, τοὺς τῶν ἡμετέρων, τοὺς καὶ δεινοτέρους σχεδὸν καὶ χαλεπώτερον ἐκπυροῦντας; Οὐκ ἀμνημονεῖς, οἶμαι, ὅταν τοῦ δείπνου ἀναχωρήσας, κατὰ μόνας σοι ἐδήλουν

(1) Ὁ Μελέτιος διὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν διορατικότητος κατανοῶν τοῦτο ἔγραφε Μελετίῳ τῷ Βλαστῷ «... τούτων γλιχομένην τὴν ψυχὴν φοβοῦμαι μὴ πρὶν εἰς πέρας ἔλθῃ τὸ βουληθὲν ἀνακόψωσιν αἱ τῶν τινῶν ἀπανθρωπίαι, εἰ γὰρ καὶ πάντες ἠρεμοῦσιν ὁρῶντες τοὺς κρατοῦντας λίαν ἀγαπητικῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένους, ἀλλ᾽ ἐνδομυχοῖ τισιν ὁ ἰὸς» (Χαλ. χειρ ἐπ. 194).

τὰ τοῦ θανάτου μηνύματα, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλην.. Οἶδας ὡς ἡδέως ἡτοιμάσθην εἰς θάνατον, ὡς ἐξωμολογήθην τὰ κατὰ πάντα μοι τὸν βίον πεπραγμένα, ὡς ἥδιστα ἀπέθανον, τὸ κατ' ἐμέ, ὑπεραγωνιζόμενος τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ παρανόμως πράξωμέν τι, ἵνα κόψωμεν τὰς ἀθέσμους τῶν τινων ὁρμάς, ἵνα τὸ χρέος τὸ ἄπειρον τὸ μὲν ἀπορρίψωμεν δικαίως, τὸ δὲ καὶ ἀποτίσωμεν εὐγνωμόνως, ὅπερ οἱ γενναῖοι τῇ μητρὶ ὡς πολυτάλαντον φόρτον ἐπέθηκαν...» (Ἑλλ. φιλ. συλλ. τομ. 17 σελ. 76 ἐπ. Χαλκ. χειρ. ἐπ. 235).

Τί ὁ Μελέτιος ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ κατωρθώσατο ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως φαίνεται, ὅτι κατενόησε, ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις ἀπῄτει καταφύγιον εἰς γενναίας συνδρομάς. Πρὸς τοῦτο πολλαχοῦ, εἴς τε τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν, ὅπου ὑπῆρχον ὀρθόδοξοι κοινότητες, καθὼς καὶ ἐν τῇ Νοτίῳ Ρωσσίᾳ ἀπέστειλεν ἀπεσταλμένους ἐξάρχους πρὸς συλλογὴν ἐράνων. Οἱ ἀπεσταλμένοι ὅμως αὐτοῦ οὗτοι, ποῦ μὲν ἐπετύγχανον, ποῦ δὲ ἀπετύγχανον τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ὅπερ μεγάλως ἐλύπει αὐτόν, ἀναγκάσαν αὐτὸν πολλὰς πολλάκις νὰ γράψῃ παραπονετικὰς ἐπιστολὰς κατὰ τῆς τοιαύτης ἀναλγησίας «τῶν γνησίων τέκνων τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας». Αἰτία τῆς τοιαύτης ἀποτυχίας τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Μελετίου, ἦν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐπικρατοῦσα μεγάλη τοῦ τότε κόσμου πτωχεία (1), ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ δυστροπία ἀναλγήτων τινῶν καὶ ψυχραίμων πρὸς τὰ δεινὰ τῆς Ἐκκλησίας, οὐ μόνον λαϊκῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ἀρχιερέων αὐτῶν, οἷοι ὁ Θεσσαλονίκης καὶ ὁ Ρόδου Παΐσιος,

(1) Τῆς μεγάλης ταύτης πτωχείας τοῦ λαοῦ τῆς Ἀνατολῆς ποιούμενος μνείαν ὁ Μελέτιος ἐν μιᾷ τῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ρωσσίας ἐπιστολῶν αὐτοῦ γράφει «...ὁ κόσμος ἐπτώχυνε τοιοῦτον χαλεπῶς, ὥστε μὴ δύνασθαι ἡμᾶς πλέον οὔτε ζῆν, οὔτε ἐκ-

πρὸς ὃν γράφει ὁ Μελέτιος καὶ μονονουχὶ κλαίων ἔλεγεν· «ἔγνως γὰρ μηδεμίαν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ παρασχεῖν βοήθειαν, οὐδὲ τὴν τῆς κατὰ δύναμιν ἐλάττονα· τοῦτο δ' ἦν οὐ πρὸς ἀνδρῶν φοβουμένων τὸν Θεὸν καὶ τῷ κοινῷ συμπασχόντων. Αὐτός, αὐτὸς οἶδας καὶ αὐτοψεὶ τεθέασαι τοὺς ἐμοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ παλαίσματα κατὰ τῶν τῷ κοινῷ πολεμούντων καὶ τίσιν ἱκεσίαις καὶ βοαῖς καὶ δεήσεσιν ἐπείσθην προσμεῖναι μικρὸν γοῦν τῇ Κων)πόλει καὶ βοηθῆσαι τοῖς τῆς Ἐκκλησίας λειψάνοις. Ἔστωσαν οὖν μονωτάτου ἐμοῦ οἱ πόνοι τὰ σκάμματα, πρὸς δὲ τὴν δαπάνην βοηθήσατε κατὰ δύναμιν καὶ ἡμεῖς οἱ γνήσιοι τοῦ θρόνου τούτου οἱ παῖδες τοῦ Οἰκουμενικοῦ» (Χαλ. χειρ. ἐπ. 198 καὶ 228 καὶ ἑλλ. φιλ. Συλλ. τομ. 17 σελ. 74 ἐπ. 34). Μεθ' ὅλα ὅμως ταῦτα ἱκανὰς κατωρθώσατο νὰ περισυλλέξῃ συνδρομάς, δι' ὧν, ἐὰν μὴ σύμπαν, ἀλλὰ τοὐλάχιστον τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ μεγάλου χρέους τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀποτίσῃ τοῖς καθ' ἑκάστην ὑλακτοῦσιν Ἰουδαίοις, κατώρθωσεν· «ἀσεβέσι γάρ, λέγει πρὸς Μελέτιον τὸν Βλαστόν, οἱ πρὸ ἡμῶν τὸν θρόνον κυβερνήσαντες χρέη πάμπολλα χρεωστοῦσι κακῶς δαπανήσαντες, ταῦτα καίπερ ἐκ μέρους ἐκόψαμεν...ἀλλὰ τελέως ἐκκοπῆναι ἡμῖν μὲν ἀνάγκη, ἀδύνατον δὲ σχεδὸν διὰ τὸ παλίμβουλον τῆς κρίσεως τῶν μεγιστάνων καὶ τὴν βασιλεύουσαν φιλαργυρίαν, ἣ μόλις ἀρκέσειε πέλαγος τὸ Ἀτλαντικὸν χρυσίον ἀντὶ θαλάσσης ἐπιρρέον» (Χαλ. χειρ. ἐπ. 194).

Οὕτως, σὺν Θεῷ, ἀποσκευασθέντος τοῦ πλείστου τῶν χρεῶν τούτων τῆς ἀδικίας ὑπελείποντο ἔτι τῇ Ἐκκλησίᾳ

κλησίας ἢ Μοναστήρια κρατεῖν καὶ κινδυνεύει ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ, ἧς ἡμεῖς ὑπερμαχοῦμεν μέν, ἀποροῦντες δὲ καὶ δαπάνης καὶ χρημάτων, κινδυνεύομεν καὶ αὐτοὶ καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντες (οἶδεν ὁ Θεός) θανάτους πολλοὺς καὶ αἰσχροὺς ἕνεκα τῶν τῶν ἀβανιῶν τοῦ ἑτεροθρήσκων ...» (χαλ. χειρ. ἐπ. 152)

πληγαί τινες θεραπείας δεόμεναι, αἷς πάσαις μονώτατος ἐπαρκέσαι οὐχ οἷος τε ἦν. Τοιαῦται δὲ ἦσαν ἡ ἐπικρατοῦσα ἐπάρατος σιμωνία, αἱ πολλαὶ τοῦ κλήρου καταχρήσεις καὶ παρεκτροπαὶ καὶ αἱ τοῦ λαοῦ ἀταξίαι καὶ παρανομίαι. Ἀντιλήπτορα εἰς τοῦτο ἐθεώρησε καλὸν νὰ προσκαλέσῃ τὸν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, πρὸς ὃν γράφων ἔλεγε «δεῦρο ἴθι πρὸς ἡμᾶς ὀψόμενος τὴν Πόλιν μικρὸν τῆς ταραχῆς καὶ ἀταξίας ἀπηλλαγμένην . . . , εἰ γὰρ καὶ πολλὰ τῶν ἀτόπων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν χρεῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπερρίψαμεν, ἀλλὰ μένουσι πληγαὶ θεραπείας δεόμεναι, μονώτατος δὲ πᾶσιν ἐπαρκέσαι οὐχ οἷος τέ εἰμι» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 171). Ἐὰν ὁ Θεσσαλονίκης ἐκάμφθη ταῖς παρακλήσεσι τοῦ Μελετίου καὶ ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ διαβεβαιώσωμεν, εἰκάζομεν ὅμως, ὅτι οἵαν πρὸς τοὺς δι' ἐράνους ἀποσταλέντας ἐξάρχους αὐτοῦ ἔδειξεν ἀδιαφορίαν, τὴν αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐπεδείξατο ψυχρότητα, διότι ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν αὐτὸν ἀναγκάζεται ὁ Μελέτιος νὰ ἀπειλήσῃ αὐτόν, ὅτι «ἐὰν παρακούσῃ ἀναγκασθήσεται ἄλλης ἀντιλαβέσθαι βουλῆς, αὐτῷ μὲν ἀσφαλεστέρας χαλεπωτέρας δὲ τῷ Θεσσαλονίκης» (Χαλκ. χειρ. ἐπ. 146). Ἡ εἰκασία δὲ ἡμῶν αὕτη ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς πρὸς Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφίας ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἐν ᾗ λέγει· «στενά μοι πανταχόθι τὰ πράγματα, μόνος καταλέλειμμαι, οὐ συνασπίζονται πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ ἄμυναν εἰ καὶ τὴν ψυχὴν προέσθαι χρεωστοῦντες καὶ ἐπαγγελόμενοι, ἀλλ' ἢ ψυχροί, ἢ περὶ τὰ μὴ δέοντα ζέοντες» (Ἑλλ. Φιλ. Συλ. τόμ. 17 σελ, 77 ἐπ. 39). Καίπερ δὲ μόνος ἐγκαταλειφθεὶς ὁ γενναῖος Μελέτιος, ὅμως κατώρθωσεν, ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα «εἰς κρείττονά τινα καὶ οὐκ εὐφρόνητον κατάστασιν» (αὐτόθι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ).

Ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μοναχῶν τῶν τε ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἐνασκουμένων καθὼς καὶ τῶν ἐν Κων)πόλει ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας οὐκ ὀλίγον ἐμόχθησεν ὁ Μελέτιος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ ἐν Ἄθωνι κοινοβιακῶς ζῶντες μοναχοὶ μεγάλως ἤρξαντο νὰ καταφέρωνται κατὰ τῶν αὐτόθι ἀσκητῶν, γογγύζοντες, ὅτι κατεῖχον τόπους ἀλλοτρίους καὶ ὅτι ἐποτίζοντο ὑπὸ ἀλλοτρίων ὑδάτων· διὰ τοῦτο ἀποξενοῦντες αὐτοὺς τῆς χορείας τῶν ἁγιορειτῶν ἐπεζήτουν παντὶ σθένει. τὴν ἀπὸ τοῦ Ἄθωνος ἔξωσιν αὐτῶν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Μελέτιος ἐξ ἐπιστολῆς σταλείσης αὐτῷ ἐκ μέρους τῶν ἀσκητῶν, οὐ μόνον ἐπιτίμιον ἐπέβαλλε κατὰ τῶν ὁπωσδήποτε ἐνοχλούντων τοὺς ἀσκητάς, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἔριδα μεταξὺ τῶν κοινοβιατῶν καὶ ἀσκητῶν διὰ τῶν πατρικῶν αὐτοῦ συμβουλῶν καταπαύσας ἐπανήγαγε τὴν διασαλευθεῖσαν τάξιν καὶ ἡσυχίαν (Χαλκ. χειρ. 129 καὶ 130). Συγχρόνως ἐκδοὺς καὶ Πατριαρχικὸν Σιγγίλιον ἀνεγνώρισεν ὡς Σταυροπηγιακὴν τὴν Μονὴν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ἧς τὰ δίκαια καὶ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Ἱερᾶς Συνόδου παρασχεθεῖσαν, ἤρξαντο ἤδη τινὲς νὰ καταπατῶσιν (1).

Σπεύδοντες πρὸς τὸ τέλος τῆς δράσεως τοῦ Μελετίου ὡς Τοποτηρητοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου δὲν πρέπει ν' ἀντιπαρέλθωμεν ἐν σιγῇ ὅσα ἀνέτλη ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ρωσσίᾳ ποικιλοτρόπως διωκομένων ὀρθοδόξων, ὑπὸ τῆς κακεμφάτου παπικῆς Οὐνίας. Γνωστόν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1594 ἐλθὼν ὁ Μελέτιος τὸ δεύτερον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐσκόπει νὰ μεταβῇ εἰς Ρωσσίαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐκεῖ ὀρθοδόξων, ἀλλὰ τούτου ἀδυνάτου

(1) Ἡ Μονὴ αὕτη κειμένη ἐν τῷ «μεγάλῳ βουνῷ» ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Θεωνᾶ τοῦ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης χρηματίσαντος (Χαλκ. χειρ. ἐπ. 136).

καταστάντος ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων καὶ τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας ἀναγκῶν, ἀπέστειλεν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Κύριλλον τὸν Λούκαρην, ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας, ὡς τοιούτου καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἀποσταλέντος τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Νικηφόρου. Ἀμφότεροι οὗτοι ἐλθόντες εἰς Ρωσσίαν μεγάλως ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ παρακαθίσαντες ἐν τῇ κατὰ τὸ ἔτος 1596 ἐν Βρέστῃ συγκροτηθείσῃ τῶν Ὀρθοδόξων Συνόδῳ, ἀπεκήρυξαν ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ εὐγενῶν τῆς Νοτίου Ρωσσίας, τῶν παρουσιασάντων ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ, τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος γενομένην ὑπὸ τῶν Λατίνων καί τινων λατινοφρόνων Ρώσσων ἐπισκόπων ἕνωσιν τῆς Ρωσσικῆς μετὰ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας (Βαλλ. ἱστ. τῆς Ρωσ. Ἐκκλ. σελ. 158). Ὁ Μελέτιος ὅμως καίτοι εἶχεν ἀντάξιον αὐτοῦ ἐν τῇ Νοτίῳ Ρωσσίᾳ ἀντιπρόσωπον, εἰς ὃν πλήρη ἔτρεφεν ἐμπιστοσύνην δὲν ἔπαυε πάντοτε ἐπιστέλλων τοῖς τε ἐκεῖσε ὀρθοδόξοις Ρώσσοις τε καὶ Ἕλλησιν ὑποστηρίζων αὐτούς, καθὼς καὶ τῷ ἀντιπροσώπῳ αὐτοῦ ὑπομιμνήσκων αὐτῷ τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ καὶ τὴν ἣν ἔτρεφε πρὸς αὐτὸν ἐλπίδα· «οἶδα σε, ἔγραφε πρὸς τὸν Λούκαρην, δυνάμενον ξὺν Θεῷ παντὸς ἡμᾶς ἀπαλλάξαι φόβου, καὶ σὲ κινδύνων, βουλόμενόν γε προσεκτικώτερον ἐντυγχάνειν τοῖς πράγμασιν ..... Ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα, μὴ ἐκπέσοιμι τῆς πρὸς σὲ ἐλπίδος· τί γὰρ οὐκ ἂν ἐλπιστέον πρὸς ἀνδρὸς τηλικούτου; Περιφανῶν γονέων σε παῖδα, οὐχ ἡ τύχη, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔφυσε· θρέμμα δὲ ἀρχιερέων ἐπ' ἀρετῇ καὶ βίου λαμπρότητι καὶ σπουδῇ πάσῃ καὶ λόγων ἠδέων βεβυημένων. Ἐνεκέντρισε δὲ θρόνῳ Ἀποστολικῷ, τῷ τῶν Ἀλεξανδρέων δηλονότι, καὶ διὰ χειρῶν τῶν ἐμῶν, ἀλλὰ καιροῖς πᾶσαν γλῶσσαν ὑπερβαίνουσι τῇ τῆς ἀνάγκης καὶ χρείας ἀφθο

νίᾳ. Παρέλκυσει σε τῆς Πατρίδος ἀναμνῆσαι, οὐκ ἐπ' εὐνομίᾳ μόνῃ, οὐδ' ἐπὶ τοῖς πολεμικοῖς κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν εὐδαιμονούσης, ἀλλὰ καὶ εὐσεβείᾳ πάσας ὑπερακοντισάσης, ὅσας ἀνίσχων καὶ δυόμενος ἥλιος καθορᾷ. Τούτων ἁπάντων τὰ μὲν είς ἀρετὴν παροτρύνει, τὰ δὲ ἀπαιτεῖ, τὰ δὲ καὶ προσδέχεται· ἐμὲ δὲ τὰ κατὰ σὲ σκοποῦντα ἐπιμελέστερον εὐέλπιδα τίθησιν ἐπὶ πᾶσιν ἐκείνοις, τὸ ἤδη σε ἄρξασθαι περιφανῶς ἀρετῆς τε, καὶ ἀντιποιεῖσθαι, καὶ βίου καὶ λόγων διαφερόντως λαμπρῶς» (χαλκ. χειρ. ἐπ 73 καὶ Ἑλλ φιλ. συλλ. τομ. Α' σελ. 57). Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν «ἡμεῖς μέν σε δεῦρο διενοήθημεν ἀποσπάσασθαι, τοῦτο μὲν τῶν αὐτόθι κινδύνων ἀπαλλαγήν τινα προμνηστευόμενοι, τοῦτο δὲ καὶ τῇ τῶν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίᾳ προμηθούμενοι προστάτην· ἐπεὶ δὲ σφοδρότερον χειμάζεται κατὰ Σαυρομάτας ἡ Ἐκκλησία τῶν Ὀρθοδόξων ταῖς τοῦ Πάπα ἐπηρείαις, μένε κατὰ χῶραν μὴ φανῇς λιποτακτῶν καὶ μάλιστα συμβάν σε οὐ θεατὴν γεγονέναι μόνον τῶν κακῶν ἀγώνων, τῶν κατὰ τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ μέτοχον τῶν σκαμμάτων καὶ ἀθλητὴν ἀρρενωπὸν καὶ τὸ φρόνημα καὶ τὸν ζῆλον δεδειχότα .... μὴ ἀμέλει ταῖς τῶν κακῶν παραφυάσιν ἀντεπεξιέναι καὶ συμπαρατάττεσθαι κατὰ τοῦ δεινοῦ τούτου σάλου, ὃν ὁ διώκων τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀποστάσεως ὁ πρόδρομος ἐγείρων διατελεῖ» (Ἑλλ. Φιλ. συλλ. τόμ. Α' σελ. 48). Οἱ ἀγῶνες, οὓς ὁ Μελέτιος κατέβαλλεν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίαν ἐν τῇ Νοτίῳ Ρωσσίᾳ, αἱ πολλαὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι στελλόμεναι ἐνταῦθα ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, πρός τε τοὺς Ὀρθοδόξους ἐπισκόπους, ἡγεμόνας καὶ ἄρχοντας, δὲν ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, οὐδὲ ἀνωφελεῖς ἀπέβησαν, ἀλλ' ὑπὸ πλήρους ἐστέφθησαν ἐπιτυχίας. Τοῦτο ἀναγνωρίζοντες ὅτε ἀρχιεπίσκοπος Λεοντουπόλεως Γεδεών, καθὼς καὶ ὁ τῆς Ὀστροβίας ἡγεμὼν Βασίλειος ἔγραφον αὐτῷ, μετὰ βαθυτάτης εὐ-

γνωμοσύνης ὁμολογοῦντες, ὅτι ἡ στερέωσις καὶ διατήρησις τῆς Ὀρθοδοξίας περὶ τὰ κλίματα ἐκεῖνα, ἦσαν κατόρθωμα τῶν πόνων καὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπιστολῶν αὐτοῦ(1). Εἰς τὸ ἄοκνον καὶ ἀκάματον τοῦ Μελετίου ὀφείλεται καὶ ἡ σύστασις ἐν Λεοντοπόλει τῆς Ρωσσίας, ἐν τῷ Πανευαγεῖ ναῷ τῆς Παναγίας, τῆς Κοιμήσεως ἐπονομαζομένῳ, ἀδελφότητος, σκοπούσης τὴν βοήθειαν τῶν δεομένων ἀδελφῶν καὶ τὴν ἐκτύπωσιν βιβλίων καθαρῶς Ὀρθοδόξων. Πρὸς τὰ μέλη δὲ τῆς ἀδελφότητος ταύτης γράφων ὁ Μελέτιος καὶ ἐπαινῶν τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν ἀποκαλεῖ τὴν ἀδελφότητα «σπουδαστήριον καὶ σπέρμα εὐσεβείας καρποὺς ἀποδῶσον πανευκλεεῖς εἰς σύστασιν καὶ καύχημα τῆς Ὀρθοδοξίας» (Χαλκ χειρ. ἐπ. 170).

Πλὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Νοτίου Ρωσσίας τὴν προσοχὴν τοῦ Μελετίου ἐφείλκυσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καὶ αἱ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους Ἐκκλησίαι, καθ' ὅσον αὗται μᾶλλον ἐταράσσοντο ἐκ μέρους τῶν κακοσχόλων Δυτικῶν προπαγανδῶν, ὑποβοηθουμένων καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ἐν Ρώμῃ Κολλεγίῳ τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, τῷ συσταθέντι ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΓ', σπουδαζόντων Ἑλλήνων περὶ ὧν παρακατιόντες ἐροῦμεν.

Οὕτως ἐνεργοῦντος τοῦ Μελετίου καὶ ἡρωϊκῶς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἀγωνιζομένου, ἤρξατο ψευδὴς καὶ ἀνεμώλιος νὰ κυ λοφορῇ φήμη, ὅτι ὁλοτελῶς παρέμεινεν ἐν Κων)πόλει, κατέχων συγχρόνως καὶ τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας. Ταῦτα διεδίδοντο ὑπὸ ἀνθρώπων κακοβούλων ὑποπτευσάντων αὐτὸν ὡς φιλόδο-

---

(1) Ὅπως αἱ εἰς Ρωσσίαν ἀποστελλόμεναι πολυπληθεῖς τοῦ Μελετίου ἐπιστολαὶ διεκφεύγωσι τὸν κίνδυνον τῶν ἐφεδρευόντων Ἰησουϊτῶν ἀπέστελλεν αὐτὰς ἐν εἴδει βιβλίων, ἐξ οὗ μετὰ ταῦτα χωριζόμεναι διενέμοντο οἷς ἔδει, ὡς δῆλον ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεόδωρον τὸν Βίτζην ἐπιστολῆς αὐτοῦ (Χαλκ. χειρ ἐπ. 218).

ξον. Ἡ ἀνεξαρτησία, ἣν ἐτήρει ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ, ἡ προερχομένη ἐκ τῆς ἀτομικῆς πεποιθήσεως καὶ τῆς ἐλλείψεως ὁμοζήλων αὐτῷ συνεργατῶν, καὶ ἡ αὐστηρότης ἡ δεικνυομένη πρὸς τοὺς παρεκτρεπομένους, ἐγέννησαν δυσαρεσκείας, ὧν ἀποτέλεσμα ἦν ἡ διάδοσις τοιούτων ἀνυποστάτων φημῶν ἀφιχθεισῶν καὶ μέχρι Βενετίας. Ἡ φήμη διεδίδετο, ὡς συνήθως συμβαίνει, μετὰ προσθηκῶν καὶ ὑπερβολῶν, καὶ ἡ ὑποψία ηὔξανεν ἔτι μᾶλλον, καθ'ὅσον ἕνεκα τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐλλείψεως τοῦ διοικήσοντος τὸν θρόνον καταλλήλου καὶ ἱκανοῦ προσώπου, ἡ τοποτηρητεία παρετείνετο πέρα τοῦ δέοντος. Ὁ Μελέτιος δὲν ἐνόει, ἅπαξ τιθεὶς τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ ἀρότρου, νὰ στραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω. Ἤθελε νὰ συμπληρώσῃ τό, οὗτινος κατήρξατο, ἅγιον ἔργον· ἤθελεν ἀναστηλῶν τὴν ἠρειπωμένην Ἐκκλησίαν νὰ δωροφορήσῃ αὐτῇ δραστήριον καὶ ὁμόζηλον αὐτῷ ποιμένα, περὶ οὗ ἐν μεγάλῃ διετέλει ἀπελπισίᾳ καὶ λύπῃ, ἣν καὶ ἐπηύξανον αἱ καθ'ἑκάστην πρὸς αὐτὸν ἐπιφοιτῶσαι, καὶ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ ἀποδυρόμεναι, ἐκ μέρους τῶν Ἀράβων τῆς Αἰγύπτου ἐπιστολαί. Ἐπεθύμει ν'ἀναχωρήσῃ, ἤθελεν ὅμως καὶ διακαῶς ἐπόθει νὰ ἴδῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κων)πόλεως ἠρεμοῦσαν κατὰ πάντα. Δεινὴ ψυχικὴ ταραχὴ κατεῖχεν αὐτὸν καὶ ὑψηλὰ καθήκοντα ἀντιπαλαίοντα καὶ συγκρουόμενα, ἠνάγκαζον αὐτὸν μετ'ἄλγους ψυχικοῦ νὰ γράφῃ πρὸς τὸν Μαργούνιον· «τῶν πολέμων ἀεὶ κορυφουμένων, οὐδ'αὐτοῖς ἡμῖν ἤδη ἀσφαλὲς ἐνδιαιτᾶσθαι τοῖς ὧδε, μόλις περισωθέντες οἷς ἐνεκύρσαμεν κινδύνοις. Κοιμίζω μου τὰς πρότερον ἐλπίδας καὶ περιμένω, ἕως ἂν τὸν ἐπιληψόμενον τῶν πηδαλίων προσφέρει Θεός, εὐθὺς ἐκπλεύσων εἰς Αἴγυπτον τῶν φροντίδων τῶν Ἀραβικῶν ἐξόμενος, οἵ μου τὴν ἀποδημίαν ἀποδυρόμενοι κινδυνεύουσι σφᾶς αὐτούς, εἰ μὴ τάχιον ἐπανέλθωμεν, μηνύουσιν. Ὦ

τάλας ἐγώ! μεμερισμένος τοῖς κόσμου πέρασι, κ' οὐκ ἔχων πῶς ἀρκέσω, οἷς δὴ μεμέρισμαι...» (Χαλ. χειρ. ἐπιστ, 186). Ἐν τῇ τοιαύτῃ αὐτοῦ ἀγωνίᾳ καὶ ψυχικῇ διαπάλῃ, ἀντί, ὡς προσεδόκα, νὰ παρηγορήσωσιν αὐτόν, ἐκεῖνοι πρὸς οὓς καὶ μόνους εἶχεν ἐπικρεμάσει ἁπάσας τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ, οἷοι ἦσαν Γαβριὴλ ὁ Σεβῆρος καὶ Μάξιμος ὁ Μαργούνιος, ἤρξαντο ἀμφότεροι οἱονεὶ πρύμναν κρουσάμενοι, πειθόμενοι ταῖς διαβολαῖς, νὰ καταμέμφωνται αὐτοῦ ὡς ἀνταλλαξαμένου τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ θρόνου τὸν Οἰκουμενικόν, καὶ οὐχὶ ἄνευ χλεύης προέτεινον αὐτῷ ἄλυτα προβλήματα. Αἱ παρὰ φίλων προερχόμεναι αὗται ἐπιπλήξεις μεγάλως κατελύπουν αὐτόν, οὐδαμῶς ὅμως ἀφήρουν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἔμφυτον αὐτῷ πρᾳότητα καὶ ἠρεμίαν. Ἐν ἰδιαιτέραις δὲ ἐνὶ ἑκάστῳ ἐπιστολαῖς καὶ κοινῇ πρὸς ἀμφοτέρους ἐξηγούμενος λεπτομερῶς τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἐπιπλήττων αὐτοὺς διὰ τὴν ἣν ἔδειξαν εἰς τὰς παρακλήσεις αὐτοῦ ἀδιαφορίαν καθὼς καὶ διὰ τὸ ἀγχίστροφον αὐτῶν, νῦν μὲν ἐπαινούντων αὐτόν, νῦν δὲ ἀσκέπτως καὶ ἀφραδέως μεμφομένων, ἔγραφε μετὰ τῆς συνοίκου αὐτῷ ἀδελφικῆς ἀγάπης· «ὦ ψυχαὶ φίλαι καὶ τίμιαι, μή μοι κόπους παρέχετε, μὴ πρὸς Θεοῦ. Μάθετέ μου τὰς ἀσθενείας, τοὺς πόνους, τοὺς κινδύνους, τοὺς δεινοτάτους θανάτους, ταῦτα μαθόντες χαρίσατέ μοι εἴ τι παρὰ δέον πέπρακται, ἄνθρωπος γάρ εἰμι πολλὰ περικείμενος φορτία, μετὰ τῆς συνοικούσης ἀσθενείας. Τίς γὰρ ἐγὼ ὥστε μὴ δεῖσθαι συμπαθείας τε καὶ συγγνώμης, πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἐπιβαλλόμενος καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα σὺν Θεῷ κατορθῶν;...μὴ ἀνηλεῶς κατακεντᾶτε, νουθετήσατέ με συμπαθέστερον... τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἀχθοφοροῦμεν, καὶ μονώτατοι τηλικούτοις προσπαλαίομεν ἄθλοις καὶ εἰς ἐπικουρίαν οὐδείς. Ὀλίγοι πρὸς οἶκτον, πάντες ἕτοιμοι εἰς τὸ μέμφεσθαι...Πόθεν ἡμῖν τὸ αὐτό· νῦν μὲν ἐπαίνων, νῦν δὲ

μέμψεως ἄξιοι; Ἀλλ' οὐ μετετέθην ἐγώ, οὐδὲ μετατίθεμαι· ἀνάγνωτε τὰς τῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων ἐπιγραφὰς καὶ ὑπογραφάς. Τὰ γράμματα μεθ' ἑαυτῶν φέρουσιν ἡμᾶς Μελετίους Ἀλεξανδρείας, μετὰ μέντοι τῆς ἀκλεοῦς ἐμοὶ καὶ πολυμόχθου προσθήκης τῆς τοῦ Ἐπιτηρητοῦ τῆς καθέδρας τῆς Οἰκουμενικῆς «Χαλ. χειρ-ἐπ. 185, 186 καὶ 187). Ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ ἔγραφε ποτνιώμενος ὁ Μελέτιος, ὧν ἀποτέλεσμα ἦν ἡ καθησύχασις τῶν φίλων. Οὕτως ἐξηκολούθει ἀγωνιζόμενος μέχρις ὅτου κρειττόνων ἦν ἐλπίς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους βλέπων, ὅτι ἦν ἀδύνατον αὐτῷ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἰδιοτέλειαν καὶ τὰς κακὰς ἕξεις τῶν παραλυπούντων αὐτὸν καὶ διαβαλλόντων θεηλάτων καὶ κακοδαιμόνων, κατὰ τὴν ἰδίαν ἔκφρασιν, βλέπων δὲ καὶ τὴν κατάπτωσιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ἀπεφάσισεν ὁριστικῶς ἐγκαταλιπὼν τὴν Κων)πολιν ν' ἀπέλθῃ εἰς Αἴγυπτον, τῶν ἐκεῖ Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων τε καὶ Ἀράβων δεινῶς διακειμένων. Οὐδαμῶς ἴσχυσαν αἱ παρακλήσεις καὶ τὰ δάκρυα τῶν ὀρθοφρονούντων κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν τῆς Κων)πόλεως, ὅπως ἀναχαιτίσωσιν αὐτόν. Ὁ Μελέτιος ἄνευ οὐδεμιᾶς πλέον ἀναβολῆς ἔσπευδε πρὸς ἀναχώρησιν. Καὶ ἀπῆλθε «πρίν τι χαλεπώτερον, ὡς ἔγραφε ξυμβῇ» κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1598, ἐγκαταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν ἐν Ἁγίῳ ὄρει ἐφησυχάζοντα πρῴην Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ματθαῖον τὸν Β', μὴ δυνηθεὶς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν αὐτῷ τὸν ὁμόζηλον αὐτῷ καὶ συναντιλήπτορα, τὸν ἅγιον ἐκεῖνον ἄνδρα Διονύσιον τὸν Μητροπολίτην Ἡρακλείας (Ἑλλ. φιλ. Συλλ. τόμ. 17 σελ. 76 ἐπ. 38).

Ἡ ἐκ τῆς Κων)πόλεως ἀναχώρησις τοῦ Μελετίου μεγάλως κατελύπησεν, οὐ μόνον τοὺς ἐν Κων)πόλει νουνεχεῖς καὶ ὀρθοφρονοῦντας, τοὺς εὐγνωμονοῦντας καὶ ἀναγνωρίζοντας τὴν ἀξίαν καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ, ἀλλὰ

καὶ πάντας τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς θαυμαστὰς αὐτοῦ, τοὺς μετ' ἐνδιαφέροντος παρακολουθοῦντας τὰ Ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Διὸ καὶ ὅταν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ πανταχόθεν ἀφικνοῦντο πρὸς αὐτὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν γράμματα ἄλγους καὶ λύπης ὑπερμέτρου μεστὰ διὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ, οὗτος ἀπήντα, «περὶ ἐμοῦ μὴ κλαίετε τῆς Κων)πόλεως τῆς δυστήνου ἀναχωρήσαντος· κλαίετε δὲ σὺν ἐμοὶ ἐπὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας κλύδωνι καὶ συμπάσχετε τῇ καμνούσῃ μητρί, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πεπονθότος ὑπὲρ ἡμῶν» (χαλκ. χειρ. ἐπ. 230). Ἔτι ὅμως παθητικωτέρα ἦν ἡ πρὸς τὸν Ἱερομόναχον Νικηφόρον τὸν Ῥόδιον ἀποστελλομένη ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ αὐ οὗ ἐν ᾗ ἔγραφε «μέχρις ἐκείνου ἐμφιλοχωρεῖν μετὰ τοσούτων καὶ τηλικούτων πόνων τε καὶ κινδύνων ἐχρῆν, μέχρις οὗ κρειττόνων ἦν ἐλπίς, μὴ γὰρ νομίσῃς ἐπειδὴ τῶν κακῶν συνεστάλη πολλά, ἔστι δ' ἃ καὶ τέως τῶν ἱερῶν περιβόλων ἀπεσοβήθησαν, τοῖς ἡμετέροις ἀγῶσι τε καὶ βουλαῖς εἴξαντα· καὶ γὰρ καὶ τὰς σιμωνιακὰς αἰσχροκερδείας καὶ τὸ χαρίζεσθαι προστάττουσι καὶ κρατοῦσιν, ἢ καὶ παρακαλοῦσιν, ἢ καὶ δελεάζουσι τοὺς ἱεροὺς βαθμοὺς πάμπαν ἀπεώσαμεν, ἀντιπαραταξάμενοι τοῖς τυραννοῦσιν .... καὶ τὴν εὐκλεῆ νενικηκότες νίκην .... Εἰ οὖν καὶ πολλὰ κατωρθώθη, ἀλλ' ἦν ἔτι τινὰ θεραπείας ἐπιδεῆ, πρὸς ἃ μάχεσθαι, τῶν νοσούντων ἀντιπραττόντων, ἀνονταινόντων .... οὐ πρὸς ἐπιστήμονος ἦν ἰατροῦ ἀνονήτως τὰ ἕλκη ψηλαφᾶν. Ἐν τηλικαύτῃ οὖν τοῦ παντὸς ἀταξίᾳ ζητούντων καί τινων τὸν ἐπίφθονον θρόνον πράττειν, καὶ πεῖσαι τὰ δεινότατα ὑπὲρ τοῦ τυχεῖν παρασκευαζομένων, ἡμεῖς παρακαλέσαντες τὸν λαὸν ἅπαντα, καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ κλῆρον .... εἶτα πρίν τι χαλεπὸν συμβῇ καὶ ἄκουσιν, ἑκόντες ἡμεῖς ἀνεχωρήσαμεν, ἄλλαις τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀνάγκαις ἄλλοθι μηχανώμενοι τὴν δέουσαν θεραπείαν· ἀλλὰ καὶ

τοῖς ἡμετέροις Ἄραψιν, ὡς εἰώθαμεν, ἐπιδαψιλευτέον τὴν ἐκ τῶν ἱερῶν λόγων τροφήν. Ἡμεῖς οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ἀπό τινος κέντρου, εἰς τὴν τῆς οἰκουμένης περιφέρειαν τῶν ἡμετέρων μεριμνῶν τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ἐκπέμπομεν, ὡς ἀπαιτούμεθα, γραμμάς.... Οὐ τοίνυν τῆς Ἐκκλησίας ἀνεχωρήσαμεν, ἀλλ' ἐμφιλοχωροῦμεν, ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ προσέταξε καὶ αἱ τῆς Ἐκκλησίας ἀπαιτοῦσιν ἀνάγκαι» (Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 242). Οὕτως ὁ Μελέτιος κατὰ τὸ διάστημα τῆς τοποτηρητείας αὐτοῦ, καίπερ παρασχὼν τὰς κατὰ δύναμιν ἢ καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς ἐκδουλεύσεις αὐτοῦ τῇ ποίμνῃ καὶ τῷ Πατριαρχείῳ τῆς Κων)πόλεως, δὲν ἠδυνήθη ἐν τοσούτῳ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἣν ἐπεδίωκε ποθητὴν διόρθωσιν εἰς τὰς ἀνωμάλους ὑποθέσεις αὐτοῦ, ἅτε μὴ ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις αὐτοῦ καὶ εἰς τὰς αὐτοθυσίας, εἰς ἃς ἦτο ἕτοιμος νὰ ὑποβληθῇ, διὰ τὸ καλὸν καὶ μόνον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν δόξαν τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς, τῶν περικυκλούντων αὐτὸν ἀβληχρῶν καὶ οὐδενοσώρων ἱεραρχῶν. Μετὰ μεγάλης λύπης ἀναχωρήσας εἰς Αἴγυπτον, ἀνεγνώριζεν, ὅτι δὲν ἐπέτυχεν τοῦ ποθουμένου. Ἔκτοτε δὲν ἐπέστρεψε πλέον εἰς Κωνσταντινούπολιν, οὐδὲ ἄμεσον μέρος ἐλάμβανεν εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον τῆς Τοποτηρητείας τοῦ Μελετίου πολλαὶ καὶ διάφοροι ἐξηνέχθησαν γνῶμαι. Εἴδομεν ὅτι ὁ Μελέτιος ἀνελθὼν εἰς Κωνστονούπολιν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ ἔτους 1596, ἀνέλαβε τὴν τοποτηρητείαν τοῦ θρόνου μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1597, ὑπὲρ οὗ συνηγορεῖ τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1874 ὑπὸ τοῦ Γαλάτου Ἑλληνιστοῦ Emile Legrand δηλωθὲν σημείωμα τεύχους τὸ ἀρχόμενον ὧδε «1597 μηνὸς Ἀπριλίου 2 ἐγόρασα τὸ βιβλίο ἐτοῦτο..... τὸν καιρὸ ὁποῦ ἐκάθισε ὁ κὺρ Μελέτιος Πατριάρχης εἰς τὴν

Κωνσταντινούπολη» (ἐν Annuaire de l'association 8r année σελ 334). Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Δημήτριον Παλαιολόγον ἐπιστολῇ αὐτοῦ σταλείσῃ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τὴν 16 Ἰουνίου τοῦ 1597, λέγει αὐτολεξεί, «ἐγὼ δὲ τρεῖς ἤδη μῆνας κρατῶν τὴν Ἐκκλησίαν, οὔπω εἶδα τὴν πρέπουσαν βοήθειαν παρ' οὐδενὸς (Ἑλλ. Φιλ. Συλλ. τομ. 17 σελ. 75 ἐπ. 35 καὶ 32). Ὥστε ἡ ἀρχὴ τῆς Τοποτηρητείας αὐτοῦ ἀκριβῶς τυγχάνει ἡμῖν γνωστή, πότε ὅμως ἔληξε, περὶ τούτου ἀκριβῶς καὶ ἐν λεπτομερείᾳ δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν. Διότι κατὰ μὲν τὸν κατάλογον τῶν Πατριαρχῶν Κων)πόλεως τοῦ Ἀνωνύμου, τὸν ὑπὸ τοῦ Βανδουρίου ἐκδοθέντα, «ὁ Μελέτιος [διῴκησε] ἐπιτροπικῶς χρόνους δέκα καὶ ἐξεβλήθη». Τὸν ἀριθμὸν τοῦτον θέλων νὰ ἐξηγήσῃ ὁ Le Quien λέγει, ὅτι «ὁ Μελέτιος εἶχε τὴν τοποτηρητείαν καὶ διῴκει τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, καθ' ὃν χρόνον οἱ Πατριάρχαι διεδέχοντο ἀλλήλους» (Oriens Christ. τομ. II σελ. 504 καὶ Ζαβίρα Ἑλλ. Θέατρον σελ. 432). Κατὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Μανουὴλ Γεδεὼν ὑποδεικνυομένην σημείωσιν, ἐν τῷ παρ' αὐτῷ εὑρισκομένῳ ἀντιτύπῳ τῆς «Ὀρθοδόξου Ἑλλάδος» τοῦ Δημητρακοπούλου, ἡ τοποτηρητεία τοῦ Μελετίου ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1597 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1599 (Πατρχ. πίνακες σελ. 540). Ἕτεροι πάλιν ὁρίζουσιν αὐτὴν δεκαοκτάμηνον καὶ ἕτεροι εἰς ἓν ἔτος ἢ καὶ ὀλιγώτερον.

Καὶ ὅσον μὲ ἀφορᾷ τὸν ὑπὸ τοῦ καταλόγου τοῦ ἀνωνύμου ὁριζόμενον χρόνον καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Le Quien ἐκφερομένην γνώμην, θεωροῦμεν αὐτήν, οὐ μόνον ἀρκούντως ἐπιτετηδευμένην ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀσύστατον, διότι ἡμεῖς εἴδομεν ὅτι ὁ Μελέτιος ἔπλευσε μὲν πολλάκις εἰς Κων)πολιν χάριν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, ἀλλ' οὐδέποτε ἀνέλαβε τοποτηρητείαν τοῦ θρόνου. Ὅσον διὰ τοὺς λοιποὺς ὑπολογισμούς, τοὺς ὁρίζοντας αὐτὴν κα-

τωτέρω τῶν δέκα καὶ ὀκτὼ μηνῶν, οὐδεμίαν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν προσοχήν, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι πλείστας ὅσας ἔχομεν ἐπιστολὰς τοῦ Μελετίου γραφείσας ἀπὸ Κων)πόλεως κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 1598, ἔχομεν καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γεωργίου Δοῦζα τοῦ ἐπισκεψαμένου τὴν Κων)πολιν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1898 καὶ γνωρίσαντος ἐνταῦθα τὸν Μελέτιον ὡς Τοποτηρητὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἐπὶ τούτων ὅλων στηριζόμενοι καὶ παραδεχόμενοι τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Γεδεὼν ὑποδεικνυομένην χρονολογίαν, τὴν ἐξαγομένην ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἑλλάδι σημειώματος τοῦ Χατζῆ Γεωργίου Κωνσταντινίδου, παραδεχόμεθα, ὅτι ἡ τοῦ Μελετίου ἀπὸ Κων)πόλεως ἀναχώρησις καὶ λῆξις τῆς τοποτηρητείας αὐτοῦ συνέβη, ἐὰν μὴ ἐντὸς τοῦ ἔτους 1599, πάντως ὅμως κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1598, διαρκέσασα περὶ τοὺς εἴκοσι μῆνας.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΕΙΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΝ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΗΜΕΡΑΣ ΑΥΤΟΥ ΔΡΑΣΙΣ

Ἐκθέσαντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὰ κατὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Μελετίου, ὡς τοποτηρητοῦ τοῦ θρόνου τῆς Κων)πόλεως, ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς ἣν ἐπανῆλθε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1599. Εἰς ἐπίμετρον τῆς μεγάλης αὐτοῦ λύπης μεθ' ἧς ἐγκατέλειπε τὴν Κων)πολιν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ νέαι θλίψεις καὶ στενοχωρίαι περιέμενον αὐτόν, ἐκ μέρους τῆς κακοσχόλου Ρωμαϊκῆς Προπαγάνδης, ἱκανῶς ἐπηρεαζούσης τοὺς Ὀρθοδόξους Ἄραβας τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς Ἕλληνας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὡς πρῶτον καὶ κύριον μέλημα αὐτοῦ ὁ Μελέτιος ἐθεώρησε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν θεόθεν ἐμπεπιστευμένην αὐτῷ ποίμνην. Καίπερ δεινῶς βασανιζόμε-

νος ὑπὸ τῆς κατατρυχούσης αὐτὸν νόσου, τῆς μεγάλως κλονισάσης αὐτὸν ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν ἃς ὑπέστη ἐν Κων)πόλει, καίπερ ἐξηντλημένος καὶ τρέμων ἐκ τοῦ προώρου καὶ χαλεποῦ γήρατος (¹) ἐπεδόθη εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἐποικοδόμησιν καὶ ἀνόρθωσιν τῶν Ἀράβων αὐτοῦ, ὅπερ καὶ κατώρθωσεν ἐν σμικρῷ σχετικῶς χρόνῳ διὰ τῶν πατρικῶν αὐτοῦ συμβουλῶν καὶ τοῦ αὐστηροῦ μὲν, ἀλλὰ λίαν ἑλκυστικοῦ κηρύγματος αὐτοῦ (²). Συγχρόνως ἐπιθυμῶν τὴν ἄρσιν τοῦ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Σιναϊτῶν, διὰ τοῦ παρανόμου ἀποστάτου Ἐπισκόπου Λαυρεντίου, ἀπὸ πολλοῦ, ὑφισταμένου σκανδάλου, περὶ οὗ εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἔγραψε τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Ματθαίῳ, ἀναγγέλλων αὐτῷ συνάμα καὶ τὴν εἰς Λεχίαν ἀποστολὴν τοῦ Λουκάρεως, «ὅπως τοῖς νεωτερίζουσι καὶ πρεσβεύουσι τοὺς τοῦ Πάπα νεωτερισμοὺς καὶ πασχάλαια ἀντιστῇ». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἣν εἴδομεν εὐνοϊκὴν ἐπίλυσιν τοῦ Σιναϊτικοῦ σκανδάλου, τοῦ Ματθαίου προτρέψαντος εἰς τοῦτο, τοὺς ἄμεσον καὶ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν

(1) Περὶ τούτου λυπούμενος καὶ γράφων Γαβριὴλ τῷ Θεοδωρίδῃ ἔλεγεν· «ἀλλά μοι καίτοι γε οὐ πολλοῖς ἄγαν ἡλικίοις συνδιαθέοντι καὶ τὰ μέλη σεσάθρωται καὶ τὰ τῆς ὄψεως ἤμβλυται, νεάζομεν δὲ τ' ἄνδον σὺν Θεῷ καὶ τὴν ἀγάπην τήν τε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρὸς τὴν πλησίον ἀκμάζουσαν» Χαλ. χειρ. ἐπ. 232)

(2) Περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ Μελετίου γράφων ὁ Γεώργιος Δούζας ἐν τῷ ἑαυτοῦ ὁδοιπορικῷ λέγει πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. «Περὶ τοῦ Μελετίου ἴσως μὲ ἐρωτήσῃς ὁποῖός τις μοι ἐφάνη. Τῇ ἡλικίᾳ ἤδη ἦν ὥριμος, κατὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ λόγου καὶ κατὰ τὰ προσόντα τῆς ψυχῆς οὐχὶ ἀνάξιος τῆς κορυφῆς τοῦ Ποντιφικάτου ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων αὐτῇ καὶ μόνῃ τῇ θέᾳ ἑαυτῷ προσεύλκων. Ἤκουσα αὐτὸν ποτὲ ἐν Γαλατᾷ ἐν τῷ ναῷ τῆς Χρυσοπηγῆς δημηγοροῦντα μετὰ μεγάλης γλυκύτητος τῆς ψυχῆς, μετεχειρίζετο δὲ λόγον εὔγλωττον, ῥήματα ἐκλεκτὰ καὶ λίαν ἀπηλλαγμένα πάσης ἐπιδείξεως» (Geor. Dousae itiner σελ. 55).

λύσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης λαβόντας Ἰωακεὶμ τὸν Ἀντιεοχείας καὶ Σωφρόνιον τὸν Ἱεροσολύμων. Διὰ τῆς ἐπιλύσεως δὲ τοῦ λυπηροῦ τούτου ἐπεισοδίου, τοῦ ἐπὶ δλους ἐνιαυτοὺς ταράξαντος τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων, καὶ τῆς ἠθικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἀράβων, ἤρξατο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀλεξανδρείας νὰ βασιλεύῃ ἡ προτέρα τάξις καὶ εὐνομία, ἐπελθούσης τῆς θρησκευτικῆς τῆς συνειδήσεως τῶν ὀρθοδόξων αὐτῆς μελῶν γαλήνης, φρουρουμένων ὑπὸ τοῦ ἀνυστάκτου ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀγρύπνου αὐτῶν Ἀρχιποίμενος, ἑτοίμου, ἵνα καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ, κατὰ τὸ Εὐαγγελικόν, ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐτοῦ. Ἀλλὰ μόλις ἤρξαντο νὰ καταπνίγωνται τὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ πολλοῦ πληροῦντα λυπηρὰ αἰσθήματα καὶ τοῦ σάλου παρελθόντος, λαμπρὸς νὰ ὑποφώσκῃ ὁ ἥλιος, ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ ὁρίζοντι, ὁ μέλλων νὰ φωτίσῃ τὰς τελευτέας τοῦ Μελετίου ἡμέρας, νέαι ἐκ μέρους τῶν ἐν Κων)πύλει φίλων αὐτοῦ ἀφικνούμεναι εἰδήσεις ἐτάραξαν καὶ πάλιν τὸν γηραιὸν Μελέτιον. Οἱ ἐν Κων)πόλει παραμένοντες «θεήλατοι καὶ κακοδαίμονες ἄνδρες», ὡς τούτους ἀποκαλεῖ ἐν τῇ πρὸς Ματθαῖον τὸν Οἰκουμενικὸν ἐπιστολῇ αὐτοῦ, δὲν ἐπαύσαντο παραλυποῦντες καὶ διαβάλλοντες αὐτὸν πρὸς τὸν Ματθαῖον, πᾶσαν ἐν Κων)πόλει ἀποστολὴν αὐτοῦ, χάριν ἐκκλησιαστικῶν ἢ ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων, παρεξηγοῦντες καὶ θεωροῦντες ἐπὶ σκοπῷ γενομένην τῆς ἀνακτήσεως τοῦ θρόνου.

Οἱ τοιοῦτοι κακόβουλοι ψιθυρισμοὶ μεγάλως κατελύπησαν τὴν ἄκακον τοῦ Μελετίου ψυχήν, ἀναγκάσαντες αὐτόν, πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης τοιαύτης κατ᾽αὐτοῦ κακοβουλίας, καὶ πρὸς ἐνθάρρυνσιν καὶ παρηγορίαν τοῦ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λῃρήμασιν σφόδρα λυπουμένου Ματθαίου, νὰ γράψῃ πρὸς αὐτὸν παθητικωτάτην ἐπιστολήν, ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγε· «. . . . καὶ τί πρὸς τούτοις, ἀδελφέ;

Οὐκ οἶδας, ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ὀρθοδόξων ὑπηρετοῦμεν καὶ Πατριαρχικὸν θρόνον ἐγκεχειρίσμεθα, καὶ πολλὰ πανταχοῦ προσρέουσιν, ἀναγκάζοντα ἡμᾶς στεῖλαι τε καὶ ἐπιστεῖλαι καὶ εἰς Κωνσταντίνου καὶ πανταχοῦ; Μὴ φοβοῦ, εὐλογημένε, πιστώθητι ἐξ ὧν εἶδες ὀψέποτε παρ' ἡμῶν πεπραγμένων, ἐξ ὧν ἀκήκοας λελεγμένων, ἡμᾶς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου τόσον ἀπέχεσθαι τοῦ ἐρᾶν, ὅσον ἐκμαίνονται ἕτεροι, ὅθεν αἵ σου τυχὸν ἐπηρεάζονται μέριμναι. Ἐγὼ νὴ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην χωρὶς πολλῆς ἀνάγκης καὶ βίας οὐδένα πέμπω» (Χαλκ. χειρ. ἐπ. 264). Φαίνεται ὅμως, ὅτι ὁ Ματθαῖος μεθ' ὅλην τὴν περικοσμοῦσαν αὐτὸν ἀγαθότητα, εἶχεν ἀσθενῆ τὸν χαρακτῆρα, εὐκόλως πειθόμενος ταῖς διαβολαῖς. Διότι οὐ μόνον οὐκ ἐπαύσατο ὑποψιαζόμενος τὸν ἡμέτερον Μελέτιον, καὶ τρέφων φόβον, ἔνθα οὐκ ἦν οὐδεὶς φόβος, ἀλλὰ καὶ τὸν μετ' ὀλίγον ἀποσταλέντα εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Μελετίου Ἀθανάσιον τὸν ἱεροδιάκονον, πρὸς παραλαβὴν τῶν ἑαυτοῦ βιβλίων καί τινων ἄλλων «ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ πρέσβεως» εὑρισκομένων, προπηλακίσας καὶ ἀργὸν καταστήσας ἐπί τινα χρόνον, κακῶς ἐξεδίωξε, λύσας αὐτὸν πρῶτον τοῦ δεσμοῦ «τῇ τῶν ἀρχόντων μεσιτείᾳ» (Χαλκ. χειρ. αὐτόθι). Ὁ Μελέτιος ὅμως ὑπομένων ἤρξατο, οὐδεμίαν νὰ δίδῃ προσοχὴν εἰς τὰς διαβολὰς ταύτας καὶ ἐξηκολούθει τὸ Ἀποστολικὸν αὐτοῦ ἔργον.

Εἴδομεν ὅτι οὗτος ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς δράσεως αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ διὰ τῶν ἐπιστολῶν, προσεπάθει νὰ κρατῇ καὶ νὰ ἐνισχύῃ ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ πάσας τὰς Ὀρθοδόξους κοινότητας, τάς τε ἐν ταῖς νήσοις καὶ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ, τὰς ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἑνετῶν διατελούσας. Ἡ μεγάλη δὲ αὐτοῦ περὶ τούτων μέριμνα καὶ φροντὶς δείκνυται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὁσάκις διέπλεε τὸ Αἰγαῖον μεταβαίνων ἐξ Ἀλεξανδρείας

εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τανάπαλιν, πάντοτε καθῆκον ἀπαραίτητον αὐτοῦ ἐθεώρει τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ὀρθοδόξων τούτων κοινοτήτων καὶ τὴν διὰ τῆς ἰδίας παρουσίας στήριξιν αὐτῶν ἐν τῇ εὐσεβείᾳ. Ἀκμαῖαν δὲ διατηρῶν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὴν πρὸς αὐτὰς ἀγάπην, μεγάλως εἰργάσθη κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ ἡμέρας κατὰ τῆς ἐν αὐταῖς παρεισδυσάσης Ἰησουϊτικῆς μοίρας, τῆς μεγάλας προόδους ποιουμένης ἰδίως ἐν Χίῳ καὶ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πατρίδι, τῇ Κρήτῃ. Πρὸς τοῦτο οὐ μόνον ἐγκυκλίους ἐξέδιδεν ἐπιστολάς, συνιστῶν τοῖς Ὀρθοδόξοις προσοχὴν ἀπὸ τῶν ἐν προσχήματι προβάτων ψευδαδέλφων, τῶν μελετώντων κατὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας δηλονότι, ὅ,τι ὁ Ἰσκαριώτης Ἰούδας ἐμελέτησε κατὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ζητούντων, ὡς ἄλλοι Φαρισαῖοι καί Γραμματεῖς, νεκρῶσαι τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἐκεῖνοι τὴν τῆς Ἐκκλησίας κεφαλήν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ Κύριλλον τὸν Λούκαρην, τὸ δεύτερον εἰς Πολωνίαν ἀπερχόμενον, διέταξεν, ἵνα αὐτοπροσώπως ἐπισκεφθῇ αὐτὰς καὶ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν παραχαρακτῶν καὶ διαστροφέων τῶν ὀρθῶν τῆς πίστεως δογμάτων (Χαλ. χειρ. ἐπ. 270 καὶ 286). Καὶ περὶ πασῶν μὲν τῶν νήσων, οὐδαμῶς ποιούμενος διάκρισιν, ἐξ ἴσου ἐφρόντιζεν ὁ Μελέτιος, ἰδιαιτέραν ὅμως, ὡς εἰκός, ἔδει νὰ τρέφῃ συμπάθειαν πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην αὐτὸν Κρήτην, τὴν δεινότερον πασῶν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν χειμαζομένην, καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀχαρίστου ἰδίου τέκνου, τοῦ δραπετίδου Ματθαίου τοῦ Καρυοφύλλου. Ὁ Μελέτιος ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς πρὸς τοὺς Κρῆτας ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ἐπαινῶν, ἀποκαλεῖ αὐτοὺς ὀρθοδοξοτάτους, τὴν δὲ Κρήτην «ὑπερακοντίσασαν ἐπὶ εὐσεβείᾳ πάσας, ὅσας ἀνίσχων καὶ δυόμενος ἥλιος καθορᾷ» (Χαλ. χειρ. ἐπ. 73) Τοῦτον λοιπὸν τὸν πολύτιμον μαργαρίτην, τὴν ὀρθοδοξίαν, τὴν

δεινῶς κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου ἀπειλουμένην, θέλων νὰ διατηρήσῃ ἀλώβητον ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἀπέστειλε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1599, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ρωσσίας ἐπάνοδον αὐτοῦ, Κύριλλον τὸν Λούκαρην, ἵνα κατὰ τῶν τηνικαῦτα αὐτόθι τὰς πλάνας αὐτῶν διαδιδόντων ἀντεπεξέλθῃ (Χαλκ. χειρ. ἐπ. 226). Ποῖα τὰ κατορθώματα τοῦ Λουκάρεως ἐν Κρήτῃ, τοῦτο ἄγνωστον ἡμῖν. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ δεινὴ τῶν πραγμάτων κατάστασις καὶ τὸ στενὸν τοῦ χρόνου, τοῦ Κυρίλλου ἐπισπεύσαντος τὴν ἐκ Κρήτης ἀναχώρησιν αὐτοῦ, ὡς ἔχοντος ἐντολὴν νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὰς λοιπὰς νήσους καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Πολωνίαν, ἐγένοντο ἀφορμὴ μικρῶν ὅλως ἀσημάντων ἀποτελεσμάτων. Εἰς τὴν δεινὴν ταύτην τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἔδει μακρόθεν νὰ προσέλθῃ ἐπίκουρος αὐτὸς ὁ Μελέτιος, διὸ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔγραψεν ἐπιστολὴν «οὐκ ἀμογητὶ οὐδ᾽ ἀδακρυτί», ὡς λέγει Γαβριὴλ τῷ Φιλαδελφίας, «πρὸς τὸν Γαληνότατον ἡγεμόνα τὸν Πρίγκηπον, σὺν παντὶ τῷ ὑψηλοτάτῳ συνεδρίῳ τῆς Ἐνετικῆς πολιτείας» παρακαλῶν αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν ἐν Κρήτῃ Ὀρθοδόξων καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ὀρθοδόξων τῶν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἐνετικῆς πολιτείας διατελούντων.

Τὰ γράμματα ταῦτα ἀποστείλας πρὸς τὸν ἐν Βενετίᾳ διαμένοντα Γαβριὴλ τῶν Φιλαδελφίας, παρεκάλει αὐτὸν ὅπως ἐγχειρήσῃ ταῦτα τῇ Ἐνετικῇ Συγκλήτῳ. Ταῦτα λαβὼν ὁ Γαβριὴλ καὶ ποιήσας συμφώνως τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ Μελετίου, κατώρθωσε νὰ ἐκδοθῇ ἀπόφασις ὑπὲρ τῶν Ὀρθοδόξων, ὁρίζουσα, «ἵνα τὸ γένος ἡμῶν τελείως ἀπαλλαγῇ τῶν τοῦ Πάπα μηχανημάτων καὶ ὅτι ἐξὸν τοῖς Γραικοῖς, ἅτε χριστιανοῖς οὖσι καλοῖς υἱοῖς τε ἀγαπητοῖς καὶ πιστοῖς οἰκέταις τῆς Γαληνοτάτης αὐθεντίας, κατὰ τὰ δόγματα καὶ τὰ ἔθη τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (ὡς τὸ ἀπ᾽ ἀρχῆς) πολιτεύεσθαι» (χαλ. χειρ. ἐπ. 244) Τὴν τοιαύτην αὐτῆς ἀπόφασιν ἀνακοινώσασα ἡ Σύγκλητος

τῷ Γαβριὴλ ἐπεφόρτισεν αὐτὸν συνάμα, νὰ διαβιβάσῃ αὐτὴν τῷ Μελετίῳ. Τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα ἀνακοινωθὲν τῷ Μελετίῳ διὰ τοῦ Φιλαδελφίας, τοσοῦτον ηὔφρανεν αὐτόν, ὥστε ἀπαντῶν τῇ Συγκλήτῳ καὶ εὐλογῶν αὐτὴν ἀπὸ καρδίας, ἐξέφραζε τὰς εὐχὰς ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. «Δώῃ Κύριος, ἔγραφε, τηλικαύτην καὶ οὕτω φιλάνθρωπον Ἀρχὴν συνεπεκτανθῆναι τῷ παντὶ αἰῶνι καὶ πᾶσι τοῖς πέρασιν· ἵνα πάντες οἱ ὑπ' αὐτῶν ἀρχόμενοι τῆς αὐτῶν ἀπολαύωσιν ἐπιεικείας, μάλιστα γε Γραικοὶ οἱ ἡμέτεροι ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς καὶ κοπιῶμεν καὶ πρεσβεύομεν» (Χαλκ χειρ. αὐτόθι). Συγχρόνως γράφων ὁ Μελέτιος καὶ τῷ Φιλαδελφίας καὶ εὐχαριστῶν αὐτὸν διὰ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, παρακαλεῖ, «ὅπως τὰ οὐχὶ χωρὶς δακρύων γραφέντα εὐχαριστήρια αὐτοῦ γράμματα» ἐγχειρίσῃ πρὸς τοὺς γαληνοτάτους καὶ εὐγενεστάτους ἄρχοντας· «δίκαιόν ἐστι, λέγει, τὰς ἡμετέρας ἐπιστολὰς ἀποδοθῆναι τῇ ὑψηλοτάτῃ Ἀρχῄ, καὶ δίκαιον διὰ σοῦ ἀποδοθῆναι, δι' οὗ καὶ πρὸς ἡμᾶς οὕτω φιλανθρώπως ἐπέσταλκεν ἡ φιλάνθρωπος ἀρχή». Ἄπορον ὅμως διὰ τίνα λόγον ὁ Γαβριὴλ παρακατασχὼν τὰς εὐχαριστηρίους ταύτας τοῦ Μελετίου ἐπιστολὰς ἠμέλησε τῆς ἐπιδόσεως αὐτῶν, ὅπου ἔδει. Τοῦτο μαθὼν ὁ Μελέτιος ἐπέστειλεν ἀπ' εὐθείας τῇ Συγκλήτῳ, συνάμα δὲ καὶ τῷ Γαβριὴλ, ἐλέγχων αὐτὸν διὰ τὴν ἀμέλειαν αὐτοῦ ταύτην, καὶ προτρεπόμενος αὐτόν, ὅπως παραδώσῃ τὰ πρῶτα γράμματα τῷ πυρὶ «μήπως ἀπαιτηθέντα.... προξενήσωσιν αὐτῷ τι τῶν ἀβουλήτων», μᾶλλον ἑλομένου τοῦ Μελετίου «πᾶν ὅ,τι οὖν ἂν εἴη δεινὸν καὶ ἄτιμον αὐτῷ (κἂν καὶ τὸν θάνατον αὐτὸν) ἢ τῇ τοῦ Γαβριὴλ φιλοκαγαθίᾳ συμβῆναι τὸ δυσχερὲς» (Χαλ. χειρ. ἐπ. 299).

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοιαύτης, ὑπὲρ τῶν Κρητῶν καὶ τῶν λοιπῶν Ἐνετεκρατουμένων ὀρθοδόξων, ἀποφάσεως τῆς Ἐνετικῆς Συγκλήτου ὁ Μελέτιος ἀπέστειλεν ἐγκύκλιον

ἐν Κρήτῃ ἐπιστολήν, δι' ἧς συγχαίρων τοὺς Κρῆτας ἐπὶ τῇ ἧς ἔτυχον εὐνοίᾳ ἐκ μέρους τῆς κρατούσης Ἀρχῆς καὶ δίδων αὐτοῖς τὰς καταλλήλους πατρικὰς αὐτοῦ ὑποθήκας καὶ συμβουλὰς λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις· «διά τοι τοῦτο......καὶ ὑμᾶς εἰρήνην ἔχειν ἐν ἀλλήλοις καὶ ἀγάπην παρακαλοῦμεν· εἰ γὰρ καὶ ὁ ἐχθρὸς καὶ πολέμιος τῆς κοινῆς σωτηρίας τὰ ζιζάνια παρασπείρων τῆς διχονοίας καὶ στάσεως, οὐ κατοκνεῖ, χρώμενος ὀργάνοις διαβόλοις ἀνδράσι, καὶ διαβολῆς ἀνθρώπων μικρὰ φρονούντων, καὶ φροντιζόντων οὐδὲν τῆς σφῶν αὐτῶν σωτηρίας, ἀλλ' ὑμεῖς οἱ τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ ρυθμιζόμενοι, μεμνημένοι τῆς μεγάλης ἡμέρας τῆς κρίσεως......πνίγετε τὰ ζιζάνια τῇ ἐπιδόσει τῶν ἀγαθῶν τῆς ἀγάπης σπερμάτων, μὴ παραχωροῦντες τῷ διαβόλῳ ταῖς ὑμετέραις φιλονεικίαις ἐπιγελᾶν. Μὴ παρακαλῶ, τέκνα ἀγαπητὰ ἐν Κυρίῳ. Εὐφράνατε τὰ σπλάγχνα τοῦ Παναγάθου καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς εἰρηνεύοντες, εὐφράνατε τὰς πατρικὰς καρδίας τῆς λαμπροτάτης Αὐθεντίας, τῆς εἰρηνεύειν ὑμᾶς ὀρεγομένης..... τέλος εὐφράνατε κἀμοῦ τὴν ψυχὴν πατρικῶς ἄγαν περιποθοῦσαν τὴν ὑμῶν εἰρήνην....» (χαλκ. χειρ. ἐπ. 274). Οὐ μόνον δὲ εἰς ἐγκυκλίους ἠρκέσθη ἐπιστολάς, ἀλλὰ συγχρόνως ἔσπευσε δι' ἰδιαιτέρων ἐπιστολῶν νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν Κρήτῃ καὶ πνευματικούς, ἄνδρας ἐπὶ δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι μεμαρτυρημένους, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεται καὶ ὁ τηνικαῦτα ἡγούμενος τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου τῶν Ἀπεζωνῶν Ἀρσένιος ὁ Μαρίτζης, εἰς οὓς ἀνατιθέμενος τὸ ὑψηλὸν ὑπούργημα, προσέταττεν, ἵνα τῇ δυνάμει καὶ δωρεᾷ τοῦ Παναγίου καὶ Παντουργοῦ Πνεύματος, ζητῶσι καὶ ὑποδέχωνται ἐν μετανοίᾳ τοὺς ἐκπεσόντας, καὶ ἐπιτιθέμενοι οὐκ αἰσχροκερδῶς τὰ πρόσφορα εἰς σωτηρίαν φάρμακα, λύωσι μὲν ἃ δεῖ λυθῆναι, δεσμεύωσι δὲ τὰ δεσμῶν ἄξια, παντοιοτρόπως τὴν

σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων θηρώμενοι. (χαλ. χειρ. ἐπ. 245). Οὕτως διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἡμετέρου Μελετίου, ἐν δευτέρῳ δὲ λόγῳ τοῦ Μαργουνίου καὶ τοῦ Σεβήρου οἱ Κρῆτες κατώρθωσαν, κατόπιν τοσούτων προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων τῶν προσηλυτοθηρῶν, νὰ παραμείνωσιν ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ, παρασχόντες πολλὰς ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν καὶ ἰδίως διὰ τῆς μορφώσεως αὐτῶν. Ἡ τοιαύτη τοῦ Μελετίου παρὰ τῇ Ἐνετικῇ Συγκλήτῳ ἐπιτυχία, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἰδίας αὐτοῦ Πατρίδος· τοσοῦτον ἐξέκαυσε τὸ μῖσος καὶ τὴν ὀργήν, τοῦ αἰσχρῶς ἐκ τῆς Κρήτης ἐκδιωχθέντος παπολάτρου δραπετίδου Ματθαίου τοῦ Καρυοφύλλου, ὥστε καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ Ἐριννυῶν ἐμπνευσθεὶς εἰς ἀπανθρώπους καὶ ὅλως ἀγενεῖς ἐκίνησεν ὕβρεις τὴν βέβηλον αὐτοῦ γλῶσσαν κατά τε τῶν ὑπερμάχων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἡμετέρου Μελετίου. (1)

Τοιαῦτα κατωρθώσατο ὁ Πηγᾶς ὑπὲρ τῶν Ὀρθοδόξων τῆς Ἀνατολῆς, καίριον τὸ τραῦμα κατενεγκὼν κατὰ τῆς

(1) Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνάγεται τὸ ἐκ τῆς νοσηρᾶς τοῦ Καρυοφύλλου φαντασίας ἀπορρεῦσαν ἄχαρες ποίημα κατὰ τοῦ Πηγᾶ, ἔχον ὡς ἑξῆς:

«Μετὰ τὴν μισαδέλφιαν (ἐννοῶν Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφίας)
[θηρίον ἄλλο μεῖζον,
ἐφάνη πρώην τοῖς Γραικοῖς καὶ τοὺς ὀδόντας τρίζον.
Πατριαρχεῦσαν πονηρῶς καὶ πονηρῶς ποιμάναν,
καὶ τὴν μελέτην ἐσχηκὸς εἶναι κατὰ τὸν Ἄνναν.
Ἔσπειρε δὲ καὶ τοῖς λαοῖς πολὺ τὸ φαρμακῶδες,
καὶ τῶν δογμάτων τὸ λαμπρὸν ἐποίησε σκοτῶδες.
Τὸν θρόνον κατερρύπανε Μάρκου τοῦ Ἀποστόλου,
οὐ λέων Εὐαγγελιστής, ὡς λύκος δὲ καθόλου.
Τοῦ σχίσματος ἐφαίνετο παμμέγας πρωτοστάτης,
καὶ ἦν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς, γλώσσης ἀκομψοτάτης,
τῆς Οἰκουμένης ὁ κριτής, πάπας καὶ πατριάρχης,
ὁ ἐν τῷ κλήρῳ τοῦ Χριστοῦ σμικρότατος μεράρχης».

(Ὅρα Em. Legrand Bibliograph. Hellenique τόμ. Ι' σελ. 287).

Ρωμαϊκῆς προπαγάνδης. Δὲν πρέπει ὅμως ἐν σιγῇ ν' ἀντιπαρέλθωμεν τοὺς μεγάλους αὐτοῦ ἀγῶνας, οὓς κατέβαλλε καὶ ὑπὲρ τῆς ἐν Βενετίᾳ πολυαρίθμου ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς κοινότητος, κατορθώσας νὰ καταστήσῃ αὐτὴν κέντρον καὶ ἑστίαν φωτός, διὰ τοὺς ἐν τῷ σκότει τῆς δουλείας διατελοῦντας Ἕλληνας τῆς Ἀνατολῆς. Ὅτε τὸ ἐν Ρώμῃ Κολέγγιον τοῦ Μ. Ἀθανασίου, τὸ ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΓ' τῷ 1577, ἀπέβη λίαν ἐπικίνδυνον, καὶ πανταχοῦ ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς Ἰταλίας ἤρξατο ἡ καταπίεσις τῶν Ἑλλήνων, παρουσιάσθη ἀνάγκη τῆς ἱδρύσεως ἰδίας Ἑλληνικῆς Σχολῆς, οἱ διευθυνταὶ καὶ καθηγηταὶ τῆς ὁποίας ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν νήσων καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ δὴ πνευματικὰ τοῦ Πηγᾶ ἀναστήματα. Τὴν ἀνάγκην ταύτην πρῶτος κατενόησεν ὁ ἡμέτερος Μελέτιος, προτροπῇ τοῦ ὁποίου συνέστη, διὰ τῆς ἀμέσου ἐνεργείας τοῦ Μαργουνίου καὶ Σεβήρου, εἰς οὓς μεγάλως ἐπέδρα ὁ Μελέτιος, λαμπρὰ σχολῇ ἐν τῇ ἐν Βενετίᾳ ὀρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ κοινότητι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἡ σχολὴ αὕτη, ἥτις τοσοῦτον ὠφέλησε τὸν Ἑλληνισμὸν διὰ τῆς τυπογραφίας καὶ τῆς, παρὰ τοῖς Ἕλλησι πρὸς ἀντιστάθμισμα τῶν Λατίνων ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, διανομῆς βιβλίων ὀρθοδόξων, οὐ μόνον παρήγαγε τοὺς πεπαιδευμένους ἄνδρας τοῦ 17ου αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ ἐγένετο, εἰς τὴν κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς, ἵδρυσιν καὶ ἑτέρων σχολῶν ἐν πολλαῖς Ἑλληνικαῖς χώραις καὶ δὴ ἐν τοῖς Μοναστηρίοις τῆς Ἀνατολῆς, ἐν αἷς δρομαῖα προστρέχοντα τὰ πεφοβισμένα τέκνα τῆς δεδουλωμένης Ἑλλάδος, ὡς ἔλαφοι διψῶσαι ἐπὶ τὰς πηγάς, καὶ τὰ τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς δροσοφόρα νάματα ἐκεῖθεν ἀρυόμενα μικρὸν κατέψυχον τὰς ὑπὸ τῆς ἀπαιδευσίας πεφλογισμένας αὐτῶν ψυχάς. Ἐν τοῖς ἱεροῖς τούτοις ἐντευκτηρίοις ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ περισυνάγουσα τὰ πιστὰ τέκνα αὐτῆς, ὡς ὄρνις

τοὺς νεοσσοὺς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, περιέθαλπεν αὐτὰ χειραγωγοῦσα διὰ τῶν καλῶν αὐτῆς ὁδηγῶν, ὅπου ὁ θεο δόξαστος Γολγοθᾶς καὶ ὁ Ἑλικὼν τῆς θύραθεν παιδείας, ἅτινα ὁ ζόφος τῆς δουλείας καὶ τῆς παχυλῆς ἀμαθείας κατεκάλυπτεν. Ἐκεῖθεν ἐξερχόμενοι οἱ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας μυστηρίων ὑπηρέται, φέροντες ὑπὸ τὰ εὐτελῆ αὐτῶν τριβώνια, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετήν, εἰσήρχοντο εἰς τοὺς οἴκους τῶν πιστῶν, καὶ παρηγοροῦντες αὐτοὺς ἐδίδασκον «ἐλπίζετε ἐπὶ τὸν Θεὸν τῶν Πατέρων ἡμῶν.....διότι οὗτός ἐστιν, ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνυψῶν πένητα....» (ψαλ. 112, 7).

Μετὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα κατορθώματα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ καλοῦ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ ὁ νέος Κλήμης τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ γενναιόφρων τῆς Ἐκκλησίας Πρωθιεράρχης, ἤδη κεκμηκὼς καὶ ὑπὸ τῆς δεινῶς, ὡς ἄλλος σάραξ, ἀπὸ πολλοῦ ὑποτρωγούσης καὶ κατασκαπτούσης τὴν ὑγείαν αὐτοῦ νόσου τελείως καταβεβλημένος, περιέμενεν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ τὴν ἔλευσιν τοῦ γλυκέως δι' αὐτὸν θανάτου, ὅπως ἐγκαταλείψας τὸν ἐπίμοχθον καὶ ἐπίκαιρον τοῦτον βίον, μεταβῇ εἰς τὴν ἤρεμον καὶ αἰώνιον ζωήν, ἔνθα περιέμενεν αὐτὸν τὸ ἆθλον τῶν ἀγώνων αὐτοῦ, ὁ ἀμαράντινος τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Οὐδαμῶς ἐλυπεῖτο ἀπερχόμενος τοῦ ματαίου τούτου καὶ φθαρτοῦ κόσμου, οὐδὲ διότι ἐγκατέλιπε τὸ τοσούτῳ ἀγαπητὸν αὐτῷ ποίμνιον, εἰς ὃ κατάλληλον καὶ ἀντάξιον αὐτοῦ διάδοχον ἀπὸ πολλοῦ εἶχε προετοιμάσῃ, τὸν ἀνεψιὸν καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ ἀνάστημα Κύριλλον τὸν Λούκαρην. Τὸ μόνον ὅπερ μεγάλως ἐλύπει αὐτὸν ἦν ἡ εἰς Ρωσσίαν, ὑπὲρ ἧς μεγάλως ὡς εἴδομεν ἐφρόντιζεν, ἀπουσία τοῦ Κυρίλλου καὶ τὸν ὁποῖον μεγάλως ἐφοβεῖτο μήπως δὲν θὰ ἐπανίδῃ ζῶν. Φοβούμενος λοιπόν, ὅτι δὲν θὰ ζήσῃ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Κυρίλλου ἀπέστειλεν αὐτῷ ἐπιστολὴν ἐν ᾗ ἐξέθετε τὰς τελευταίας αὐτοῦ σκέ-

ψεις, ἐπεχούσας θέσιν διαθήκης πρὸς τὸν διάδοχον αὐτοῦ.

Αἱ σκέψεις αὗται ἦσαν σκέψεις ὁλοκλήρου τῆς ζωῆς τοῦ Μελετίου, σκέψεις περὶ τῆς ἁγίας τῶν Χριστιανῶν πίστεως καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. «Τέκνον Κύριλλε, ἔγραφε πρὸς αὐτὸν μετὰ δακρύων, ἐγὼ μέν, καὶ πόνοις καὶ κινδύνοις, καὶ φροντίσι, καὶ τηκεδόσιν ἀντλούμενος, καὶ νοσῶν ἤδη νόσον ἄπαυστον, θνήσκω πάνυ ἡδέως, τέλος ταῖς ἐμαῖς θέμενος ἁμαρτίαις καὶ τῇ καματώδει βιωτῇ, ἓν δὲ συνεισφέρω, τὸν πολύτιμον θησαυρὸν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, μεθ' ἧς ἐλπίζω παριστάμενος τῷ Χριστοῦ βήματι μετὰ τῶν Πατέρων ἔλεος εὑρεῖν καὶ βοήθειαν εὔκαιρον. Καὶ τοῦτο σοι παραινῶ. Ἀγωνίζου τὴν πίστιν τηρῆσαι... Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πρώτη μετέσχε, πρώτη μετέδωκε τοῦ θείου φωτός· ταύτης ἡμᾶς παῖδας εἶναι ἠθέλησεν ὁ Θεός· ταύτης οἱ Πατέρες τὰ δόγματα κυρώσαντες παραδεδώκασι· μὴ ἀποστατήσωμεν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Θεοῦ. Πιστόν σε ἔγνων, ἡ δὲ πρός σε ἀγάπη ταῦτα σοι παραγγεῖλαι καὶ περιττῶς ἴσως κατέπεισεν» (Χαλκ. χειρ. ἐπ. 215). Ἡ διαθήκη αὕτη πρὸς τὸν διάδοχον αὐτοῦ, ἐπιστέφει ἡμῖν τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Μελετίου. Ἐν ταύτῃ ἐμπερικλείεται ὁλόκληρος ὁ Μελέτιος! Τὴν διαθήκην αὐτοῦ ταύτην συνταξάμενος ἀπέστειλε τῷ Κυρίλλῳ μετὰ πρεσβείας εἰς Ρωσσίαν, ἀλλ' ἡ πρεσβεία αὕτη μετὰ τῆς ἐπιστολῆς τυχαίως συνήντησε τὸν Λούκαρην καθ' ὁδὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἤδη εὑρίσκετο κατελθὼν ἐκ Ρωσσίας, καὶ ἕτοιμος ν' ἀναχωρήσῃ διὰ Κάϊρον, ἔνθα διέμενε τότε ὁ ἀποθνήσκων Πατριάρχης, ὃν καὶ προέφθασε ζῶντα, ζήσαντα μόνον δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ. Καὶ αἱ δύο ὅμως αὗται ἡμέραι ἦσαν ἀρκεταὶ διὰ τὸν Μελέτιον, ἐπιθυμοῦντα μόνον διακαῶς νὰ ἴδῃ ἁπλῶς τὸν Κύριλλον καὶ ἀποθνήσκων εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ, ν' ἀκούῃ τοῦτον διηγούμενον τοὺς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως

ἐν τῇ Νοτίῳ Ρωσσίᾳ ἀγῶνας καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ. Τοιοῦτον αἴτημα παρὰ τοιαύτης θεοφιλοῦς ψυχῆς, τῷ Θεῷ γινόμενον, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ εἰσακουσθῇ. Καὶ ἰδοὺ εὐλογῶν ἀπὸ τῆς ἐπιθανατίου κλίνης καὶ ἀνακηρύττων τὸν Λούκαρην διάδοχον αὐτοῦ καὶ νουθετῶν μετὰ δακρύων τοὺς περὶ αὐτὸν ἐπιζῶντας, ὅπως τὸν δρόμον ὁσίως τελέσωσι καὶ τὴν πίστιν τῶν Πατέρων ἡμῶν ἀμόλυντον τηρήσωσιν, ἀποτίθησιν τὸ μὲν φθαρτὸν αὐτοῦ σκῆνος ἐν Καΐρῳ, τὸ δὲ πνεῦμα τῷ Θεῷ τῇ 13 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1601, πλήρης ἀγαθῶν ἐλπίδων, ὅτι τεύξεται τοῦ θείου ἐλέους, ὑπηρετήσας τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ὡς Πατριάρχης ἕνδεκα ἔτη, ἕνα μῆνα καὶ ἐννέα ἡμέρας· τὸ ὅλον δὲ ἀπὸ τῆς σοβαρᾶς εἰς Ρόδον ἀσθενείας τοῦ Σιλβέστρου, ὁπότε ἐξαρχικῶς διῴκει τὸν θρόνον μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, σχεδὸν δέκα καὶ τέσσαρα ἔτη, ζήσας ἐπὶ τῆς γῆς τὸ ὅλον 52 ἔτη. (Ἱεροσολ. χειρ. ἀριθ. 5 σελ. 548 καὶ Δημητρακοπούλου «Ὀρθοδ. Ἑλλὰς» σελ. 130).

Ἡ ἀπαίσιος φήμη τοῦ θανάτου τοῦ σοφωτάτου τούτου καὶ ἁγιωτάτου τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνδρὸς ταχύπτερος διαδοθεῖσα, οὐ μόνον τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Αἰγύπτῳ ὀρθοδόξους τε καὶ μὴ εἰς βαρὺ πένθος κατεβύθισεν, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ λοιπῇ Ἀνατολῇ ὀρθοδόξους, καὶ τοὺς τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρὸς ἐκτιμῶντας καὶ τὴν σοφίαν καὶ πολυμάθειαν αὐτοῦ ἀποθαυμάζοντας ἐν τῇ Δύσει προτεστάντας. Ἰδιαιτέραν ὅμως συμπάθειαν πρὸς τὸν ἄνδρα ἐπεδείξατο ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ πατρὶς Κρήτη, ἥτις τιμῶσα τὴν μνήμην τοῦ Μέντορος καὶ σωτῆρος αὐτῆς πνευματικοῦ πατρός, δεήσεις καὶ μνημόσυνα ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐτέλεσε λαμπρύνασα ταῦτα καὶ δι᾽ ἐπιμνημοσύνων λόγων, ὧν δύο, ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κρήτῃ διαμένοντος φιλτάτου αὐτῷ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου ἐκφωνηθέντες, περιεσώθησαν.

(Σάθα Νεοελλ, φιλολ. σελ. 217 καὶ Β. Μυστακίδου «ὁ κλῆρος κατὰ τὸν 16 αἰῶνα σελ. 33). Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Μελετίου διαφόρως ὁρίζουσι. Καὶ ὁ μὲν κατάλογος τῶν Πατριαρχῶν ὁ ἐν τῷ κώδικι τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ἀλεξανδρείας, ὡς τοιοῦτον, ὁρίζει τὸ ἔτος 1603, ὁ δὲ Ζαβίρας τὸ 1620. Πάντες ὅμως οἱ ὁρισμοὶ οὗτοι ἐλέγχονται ἐσφαλμένοι. Διότι ὁ μὲν Μαργούνιος, οὗτινος οἱ δύο ἐπιμνημόσυνοι περιεσώθησαν λόγοι, ἀπέθανε κατὰ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1602 (1), ἡμεῖς δὲ γνωρίζομεν ὅτι Κύριλλος ὁ Λούκαρης ἐπατριάρχευσε τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1602, δηλ. ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μελετίου.

Τοιοῦτος ὁ ἡμέτερος Μελέτιος καὶ τοιαῦτα τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, δι' ἃ τοσοῦτον παρά τε τῶν συγχρόνων αὐτῷ καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐδοξάσθη καὶ ἐθαυμάσθη, ὥστε καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐγκατέλειπε μνήμην ἁγίου. Παράδοξον ὅμως πῶς τοιούτου σπουδαίου ἱεράρχου, οὗτινος ὁ βίος καὶ ἡ δρᾶσις ἀποτελεῖ ὁλόκληρον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐποχήν, δὲν ἐγράφησαν βιογραφίαι μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ φίλων. Ἐκτὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως, ζῶντος ἔτι τοῦ Μελετίου, γραφείσης συντομωτάτης βιογραφίας αὐτοῦ, τῆς ἀπαντώσης ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ τοῦ Γεωργίου Δοῦζα, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἀναμνήσεων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ τοῖς λόγοις, οὓς ἐγκατέλειπον ἡμῖν Μάξιμος ὁ Μαργούνιος καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος τοῦ Μελετίου Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος (2), ὑπὸ τῶν ἐπιγενομένων σχεδὸν ἐλησμονήθη καὶ ἡ ἡμέρα τῆς τελευτῆς αὐτοῦ.

(1) Ἐπιθι Legrand Bibliogr. Hell. σελ. 391—393 ἔνθα Ἰταλιστὶ δημοσιεύεται καὶ ἡ διαθήκη τοῦ Μαργουνίου.

(2) Τούτου ποιούμενος μνείαν ὁ Γεώργιος Δοῦζας ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ αὐτοῦ λέγει «Ζῇ παρ' αὐτῷ (τῷ Μελετίῳ) καλόγηρός τις διαυγεστάτου πνεύματος ὀνόμ Μάξιμος, οὐχὶ ἀνάξιος τοῦ τίτλου

Τὴν λήθην ταύτην θέλων νὰ ἐξηγήσῃ ὁ Μαλισέβκιη, λέγει ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπικρατοῦντος ἔθους, ὅπως θεωρῶσι ὡς μὴ καλὸν τὸ νὰ ποιῶνται μνείαν τοῦ βίου καὶ τοῦ θανάτου τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῖς προσώπων καὶ μεγάλων εὐεργετῶν. Ἡ γνώμη ὅμως αὕτη τοῦ σοφοῦ τοῦ Κιέβου Καθηγητοῦ δὲν κρίνεται ὑφ' ἡμῶν ὀρθή, οὐχὶ ὡς θίγουσα τὴν φιλοτιμίαν ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὡς ἀντικειμένη καὶ ἀντιφάσκουσα πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας μαρτυρούμενα, καὶ πρὸς ἴδιον τι χαρακτηριστικὸν προσιδιάζον τῇ φύσει τοῦ Ἕλληνος. Ὁ Ἕλλην ἀκριβῶς, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἄνευ κόμπου, εἶναι ὁ μόνος, ὅστις γνωρίζει νὰ ἐκτιμᾷ τοὺς Μέντορας αὐτοῦ, καὶ διὰ βίου νὰ εὐγνωμονῇ τοὺς ὅπως δήποτε αὐτὸν εὐεργετήσαντας καὶ συνδραμόντας ἔν τε ταῖς εὐτυχίαις καὶ ταῖς δυστυχίαις αὐτοῦ, μηδαμῶς ἐπιλαθόμενος τοῦ πρὸς αὐτοὺς ὀφειλομένου μεγάλου σεβασμοῦ καὶ ἀϊδίου εὐγνωμοσύνης. Ἐὰν δὲ ἐνίοτε, ἐκ λόγων ἐξωτερικῶν ὠθούμενος, παραγνωρίζῃ τὴν ἀξίαν προσώπων σπουδαίαν πράγματι ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ κατεχόντων θέσιν καὶ δρώντων ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς εὐημερίας τοῦ ἔθνους, ὅμως μετὰ θάνατον, ἀντιπαρερχομένων τῶν ἐπιπροσθούντων ζοφερῶν νεφῶν τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπαρεσκείας, διακρίνει καὶ ἀναγνωρίζει τὴν ἀξίαν τῆς ἐκλειψάσης σπουδαίας ὑπάρξεως, καὶ ἐκτιμῶν τὰς ἀρετὰς αὐτῆς, οὐ μόνον, ἐσαεὶ εὐγνωμονῶν, γλυκεῖαν παραμυθίαν

ἀρχιδιακόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀρκούντως ἐν τῇ ἀναγνώσει Ἑλλήνων ποιητῶν, καίτοι ἤδη νέος, διατρίψας. Ἀντέγραψεν οὗτος τῇ ἐμῇ παρακλήσει πάσας τὰς ἐπιστολὰς Ἰωάννου τοῦ Ζωναρᾶ μετά τινων ὁμιλιῶν τοῦ Κυρίλλου, ἃς ἐδώρησέ μοι ἀπερχομένῳ οἴκαδε, πρὸς τιμήν μου. Τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ μεγίστην χρῆσιν ποιεῖται ὁ Πατριάρχης ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς» (Geor. Dousae itiner σελ. 55).

καὶ σοφὰς διδασκαλίας εὑρίσκει ἐν τῇ ἀναπολήσει καὶ μελέτῃ τοῦ παραδειγματικοῦ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν βίου, ἀλλὰ φοβούμενος τὸ εὐμετάβλητον καὶ ἀγχίστροφον τῶν ἀνθρωπίνων καὶ μνημεῖα ἐξωτερικὰ αὐτοῖς ἀνεγείρει εἰς ἀΐδιον καὶ ἀθάνατον μνημόσυνον τῆς σεβαστῆς αὐτῶν μνήμης. Τοιαῦτα παραδείγματα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ζητήσωμεν εἰς τοὺς ἀπομεμακρυσμένους τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους ἡμῶν χρόνους, διότι πολλῶν τοιούτων βρίθει ἡ νεωτέρα ἱστορία, ὁ δὲ νεώτερος Ἕλλην οὐδαμῶς διαφέρει κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἕλληνος τῆς ἐποχῆς τοῦ Δημοσθένους. Ἐντεῦθεν ἕπεται ὅτι ἀλλαχοῦ δέον νὰ ζητηθῇ ἡ αἰτία τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος παραδόξου φαινομένου καὶ ἡ εὕρεσις αὐτῆς οὐδαμῶς εἶναι δύσκολος, ἀρκεῖ μόνον ὁ ζητῶν ν' ἀναλογισθῇ ὁποία ἦν ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν μέχρι τῆς εὐλογημένης ἐκείνης ἡμέρας, καθ' ἣν ἀνέτειλεν καὶ διὰ τὸ ἔθνος ἡμῶν ὁ ζωογόνος τῆς ἐλευθερίας ἥλιος. Ἔπειτα δὲν εἶναι βέβαιον καὶ ἂν ἐγράφησαν τοιαῦται, θῦμα γενόμεναι τοῦ χρόνου καὶ τῶν καιρικῶν περιστάσεων, διότι ἤδη βλέπομεν τὸν μετὰ ἕνα καὶ ἥμισυ σχεδὸν αἰῶνα ἀπό τοῦ θανάτου τοῦ Μελετίου ἀκμάσαντα Νεόφυτον τὸν Καυσοκαλυβίτην ἐπιχειροῦντα τὴν συγγραφὴν συντόμου βιογραφίας αὐτοῦ, ἣν καὶ ἐξέδωκεν ἐν ἀρχῇ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1769 ἐν Ἰασίῳ, γενομένης ἐκδόσεως τῆς «Ὀρθοδόξου διδασκαλίας».

Μέχρις ἐνταῦθα τελειώνομεν τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν φαινομένων τοῦ τμήματος τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας μετὰ τὴν ἅλωσιν, μεθ' ὧν ἀμέσως συνεδέετο ἡ δρᾶσις τοῦ ἡμετέρου Μελετίου καὶ ἅτινα μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐφάνησαν ἡμῖν τὰ σπουδαιότερα καὶ τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα. Ἐὰν δὲ τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐν

τῷ συνόλῳ αὐτῶν ἐξεταζόμενα ἔχωσι σημασίαν τινὰ καὶ σπουδαιότητα ἐν τῷ ἱστορικῷ ὁρίζοντι, ἡ σημασία αὐτῶν αὕτη ὁρίζει καὶ τὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς ἱστορικῆς δράσεως Μελετίου τοῦ Πηγᾶ. Μικρὰ δὲ ἐπισκόπησις τούτων, ὡς ἐν ἐπιλόγῳ, οὐ μόνον δὲν κρίνεται ὑφ' ἡμῶν ἀλυσιτελής, ἀλλὰ καὶ περισσοτέραν αἴγλην προσδίδωσιν εἰς τὸν βίον τοῦ ἀνδρός, ὃν ἐξητάσαμεν. —Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ἡ πόλις τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ πρωτεύουσα τῆς Βυζαντιακῆς Αὐτοκρατορίας ὑπῆρξεν οὐ μόνον ἡ ἑστία τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῆς Εὐαγγελικῆς σοφίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱερὰ κολυμβήθρα ἐν ᾗ πολλά ἔθνη ἐβαπτίσθησαν, ἀποπλύναντα τὸν ῥύπον τῆς ἀσεβείας καὶ ἀπιστίας, καὶ ὁ τηλαυγὴς φάρος τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, ὁ διαφωτίσας ἅπασαν τὴν ὑφήλιον. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι τὸ σπουδαιότερον ἐνδιαφέρον τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ Ἕλληνος ἐν ταῖς χώραις τῆς εὐρείας Βυζαντιακῆς Αὐτοκρατορίας, συνίστατο κυρίως εἰς τὴν διατήρησιν τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀκεραιότητι καὶ τῇ ἀνεξαρτησίᾳ αὐτῶν. Ἡ Ρωμαϊκὴ ὅμως αὐλὴ φθονοῦσα τούτους καὶ καταχρωμένη τῆς ἰσχύος αὐτῆς, ἤδη ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος παντοῖα ἐτεχνάσθη μέσα πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἑαυτῆς Ποντίφικος, καὶ θρασεῖα ἐπέπεσε κατ' ἀδελφῶν, οἵτινες ἀντὶ τοῦ ξίφους τὸν σταυρὸν εἶχον ὡς μόνον ὅπλον. Ἐπειδὴ δὲ πάντοτε ἔβλεπε ματαιούμενα τὰ ἀπολυταρχικὰ αὐτῆς σχέδια, ἐκδικουμένη, πολλάκις ἐκλόνισε καὶ εἰς τὸ χεῖλος ἔφερε τῆς καταστροφῆς τὴν πολυπαθῆ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατορίαν. Οἱ κλονισμοὶ οὗτοι, καίπερ οὐδαμῶς παραβλάψαντες τὴν Ὀρθοδοξίαν, συνετέλεσαν ὅμως μετὰ καὶ ἄλλων ἐσωτερικῶν αἰτίων εἰς τὴν διάρρηξιν τοῦ σκεύους τοῦ κοσμικοῦ κράτους ἐν ᾧ αὕτη ἐφυλάσσετο. Ἡ Αὐτοκρατορία ἐπὶ τέλους ἔπεσεν, ἀλλ' ἡ

Ὀρθοδοξία ἐθριάμβευσε· διότι καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην πτῶσιν τὸ κέντρον τῆς Ὀρθοδοξίας οὐδαμῶς μετεκινήθη. Ὁ Ποιμενάρχης τῆς Ὀρθοδοξίας τοὺς πόδας ἔχων πάλιν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐκράτει τὴν μὲν κεφαλὴν ἐν τῷ οὐρανῷ τὰς δὲ χεῖρας ἐφήπλου εὐλογούσας ἐφ' ὅλης τῆς Ἀνατολῆς. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντιακοῦ Βασιλείου πᾶσαι αἱ περὶ ὑποταγῆς τῶν Ἀνατολικῶν καὶ ἑνώσεως μετ' αὐτῶν ἐλπίδες τῆς Ρώμης, οὐ μόνον ἀδύνατοι κατέστησαν, ὡς ἐκ τῶν διοικούντων τὰ τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἀπώλοντο. Ἰδοὺ ἓν τῶν σπουδαιοτάτων φαινομένων, τῆς ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας διευθυνομένης ἱστορίας, ἡ τουρκικὴ δεσποτεία! Ἡ Ρώμη λοιπὸν ἔδει νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλα μέσα, καὶ ταῦτα ἦσαν ἡ ἵδρυσις προπαγανδῶν Λατινικῶν ἐν μέσῳ τῶν Ὀρθοδόξων. Ἡ ἵδρυσις τοιούτων ἀντιχριστιανικῶν κέντρων, σκοπὸν ἐχόντων τὴν ἀποπλάνησιν καὶ ἀποβουκόλησιν τῶν Ὀρθοδόξων ἀπὸ τῶν πατρῴων δογμάτων, παραδόσεων καὶ ἠθῶν, ἔδωκε νέαν ζωὴν πρὸς δρᾶσιν εἰς τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν ὀρθοδόξους Πατριάρχας. Οἵους καλλινίκους ἀγῶνας διεξήγαγον οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι τῆς ὀρθοδοξίας προασπισταὶ τῶν αἰώνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων κατὰ τῶν κακοδόξων, τοὺς αὐτούς, ἵνα μὴ εἴπωμεν καὶ δεινοτέρους εἶχον νὰ διεξαγάγωσι καὶ νῦν οἱ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχοι· διότι ὁ ἀγὼν ἦν ὑπὲρ τῶν ὅλων. Δὲν ἐκινδύνευε μόνον νὰ συλληθῇ ὁ πολύτιμος τοῦ Ἕλληνος θησαυρός, ἡ Ὀρθοδοξία, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ ἠπειλεῖτο ὁ ἐνταφιασμὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐθνισμοῦ τοῦ Ἕλληνος. Ἑλληνικὸν κοσμικὸν κράτος δὲν ὑπῆρχε παρ' οὗ νὰ προσδοκᾷ βοήθειαν. Τὸ πᾶν δι' αὐτὸν ἦν ἐρημία καὶ ἀπόγνωσις. Ὑπελείπετο μόνον αὐτῷ ἡ Ἐκκλησία, τὸ Πατριαρχεῖον αὐτοῦ. Τοῦτο οὐδαμοῦ ἀλλαχόθεν προσδοκοῦν βοήθειαν, αὐτὸ καὶ μόνον ἀντεπεξήρχετο κατὰ τῶν προπαγανδιστῶν, ὡς κεφαλὴ τῆς ὀρθοδόξου Ἑλλη-

νικῆς Ἐκκλησίας. Ἔργον αὐτοῦ πρώτιστον ἦν νὰ παρέχῃ πραγματικὴν βοήθειαν, οὐ μόνον ταῖς ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτωμέναις Ἐκκλησίαις καὶ τῇ τουρκικῇ ὑποκειμέναις δεσποτείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐκείναις, αἵτινες ὑπέπεσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Λατίνων. Μεθ' ὅλα τὰ δεινὰ καὶ τὴν ἐξωτερικὴν βίαν, ἅτινα αὐτὸ τὸ ἴδιον ὑφίστατο καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας καὶ διαμάχας, αἵτινες πολλῶν ἐμποδίων ἐγένοντο πρόξενοι, πάντοτε ἐφρόντιζε περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς τοιαύτης κλήσεως αὐτοῦ. Ἐπομένως πρὸς περιφρούρησιν τῆς Ὀρθοδοξίας, τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως εἶχεν ἀνάγκην δυνάμεων, τοιαύτας δὲ δυνάμεις εὗρεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἡμετέρου Μελετίου καὶ τῶν συναγωνιστῶν αὐτοῦ. Ὡς ἀγωνιστὴς ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας ὁ Μελέτιος διεκρίθη μεταξὺ τῶν ὀλίγῳ προγενεστέρων καὶ μεταγενεστέρων συγχρόνων αὐτοῦ (1). Ὁ κύκλος τῆς δράσεως αὐτοῦ ἦν εὐρύτατος. Μετὰ θερμοῦ καὶ ἁγίου ζήλου ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, πανταχόθι ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖ ἔνθα ἡ ἀνάγκη ἐπέβαλλε τοῦτο περισσότερον. Διὰ τοῦτο

(1) Ὅτι πράγματι ὁ Μελέτιος γενναίως ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ οὐδαμῶς ὑπεχώρει πρὸ τῶν παρουσιαζομένων ἑκάστοτε δεινῶν, δείκνυται ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντος παραμυθητικοῦ ποιήματος, ὅπερ ὁ ἴδιος συνήθιζε νὰ λέγῃ μετὰ τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐπιφοράς. Τὸ ποίημα τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς.

«Κεῖνον ἐγὼ μακάρεσσ' ἐναλίγκιον ἄνδρ' ἀγορεύω,
ὃς ἀκλόνητον ἐὸν στήθεσι θυμὸν ἔχει,
οὐ δεινῶν ζάλαις ἐπικαμπέα, οὐ γλυκερέσσι
θωπαῖς, ἀλλὰ Θεῷ ὄμμ' ἀνατεινόμενον·
τὸν κόσμου σκύλακες, λυσσῶσά τε γαῖα πελώρη
δειμαίνειν πάμπαν, οὐδὲ λύειν πέφυκε.
Τῷ δε μετὰ κῆρας χθονίους κλέος ἄμβροτον ἴσχει
οἷα περ ἠελοῖο, ἴσα Θεῷ μακάρῳ».

(Ὅρα Legrand Lettres Piga σελ. 75).

μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔστρεφε τὴν προσοχὴν καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ὀρθοδόξων κοινοτήτων τῶν νήσων καὶ τῆς Βενετίας. Ἠγωνίζετο ἐξ ἴσου κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πειρασμῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων. Ὁ φανατισμὸς διὰ τὸν Μελέτιον ἦν λέξις ἄγνωστος, ὡς δείκνυται ἐξ αὐτῶν τῶν πρὸς τὸν πάπαν λόγων αὐτοῦ, ἐν τῇ πρὸς τὸν Πότσιον ἐπιστολῇ, ἔνθα μετ' εἰλικρινείας ἀποφαίνεται, ὅτι τὴν μετὰ τῆς Ρώμης ἕνωσιν ἐπιθυμεῖ περισσότερον καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς του (ἴδε σελ. 111). Οὕτως ὅμως διακαῶς ἐπιθυμοῦντα τὴν ἕνωσιν δὲν διέφευγεν αὐτὸν καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐπεζήτει ὅλως ἀλλοίαν ἕνωσιν ἢ οἵαν αὐτὸς ἐπεθύμει, δηλ. τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῷ Ρωμαίῳ Ποντίφικι καὶ τὴν καταπάτησιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν νόμων καὶ θεσμῶν. Διὰ τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ σοφὸν ἐκεῖνο λόγιον «Roma numquam amica Græcorum et si quando amica non diu» ἀπεφάσισε πάσῃ δυνάμει ν' ἀγωνίζηται κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς προπαγάνδης, ἧς οἱ ἀρχηγοὶ ἀπεκάλουν αὐτὸν acerrimus atrocissimns inpugnator τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ acerrimus atrocissimus propugnator τῆς Ἑλληνικῆς(1).

Ἕτερον σημεῖον, ὅπερ ἐπεσπάσατο τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων Πατριαρχῶν, βλεπόντων καθ' ἑκάστην τὸ ποίμνιον αὐτῶν δεινῶς ταλαιπωρούμενον ἐν τῇ φλογώδει καὶ αὐχμώδει ἐκείνῃ τῆς δουλείας καὶ ἀπαιδευσίας ἐρήμῳ, ἦν ἡ διατήρησις καὶ ἀνάπτυξις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ὀρθοδόξου χριστιανικῆς μορφώσεως, ὧν ἄνευ μέγας κίνδυνος τοῦ ἐξισλαμισμοῦ καὶ ἐκλατινισμοῦ τοῖς Ἕλησιν ἐπηπειλεῖτο. Ἀλλὰ ποῦ ρυάκιον διαυγοῦς διδασκαλίας διὰ τοὺς διψῶντας τὴν προγονικὴν παιδείαν καὶ εὐγενῆ

(1) Φρονοῦμεν ὅμως ὅτι διὰ τὴν δευτέραν περίστασιν τὰ δύο πρῶτα ἐπίθετα δέον ν' ἀντικατασταθῶσι διὰ τῶν ἑξῆς: ardentissimus et fortissimus propugnator τῆς Ἑλληνικῆς.

ἀγωγήν; ποῦ σκιὰ ἑλληνικῆς ἀγωγῆς; Ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους τὰ βλαστήματα τῶν εὐγενῶν καὶ ὑψηλῶν φρονημάτων καθ' ἑκάστην ἐθέριζε καὶ ἠφάνιζε τὸ φαρμακερὸν τοῦ κατακτητοῦ δρέπανον· ἡ δὲ ἑλληνικὴ παιδεία μετενεχθεῖσα ὑπὸ τῶν σοφῶν Ἑλλήνων, τῶν διαφυγόντων τὸ ξίφος τοῦ κατακτητοῦ ἐν τῇ δύσει, μετεφυτεύθη εἰς τὰς μεγαλουπόλεις αὐτῆς, ὅπου ἐξηκολούθει ἀναπτυσσομένη ἐν ἐξαρτήσει πάντοτε ἀπὸ τοῦ Λατινισμοῦ Ὁ ὑπόδουλος Ἕλλην φέρων ἐπὶ τοῦ τραχήλου τὸν βαρὺν καὶ πνιγηρὸν τῆς δουλείας κλοιόν, ἣν ἠναγκασμένος ἐγκαταλείπων τὴν ἰδίαν πατρίδα νὰ καταφεύγῃ εἰς χώρας ξένας καὶ ἀλλοθρόους, καὶ ἐκεῖ ὑπὸ ἄλλα ἤθη ἄλλα ἔθιμα καὶ ἄλλους νόμους νὰ ἐπιζητῇ τὴν ἀπόκτησιν τῆς πραγονικῆς κληρονομίας. Διὰ τοῦτο μεγάλη ἀπῃτεῖτο φροντίς, ὅπως οἱ ἐν τῇ δύσει ἀποκτωμένη μόρφωσις συμβαδίζῃ μετὰ τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν τοῦ Ἕλληνος ἀρχῶν καὶ οὐχὶ μετ' ἀπωλειῶν τούτων, καθὼς παρετηρεῖτο παρὰ τοῖς Λατινόφροσι. Μόνον ἡ αὐτοτελὴς οἰκειοποίησις τῶν καρπῶν τῆς τοιαύτης μορφώσεως καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς ἐν ταῖς καθημεριναῖς ἀνάγκαις τῆς Ἐκκλησίας ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τοὺς ἐνταῦθα μορφουμένους ὠφελίμους εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῶν, διὰ τῆς βοηθείας τῆς πατρικῆς γλώσσης, μεμορφωμένης οὕτως, ὥστε ν' ἀποβῇ γλῶσσα τοῦ κηρύγματος, τῆς Σχολῆς, τῆς φιλολογίας καὶ συντόμως εἰπεῖν, ὄργανον μορφωτικῆς δυνάμεως τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας τοῦ ὑποδούλου Ἕλληνος. Καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ Μελέτιος ἔδειξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ μεγάλην ἔσχεν ἐπίδρασιν ὡς ἐκ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ μορφώσεως. Κάτοχος τῆς κλασικῆς παιδείας, Ἑλληνικῆς τε καὶ Ρωμαϊκῆς, συνεκέντρωσιν αὐτὴν ἐν τῇ θεολογικῇ μορφώσει, ἀφιερώσας ἑαυτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Εἰδή-

μων δὲ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Σχολαστικῆς θεολογίας ηὔρυνε τὴν θεολογικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Θεολογίας, προσπαθῶν πάντοτε νὰ διαδόσῃ εἰς τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῦ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας αὐτοῦ γνώσεις διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Περὶ τοῦ τοιούτου σαφέστατα καὶ ἐναργέστατα μαρτυρεῖ ἡ ἔν τε τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκ Παταβίου ἐπάνοδον αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ ὅλῃ Αἰγύπτῳ καὶ Κων)πόλει θεοφιλὴς αὐτοῦ δρᾶσις.

Τρανὸν εἰς τοῦτο μαρτύριον ἀποτελοῦσι καὶ αἱ πολυάριθμοι ἐπιστολαὶ ἃς ἔγραψε πρὸς ὑψηλὰ πρόσωπα, αὐτοκράτορας, βασιλεῖς, πρίγκηπας καὶ πρὸς ἀρχιερεῖς, ἐν αἷς παρατηρῶν, ὅτι τῆς καταπτώσεως τῆς μορφώσεως καὶ τῆς ἐλλείψεως σχολείων, ὡς ἄμεσον καὶ μόνην συνέπειαν ἐχούσης τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν καὶ ἐξαχρείωσιν, προσεπάθει νὰ διαζωγραφῇ τὸν ἰδεώδη τύπον τῆς Ἐκκλησίας, τὸν ὁρίζοντα οὐ μόνον τὰ ποιμαντορικὰ καθήκοντα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπὸ τῆς ποιμαντορικῆς κλήσεως ἀπορρεούσας ὑποχρεώσεις.

Ἐκτὸς τῆς διδασκαλίας ἔργον τοῦ Μελετίου ἦν ἰδίᾳ ἡ πολεμικὴ αὐτοῦ κατὰ τῶν Λατίνων, καθ' ὧν ἠγωνίζετο καὶ ἐν τῇ πράξει. Λίαν δὲ ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀπολογητικὴ καὶ πολεμικὴ αὐτοῦ καὶ πρὸς τοὺς Λουθηροκαλβινιστάς. Ἡ ὑπεράσπισις τῶν ὀρθῶν δογμάτων καὶ θεσμῶν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐναντίον τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδου καὶ ψευδενώσεως ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότατον περιεχόμενον τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Μὴ ὑποχωρῶν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐπετίθετο κατὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΓ'. καινοτομηθέντος ἡμερολογίου, διότι ἐφρόνει ὅτι οἱ κατὰ τοῦτο καινοτομήσαντες δὲν ἐγνώριζον νὰ φυλάττωσιν τὰς κανονικὰς τῶν Πατέρων διατάξεις περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ

τοῦ Πάσχα (Χαλ. χειρ. ἐπ. 113). Ἐν τοῖς ἐν Κων)πόλει γενομένοις κηρύγμασιν αὐτοῦ ἤδη ξένος ἀκροατὴς ὁ Ὁλλανδὸς πρεσβευτὴς Γεώργιος Δοῦζας παρετήρησεν ἔξοχον καὶ δεινὴν εὐγλωττίαν καὶ καλλιέπειαν, καὶ ρήματα ἐκλεκτά, λίαν ἀπηλλαγμένα πάσης ἐπιδείξεως. (Geor. Dousae itin. σελ. 55). Προσεπάθει δηλ. ὁ Μελέτιος πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ ν' ἁπλοποιῇ τὸν λόγον αὐτοῦ τοσοῦτον, ὥστε νὰ γίνηται καταληπτὸς ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ. Ἐκ τῆς αὐτῆς πρὸς τὸν λαὸν ἀγάπης κινούμενος καί τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ ἐπιδιώκων μετέφρασεν εἰς τὴν ἁπλῆν γλῶσσαν καὶ τὸ ἐν εἴδει κατηχήσεως σύγγραμμα αὐτοῦ «Ὀρθόδοξος διδασκαλία». Ἐκ τούτων ὅλων κρίνοντες δυνάμεθα δικαιωματικῶς νὰ τάξωμεν τὸν Μελέτιον μεταξὺ τῶν ἄγαν λαοφίλων καὶ ζηλωτῶν ἐργατῶν καὶ ἀναμορφωτῶν τῆς νεωτέρας ἡμῶν μητρικῆς ἐθνικῆς γλώσσης, μεγάλως συντελεσάσης εἰς τὴν νεοελληνικὴν τῶν ἐπιγενομένων ἡμῶν παίδευσιν. Τὸν ζῆλον, ὃν ἔτρεφεν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, κατώρθου διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ νὰ ἐμφυτεύῃ εἰς πάντας τοὺς φίλους καὶ συνεργάτας αὐτοῦ. Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ μεγάλως κατελύπει αὐτὸν καὶ ὅπερ πολλάκις ἐξεδήλου εἰς τὰς πρὸς τοὺς ξένους ἐπιστολὰς αὐτοῦ, ἦν ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς καταστάσεως, ματαίωσις πολλάκις τῶν μεγάλων ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλλήνων ἀγώνων αὐτοῦ. Ἔβλεπε μετὰ λύπης αὐτοῦ, ὅτι δὲν θὰ εὐτυχήσῃ νὰ ἴδῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ποθουμένου, ὅτι ἡ ἐπιθυμητὴ τῶν Ἑλλήνων ἀνύψωσις ἐφαίνετο ἱσταμένη ἔτι λίαν μακρὰν τῆς πραγματικότητος, προὐμάντευεν ὅτι ὁ τουρκικὸς ζυγὸς θὰ ἐπεβάρυνεν ἐπὶ πολὺ ἀκόμη τοὺς τραχήλους τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ ἐκ τῆς Δύσεως ἐπικουρίαι, ὀλιγίστας πρὸς τοῦτο παρεῖχον ἐλπίδας. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως γλυκεῖαν εὕρισκε παραμυθίαν καὶ ἀνα-

κούφισιν ἐν τῷ πολυαρίθμῳ ὁμίλῳ τῶν φίλων καὶ ὀπαδῶν αὐτοῦ, σταθερὰν ἔχων πεποίθησιν, ὅτι οὗτοι ἀπετέλουν ἰσχυρὸν ἐχέγγυον τῆς ἐπιτυχίας ἐν τῷ μέλλοντι. Οὐδεὶς δύναται ν'ἀρνηθῇ, ὅτι ἀνέκαθεν ἡ ὀρθόδοξος πίστις καὶ ἐκπαίδευσις ἀπετέλουν τὰς δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐὰν δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διετηρήθη ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἀνεξάρτητον καὶ ἰσχυρόν, ὡς ἔθνος, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ δι' αὐτὸ πολυτίμου θησαυροῦ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Διὰ τῆς ἀλωβήτου λοιπὸν πάλιν διατηρήσεως τῆς πίστεως καὶ διὰ τῆς προόδου, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προγονικοῦ θησαυροῦ, ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλισθῇ τὸ μέλλον τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς ἔθνους. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν διαφθορὰν τὴν ἐπικρατήσασαν μεταξὺ τοῦ λαοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προσδοκᾷ τις σημεῖα τοῦ μέλλοντος τούτου. Ταῦτα ἦτο δυνατὸν νὰ ἴδῃ τις ὑποφώσκοντα μόνον ὑπὸ τὸν εὐλογημένον οὐρανὸν τῆς Κλασσικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίᾳ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης, αἵτινες ἀκόμη δὲν εἶχον ὑποδουλωθῇ ὑπὸ τῶν τούρκων καὶ εὑρίσκοντο ἐν στενῇ σχέσει μετὰ τῶν πεπαιδευμένων καὶ ἐλευθέρων χριστιανικῶν λαῶν τῆς Δύσεως. Καὶ ἰδοὺ πρῶται αἱ χῶραι αὗται διὰ τῶν εὐγενῶν καὶ γενναίων τέκνων αὐτῶν προσκαλοῦσιν εἰς βοήθειαν, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν ὀνόματι τῆς Κλασσικῆς Ἑλλάδος τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Δύσεως. Εἰς τὴν τοιαύτην δικαίαν ἔκκλησιν αὐτῶν θὰ ἦσαν οὗτοι ὅλως ἀγνώμονες καὶ ἀχάριστοι, ἐὰν ἐφαίνοντο ψύχραιμοι. Εἶναι ἀληθὲς ὅ,τι ἐνίοτε ἠκούοντο φωναὶ ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῶν λαῶν τῆς Δύσεως πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐνίοτε ἠκούοντο καὶ φωναί, καὶ ἰδίᾳ ἐκ μέρους τῶν παπιστῶν, καταρώμεναι τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἀφωρισμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ προωρισμένην εἰς ἀπώλειαν, διὰ τὴν εἰς τὸ σχῖσμα καὶ

τὴν πλάνην ἐπιμονὴν αὐτῆς (!), ὡς ἐχαρακτήριζον τὴν εἰς τὰ ὀρθὰ δόγματα καὶ διδάγματα, καὶ τὴν εἰς τοὺς πατρίους θεσμοὺς καὶ τὰς παραδόσεις ἐμμονὴν ἡμῶν. Ὁ πάπας βοηθούμενος καὶ ὑπό τινων τῶν ἰσχυρῶν τῆς Δύσεως ἐζήτει νὰ καταστῇ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπέμενεν εἰς τὰς ἀνέκαθεν ἀντιθέους ἀπολυταρχικὰς αὐτοῦ ἀξιώσεις, ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπελείπετο λοιπὸν ἡμῖν μετὰ τὴν ἅλωσιν, μόνον στήριγμα ὁ Θεὸς καὶ αἱ μεταξὺ ἡμῶν διασωθεῖσαι ἴδιαι δυνάμεις. Τοιούτων ἰδεῶν ἐνεφορεῖτο καὶ ὁ Μελέτιος. Ἐγνώριζε καλῶς τὰς ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπιβουλάς, ἐγνώριζε καλῶς καὶ ᾐσθάνετο καὶ ὁ ἴδιος τὴν δύναμιν τῶν ἀσεβῶν τὴν πιέζουσαν τὰ στήθη τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων· ἀλλὰ δὲν προσεκάλει εἰς βοήθειαν καὶ σωτηρίαν οὐδένα τῶν ἰσχυρῶν τῆς Δύσεως. Τὸ μόνον καταφύγιον δι' αὐτὸν ἦν ἡ Ὀρθοδοξία ἡ μεγάλη αὕτη δύναμις, ἣν ἐζήτει νὰ στερεοποιήσῃ καὶ ἐνισχύσῃ διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπίκουρον καὶ βοηθὸν εἰς τοῦτο εὕρισκε τὴν μεγάλην καὶ σύνοικον αὐτῷ ἰδέαν περὶ τῆς ὑψηλῆς κλήσεως τοῦ ὀρθοδόξου Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐγνώριζεν, ὅτι μόνη ἡ πίστης καὶ ἡ συναίσθησις τῆς ἰδίας καταγωγῆς ἠδύνατο νὰ σώσῃ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοῦ φάρυγγος τοῦ Ἰσλαμισμοῦ καὶ Λατινισμοῦ. Ἐγνώριζεν, ὅτι μόνη ἡ πίστις ἠδύνατο νὰ δωρήσῃ τῷ Ἕλληνι τὴν ἑνότητα καὶ τὴν αὐθυπαρξίαν· ὑπὸ τῆς πίστεως δὲ ταύτης καὶ αὐτὸς φλεγόμενος ἐρρίπτετο εἰς τοὺς ὑπερανθρώπους ἀγῶνας καὶ κινδύνους πηδαλιουχῶν μετὰ θάρρους τὴν κυμαινομένην Ἐκκλησίαν. Οὕτως ὅμως πυκτεύων καὶ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, ἤθελε νὰ ἔχῃ συμμετόχους καὶ συναντιλήπτορας ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ τούτῳ καὶ τὸν λαόν, ἡ συμμετοχὴ τοῦ ὁποίου ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ

ὡς ἐξάσκησις τῆς αὐτενεργείας ὑπὲρ τῶν κοινῶν, ὡς ἀγὼν ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἔξωθεν βίας.

Ἀλλὰ πᾶσα σκόπιμος αὐτενέργεια, ὅπως ἀποβῇ ἐπωφελὴς ἀπαιτεῖ φρόνησιν ἐξαρτωμένην κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς παιδεύσεως. Τοιαύτη δὲ σκόπιμος καὶ λογικὴ αὐτενέργεια, ἕνεκα τῶν ὑποδειχθέντων αἰτίων ἦν δύσκολον ν' ἀναπτυχθῇ ἐν Κων)πόλει, ζωηρότερον ὅμως καὶ ἀποτελεσματικώτερον ἠδύνατο αὕτη ν' ἀναπτυχθῇ μόνον ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν Ἐκκλησιαστικαῖς ἀδελφότησι, καὶ ἰδίως ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις ἐξ αὐτῶν, οἵα ἦν ἡ Ἐνετική, ἧς τὰ μέλη ἀντιπροσώπευον ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Βενετία, ὡς γνωστόν, οὖσα κράτος ἐμπορικόν, καὶ μόνον κέρδη ἐπιδιώκουσα, ἐπεζήτει μὲν πάντοτε τὴν ἐπέκτασιν αὐτῆς, ἀείποτε ἐν ἐνεργείᾳ τιθεμένη τὰ κατακτητικὰ αὐτῆς σχέδια, οὐδέποτε ὅμως κατεπίεζε τὸν τράχηλον τῶν λαῶν ὧν κυρία καθίστατο. Εὐγενὴς οὖσα φύσει, γνωρίζουσα δὲ καὶ τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως, ἐπέτρεπε πάντοτε τοῖς ὑπηκόοις αὐτῆς νὰ ζῶσιν ἐλευθέρως, μὴ ἀποστεροῦσα αὐτοὺς καὶ τῶν ἐκ τῆς ἐλευθερίας ἀγαθῶν. Ἀφοῦ δὲ τοιαύτη ἐδείκνυτο διὰ τοὺς κατοίκους τῶν ὑπ' αὐτῆς κατεχομένων χωρῶν, πολλῷ μᾶλλον ἔδει νὰ ἐκδηλοῖ τὰς ἀγαθὰς αὐτῆς διαθέσεις πρὸς τοὺς ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ αὐτῆς καταφεύγοντας, ἐν αὐτῇ τῇ Μητροπόλει τοῦ Ἐνετικοῦ κράτους ζῶντας ἀλλοφύλους ὑπηκόους αὐτῆς. Χαριζομένη λοιπὸν καὶ τῇ πολυαρίθμῳ, ἐν Βενετίᾳ ὑφισταμένῃ, Ἑλληνικῇ κοινότητι, ἐπέτρεψε τὴν ἀνάπτυξιν τοιαύτης Ἐκκλησιαστικῆς ἀδελφότητος, ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ προστασίαν πάντοτε τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τὰς πιέσεις καὶ σατανικὰς δολοπλοκίας τῆς παπικῆς τυραννίας. (1)

(1) Περὶ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τῆς Ἐνετικῆς κυβερνήσεως μαρτυρῶν καὶ ὁ ἡμέτερος Παπαρηγόπουλος λέγει. «Ἡ Ἐνετικὴ

Ταῦτα πάντα κατέστησαν αὐτὴν ἀξίαν τῶν εὐλογιῶν τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἃς εἴδομεν ἐπιδαψιλεύοντα αὐτῇ τὸν ἡμέτερον Μελέτιον. Καίτοι δὲ μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Βενετίας ἔπεσε καὶ διεσκορπίσθη καὶ ἡ ἐν αὐτῇ ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ ἀδελφότης, οὐχ ἧττον ὅμως τὸ πνεῦμα τῆς λαϊκῆς αὐτενεργείας δὲν ἐξέλειπε, διότι ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης ἐσχηματίσθησαν πολλαχοῦ τῆς δούλης Ἑλλάδος ἕτεραι κοινότητες, ἃς ἐπειδὴ ἡ Τουρκία ἐθεώρει ἐπικούρους περὶ τὴν κατωτέραν διοίκησιν τῆς χώρας ἐπέτρεπε τὴν ἐλευθέραν ὕπαρξιν καὶ λειτουργίαν αὐτῶν. Ἐκ τῶν κοινοτήτων δὲ τούτων ἢ ἀδελφοτήτων, τῶν ἡγιασμένων διὰ τῶν συμβόλων τῆς πίστεως καὶ τῆς φιλοπατρίας, ἀνέτειλεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἡ εὐλογημένη ἡμέρα τῆς ἐλευθέρας ζωῆς.

Ἕτερον ἀξιοσημείωτον φαινόμενον τῆς ἱστορικῆς δράσεως τοῦ Μελετίου, στενῶς μετὰ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ Ἔθνους ἡμῶν συνδεόμενον, εἶναι καὶ αἱ μετὰ τῶν Προτεσταντῶν σχέσεις αὐτοῦ. Σχετισθεὶς μετὰ τῶν Γερμανῶν προτεσταντῶν Καθηγητῶν, θεολόγων καὶ περιηγητῶν καὶ πρέσβεων, οἷοι ἦσαν Σολομὼν ὁ Σουεικκῆρος ἢ Σιωπικός, ὁ Billerbek, ὁ Λεντοῦλος Dordorph, ὁ Μαρτῖνος Κρούσιος, ὁ Δαβὶδ Χυτραῖος, ὁ Ὀλλανδὸς πρεσβευτὴς Γεώργιος Δοῦζας, ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς Ἐδουάρδος Μπουρτόν, ὁ περίφημος ἱστορικὸς Jaque Augoustin De thou καὶ πλεῖστοι ἄλλοι φιλελεύθεροι Ἄγγλοι τε καὶ Γερμανοὶ Θεολόγοι, μεθ' ὧν καὶ ἐν οἷς ἔζησε καὶ ἐσπού-

---

κυβέρνησις εἶχε συνήθως τὴν φρόνησιν νὰ ἐννοῇ ὅτι δὲν συμφέρει εἰς αὐτὴν νὰ παραβιάζῃ τὴν συνείδησιν τῶν ὀρθοδόξων αὐτῆς ὑπηκόων· ἀλλ' ὁ λατινικὸς κλῆρος ὑπείκων εἰς τὰ νεύματα τῆς ἀδυσωπήτου Ρώμης ἀντέπραττεν εἰς τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα φρονήματα, καὶ συμπαρέσυρε πολλάκις τοὺς πολιτικοὺς τῆς Ἐνετίας ὑπαλλήλους εἰς διωγμοὺς καὶ ἀδικίας, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν» (Ἑλλ ἱστορ τομ. γ σελ 481).

δασεν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Κων)τῖνος ὁ Λούκαρης, μεγάλως συνετέλεσεν διὰ τῆς συχνῆς πρὸς αὐτοὺς ἀλληλογραφίας αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν παρ' αὐτοῖς φιλελληνικῶν φρονημάτων, καὶ τὴν ὑπέκκαυσιν τοῦ ζήλου καὶ τῶν συμπαθειῶν αὐτῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἃς οὗτοι ἔδειξαν ὕστερον λόγῳ καὶ γραφῇ ἀντεπεξελθόντες κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς προπαγάνδας καὶ γενναίως ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΗΓΑ

Τὰ συγγράμματα τοῦ Πηγᾶ δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς πολεμικά, δογματικὰ καὶ δογματικοπολεμικά.

Α'. ΠΟΛΕΜΙΚΑ.—**Περὶ Καλενδαρίου.**—Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἔγραψεν ὁ Μελέτιος ἐν ἔτει 1584. Πρωτοσύγκελλος διατελῶν τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας, ἔγραψε δὲ τοῦτο κατὰ παράκλησιν τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ πατρὸς Σιλβέστρου, τοῦ παρευρεθέντος ἐν τῇ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συγκροτηθείσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδῳ πρὸς καταδίκην τοῦ ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου ΙΓ' καινοτομηθέντος περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα ἡμερολογίου. Τοῦτο ἀπεκάλεσε «Τόμον Ἀλεξανδρινὸν» πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδοθέντος ὁμοίου. Καθὼς δὲ ἐκ τοῦ προλόγου αὐτοῦ ἐξάγεται ὁ Μελέτιος σκοπὸν εἶχεν ἐν αὐτῷ νὰ ὑπεραπολογηθῇ πατρικῶν παραδόσεων, καὶ ἀντεπεξερχόμενος «κατὰ παίδων ἀδικούντων τοὺς Πατέρας αὐτῶν» νὰ δείξῃ ὅτι οἱ Πατέρες, θεσπίζοντες τὴν τοῦ Ἁγίου Πάσχα ἑορτήν, ἀπέβλεπον, ὅπως τὸ Ἰουδαϊκὸν Φάσκα μὴ συμπίπτῃ μετὰ τοῦ Ἁγίου Πάσχα, φοβούμενοι μήποτε ἔνδον τῆς ἰσημερίας πασχάζοντες ἢ ἐπὶ τῆς ἰσημερίας ἢ ὅλως συμπίπτοντες τῷ ἰουδαϊκῷ Φάσκᾳ ἰουδαΐζωμεν. Σαφέστερον ὅμως ἀπαντῶμεν αὐτὸν διασαφηνίζοντα ἐν ὀλίγοις τί ἐσκόπει ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ τούτῳ ἐν τῇ πρὸς Γαβριὴλ τὸν Φιλαδελφίας κατὰ τὸ ἔτος 1596 ἀποστελλομένῃ ἐπιστολῇ. «Ἐν τῷ περὶ τοῦ Πάσχα, λέγει, κατὰ τῆς Γρηγοριανῆς λεγομένης διορθώσεως, τῆς ἐσχάτης (εἴ γε καὶ ἐσχάτης) ταυτησὶ συγχύσεως τὰ περιττεύοντα λεπτὰ συγχωρήσας, βλάβην μηδεμίαν τῷ καθ' ἡμᾶς τῷ τῶν Χριστιανῶν Πάσχα προσγίνεσθαι δείκνυμι». Καὶ ἐξακολουθῶν ἐκτιθέμενος τὰς κατὰ τὴν σύνταξιν ἐπικρατησάσας σκέψεις αὐτοῦ λέγει «λόγος οὖν ἐστι (δηλ. ἐν τῷ συγγράμματι) μὴ παραπεπτωκέναι τοῦ Κανονίου τῶν Πατέρων τὸ τῶν Ἑβραίων Φάσκα (δύο γὰρ περίπου ὁρῶμεν αὐτὸ

προφθάνον ἡμέρας, τὴν ὁριζομένην ἡμέραν ἐν τῷ τῶν Πατέρων Κανονίῳ) ἀλλὰ συνέσει ἀρρήτῳ τοὺς Πατέρας αὐτοὺς ἑκόντας παραδραμεῖν δύο ἡμέρας τὴν τῆς ἀνιέρου τῶν Ἰουδαίων ἡμεραν ἑορτῆς, ἵνα μὴ συμπέσῃ ποτὲ τὸ ἡμέτερον τῷ τῶν ἐκείνων ἀντιθέῳ, οὐ μόνον τοῦ τῶν Χριστιανῶν Πάσχα φεύγοντος τὴν Ἰουδαϊκὴν ἑορτήν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ψηφοφορίας τοῦ Κανονίου ταύτην ὑπερπηδώσης». Καὶ εἶτα παραδειγματιζόμενος ἐκ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο σεληνιαίου κύκλου, ἀποδεικνύει διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν, ὅτι ἐὰν ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα ἐτελεῖτο κατὰ τὸ καινοτομηθὲν ἡμερολόγιον, τότε θὰ συνέπιπτε μετὰ τοῦ Νομικοῦ Φάσκα, ὅπερ ῥητῶς ἀπαγορεύεται ὑπὸ τοῦ ϛ' Ἀποστολικοῦ κανόνος, καὶ ὅτι ἑπομένως ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία στοιχοῦσα τοῖς κανόσι τῶν Ἀποστόλων, ἐθεσπίσατο οὕτως τὰ περὶ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, οὐδαμῶς δυναμένη νὰ παραδεχθῇ τὰς γενομένας περὶ τοῦ καλενδαρίου καινοτομίας, ὅπερ καίπερ ἔν τισιν ὀρθώτερον, ὅμως ἀναγκάζει ἐνίοτε τοὺς Χριστιανοὺς νὰ συνεορτάζωσι μετὰ τῶν Ἑβραίων, πρᾶγμα ὅπερ ῥητῶς ἀπαγορεύεται καὶ ὑπὸ τῶν Πατέρων καὶ τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων (1).

Τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ τοῦτο ὡς δῶρον ἀπέστειλεν ὁ Μελέτιος ὁμοῦ μετὰ καὶ ἄλλων ὑπομνημάτων τῷ Αὐτοκράτορι τῆς Ῥωσσίας Θεοδώρῳ (2), καθὼς καὶ πολλοῖς ἄλλοις χριστιανικοῖς ἐν οἷς καὶ τῷ Κωνσταντίνῳ Κορνιακτῷ (3), ἐσχάτως δὲ ἐξέδωκεν αὐτὸ ἐν Παρισίοις ὁ κ. E. Legrand, ἐν παραρτήματι, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεισῶν ὀλίγων ἐπιστολῶν τοῦ Πηγᾶ.

Ἕτερον πολεμικὸν σύγγραμμα τοῦ Μελετίου εἶναι **«τὸ κατὰ Ἰουδαίων»** σύγγραμμα αὐτοῦ γραφὲν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ἐκδοθὲν ἐν Λεοντοπόλει τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1592 ἑλληνιστὶ καὶ σλαβωνιστί. Ποῖον τὸ περιεχόμενον καὶ τίς ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς ταύτης ἄγνωστον ἡμῖν, ἅτε μὴ ἐντυχόντες αὐτῇ. Καθὼς ὅμως ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ ἐξάγεται φαίνεται ὅτι καὶ

(1) Ἐπιθι Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 113.
(2) Ἴδε Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 23.
(3) Ἴδε Ἑλλ. φιλολ. σύλλ. τομ. 17 ἐπιστ. 26 σελ. 71.

τοῦτο ἐπεδίωκε τὴν καταπολέμησιν τῶν ἐχθρῶν τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως, οὓς μετὰ τῶν Ἰουδαίων συνταυτίζει. Τούτου ποιεῖται μνείαν ἐν δυσὶν ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ὁ Μελέτιος, ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Μοσχοβίας Θεόδωρον (1), ἐν ᾗ ἀναγγέλλων αὐτῷ μετ' ἐπαίνων τὰς ἐργασίας, ἃς οἱ ἐν Λεοντοπόλει ἀδελφοὶ διαπράττουσιν ἐκτυποῦντες διάφορα βιβλία πρὸς στηριγμὸν τῶν Ὀρθοδόξων λέγει, ὅτι μεταξὺ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκτυπουμένων βιβλίων «ἓν ἐστὶ τῶν πόνων αὐτοῦ βλάστημα καὶ τὸ ἡμέτερον τουτὶ ὑπόμνημα τὸ κατὰ Ἰουδαίων, ὅπερ αὐτοὶ λαβόντες κατὰ τῶν τῆς πίστεως τῆς ὀρθοδόξου ἐδημοσιεύσαντο» καὶ ἐν τῇ «πρὸς τοὺς ἐν Λεοντοπόλει ἀδελφούς», ἐν ᾗ παρακαλεῖ αὐτοὺς νὰ ἀποστείλωσιν πρὸς τὸν βασιλέα ἓν ἀντίτυπον τοῦ οὗ ἐξετύπωσαν αὐτόθι βιβλίου «ἵνα καὶ αὐτὸς ἴδῃ ὁ εὐσεβέστατος βασιλεύς, καὶ ἀναγνῷ, ἐπειδή περ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ διηρμηνεύθη»(2).

Μεταξὺ τῶν πολεμικῶν συγγραμμάτων τοῦ Πηγᾶ κατατάσσεται καὶ τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1583, Πρωτοσυγκέλλου ὄντος αὐτοῦ, συγγραφὲν πόνημα αὐτοῦ **«Περὶ τῶν πρωτείων τοῦ Πάπα»** ἢ **«Πρῶτος Στρωματεύς»**. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο σύγγραμμα τέως θεωρούμενον ὡς ἀπολεσθέν, εὕρωμεν ἐν χειρογράφῳ τοῦ 17 αἰῶνος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς παρὰ τὰ Χανία κειμένης Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῆς «Χρυσοπηγῆς». Ὡς ἀντιγραφεὺς αὐτοῦ ὑποφαίνεται, ἰδιοχείρως ὑπογεγραμμένος, ἐν τῷ τέλει τοῦ χειρογράφου, ὁ Ἱερομόναχος Νεκτάριος Μεσάρχος, μετὰ τῆς προσθήκης· **«ταῦτα τὰ κεφάλαια εἰσὶ Μελετίου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Πηγᾶ τοῦ Κρητός· Μηνὸς Νοεμβρίου** 19 1684». Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὂν γεγραμμένον εἰς τὴν ὁμιλουμένην τότε ὑπὸ τοῦ λαοῦ γλῶσσαν, σκοπὸν ἔχει, ὡς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτοῦ αὐτολεξεὶ λέγεται, νὰ δείξῃ «*Περὶ τῶν Πρωτείων τοῦ Πάπα, ὅτι μήτε οἱ κανόνες τῶν νόμων, μήτε ὁ λογαριασμὸς τὸ θέλει νὰ τὰ ἔχῃ, καθὼς κρατοῦσιν οἱ Ρωμάνοι, ἀλλὰ ἁρπακτικῶς θέλει νὰ τὰ κρᾶται*». Καὶ μετὰ μικρὸν πρόλογον ὁ ἴδιος

(1) Ἴδε Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 48.
(2) Χαλκ. χειρ. ἐπιστ. 49.

λέγει, ὅτι διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦτο κάμνει χρεία νὰ θεωρήσωμεν πέντε πράγματα: Α' Ἂν κανένας ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους εἶναι μεγαλήτερος ἢ μικρότερος (ἢ ὁ Πέτρος, ὡσὰν λέγουσιν αὐτοὶ) ἢ ἄλλος τινάς. Β' ἀνίσως καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι κεφαλὴ ἀνάμεσα τῶν Ἀποστόλων, τίνος ἤγκιζε νὰ ἦτον, τοῦ Πέτρου ἢ τοῦ Ἰακώβου ἢ τοῦ Ἰωάννου ἢ ἄλλου τινός; Γ' ἐὰν ἦτον ὁ Πέτρος, ἂν ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ Ρώμης διάδοχος τοῦ Πέτρου ἢ ὁ Ἀλεξανδρεία, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε χειροτονήση τὸν Εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον ἢ ὁ Εὔοδος ὅπου ἦτον Ἀντιοχείας. Δ'. Ἂν ἴσως τὴν Πρωτοκαθεδρίαν ὅπου εἶχε τὴν εἶχε διότι ἦτον διάδοχος τοῦ Πέτρου καὶ Ε' Ἂν ἴσως καὶ ἔλαβεν ἐξουσίαν νὰ χειροτονᾷ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν του, ἢ νὰ κρίνῃ ἢ νὰ νομοθετῇ χωρὶς τὴν Σύνοδον». Ταῦτα λοιπὸν τὰ «πέντε πράγματα» ὡς λέγει, ἢ κεφάλαια, ἄρχεται εἶτα ἀναπτύσσων μετὰ πολλῆς τῆς εὐγλωττίας καὶ πειστικότητος. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸν ἱερὸν ἄνδρα ἐν ταῖς σκέψεσιν αὐτοῦ εἶναι ἡ μεγάλη αὐτοῦ πολυμάθεια καὶ ἡ πνευματικὴ ἠρεμία, ἣν πάντοτε κατορθοῖ νὰ τηρῇ καὶ ὁσάκις παρουσιάζεται ἀνάγκη νὰ ἐξαφθῇ ἐναντίον τῶν παραλόγων ἀπαιτήσεων τῶν Λατίνων.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀπέστειλεν ὁ Μελέτιος τῇ 10 Ἰουνίου 1583 τῷ Αὐτοκράτορι τῆς Ρωσσίας Θεοδώρῳ.

Β' ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΠΟΛΕΜΙΚΑ.—«**Ὀρθόδοξος διδασκαλία**».— Τὸ σύγγραμμα τοῦτο συνεγράφη κατὰ τὸ ἔτος 1582 πρωτοσυγκέλλου ἤδη ὄντος τοῦ Μελετίου. Ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ ἐκτιθέμενος τοῖς ἐντευξομένοις τὸν λόγον τὸν παροτρύνοντα αὐτὸν εἰς τὴν συγγραφὴν τούτου λέγει· «τὴν Ἐκκλησίαν τοίνυν ὁρῶντες ἐν στάσει δεινῇ, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ὀρθοδοξίας σύνθημα, τὸ τῆς πίστεως, φημί, σύμβολον ἐν συγχύσει πολυσχιδεῖ, δεῖν ᾠήθημεν τῇ ἐκθρεψάσῃ ἀντιπελαργοῦντες, εἰς ἀνάκτησιν τῶν ὁμαιμόνων ἐπαμῦναι, τοῦτο μάλιστα ἐσπουδακότες διάραι τὸ τοῦ συνθήματος ἐπιπροσθοῦν, καὶ τὸ σημεῖον ἀναρριπίσαι, ἐφ' ᾧ ἔχειεν οἱ βουλόμενοι, ὑφ' ᾧ συλλέγοιντο ὑπασπισμῷ καὶ τῷ, τοῖς οἰκείοις ἐπιγινώσκοιεν, καὶ ἐπιγινώσκοιντο τοῖς ὁμοφύλοις, τῶν ἀλλοτρίων τὰς βλάβας ἀποστρεφόμενοι, ἵνα οὕτω μητρὶ τῇ κοινῇ, τουτέστι τῇ κα-

θολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, τοῖς πατράσι, τοῖς ἀποστόλοις, τῷ Χριστῷ ἑνούμενοι, καὶ τὴν ζάλην διαδρῶσι καὶ σωτηρίας ἐπιτύχωσιν. Ἵνα δὲ ἐκφαντικώτερον καὶ ἐναργέστερον παρίστανται τὰ πράγματα διὰ τοῦ λόγου, τὸ ἔργον τοῦτο συνετάχθη ἐν εἴδει διαλόγου μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ. Σύντομος δὲ οὖσα καὶ οὐκ ἀσαφὴς ἡ πραγματεία, ἵνα καὶ εὐμνημόνευτος ᾖ καὶ εὔληπτος τοῖς πᾶσι, διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη ἢ κεφάλαια, καὶ ἐν μὲν τῷ Α' διασαφηνίζονται «τί ποτέ ἐστι χριστιανισμὸς καὶ ὅτι τοῦτον ἀγάπη ἐνεργουμένη χαρακτηρίζει· Β') τί ἐστι πίστις καὶ κατὰ τίνα πιστεύειν ἀνάγκη τοῖς βουλομένοις εἶναι Χριστιανοῖς· Γ') τίνα εἰσὶ τὰ ἔργα, ἃ πράττειν ὀφείλουσιν, ὅσοις ἐσπούδασται ὁ Χριστιανισμός, καὶ Δ') τίνα φευκτέον τοῖς Χριστιανοῖς. Ἀρχομένης δηλαδὴ τῆς θεωρίας ἀπὸ τῆς εὐλογίας καὶ ἐκλογῆς ὑπὸ τοῦ Οὐρανίου Πατρός, καταλήγει ἐν τοῖς φευκτέοις, ὁπόθεν ἄρχονται οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς νὰ ἐπανατρέχωσι πρὸς τὸν Πατέρα, τὸν ἐκλεξάμενον, τὸν καλέσαντα, καὶ ὁδηγοῦντα αὐτούς, νὰ ἐκκλίνωσι πρῶτον ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ εἶτα νὰ ποιῶσι τὸ ἀγαθόν, ὅπως εἰσέλθωσι καὶ κληρονομήσωσι τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς βασιλείαν. ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ συγγράμματος τούτου διαλάμπει ἡ μεγάλη τοῦ ἀνδρὸς καὶ μοναδικὴ πολυμάθεια καθὼς καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας θερμὸς αὐτοῦ ζῆλος, ὅν, οὐ μόνον ὁ Γεώργιος Δούζας ὑπερηγάσθη, ὡς δῆλον ἐξ ὅσων λέγει ἐν τῷ ἑαυτοῦ, ὁδοιπορικῷ ὅτι «τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μελετίου μεγάλην ἀξίαν ἔχει ἡ μοναδικὴ πολυμάθεια «meretur singularis eruditia» ([1]), ἀλλὰ οὐδὲ ὁ τῆς ἀληθείας ἀντίμαχος ὁ Ἕλλην Λέων Ἀλάτιος ἀπέκρυψεν, ἐν οἷς τοῦ ἀνδρὸς κατεῖπε ἀνακηρύττων τὸ περὶ τὴν ὀρθοδοξίαν διάπυρον αὐτοῦ ([2]). Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ζώσης ἐν τῇ

(1) Georgi Dousae itinere suo σελ. 42.

(2) «Κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ὁ Μελέτιος ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας δριμύτερον προσέβαλλε τοὺς Λατίνους. Μεταξὺ ἄλλων ἔγραφε πολλὰς ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Κνέζην Βασίλειον, τοῖς Ρουθενοῖς, τοῖς Χίοις, τοῖς Ἕλλησι τοῖς τὴν Πωλονίαν καὶ Ρωσσίαν οἰκοῦσι δι' ὧν ἐπιχειρεῖ τὰς

Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ παραδόσεως στηριζόμενος ὁ Μελέτιος προσπαθεῖ ἐν αὐτῷ διὰ γραφικῶν καὶ λογικῶν ἀποδείξεων, τὰ μὲν τῆς ὀρθοδοξίας δόγματα νὰ κρατύνῃ καὶ ἐμπεδώσῃ, τὰ δὲ τῆς κακοδοξίας ἀραχνιαῖα νήματα, δι' ὧν οἱ ἐκείνης μύσται καὶ μυσταγωγοὶ πειρῶνται νὰ συνυφαίνωσι τὰς κακοδόξους αὐτῶν καὶ παραλόγους ὑπολήψεις, νὰ διαρρήξῃ καὶ καθαιρέσῃ. Εὐθὺς μετὰ τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ ὁ Μελέτιος ἀπέστειλε τοῦτο πρῶτον τῷ Οἰκουμ. Πατριάρχῃ Ἱερεμίᾳ ὅπως βασανίσας ἐπιθεωρήσῃ αὐτὸ «μήπου τις πικρίας ἐπεισρὴ παρεισέδυ» διότι ἐσκόπει νὰ ἀποστείλῃ αὐτὸ τῇ βασιλίσσῃ τῆς Ναβάρας, τῇ σοφωτάτῃ Μαργαρίτῃ, ὅπερ καὶ ἀπέστειλε διὰ τοῦ Φραγκίσκου Κουμουζίου (1), καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ τὸ ἔτος 1596 τῇ ἐν Βίλνῃ διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ, συστάσει πρὸς στήριξιν τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἀδελφότητι, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐξεδόθη Ῥουθενιστὶ καὶ Ἑλληνιστὶ, ἐπιστασίᾳ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ σχολαρχήσαντος ἀοιδίμου Ἱεροδιακόνου Μακαρίου. Εἶτα τὸ δεύτερον ἐξεδόθη ἐν Ἰασίῳ τῷ 1769 δαπάναις μὲν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἐφραίμ, ἐπιστασίᾳ δὲ τοῦ σοφωτάτου Ἱεροδιακόνου Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου τοῦ Πελοποννησίου.

Μεταξὺ τῶν δογματικοπολεμικῶν συγγραμμάτων τοῦ Μελετίου κατατάσσεται κατὰ τὸν Δημήτριον Προκόπιον τὸν Μοσχοπολίτην (2) καὶ δύο κατηχήσεις ἐν εἴδει διαλόγου ὑπ' αὐτοῦ συντεταγμέναι. ἡ μὲν ἔχουσα τὸν τίτλον «**Πανδοχεὺς**» ἡ δὲ «**Ὀρθόδοξος χριστιανός**». Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου ὁποῖον ἦν καὶ πότε ἐγράφη ἄγνωστον, περὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν περισωθέντων τεμαχίων ἔν τε τῷ πρωτοτύπῳ καὶ ἐν ταῖς μεταφράσεσι, δυνά-

---

κακὰς σκέψεις τῶν Ἑλλήνων νὰ ὑπερασπίσῃ καὶ προσπαθεῖ τὰ ἀγαθὰ (; !) δόγματα τῶν Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῶν πρωτείων τοῦ Ῥωμαίου Ποντίφικος νὰ ἐκμηδενίσῃ» (Fabricii Bibliotheque, Graeca, τόμ. XI σελ. 476.

(1) Ἴδε ἐπιστολὴν πρὸς Ἱερεμίαν ἐν ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος, τῆς ἐν Ἰασίῳ ἐκδόσεως 1769.

(2) Ἔπιθι ἐν βίῳ Μελετίου παρὰ Ζαβείρᾳ σελ. 429 καὶ Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς «Ὀρθοδόξου πίστεως».

μεθα νὰ ἀποφανθῶμεν ὅτι οὐδαμοῦ ὑπελείπετο τῆς «**ὀρθοδόξου διδασκαλίας**». Λίαν πιθανῶς τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἦν τὸ ἐν τῇ πρὸς τὸν Κυριακὸν Φωτεινὸν ἐπιστολῇ αὐτοῦ μνημονευόμενον, ὡς συγγραφὲν ὅτε διετέλει ἔτι «ἐν ὑποβεβηκοτέρῳ ἱερωσύνης βαθμῷ»(1). Ἐὰν δὲ κρίνωμεν ἐκ τῆς πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Κουρνιακτὸν κατὰ τὸ ἔτος 1593 ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως σταλλομένης ἐπιστολῆς αὐτοῦ, μεθ' ἧς ἀποστέλλων αὐτῷ καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὡς δῶρον, λέγει·«διάλογόν τινα, κατὰ Θρᾴκην ποιούμενοι τὰς διατριβὰς ἐν ὑποδεεστέρῳ ἱερωσύνης βαθμῷ διατελοῦντες, συνεγράψαμεν «ὀρθόδοξον χριστιανὸν» ὠνομακότες, ὃν σοι δῶρον ἐκ Θρᾴκης νῦν πέμπομεν σοῦ δὲ τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τὴν τῶν καλῶν παίδων εὐλαβείᾳ κατάλληλον»(2), δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦτο συνεγράφη κατὰ τὴν τριετῆ τοῦ Μελετίου ἐν Κωνσταντινουπόλει πρώτην διατριβὴν καὶ ἦν τοιουτοτρόπως συντεταγμένον, ὥστε νὰ χρησιμεύῃ καὶ ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμενα, ὡς γνωστόν, κατ' οἴκους τέκνα τῶν φίλων αὐτοῦ. Κατ' ἀρχὰς φαίνεται ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐγράφη εἰς τὴν ὑπὸ τῶν λογίων τότε γραφομένην φιλολογικὴν γλῶσσαν, πλὴν ἐπειδὴ αὕτη δὲν ἦτο καταληπτικὴ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ Μελέτιος ἐκπληρῶν, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Μαλισέβσκιη, τὴν ἐπιθυμίαν ἑνὸς τῶν καλῶν αὐτοῦ φίλων, συνδεδεμένου μετὰ τοῦ Μελετίου, κατὰ Μάξιμον τὸν ἀρχιδιάκονον αὐτοῦ, «διὰ δεσμῶν ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ ἐκτιμήσεως», ἐξέδωκεν αὐτὸ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐννοουμένην γλῶσσαν ὀνομάσας ἤδη αὐτὸ «Διάλογος ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ», καταστήσας οὕτως αὐτὸ οὐ μόνον καταληπτὸν τῷ λαῷ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ σκοτεινὰ αὐτοῦ σημεῖα διαφωτίσας. Ἐνῷ δὲ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα ἦσαν «**παῖς**» καὶ «**ξένος**» ἤδη ἐν τῇ μεταφράσει μεταβάλλονται εἰς «**Ξένον**» καὶ «**Σπουδαῖον**» ὡς δείκνυται ἐκ τῆς ἐν δυτικορρωσικῇ μεταφράσει περισωθείσης ὁλοκλή-

(1) Ἔπιθι Χαλκ χειρ ἐπιστ. 258 «περὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων τὸ δεύτερον».

(2) Ἔπιθι τοῦ αὐτοῦ χειρ. ἐπιστ. 45.

ρου τῆς δευτέρας ἐκδόσεως (1). Περικοπὴν ἐκ τοῦ **«Ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ»** παρεθήκαμεν ἐν σελίδι 112 περισωθεῖσαν ἡμῖν ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ τοῦ Γεωργίου Δούζα.

Γ. ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ.— Σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν δογματικῶν συγγραμμάτων τοῦ Μελετίου κατέχει καὶ τὸ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβὴν συγγραφὲν πόνημα αὐτοῦ **«περὶ τῶν ἀχράντων Μυστηρίων»** τῇ αἰτήσει τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἐν Ἰγγολστάνδῃ Ἀκαδημίας Κυριακοῦ τοῦ Φωτεινοῦ, καὶ ὅπερ φέρει χρονολογίαν «*ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ κελλίου τῆς ἡμετέρας παροικίας ἔτει ζρα' κοσμογονίας—πρὸ καλενδῶν Ἰουλίου, τουτέστι μεταγειτνιῶνος λ'*». Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ λίαν σαφῶς καὶ μετὰ πολλῆς περισκέψεως ἐπιλύει τῷ Φωτεινῷ τὰ ὑπ' αὐτοῦ αὐτῷ προβληθέντα δέκα καὶ πέντε προβλήματα περὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἅτινα καὶ ἐν ὑποδιεστέρῳ ἱερωσύνης βαθμῷ διατελῶν εἶχε συγγράψει καὶ εἶχεν ἀποστείλῃ αὐτῷ. Τὰ ζητήματα δὲ ἦσαν τὰ ἑξῆς· α') «ἐὰν τὸ ἱερώτατον τοῦτο μυστήριον τῆς ἁγίας εὐχαριστίας οὐ μόνον σημαίνει, ἀλλὰ καὶ ἐνίησι χάριν τοῖς γε ἀξίως μεταλαμβάνουσι»· β') «εἰ διὰ τῆς εὐχαριστίας τουτέστι διὰ τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀξίως γε ληφθέντων τῷ τοῦ Χριστοῦ σώματι συσσωματούμεθα»· γ') «εἰ Χριστὸς ὅλως συνέχεται ἐν ἑκάστῳ τοῦ μυστηρίου εἴδει ἰδιαζόντως»· δ') «εἰ ἡ τῶν μεταλαμβανόντων πίστις ἢ ἄλλη τις ποιότης πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου οὐσίαν ἢ τελείωσιν συμβάλλεται ἢ μόνον ἥκει εἰς τὸ διάφορον ἀποβαίνειν τοῦ μυστηρίου τούτου τὴν ἐνέργειαν»· ε') «εἰ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι τὰ μυστήρια τὸ καταληφθὲν τῆς κοινωνίας καὶ ταμιευόμενον, τὸ αὐτό τέ ἐστι καὶ διαμένει μυστήριον»· ς') «πότερον διὰ τιμῆς ἢ λατρείας ἔχειν ὀφείλομεν τὸ μυστήριον τοῦτο;»· ζ') «εἰ ἡ τῶν Γραικῶν Ἐκκλησία (2) ἑκατέρου τοῦ εἴδους

(1) Ὅρα Μαλισέβσκιη σελ. 280—282 εὕρηται δὲ ἐν τῷ Συνοδικῷ κώδικι τῆς Μόσχας ὑπ' ἀριθ. (CCCXV) ὅρα Fabricii Bibl. Hellen. τόμ. XI σελ. 477).

(2) Μεγάλως ἀχθόμενος ὁ Μελέτιος διότι ἀπεκάλεσε τὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν Γραικικὴν ἢ Ἑλληνικὴν καὶ ἐλέγχων αὐτὸν ἐπὶ

τὴν μετάληψιν ἅπασαν οὕτως ἀναγκαίαν ἡγεῖται, ὥστε νομίζειν κατὰ μηδεμιᾶς οὐδέποτε ὑφ' ἑνὶ εἴδει κοινωνεῖν τινα δύνασθαι τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος»· η΄) «εἰ διαιρεῖται τὸ μυστήριον ὑφ' ἑκατέρῳ τῷ εἴδει»· θ΄) «εἰ τῶν εἰδῶν ἑκάτερον διαμένει ἐξηραμένου τοῦ ἄρτου»· ι΄) «περὶ ἀζύμων καὶ τίνος χάριν οὐδαμοῦ

τούτῳ λέγει· «πρὶν δὲ ἐμὲ τοῖς σοῖς προβλήμασιν ἐμβαλεῖν, ὁμολογῶ δεινῶς μοι διατεθεῖσθαι τὴν ψυχήν, ἐν οἷς σοι Ἑλληνικὴν ἢ Γραικικὴν Ἐκκλησίαν ἔδοξε πολλαχοῦ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ κατονομάσαι· εἰ γὰρ πρὸς τὴν τοῦ Ἔθνους μείζονα τε καὶ πλειοτέραν μοῖραν ἀποβλέπων τοῦτο πεποίηκας, ἐξέστω Ἑλληνικὴν ἢ Γραικικὴν ἀποκαλεῖν τὴν Ἐκκλησίαν, ἔνθα τὰ πολλὰ Γραικοὶ ἢ Ἕλληνες συνερχόμενοι πάντες συρρέουσι, τὴν αὐτὴν δὲ πάλιν εἰ τὰ τοῦ κλίματος καὶ τὴν θέσιν σκοπεῖς, ἣν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης εἴληχε παροικεῖν, ἀνατολικὴν καλέσειας δικαίως· εἰ δὲ τὴν τῆς διδαχῆς δύναμιν καὶ τὴν ἀπαραχάρακτον καὶ ἀβέβηλον τοῦ θείου λόγου διδασκαλίαν, τήν τε τῶν ἱερῶν μυστηρίων οἰκονομίαν καὶ χρῆσιν ἀπαράλλακτον, παλαιῶν ἢ πρώτων τὴν νεοπαγῆ καὶ νέαν ὅλην καὶ μηδὲν ἔχουσαν παλαιᾶς ζύμης, ἀλλ' ὅλως χρηματίζουσαν φύραμα καινὸν ἐν τῇ ἀζύμῳ εἰλικρινείᾳ τῶν δογμάτων, τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ κάλει· εἰ γὰρ πρὸς φθόνον τινὰ ἢ χλεύην ἢ καὶ διασυρμὸν καὶ ὄνειδός τι Γραικικὴν ὀνομάσας τὴν Καθολικὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ἧς τὴν σημαίαν παρ' ἡμῖν μόνοις Θεοῦ χάριτι τὴν αὐτὴν ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν διαμένειν ἔστιν ἰδεῖν, τοῦτο γε οἴσομεν βαρέως καὶ οὐκ εἰκὸς ἐστί. Οὕτω τὸ Γραικῶν ὄνομα εἶναι πῇ ἢ δύνασθαι εἶναι, ἡμῖν ἢ ἄλλοις οἷς τινοσοῦν ἄλλο τι παράδοξόν τε καὶ ἔπαινον. Τὸ γένος γὰρ τοῦτο τῶν Ἑλλήνων τῶν ἡμετέρων συμφυλετῶν, ἐκεῖνό ἐστι, τὸ ποτὲ τάς τε τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας ἢ ἐξευρὸν ἢ εἰς ἄκρον ἀσκῆσαν, τὸ χρηματίσαν ξυμπάσῃ τῇ ὑφηλίῳ εὐπρέπεια, κλέος, στολισμός, κόσμος χρῆσίς τε οὐχ ἡ τυχοῦσα. Τοῦτο ἐστὶ ᾧ κόσμος ἅπας ἀσθενοῦντι νῦν καὶ πάνυ πονήρως διακειμένῳ πᾶσιν ὤφειλε τρόποις ἀντιπελαργεῖν. Ἀλλ' ὅτι οὐδενὶ τὸ σύνολον φωτὶ οὐκ ὀνόματος, οὐ πράγματος ἀνεχόμεθα ῥαδίως τὰ δε ἡμῶν σημειωθῆναι τὰ πρόσωπα (ἵνα κατὰ Δαβὶδ εἴπω) εἰ μὴ τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, Χριστοῦ γὰρ ἐσμεν ἀδελφοί· τῷ Χριστοῦ ὀνόματι ὀνομάζεσθαι φιλοτιμούμεθα, Χριστοῦ ἐσμεν Ἐκκλησία, ὅποι ἂν τύχωμεν ἢ ἐσκορπισμένοι ἢ πλανώμενοι, μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς, τοῦ σώματος δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, μέλη ἐσμέν, Χριστὸν φέρομεν, Χριστῷ ἐπιγραφόμεθα, Χριστῷ πάντως παντοίως ἀνετέθημεν ..»

παρ' ἡμῖν ἄζυμα»· ια'). «εἰ ἀδικία συνέζευκται τὸ διάφορον εἶναι τὸν τρόπον τῆς λαϊκῶν καὶ κληρικῶν κοινωνίας»· ιβ') «εἰ γ' ἄρα δίχα τοῦ εἶναι τὸ τοῦ ἱεροῦ δείπνου μυστήριον, κοινωνίας μυστήριον εἴη καὶ θυσία, καὶ ἱερεῖς εἶεν δι' ὧν προσφέρεσθαι διετέτακτο ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ κατὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν»· ιγ') «εἰ τὴν αὐτὴν ἀνάγκην ἔχει ἐν τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὸ μυστήριον καὶ ἡ θυσία»· ιδ') «εἰ πᾶσι τοῖς προστυχοῦσιν ἐφεῖται ἡ τῶν ἀχράντων τουτωνὶ μυστηρίων ἱερουργία»· ιε') «εἰ χρὴ τὴν εὐχαριστίαν ταύτην τὴν ἱεράν, τὸ σῶμα δηλαδὴ καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, περιφέρεσθαι ἐν λιτανείαις, προσκυνουμένων δημοσίᾳ καὶ οὕτως δεῖν καὶ τοῖς Χριστιανοῖς χορηγεῖσθαι καὶ ταύτην τὴν ἐκ τοιαύτης προσκυνήσεως εὐλογίαν». Πάντα ταῦτα τὰ ζητήματα λύων τῷ Κυριακῷ, μετὰ πολλῆς τῆς σαφηνείας καὶ πειστικότητος καὶ τελευτῶν ἐπιπροστίθησιν «ἀλλὰ καὶ περὶ ὧν ἐζήτεις ἃ εἰπεῖν εἴχομεν καὶ κάλλιον τε καὶ βραχύτερον (ὅσον γε δυνατὸν ἡμῖν ἐν μέσοις τηλικούτοις κινδύνοις τε καὶ ταλαιπωρίαις) ταῦτα ἐστί, τέκνον Κυριακέ, τὸ μὲν ἡμέτερον ἀποτίσαντες χρέος· (ἑτοίμους γὰρ ἡμᾶς εἶναι διακελεύεται τὰ ἱερὰ λόγια τοῖς περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀμφισβητοῦσι λόγον δοῦναι), τὸ δὲ καὶ σοῦ ταῖς τῆς ψυχῆς τῆς ἀξιαγάστου χαριούμενοι ἐφέσεσιν». Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐδημοσίευσεν ἐν Παρισίοις τῷ 1709 ὁ Ἀββᾶς Ρενωδότος μετὰ καὶ ἄλλων περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ὑπομνημάτων, ἀλλὰ δυστυχῶς, ἵνα μὴ διερεθίσῃ τὸ φιλότιμον τῶν ἑαυτοῦ ὁμοεθνῶν καὶ ὁμοθρήσκων, καὶ οὕτω παράσχῃ ἑαυτῷ πράγματα, περιέκοψεν αὐτὴν ἐν πολλοῖς. Πλῆρες ὅμως διασώζεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 120 χειρογράφῳ τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς, ἠριθμημένον 258 μεταξὺ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ.

Ἀλλὰ πλὴν τούτων τρανὸν μαρτύριον τῆς πολυμαθείας καὶ τοῦ ἀκαμάτου πνεύματος τοῦ Μελετίου ἀποτελοῦσιν αἱ σῳζόμεναι πολυάριθμοι ἐπιστολαὶ αὐτοῦ ἐκδεδομέναι τε καὶ ἀνέκδοτοι. Πᾶσαι αὗται ἀποστελλόμεναι πρὸς βασιλεῖς, ἡγεμόνας, πρίγκηπας, δοῦκας, ἀρχιερεῖς, κοινότητας χριστιανικάς, καὶ πρὸς ἰδιώτας, ὑπὸ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος διαπνέονται, ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν

ἔχουσι, τὸν στηριγμὸν τῶν πιστῶν ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ. Φρονοῦντες ὅτι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν παρατεθέντων πολλῶν χωρίων τῶν ἐπιστολῶν τούτων, καὶ τοῦ γενομένου πολλαχοῦ, ἐν τῷ ἱστορικῷ μέρει, λόγου περὶ αὐτῶν, ὁ ἀναγνώστης ἐσχημάτισεν ἱκανὴν περὶ αὐτῶν ἰδέαν, ἀρκούμεθα εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα. Πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ κ. E. Legrand καὶ I. Σακκελίωνος ἐκδοθεισῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πηγᾶ, καὶ τῶν ἐν τῷ 17 τόμῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλ. Φιλολογ. Συλλόγου δημοσιευθεισῶν ὑπὸ τοῦ κ. Α. Παπαδοπούλου 17 ἐπιστολῶν, ὑπάρχουσιν ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ 320 ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 120 χειρ. τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς καὶ 40 ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 10 τοῦ ἐν Κων)πόλει Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου.

Ἐκεῖνα ὅμως, ἅτινα πρὸς τοῖς ἄλλοις τιμῶσι μεγάλως τὸν Μελέτιον καὶ εἰς τὰ ὁποῖα διαφαίνεται ὁ μέγας τοῦ ἀνδρὸς ζῆλος ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς καθοδηγήσεως τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀρετῆς, εἶναι αἱ ἐντῷ ὑπ' ἀριθ. 46 χειρογράφῳ τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς σῳζόμεναι 28 ὁμιλίαι αὐτοῦ, αἱ καλούμεναι «**Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας περίοδος**», ἅτε τῆς ὑποθέσεως αὐτῶν οὔσης εἰλημμένης ἐκ τοῦ ἐτησίου Εὐαγγελικοῦ κύκλου. Αἱ ὁμιλίαι αὗται ὡς γεγραμμέναι ἐν τῇ τότε καθωμιλημένῃ γλώσσῃ κέκτηνται, ὑπὸ ἔποψιν γλωσσικὴν ἐξεταζόμεναι, μεγίστην σπουδαιότητα. Ἐξεφώνησε δὲ ταύτας ὁ Μελέτιος, ὅτε μεταβαίνων εἰς Ρωσσίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ρώσσου Αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Φοβεροῦ, ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχιερέων νὰ ἀνακόψῃ τὴν περαιτέρω πορείαν αὐτοῦ καὶ νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τριετίαν ὅλην (1585—1588) ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρὸς βοήθειαν τοῦ δεινοπαθοῦντος Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀδύνατος, ἕνεκα τοῦ πολυμεροῦς αὐτῶν ἡ ἀνάλυσις μιᾶς ἑκάστης τῶν ὁμιλιῶν τούτων, ἀρκούμεθα μόνον νὰ ποιήσωμεν σύντομον χαρακτηρισμὸν αὐτῶν πρὸς κατάδειξιν τῆς ρητορικῆς δεινότητος τοῦ ἡμετέρου Μελετίου.

Εἰς τὰ κηρύγματα τοῦ Μελετίου τοσοῦτον πολλοὶ καὶ διάφοροι συνέτρεχον, ὥστε, οὔτε ἡ Ἐκκλησία, οὔτε τὰ πρόθυρα αὐτῆς ἠδύναντο νὰ περιλάβωσι τὸ συνερχόμενον πλῆθος. Τοῦτο δὲ γίνεται

δῆλον ἔκ τινος ὁμιλίας αὐτοῦ εἰς τὴν β′ Κυριακὴν τῶν νηστειῶν ἐν ᾗ ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς· «ἐσεῖς πάλιν, ἄνδρες ἀδελφοί, καθὼς συντρέχετε μετὰ τόσης τῆς προθυμίας τόσοι καὶ τόσοι, ὅσοι μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν δὲν χωροῦσι, μηδὲ τὰ καὶ ἐπέκεινα τῶν προθύρων, ἔτσι καὶ μὲ εὐλάβειαν δέχεσθε τὸν λόγον καὶ μὲ φόβον Θεοῦ τὸν κρατεῖτε νὰ μὴ χάνωνται καὶ ἐσᾶς οἱ δρόμοι, καὶ ἐμᾶς οἱ κόποι καὶ τὸ χαλεπώτερον ὁ σπόρος τοῦ Θεοῦ (1)· Ἕνεκα τούτου ὁ Μελέτιος προσεπάθει πάντοτε τοσοῦτον νὰ ἁπλοποιῇ τὸν λόγον, ὥστε νὰ γίνηται καταληπτὸς ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ, πάσης τάξεως καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἵνα οὕτως εὐκολώτερον κατορθοῖ τὴν προσέλκυσιν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῷ πνευματικῷ δικτύῳ. Τοῦτο παρατηρῶν καὶ θαυμάζων καὶ ὁ Γεώργιος Δοῦζας, ὅστις ἤκουσεν αὐτὸν κηρύττοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔγραφε περὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα· «τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων αὐτῇ καὶ μόνῃ τῇ θέᾳ ἑαυτῷ προσελκύει. Ἤκουσα αὐτόν ποτε ἐν Γαλατᾷ ἐν τῷ ναῷ τῆς Χρυσοπηγῆς δημηγοροῦντα μετὰ μεγάλης γλυκύτητος τῆς ψυχῆς· μετεχειρίζετο δὲ λόγον εὔγλωττον, ῥήματα ἐκλεκτὰ καὶ λίαν ἀπηλλαγμένα πάσης ἐπιδείξεως (itiner. sue σελ. 55).

Δὲν ἀπέβλεπέ ποτε εἰς τὸ ἀνθηρὸν τοῦ ὕφους, οὐδὲ ὀνειροπόλει τὸν ἔπαινον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ κατεφέρετο πάντοτε ὡς μάχαιρα δίστομος κατὰ τῶν παρεκτρεπομένων. Ἐπέπληττε, ἐστηλίτευε καὶ ἠπείλει μετὰ πολλοῦ τοῦ θάρρους. Τὰς στηλιτεύσεις δὲ καὶ ἀπειλὰς ἐνίσχυε πάντοτε διὰ τῆς μαρτυρίας τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν. Τὴν ἀπεχθῆ εἰκόνα τῆς φαυλότητος παρίστανε διὰ χαρακτήρων ἠρανισμένων ἔκ τε τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς κοσμικῆς ἱστορίας. Ἀφοῦ κατέβαλεν ὡς θεμέλιον τῆς διδαχῆς αὐτοῦ τὸ κείμενον τῆς ἀναγινωσκομένης Εὐαγγελικῆς περικοπῆς, προσεπάθει νὰ πορισθῇ ἐξ αὐτοῦ τροφὴν καὶ πόσιν διὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ, τροφὴν λέγω· δηλ. πᾶν ὅ,τι διδακτικόν, πόσιν δέ, πᾶν ὅ,τι μαλάσσει

(1) Χαλκ. χειρ ἀριθ. 46 β′ Κυριακὴ τῶν νηστειῶν τοῦ δευτέρου ἔτους φῦλλον 174.

τὴν ψυχήν, ποτίζει τὴν δίψαν αὐτῆς καὶ γεννᾷ τὴν κατὰ χάριν κατάνυξιν. Οὕτως ὡς ἐπιτήδειος τοξότης ἔτεινε τὸ τόξον αὐτοῦ τόσον, ὅσον ἀπῃτεῖτο ἵνα μὴ ὑπερακοντίσῃ τὸν σκοπὸν τὸ παρ' αὐτοῦ ριφθὲν βέλος. Ἀφοῦ δὲ ἀνεβίβαζε τοὺς ἁμαρτωλοὺς πρὸς τὸν ἐλθόντα ἐν τῷ κόσμῳ *ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός*, εἶτα ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Σταυροῦ δεικνύων καὶ αὐτὸς τὴν ἄβυσσον τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς κολάσεως, ἠρεύνα τὰ βάθη τῆς πονηρᾶς καρδίας καὶ ἐξήλεγχε τὰς ματαίας προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις. Ἀμειλίκτως ἰδίως κατεφέρετο κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἐγκαταλείποντες τὸν εὐεργέτην αὐτῶν Θεὸν κατέφευγον ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῶν εἰς μάντεις καὶ γόητας. Διὰ τοῦτο χάριν τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς ἐποχῆς καὶ πρὸς κατάδειξιν τῆς ρητορικῆς δεινότητος καὶ παρρησίας τοῦ Πηγᾶ θὰ παραθέσωμεν τοῖς φίλοις ἀναγνώσταις χωρία τινὰ ἀντιγραφέντα, κατ' ἐκλογήν, ἐκ τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ.

Οὕτως ἐν τῇ ε' Κυριακῇ τῶν νηστειῶν τοῦ δευτέρου ἔτους καταπολεμῶν τὴν πάνδημον πλάνην τῆς δεισιδαιμονίας λέγει:

Τί πλανᾶσθε γυναικάρια; τί τρέχετε πρὸς τοὺς μάντεις; Τὸν ἰατρὸν ἐπαινῶ μετὰ μέτρου καὶ ἐκεῖνο. Ἐπαινῶ δὲ διότι καθὼς γράφει ὁ Σοφός, ὁ Ὕψιστος ἐποίησεν ἀπὸ τῆς γῆς τὴν ἰατρείαν καὶ ὁ φρόνιμος δὲν τὴν καταφρονᾷ. Ὁ Σολομὼν λέγει, νὰ τιμᾷς τὸν ἰατρὸν διὰ τὴν ἀνάγκην σου· λέγει σου καὶ ὁ ποιητής, «ἀνὴρ ἰατρὸς πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων». Ἐσὺ ἔχεις τὸν ἰατρὸν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων, ὁποῦ σοῦ ἔπλασε καὶ βότανα πολλὰ διὰ τῆς ἀσθενείας σου καὶ ἔδειξε καὶ ἰατροὺς καὶ τέχναις διὰ τὰς ἀνάγκας σου, ἐσὺ τί μοῦ τρέχεις εἰς τὸν ραμάλη; Ὢ μὲ ποίαν φωνὴν νὰ καταδικάσω τόσην πλάνην ὅση ἔχει τὸν κόσμον πλανεμένον! Δὲν εἶναι γυναῖκα (μάλιστα εἶναι καὶ ὀλίγοι εἶναι οἱ ἄνδρες), ὅπου εἰς πᾶσαν καὶ διὰ κάθε ὑπόθεσιν μοῦ τρέχουσιν εἰς τὸν μάντην, εἰς τὸν μάταιον ἐκεῖνον. Ἄνθρωπε, τί ζητᾷς ἀπ' ἐκεῖ; Ἐκεῖνος ἔχει ἐμπρός του χάμποσον ἄμμον· ὢ τυφλὲ κόσμε καὶ τοῦ ἄμμου ἀναισθητότερε! ἀπὸ ποῦ τὰ ξεύρει ὁ ἄμμος τὰ

μέλλοντα; ἡ γῆ τὸ ἀναίσθητον; τὸ χῶμα τὸ ἀκίνητον; Ἐκεῖνος ὁ ἄλλος ἔχει κάποια κομμάτια βλέπει μὲ κάποιους χαρακτῆρας, ἐρωτῶ σε πόθεν προλέγουσιν οἱ χαρακτῆρες καὶ τὰ βιβλία τὰ μέλλοντα; Εἰπέ μου, μὲ τίνα γλῶσσαν σοῦ λαλοῦσι τοῦ ραμάλη οἱ χαρακτῆρες; Ἐγὼ τὴν ἀράπικην τοῦ ραμάλη τὴν γλῶσσα καὶ γροικῶ την καὶ λαλῶ την, ἀλλὰ τοὺς χαρακτῆρας δὲν ἀκούω νὰ λαλοῦσι. Λατινικὰ δὲν ξεύρουσιν αὐτοί, ἀλλὰ μηδὲ Ἑλληνικά, πῶς σοῦ λαλοῦσι; καὶ ἂν δὲν λαλοῦσι πῶς τῶς γροικοῦσι; καὶ ἂν δὲν τῶς γροικοῦσι, ἐσεῖς πῶς τῶς γροικᾶτε; Ἄλλη μοῦ κρατεῖ κουκιὰ καὶ ρίχνει κουκιὰ καὶ προλέγει τέρατα. Ὢ τῆς ματαιότητος! Ἐλᾶτε καὶ σεῖς προφῆται τῆς αἰσχύνης κουκιὰ καὶ πέτε μου πῶς προφητεύετε; ποῦ ἔχετε τὸ ἡγεμονικὸν ὅπου δέχεται τὰς θείας ἐμφάσεις, καὶ μεταδίδει τῆς ἐλλάμψεως; Ὢ τὰ κουκιά! ὅπου τὰ ἔκαμεν ὁ Θεὸς διὰ τροφὴν τῶν ἀνθρώπων, πῶς τὰ ἐμεταπλάσασιν ἡ κατσιβέλαις εἰς προφήτας! Στόμα νὰ ἔχουσι τὰ κουκιὰ ἀλλὰ ἄλαλον εἶναι. Ἐσὺ τὸ λέγεις ἀμμάτι, ἀλλὰ εἶναι τυφλόν, καὶ πῶς νὰ σὲ φωτίσωσι τὰ τυφλά; γὴ πῶς νὰ σοῦ λαλήσωσι τὰ ἄφωνα. Καὶ ἐσὺ μοῦ τρέχεις εἰς τὰ κουκιά! Ἀλλὰ λέγει, μὰ τὸν Θεόν, δέσποτά μου, τὸ ἕνα ἐκείτετον καὶ ἐφαίνετό σου πῶς ἦτον ὁ ἄρρωστός μου, διὰ τὸν ὁποῖον ἐγὼ ἐμάντευα. Κυρά! καὶ ἐκεῖνα ὅπου ἐστέκασιν ὀρθὰ καὶ τὰ ἄλλα τὰ πλάγια, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ προύμουτα πῶς δὲν τὰ λογιάζεις; Καὶ ἂν τὰ λογιάζῃς, τί ἔχουσι νὰ κάμωσι μὲ τὸν ἀσθενῆ, τὰ ὀρθά, τὰ κοφτά, τὰ κλιτά; Ὢ κόσμε ἄξιε κουκιῶν! πῶς ἤθελες εἶσθαι καλλίτερον νὰ φύγῃς τούτην τὴν πλάνην τῆς ἀσεβείας. Ἄλλην νέαν εἰδωλολατρείαν μοῦ ἐφέρασιν εἰς τὸν κόσμον τὰ κουκιά! Ὡσὰν νὰ μὴν εἴχαμεν Θεὸν ἅγιον καὶ μόνον Δυνάστην, ὅπου μᾶς καλεῖ νὰ τὸν καλοῦμεν εἰς ταῖς θλίψεις μας, εἰς ταῖς ἀνάγκαις μας καὶ μᾶς σώνει «*ἐπεκάλε-*

σέ με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις με» Ἀλλὰ περὶ τούτων τῶν ματαίων μὴ μὲ ἀναγκάζετε, ματαῖες κεφαλές νὰ ἐμματαιάζω...(φυλ. 229 ὁμιλίᾳ τῇ ε΄ Κυριακῇ τῶν νηστειῶν τοῦ δευτέρου ἔτους).

Καὶ ἀλλαχοῦ περὶ τῶν αὐτῶν.

«Καίεταί μου, ἄνδρες ἀδελφοί, ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ μοῦ καίεται καὶ νοῦς, καὶ λόγος καὶ διάνοια, βλέποντας τὴν πλάνην ἐτούτην τὴν πάνδημον τῶν δαιμόνων, ἔτοιας λογῆς ἀδεῶς καὶ ἀφόβως, κατὰ πλάτος μετὰ παρρησίας νὰ πολιτεύεται; Ἀρρωστᾷ ἐκεινῆς τὸ παιδάκι καὶ πάραυτας εἰς τὸν μάντην! Λείπει ἐκεινῆς τῆς ἄλλης ὁ υἱός, καὶ ὁ ραμάλης ὁ προφήτης! Ἐκείνη ἐξεφάντωνε καὶ ἔχασε τὰ ροῦχά της καὶ ἡ κατσιβέλα μαντεύει! Τούτη ἔχει τὸν ἄνδρα της ἀσθενῆ, καὶ ἡ ρύκτρα μὲ τὰ κουκιά! Χηρεύει ἐκείνη (καἶναι καὶ ἀρχόντισσα, γιὰ νὰ μὴν εἰπῶ καὶ τὸν κυρίτζη μας) καὶ θέλει νὰ παντρέψῃ τὸν υἱόν, γὴ τὴν θυγατέρα καὶ παένει μου στὴν Τοῦρκα, νὰ μάθῃ τὰ μέλλοντα συμβῆναι. Τὰ ὁποῖα μόνος προλέγει ὁ Χριστός. Πραμματία θέλει νὰ κάμῃ ἐκεῖνος, ὁ καλὸς ἄνθρωπος, καὶ πάει νὰ ἰδῇ εἰς τὸν μάντην τὸ τέλος. Ἄλλους δαιμονισμένους Σαούλους θρέφει σήμερον ἡ πόλις καὶ ὁ Γαλατᾶς. Ὦ Πόλις κακοκέφαλη, ὦ Γαλατά, γὴ νὰ εἰπῶ ὦ Γαλατά! τίς κακὸς δαίμονας μᾶς ταραχίζει καὶ μᾶς πλανᾷ νὰ τρέχωμεν εἰς τοὺς δαίμονας; Ἀρρωστᾷ τὸ παιδί σου καὶ σὺ πλύνεις τὴν κράφανα, τὸ ξεροκέφαλο τοῦ σκύλου ἔξω στὰ μνημεῖα διὰ νὰ γιάνῃ τὸ παιδί; Ἑρμηνεύσασί μού το λέγει, δέσποτά μου, ἀμὴ μηδὲ ἐκεῖνο δὲν ἐφέλεψε, μάλιστα καὶ ἐχειροτέρεψε. Καὶ δὲν τὸ ἤξευρες, ἐσὺ τρελλὸ κεφάλι πῶς, μάταιον καὶ ἀνωφελῆ ἀλλὰ καὶ ἀσεβητικὸν ἦτον τὸ πρᾶμα ἐκεῖνο; Νὰ κείτεται τὸ παιδὶ καὶ νὰ μοῦ πλύνῃς τὴν κεφαλὴν τοῦ σκύλου; Ταλαίπωρη! τὰ γιατρικὰ θεραπεύουσι τὰς ἀσθενείας, γὴ διατί ἔχουσι κάποιαν ἀντιπάθειαν,

πρὸς τὰ πλεονάζοντα τῆς κακοχυμείας, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀντιπολεμοῦσι, γὴ διατί ἔχουσι κἄποιαν συμπάθειαν μὲ τὰ ἠλειψήμματα τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ τὰς βοηθοῦσι καὶ ἀναζωοπυροῦσι. Ὁ σκύλος ὁ νεκρὸς τί ἀντιπάθειαν ἔχει μὲ τὸ παιδί σου; Ἐσὺ ἄλλη πόθεν ἐλπίζεις ἀπὸ τὸν ἄμμον τοῦ ραμάλη τῶν μελλόντων τὴν πρόρρησιν; ἀπὸ τὸν ἄμμον ὁποῦ, ὄχι μόνον εἶναι μία φύσις πράμματος ἀλλάλου, ἀλλὰ καὶ ἀναισθήτου, καὶ ἀκινήτου τέλεια. Ποῦ εὑρίσκεται ἐκεῖ κίνησις προγνώσεως; Εἰς ποῖον του νοῦν; εἰς ποίαν του αἴσθησιν; εἰς ποίαν του κίνησιν; Καὶ ἐσὺ μὲ τὰ κουκὶά; Ἐντρέπομαι θεολόγος ἄνθρωπος νὰ φλυαρῶ τὰ κουκὶά, καὶ ἀναγκάζει με ἡ φλυαρία σου. Τὰ κουκὶά, ἂν δὲν νοοῦσι (καθὼς δὲν νοοῦσι,) πῶς σὲ κάμνουσιν ἐσένα νὰ νοήσῃς; καὶ ἂν δὲν αἰσθάνονται καθὼς δὲν αἰσθάνονται, πῶς σὲ κάμνουσιν ἐσένα νὰ λάβῃς αἴσθησιν; καὶ ἂν δὲν ἔχωσι καμμίαν λογῆς κίνησιν, καθὼς δὲν ἔχωσι καμμίαν κίνησιν, ὄξω νὰ τὰ κινήσουσιν ἄλλοι, πῶς σὲ κινοῦσι ἐσένα; Πῶς μεταδίδουσιν ἐκεῖνο, ὅπου δὲν ἔχουσι, οὐδὲ μετέχουσι; Ἔλα σὺ ὅπου πᾶς στὸν μάντην διὰ νὰ φωτισθῇς τὰ σκοτεινά, διὰ νὰ μάθῃς τὰ μέλλοντα, πόθεν τὰ ξεύρῃ ὁ μάντης τὰ κρύφια ἢ τὰ μέλλοντα; Οἱ δαίμονες (λέγεις) τοῦ τὰ φανερώνουσι καὶ τοῦ τὰ προλέγουσι. Ἐγὼ σοῦ λέγω πῶς οἱ δαίμονες μηδὲ τὰ κρύφια γνωρίζουσι μηδὲ τὰ μέλλοντα ξεύρουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ φανερὰ ἀμφιβόλως τὰ γνωρίζουσι, καὶ ἂν ξεύρωσι τὰ μέλλοντα συμβαίνειν ἐσὺ τοὺς κάμνεις μάντεις. Πῶς; ἐσὺ τῶς φανερώνεις τὰ αἴτια μὲ τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι μαντεύονται τὰ ἐρχόμενα κατὰ σοῦ. Ξεύρεις πῶς; ὅταν ὁ διάβολος σὲ ἰδῇ καὶ παένεις πρὸς ἐκεῖνον, τοῦτο, τοῦτο, τοῦτο ἔχει βέβαιον σημάδι, πῶς ἐμάκρυνεν ἀπὸ σοῦ ὁ Θεός. Τότε ἂν θέλῃ νὰ σοῦ προμαντεύσῃ πᾶσα κακὸν θαρρῶ νὰ ἀληθέψῃ ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους καὶ ἂν σοῦ τάξῃ καλὸν ὁ πονηρὸς καὶ μισάνθρωπος, φοβοῦμαι καὶ

δύναμιν ἔχει νὰ σὲ ἐμπαίξῃ, διότι ἔχει τὸ σημάδι τῆς τοῦ Θεοῦ παραχωρήσεως ἀπὸ σοῦ καὶ τοῦτο εἶναι τὸ νὰ σὲ ἴδῇ νὰ τοῦ σιμώσῃς» (φυλλ. 242 ἐκ τῆς ὁμιλίας εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, τοῦ δευτέρου ἔτους).

Ἀλλαχοῦ λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς σεμνότητος τῆς Παρθένου κατακρίνει τὸν παράλογον τὸν γυναικῶν καλλωπισμὸν λέγων· «ἔρχεται λοιπὸν ὁ ἄγγελος πρὸς τὴν παρθένον, τί νὰ ἔκαμνεν ἡ παρθένος; Ἐπλέκετο ἂν τύχῃ καὶ εἶχε τὰ σγουρὰ ἡτοιμασμένα; τὸ νηψίδι ἕτοιμον; ἔβαφε μὲ τὴν ὀκνὰ τὰ δάκτυλά της; ἐκρέμνα εἰς τὸν λαιμόν της τὰ πολύτιμα μαργαριτάρια; ἐφόρτωνε τὰ χέρια της χρυσᾶ βραχιόλια; ἢ σκολαρίκια εἰς τὰ αὐτιά; Ναὶ τούτους τοὺς ματαίους καλλωπισμοὺς τὴν εὗρεν ὁ ἄγγελος καὶ ἐπιτηδεύετο; Νοθεύετε γυναῖκες τὸ κάλλος τῆς θείας εἰκόνος, ὅπου σᾶς ἔπλασεν ὁ Θεὸς, μὲ τὸ νὰ θέλετε νὰ τὸ καλλωπίσετε ἐσεῖς. Ξεύρεις τί εἶναι νὰ θέλῃ τινὰς νὰ εὐμορφίσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὲ τέτοια στολίδια; ξεύρεις τί εἶναι τοῦτο; Τοῦτο εἶνε νὰ τὴν ἀσχημίζῃ καὶ νὰ τὴν χαλᾷ. Ἄλλαις εἶναι ἡ εὐμορφιαῖς τῆς γυναικὸς τῆς καλῆς, ἡ τιμή, ἡ φρόνησις, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ἐγκράτεια, ἡ προσευχή, ἡ φιλησυχία, τὸ νὰ μισᾷ τὴν κατάκρισιν, τὸ νὰ φεύγῃ τὴν παρρησίαν νὰ ἡσυχάζῃ κρυμμένη, νὰ φεύγῃ τὰ λουτρά, νὰ μὴ μοῦ πλαστρακώνεται μὲ τοὺς σολιμάδες, νὰ μὴ μοῦ ζωγραφίζεται μὲ τὰ νηψίδια, νὰ σπουδάζῃ τὴν τιμή της, νὰ τηρᾷ τὴν ψυχήν της ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐκείνους, ὅπου μολύνουσι τὴν παρθενίαν τοῦ ἔσω ἀνθρώπου μὲ ὅλον ὅπου νὰ εἶναι ἡ ἔξω παρθενία ἀμόλυντος, νὰ προσέχῃ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων γραφῶν πρὸς ἔτοιαις παρθέναις ἀποβλέπει ὁ Θεός, ἔτοιαις ἤτανε μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ὑπερβολῆς ἡ σπουδαῖς τῆς Θεοτόκος». (ὁμιλ. εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν φυλ. 242).

Ἀλλ᾽ ἡ μεγάλη τοῦ Μελετίου δεινότης περὶ τὰ λογοπαί-

γνια καὶ τοὺς συλλογισμούς, ἡ διαλάμπουσα διὰ πασῶν τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ, καταφαίνεται κυρίως ἐν τῇ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἔνθα θέλων νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸ ὑπερφυὲς τοῦ μυστηρίου τῆς θείας οἰκονομίας καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν ἀπιστοῦσαν τὸ ὑπερφυὲς τοῦ μυστηρίου φύσιν λέγει· «. . . καὶ πρῶτον μὲν τὴν φύσιν αὐτὴν τῶν ὄντων τὴν ὁποίαν ἐρωτᾷ ὁ λόγος: εἰπέ μου, φύσις, πῶς δὲν παραδέχεσαι τὸ μυστήριον; πῶς ἀπιστεῖς τὴν τοῦ Θεοῦ σάρκωσιν; ἀδύνατον σοῦ φαίνεται νὰ σαρκωθῇ ὁ Θεός, νὰ γενῇ ἐν ὕλῃ, τὸ ἄϋλον καὶ οἷον πεπερατωμένον τὸ ἄπειρον; Ἀλλά, ὦ φύσις, ἐσένα τὴν φύσιν ἔταξεν ὁ Θεὸς νὰ κυττάζῃς μὲ φυσικοὺς τροπους τὰ φυσικά, καὶ διὰ τοῦτο φύσις δὲν δύνασαι ἐσὺ νὰ καταλάβῃς φυσικῶς τὰ ὑπὲρ φύσιν· ὄχι διατί ἐκεῖνα δὲν δύνουνται νὰ εἶναι, ἀμὲ διατί ἐσὺ δὲν δύνεσαι νὰ τὰ καταλάβῃς πῶς εἶναι, ἢ πῶς γίνονται. Διὰ τοῦτο φύσις τὰ ὑπὲρ τὴν φύσιν μὴν τὰ ἐρευνᾷς φυσικῶς, διότι δὲν τὰ εὑρίσκεις μέσα εἰς τοὺς ὅρους τῆς φύσεως. Ἀκούεις φύσις, ἂν θὲς νὰ μάθῃς τὰ ὑπὲρ φύσιν, ἔκστηθι τῆς φύσεως. Πέρασε σὺ σέ, διὰ νὰ γνωρίσῃς τὰ ὑπὲρ σέ. Πλὴν εἰπέ μου καὶ ἐσὺ φύσις τῶν ὄντων, ἡ φύσις ἐσὺ πῶς εἶσαι εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν, πῶς εὑρίσκεται τὸ ὑπὲρ φύσιν, ἐν τῇ φύσει; ὁ Θεὸς ἐν σοί; Ἀνάγκη γὴ νὰ μὴν εἶσαι, μὰ νὰ λέγεσαι μόνον ὡσὰν ἕνα τέρας ἀνύπαρκτον (τὸ ὁποῖον καὶ τοῦτο ἔχει τὴν ἀνυπαρξίαν του κατά τινα τρόπον ἐν τῇ ὑπάρξει), λοιπὸν γὴ δὲν εἶσαι γὴ εἶσαι. Πῶς δὲν εἶσαι, δὲν εἶσαι· τουτέστι δὲν εἶσαι οὐκ εἶσαι, δὲν εἶσαι ἀνύπαρκτος. Εἶσαι λοιπόν. Καὶ ἂν εἶσαι, γὴ εἶσαι σὺ οὖσα ἐν τῷ ὄντι, γὴ τὸ ὂν εἶναι ἐν σοὶ καὶ διὰ τοῦτο εἶσαι οὖσα καὶ ἐσύ. Ἂν ἐσὺ εἶσαι οὖσα ἐν τῷ ὄντι, πῶς τὸ ἔνυλον ἐν τῷ ἀΰλῳ; Μάλιστα ἡ τῆς ὕλης ὅλως ὑλότης, πῶς εἶναι ἐν τῇ αὐλίᾳ τοῦ ὅλως ἀΰλου; Ἂν εἶναι τὸ ὂν ἐν σοὶ καὶ διὰ τοῦτο εἶσαι οὖσα καὶ ἐσύ, διατί ἔχεις τὸ ὂν ἐν σοί; Ἂν εἶναι

λοιπὸν τὸ ὂν ἐν σοί, πῶς πάλιν τὸ ἄπειρον ἐν τῷ πεπερατωμένῳ; Πῶς ἔχεται; γὴ συνέχεται τὸ ἄϋλον ἐν τῇ ὕλῃ; γὴ παρὰ τῆς ὕλης; γὴ μετὰ τῆς ὕλης; Εἰ δὲ ἐσὺ ἡ ὕλη ἔχεσαι ἐν τῷ ἀΰλῳ, γὴ συνέχεσαι ὑπὸ τοῦ ἀΰλου, γὴ μετέχεις τοῦ ἀΰλου, πῶς γὴ ἔχεσαι, γὴ συνέχεσαι, γὴ μετέχεις, ὕλη, ἀΰλου; Βλέπεις, φύσις, ἔτσι ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρός, ὡς πεπερασμένος, ὡς σαρκοφόρος Θεός, ὡς ἄνθρωπος, ὁ ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς ἄπειρος Θεὸς καὶ ἀθάνατος. Ἐν χρόνῳ ὁ ἄχρονος ἐν ὕλῃ ὁ ἄϋλος, ἐν σώματι ὁ ἀσώματος. Καὶ ναί, φύσις, καὶ εἶναι τὸ κατὰ σὲ φύσις καὶ φυσικὰ καὶ πάλιν ὑπερβαίνουσι τὴν φύσιν ἐσέ, καὶ τοῦτο τὸ μυστήριον τὸ ὁποῖον εἶναι ὑπὲρ σὲ τὴν φύσιν πῶς ἐρευνᾷς, ἐσὺ ἡ φύσις φυσικῶς; Δὲν τὸ θὲς κατανοήσει ποτὲ φυσικῶς, φύσις, τὸ ὑπὲρ φύσιν, ἐπειδὴ βλέπεις πῶς καὶ τὰ φυσικὰ καὶ σὲ τὴν φύσιν κάτι ὑπὲρ φύσιν (ἂν τὸ ἐξετάσῃς) εὑρίσκεσαι νᾶσαι. Μάθε λοιπὸν, φύσις, πῶς εἶναι τὸ μυστήριον ὑπὲρ φύσιν καὶ μὴ μοῦ ζητᾷς τρόπους φυσικοὺς καὶ λόγους φύσεως ἐκεῖ ὅπου ἡ φύσις δὲν φτάνει. Καὶ λοιπὸν ἡσύχασαι φύσις. Ἔλα σὺ ἡ Σοφία. Εἰπέτε μου Ἕλληνες τί ἀπιστεῖτε τὸ μυστήριον; Δὲν τὸ δέχεται ἡ σοφία μας. Τυφλώττει καὶ ἐσᾶς, ὦ σοφοὶ ἄνθρωποι, ἡ σοφία σας, ὅταν ἐξετάζει τὰ ὑπὲρ τὴν σοφίαν· καὶ εὑρίσκεται τότε ἡ σοφία ἡ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις σοφία μωρία παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ λοιπὸν μὴν ἐξετάζετε μὲ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τὴν καταργουμένην, τὰ τῆς ὑπερσόφου σοφίας τοῦ Θεοῦ, διότι δὲν τὰ θέλετε καταλάβει, ὄχι διατί δὲν εἶναι, ἀμὲ διὰ τί δὲν εἶναι κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου καὶ διὰ τοῦτο δὲν τὸ κατανοεῖ ἡ τοῦ κόσμου ἐδική σας σοφία. Ἀλλὰ εἰπέ τε μου τί παράδοξον σᾶς φαίνεται νὰ γεννηθῇ εὐπρεπέστατα Θεὸς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἄνθρωπον, διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἐσᾶς ὅπου μοῦ ἔχετε κάποιαις γένναις Θεῶν μυστικαῖς, αἰσχραῖς, ματαίαις; Εἰπέ μου, σοφία τῶν Ἑλλήνων, πῶς ἔπλασες τὴν γέν-

νησιν τῆς Ἀθηνᾶς ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Διός; Πῶς ἐφαντάχτης τὴν γέννησιν τοῦ Βρομίου ἀπὸ τὸ μερὶ τοῦ Διός, διὰ τὸν ἄωρον θάνατον τῆς κεραυνωθείσης μητρὸς Σελήνης; Σιωπῶ τὰς ἀφρώδεις γεννήσεις τῆς καλῆς Ἀφροδίτης γιὰ νὰ μὴν ἀσχημίζω τὸν λόγον, μὲ τὴν ἀσχημοσύνην τοῦ πράγματος. Σιωπῶ τὰ μυστήριά σου, κερὰ σοφία τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο μόνον σοῦ λέγω, ὅτι ἂν ἐσὺ πλάττῃς τόσα καὶ ἔτοια τέρατα καὶ αἰσχρὰ καὶ μάταια καὶ ἀδύνατα, τί ἀπιστεῖς τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ σωτήριον μυστήριον τῆς σαρκώσεως τοῦ λόγου; Διὰ τὴν ἀλογίαν σου ἐσένα, σοφία, ἔγινεν ὁ λόγος σὰρξ νὰ σὲ σοφίσῃ νὰ ξεμάθῃς τὰς ἀσόφους ταύτας σοφίας καὶ νὰ μάθῃς τὴν μωρὰν παρὰ σοὶ ἀλλὰ σοφὴν παρὰ Θεῷ σοφίαν. Ἀλλὰ μηδὲ διὰ τοῦτο θέλω ἐγὼ νὰ εἶναι τὰ ἰδικά μου σοφά, διατί εἶναι τὰ ἰδικά σου ἄσοφα, ἀμὲ λέγω πῶς καὶ τὰ ἰδικά σου ἄσοφα καὶ τὰ ἰδικά μου σοφά. Καὶ ἂν φαίνωνται τῆς σοφίας ἄσοφα τὰ ἰδικά μου, ἀλλὰ σοφὰ εἶναι κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν ὁποίαν Θεοῦ σοφίαν ἡ σοφία δὲν εἶναι σοφία, ἀμὲ σαφὴς μωρία. Καὶ ἂν σοῦ φαίνουνται σοφὰ τὰ σά, ἀλλὰ κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἄσοφα εἶναι, διὰ τοῦτο εὔγα ἀπὸ τὴν μαραμένην σου καὶ ἄσοφον σοφίαν, ἂν θὲς νὰ σοφισθῇς τὰ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Τί λέγεις ἐσὺ ἡ βάρβαρος σοφία (ὡς σὲ κράζουσιν οἱ Ἕλληνες) τί λέγεις ἐσὺ ἡ σοφία τοῦ Ἰσραήλ; Τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰακὼβ, τὸ σπέρμα κατὰ σάρκα τοῦ Ἀβραάμ, δὲν παραδέχεσαι τὸ μυστήριον, ὅπου σοῦ εἶχεν ταμένον ὁ Θεός; τί ἀπιστεῖς τὸ πρᾶμμα ἢ τὸν τρόπον τοῦ πράμματος; Τὸν τρόπον λέγω τον καὶ ἐγὼ ἀνερμήνευτον. Τὸ πρᾶμμα λέγω το καὶ ἐγὼ ἀδύνατον, ἀλλὰ παρὰ ἀνθρώποις. Δὲν ἤθελεν εἶσαι Θεοῦ, ἂν ἤθελεν εἶσαι ἀνθρώπου. Πλὴν ἐπειδὴ μέγα, ἐπειδὴ φρικτόν, ἐπειδὴ ἀκατανόητον διὰ τοῦτο θεῖον. Καὶ ἐπειδὴ θεῖον, διὰ τοῦτο δυνατὸν, καὶ ἐπειδὴ δυνατὸν, διὰ τοῦτο καὶ δεκτὸν καὶ

πιστευτόν. Ἐπειδὴ δεκτόν· εἰπέ μου δὲν σὲ ἔπειθεν νὰ πιστεύῃς ἔτοιας λογῆς μυστήρια ὁ μέγας σου προφήτης Μωϋσῆς; Δὲν σοῦ λέγω τὸ τέρας τῆς χειρός του, ἡ ὁποία ἡ αὐτὴ καὶ ἐλεπρώθη καὶ ἐλευκάνθη, μηδὲ σοῦ λέγω τὴν ράβδον του, ἡ ὁποία παραδόξως καὶ ράβδος ἦτο καὶ ὄφις ἐγένετο, καὶ ὄφις ἦτον καὶ ράβδος πάλιν ἐγένετο. Ἐκεῖνο σοῦ λέγω τὸ τῶν πατέρων σου οἱ ὁποῖοι ἀβρόχοις ποσὶ διέβησαν τὴν θάλασσαν τὴν ἐρυθρὰν καὶ μηδὲ ἐκεῖνοι ἐβράχησαν καὶ πάλιν ἡ θάλασσα ὡς τὸ πρῶτον ἀπεκατέστη. Ἐρωτᾷς, Ἰουδαῖε, τὸν τρόπον τῆς σαρκώσεως τοῦ Ἰησοῦ; εἰπὲ ἐσὺ τὸν τρόπον τῆς καύσεως τῆς βάτου καὶ μὴ κατακαύσεως· φλόγα ἐκαίετο ἡ βάτος, καὶ ἡ βάτος οὐ κατεκαίετο. Διστάζεις πῶς δὲν ἀνάλωσε τὴν παρθένον τῆς θεότητος τὸ πῦρ; καὶ δὲν ξεύρεις πῶς δὲν ἐκατάκαιε εἰς τὸ Σινᾶ τὸ πῦρ τὴν βάτον; Φοβᾶσαι μήπως καὶ ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη ἐνεκάτωσε καὶ ἐσύγχυσε τὴν θείαν φύσιν; καὶ δὲν θυμᾶσαι πῶς ἡ βάτος δὲν ἐσύγχυσε τὸ πῦρ ἐκεῖνο; ἀμὲ ἔμεινεν ἡ βάτος βάτος, καὶ πῦρ τὸ πῦρ; Καλὰ καὶ ἡ βάτος ἐπυροῦτο, «ἡ βάτος γὰρ ἐκαίετο καὶ οὐ κατεκαίετο· τοῦτο δὲν θυμᾶσαι, ἔπειτα θὲς νὰ εἶσαι υἱὸς Ἰσραήλ; Ἀπατᾷ ὁ Ἰσραήλ, (λέγω τὸν Πατριάρχην Ἰακὼβ) ἐκεῖνος δὲν σὲ ἐπαίδευσε τοῦτο τὸ μυστήριον κατὰ τὸ ὁποῖον Παρθένος μεσιτεύει εἰς τόσην Θεοῦ συγκατάβασιν; Δὲν ἤκουσας τὴν πύλην ἐκείνην τοῦ οὐρανοῦ, τὴν ὁποίαν εἶπεν ὁ Πατριάρχης πῶς εἶναι οἶκος Κυρίου τότε ὅταν εἶδε τὴν κλίμακα ἐκείνην ἐστηριγμένην ἐν τῇ γῇ, τῆς ὁποίας ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας, καὶ κύριον τὸν Θεὸν ἐστηριγμένον ἐπ' αὐτῆς; Τί λογιάζεις νὰ εἶναι ἡ σκάλα ἐκείνη, ἐσὺ Ἰουδαῖε, ὁ ὁποῖος μοῦ κρατεῖς τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ὡς κεῖται χωρὶς πνεῦμα; Πῶς τὴν λέγεις πέτρινην, γὴ ξύλινην τὴν σκάλαν; Βλέπεις πῶς πιάνοντας τὸ γράμμα τοῦ νόμου χωρὶς πνεῦμα,

ἔχεις ἀνάγκαις νὰ στενοχωρῆσαι; Ἔπειτα κατηγορᾷς τοὺς ἐρευνῶντας τὰς γραφὰς καὶ ἐξιχνεύοντας καὶ ζητοῦντας τὸν νοῦν τῶν λεγομένων; Τὴν σκάλαν μοῦ εἰπὲ, ποταποία ἦτον; Δὲν ἦτο τὸ μυστήριον τῆς συγκαταβάσεως Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἀναγράφεται πῶς ἦτον κλίμαξ; καὶ ἡ Παρθένος ἡ πύλη ἡ οὐράνιος «Αὕτη ἡ πύλη, ἔλεγεν ὁ Ἰεζεκιήλ, κεκλεισμένη ἔσται». Διατί; διότι οὐδεὶς οὐ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς, ἔξω ἀπὸ τὸν ἡγούμενον τοῦ Ἰσραήλ. Ἀτός του ὁ Πατριάρχης ἑρμηνεύει τὰ σύμβολα ἐκεῖνα, μετὰ τὸ νὰ εἰπῇ πῶς ἡ κλίμαξ ἦτο ἐστηριγμένη ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὴν σάρκα τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου, ὅπου ἦτον ἐστηριγμένος ἐν αὐτῇ καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτῆς ἀφικνεῖτο ἕως τοῦ οὐρανοῦ, διὰ τὴν θεότητα τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο ὕστερα ἐπισφραγίζει ὁ Πατριάρχης καὶ λέγει «οὐκ ἔστι τοῦτο ἀλλ' ἢ οἶκος Θεοῦ. Εἰπέ μου ποῦ ἐκεῖ οἰκοδομή; ποῦ ἐκεῖ οἶκος; Ἔλεγεν λοιπὸν διὰ τὸν λογικὸν οἶκον τοῦ Κυρίου, ταύτην τὴν Παρθένον ἐν ᾗ ἐσκήνωσεν ἄνθρωπος γενόμενος. Ὁ Ἰησοῦς ἐν ᾧ ηὐδόκησε κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Πειράζεσαι πλέα Ἰουδαίε; πειράζεις μας πλέα; Φαίνεταί σου ἀδύνατον νὰ βαστάζῃ σὰρξ τὴν θεότητα; καὶ δὲν εἰξεύρεις πῶς ἑπτάκαυστος κάμινος ἡ χαλδαϊκὴ ἐδέχτη τοὺς περὶ τὸν Ἀζαρίαν ἀβλαβεῖς; Ἔπειτα θὲς νὰ μοῦ εἶσαι υἱὸς Ἰσραήλ; Ὁ Δανιὴλ δὲ τί; Δὲν ξεύρεις πῶς τοῦτον τὸν τόκον τὸν ὑπερφυῆ τῆς Παρθένου ἐδήλου μὲ τὴν ὅρασιν ἐκείνην, ὅπου εἶδε τοῦ λίθου, ὅπου ἐτμήθη χωρὶς ἀνδρὸς χεῖρα; ἤγουν ἀσπόρως, ὁ Δανιήλ; τοῦτο δὲν ξεύρεις καὶ θὲς, νὰ σὲ ἔχω υἱὸν Ἰσραήλ; Ἀλλὰ μηδὲ ἀκούεις ἐκεῖνο τὸ λαμπρότατο μήνυμα τοῦ Ἡσαΐου; «ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μανουλή» *Μάνά-ἀλὰ λέγει* εἰς ἐκείνην τὴν γλῶσσαν τ. ἐ. μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Δὲν ἀκούεις λοιπὸν τὸν λόγον ἐκεῖνον; δὲν ἀπεικάζεις πῶς εἶναι ἀπατὰ

ἐκεῖνος, ἐτοῦτος ὅπου σοῦ λέγει ὁ ἄγγελος ἐδῶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ; Δὲν βλέπεις τὰ πράμματά του, ὅμως δὲν ἀκούεις τοὺς λόγους τῶν προφητῶν; Ἔπειτα θὲς νὰ εἶσαι υἱὸς Ἰσραήλ; Ἂν εἶσαι υἱὸς Ἰσραὴλ μετὰ ταῦτα πιστώσου, ἂν δὲν εἶσαι υἱὸς Ἰσραήλ, ἀμὲ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας, μὲ τὴν κατ' ἐμὲ βάρβαρον φιλοσοφίαν σὲ ἔχω ἄνωθεν ἀποφασισμένον. Μὴ μὲ ἐμποδίζεις ἡ Συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων νὰ εἰσέβω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Ἐκκλησία τί μοῦ λαλεῖς περὶ τοῦ μυστηρίου, ἡ καλὴ ἡ ἐκλεκτὴ ἡ μεμνηστευμένη ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένος ἁγνή. Δὲν ξεύρεις πῶς Παρθένος ἡ Ἐκκλησία καὶ κεχαριτωμένη. Ὅτι Πάρθενος· ὁ Ἀπόστολος βοᾷ «παραστῆσαι ἡμᾶς τῷ Χριστῷ Παρθένον ἁγνὴν και πάλιν παρθένον μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ρυτίδα· ὅτι κεχαριτωμένη, ὁ Ἀπόστολος βοᾷ· «ἐνῷ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ». Τί λέγεις καὶ ἐσὺ ἡ Παρθένος, ἡ κεχαριτωμένη πρὸς τοῦτο τὸ μυστήριον, ζητᾷς θαρρῶ καὶ ἡ Ἐκκλησία, πῶς ἔσται τοῦτο ἐπειδὴ ἐζήτα καὶ ἡ Παρθένος (πῶς ἔσται τοῦτο ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω.) Ἄνδρα θέλει ἡ Ἐκκλησία, τὸν λόγον, τὸν νυμφίον· τὸν ἐκ Πατρὸς θεὸν λόγον νὰ τὴν φωτίσῃ. Τοῦτος ὁ λόγος εἶναι ὁ λόγος τῆς πίστεως. Ὅταν ἔχει ἡ Ἐκκλησία τὸν λόγον τῆς πίστεως τότε ἔχει τὸ ζητούμενον, τότε γνωρίζει τὸ μυστήριον. Ἐπίστευσα δι' ὃ ἐλάλησα, καὶ ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ρήματος, τὸ δὲ ρῆμα ὁ λόγος τῆς πίστεως. Καθὼς γέγραπται «ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά». Τοῦτος ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ὁ ἀνὴρ τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτον τὸν λόγον ἔχοντας ἡ Ἐκκλησία γνωρίζει πῶς ἔσται τοῦτο. Καὶ ἀναπαύεται πῶς «οὐκ ἀδυνατήσῃ παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ρῆμα». Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας καὶ δέχεται καὶ πιστεύει καὶ λαλεῖ καὶ κηρύττει. Ἐπίστευσα δι' ὃ ἐλάλησα, λέγει καὶ ἐπίστευσα ἐπειδὴ ἤκουσα.

Ἤκουσα δὲ τὸν λόγον· ὁ λόγος δὲ τοῦ μυστηρίου τούτου τῆς τοῦ λόγου συλλήψεώς ἐστιν· ὅτι Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσῃ σοι.

Προπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα τὴν Παρθένον καὶ ἁγιάσῃ καὶ προκατασκευάσῃ τὸν λύχνον τῷ Χριστῷ, τὴν σάρκα τῷ Λόγῳ, τὸ ἀνθρώπινον τῷ θείῳ, ἵνα τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύσεων ἓν ἅγιον τὸ γινόμενον ἐν τῇ παρθένῳ κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. Καὶ λέγεται ἅγιον τὸ γινόμενον ἐν τῇ παρθένῳ, ἐπειδὴ ἐκ πνεύματος ἐστὶν ἁγίου. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ θεία λέγει γραφή, ὅτι «πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ» πρὸς τὴν παρθένον Μαριάμ. Ὡσὰν νὰ τῆς ἔλεγεν ὁ ἄγγελος, ἐσὺ ἐρωτᾷς πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γαστρωθῇς ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει ἄνδρα καὶ τοῦτο λέγεις διότι δὲν ἠξεύρεις παρὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν τῶν γυναικῶν τὴν φυσικὴν παιδοποιΐαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἂν εἶχε νὰ γίνῃ καὶ τούτη ὅπου σοῦ εὐαγγελίζομαι ἐγω, δὲν ἤθελε εἶσται χρεία νὰ σοῦ τὴν εὐαγγελίζωμαι ἐγώ. Ἀμὲ εἶναι καὶ ἄλλος τρόπος συλλήψεως ὅπου ἔχει ἄλλον αἴτιον παρὰ τὸν ἄνδρα. Ἀντὶς ἀνδρῶν, ἀντὶς σπορᾶς, ἀντὶς συμπλοκῆς σαρκικῆς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι καὶ διὰ τοῦτο δὲν θέλει εἶστε ἁπλῶς τὸ γινόμενον υἱός, ἀλλ᾽ υἱὸς Θεοῦ κληθήσεται. Ὥσαν ἔργον ἁγίου Πνεύματος ἐπελεύσει καὶ δυνάμεως ὑψίστου ἐπισκιάσει τελεσθέν.

Τοῦτον τὸν λόγον δέχεται τότε ἡ Παρθένος καὶ μετὰ τοῦτον δέχεται τούτου τοῦ λόγου τὴν ὑποστατικὴν σύλληψιν. Τοῦτον τὸν λόγον, τούτου τοῦ λόγου, τούτης τῆς συλλήψεως εὐαγγελίζομαι και ἐγὼ σήμερον τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ νὰ καταλάβῃ τὸ μυστήριον. Ὡσὰν νὰ συνελάμβανεν σύλληψιν λόγου, τῆς συλλήψεως τοῦ λόγου, θέλω νὰ τελειώσω τὸν λόγον τῆς συλλήψεως τοῦ θείου λόγου καὶ Θεοῦ. Ἐπειδὴ καὶ τὸ πρόβλημα προέβαλλα τοῦ λόγου καὶ τὰς πίστεις

ἐπίστευσα τῶν πίστεων, ὡς ἔταξα κατὰ τὰς ὁποίας ἐθεράπευσα καὶ τὴν φύσιν, περὶ τὸ μυστήριον τοῦτο τῆς συλλήψεως ταραχισμένην καὶ τὴν σοφίαν, θὲς τὴν βάρβαρον καὶ ἱεράν, θὲς τὴν ἔξω καὶ ἑλληνικήν, θὲς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν ζητοῦσαν ἐρωτῶσαν τοῦ μυστηρίου τὸ πῶς, ἐδῶ θέλω νὰ τελειώσω τὸν λόγον τῆς συλλήψεως. Ἀμὲ δὲν μᾶς ἀφίνουσιν οἱ κακοὶ δαίμονες οἱ σκοτεινοὶ προστάται τοῦ σκότους· οἱ ἀντίθεοι διάβολοι, αἱ δυνάμεις τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ὑπ᾽ οὐρανόν. Θαροῦσι πῶς τοὺς ἀδικῶ νὰ ἀνατρέπω τὰ σεβάσματά τως καὶ νὰ λέγω πῶς δὲν δύνανται μηδέν. Τοῦτο ἀντιμάχονται. Μάλιστα μηδὲ τοῦτο δὲν δύνανται οἱ κακοὶ δαίμονες νὰ εἰποῦσι, δὲν ἔχουσι γλῶσσαν, δὲν ἔχουσι φωνὴν λογιάζω, τόσον εἶναι καὶ σκοτεινοὶ τὴν διάνοιαν, ὅπου μηδὲ κἂν τὸν εἱρμὸν τοῦ λόγου δύνανται νὰ ἁρμόσουσι, συγκεχωσμένα καὶ λαλοῦσι καὶ νοοῦσι. Ἀμὲ τὰ λέγουσι οἱ τῶν δαιμόνων φίλοι, αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ ἀδόκιμοι. Δύνανται μοῦ λέγουσι, Δέσποτά μου, ἐπ᾽ ἀληθείας οἱ δαίμονες, καὶ δένουσιν ἄνδρες καὶ δὲν δύνανται νὰ γνωρίσουσι τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας καὶ σκανδαλίζουσι τὰ ἀνδρόγυνα. Δύνουνται καὶ κάμνουσι καὶ κάποιαις ἀγάπαις καὶ δαιμονίζονται καρδιαῖς. Πλήττει, σπαράττει, κωφὸν πνεῦμα τὸ κράζει ὁ Σωτήρ, πνεῦμα ἄλαλον, ἔξελθε τοῦ λέγει καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ ξεύρεις πότε δύναται τοῦτο ὁ διάβολος; ὅταν εὕρῃ τόπον. Ἐκεῖ τόπος τοῦ διαβόλου τόσος· καὶ τότε; ὅσος καὶ ὅτε καὶ ὅπου ἁμαρτία. Ἐκεῖ εἰσέρχεται ὁ διάβολος ὅπου ἐξέρχεται ὁ Θεός· ὅπου εἶναι ἀπιστία. Διὰ τὴν ἀπιστίαν σᾶς ἔδειξα πῶς ἐδαιμονίζετο ποτὲ ὁ δαιμονισμένος καὶ διὰ τῆς πίστεως θεραπεύεται. Ἐκεῖ λέγει ὁ Σωτὴρ πῶς ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον μέ τὰ ἕτερα ἑπτὰ πονηρὰ πνεύματα, ὅπου εὑρίσκει τὴν οἰκίαν σεσαρωμένην, εὔκαιρην φόβου Θεοῦ, εὔκαι-

ρην πίστεως, εὔκαιρην ἀγάπης. Θὲς νὰ μὴν δύναται εἰς ἐσένα ὁ διάβολος· μὴ σὲ εὑρίσκει οἰκίαν σεσαρωμένην, καὶ ἂν σὲ εὕρηκεν καὶ ἐσπάραξέ σε, ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ ἐξελεύσεται. Ἔτσι παραγγέλνει αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τὸν ὁποῖον ἐσὺ μοῦ ἀναφέρνεις. Ἂν εἶσαι ἐσὺ χριστιανὸς καλὸς ὄχι μόνον δὲν θέλεις φοβᾶσαι τὸν διάβολον, ἀμὲ θὲς εἶσαι φοβερὸς ἐσὺ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Τὸν τύπον καὶ μόνον τοῦ σταυροῦ νὰ κάμῃς φυγαδεύεται ὁ διάβολος· καὶ σὺ μηδὲ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ δὲν ἠξεύρεις νὰ τὸν κάμῃς.

Ἰδέτε διατί δύναται ὁ ἐχθρὸς καὶ πειράζει, μάθετε διατὶ ὁ Θεὸς παραχωρεῖ· καὶ φύγετε καὶ τὸν τοῦ πονηροῦ πειρασμὸν καὶ τὴν τοῦ Κυρίου παραχώρησιν, μὲ τὸ νὰ σπουδάζετε τὴν ἀρετὴν ἐν τῇ πίστει καὶ νὰ προσεύχεσθε τῷ Θεῷ νὰ μᾶς λυτρώνῃ ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἀλλ' ἕως πότε ἀνθέξομαι ὑμᾶς; ἕως πότε νὰ λαλοῦμεν περὶ δαιμόνων; δὲν μὲ ἀφίνετε; γὴ θέλετε νὰ σᾶς ἀφίνουσι ὅσοι σπουδάζετε τὰ δαιμονικά, νὰ δαιμονίζεσθε; Βαριέσθε τόσον λόγον; Ξεύρετε πῶς ὅσοι τρέχουσιν εἰς τὰ μαντεῖα καὶ πιστεύουσιν τοὺς μάντεις καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀσεβοῦσι; Νέαν γενέαν εἰδωλολατρείας εὑρήκασιν οἱ ἄνθρωποι, ὅσοι μαντεύουσι μὲ τὰ κουκιά, μὲ τὰ κριθάρια, μὲ τὰ μολύβια, τὴν αὐτὴν φύσιν θεοποιοῦσιν, καὶ ὅσοι πιστεύουσι τοὺς μάντεις, θεοποιοῦσι τοὺς δαίμονας. Τί λογιάζεις; μικρὸ κακὸ τὸ κρατεῖς; ὡσὰν πιστεύεις πῶς ἐκεῖνοι προλέγουσι τὰ μέλλοντα, καὶ μετασκευάζουσι ψυχαῖς καὶ καρδίαις; Ὡσὰν μοῦ τρέχεις εἰς τὰ μαντεῖα ὡσὰν εἰς θείους ναούς, δὲν θεοποιεῖς τοὺς δαίμονας; καὶ θεοποιοῦντας τοὺς δαίμονας δὲν ἀσεβίζεις; Καὶ ἐσὺ ὁποῦ μοῦ τρέχεις ὅπου ξεφυτρώσει νερὸν καὶ μοῦ τὸ ἐπονομάζεις ἁγίασμα; Τί μελετᾷς; καλὸν εἶναι νὰ τοῦ παένῃς κηρία καὶ λιβάνια; Δὲν θεοποιεῖς τὸ ὕδωρ; δὲν εἶσαι ἄλλος ἐσὺ Πέρσης τοῦ ὕδατος; ἐκεῖνος πυρσολάτρης, ὑδρολάτρης ἐσύ;

Ἔπειτα θὲς νὰ μὴν ἀγανακτῶ; Ἐκείνη ἂν μὲ λαλήσει πνευματικὰ εἰς τοὺς μάντεις ὑπῆγεν, ἐκείνη εἰς τοὺς γόητας, ἐκείνη εἰς τὴν κατσιβέλλα, ἐκείνη ἡ ἄλλη εἰς τὴν ρίκτρα, ἐκείνη ὑπῆγεν εἰς τὰ στοιχειά!

Καὶ ἔχει τοῦτο τὸ ὄνομα φοβερόν, στοιχειά!..... Ὢ πότε νὰ μοῦ ἐξολοθρέψῃ ὁ Θεὸς ἔτοιας γενεᾶς δαιμονικὰς πράξεις, μάντεις καὶ γόητας! Ὢ πότε νὰ ἐξαλείψῃ ὁ Θεὸς ἔτοιας λογῆς τερατολογίαις! νὰ μὴν ἔχῃ κόπους ὁ Μελέτιος καὶ ἀγῶνας, διὰ νὰ εὐαγγελίζωμαι τὴν παρθένον τὴν ἁγνὴν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς χαρᾶςτὰ εὐαγγέλια....

Πλὴν τώρα εἰς τόσαις λύπαις καὶ τόσον δίκαιαις, μᾶς ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τῆς χαρᾶς τὰ Εὐαγγέλια, ἄγγελος μηνύει, ἄγγελος εὐαγγελίζεται τὸ χαῖρε, δέξου ἄνθρωπε, καὶ ἐσὺ καὶ ἐσὺ ψυχὴ δέξου τὸ χαῖρε τοῦ ἀγγέλου, δέξου τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν. Ἐν τῇ γαστρὶ τῆς διανοίας σου δέξου τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, γαστρώσου σύλληψιν λόγου, εἰπὲ μετὰ τοῦ προφήτου, γὴ καὶ πάθε μὲ τὸν προφήτην ἐκεῖνο: τὸ «Κύριε διὰ τὸν φόβον σου ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς». Θές, ἄνθρωπε νὰ γεννήσσῃς πνεῦμα σωτηρίας, σύλλαβε λόγον φόβου Θεοῦ. Τότες συγκαθίσῃς καὶ ἐσὺ εἰς θρόνους τοὺς Δαβιτικούς, τότε συμβασιλεύσεις καὶ ἐσὺ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἐν ἐκείνῃ τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἧς οὐκ ἔστι τέλος, ἧς καὶ γένοιτο ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν πατρὶ καὶ πνεύματι ἁγίῳ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ

Τιμᾶται Δρ. χρ. 3.—